

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

011200

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

OSZK

OSZK

**Klasszikus
Regénytár.**

Klasszikus Regénytár

Kis-Regény

Ambros Koltsán és dr. Voinovich Özsé

Klasszikus Regénytár

Szerkesztik

Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Kis Dorrit

nr 5

II

Irta Dickens r6

Fordította Mikes Lajos

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.

1910

~~10.256/9/2~~
10.256/9/2

Kis-Dorrit

H

10.256/9/2

ÁRA...
Nyamt. ...
19 11 223 sz.

ELSŐ KÖNYV.

Szegénység.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Jövendölés.

Az nap este meglátogatta Kis Dorritot Plornish, a ki oly feltűnő köhögési rohamokkal adta neki tudtára azt a kívánságát, hogy titokban óhajt vele beszélni, hogy az ember önkéntelenül arra gondolt, hogy Kis Dorrit atyja, a mi azt illeti, hogy a lánya varrni szokott járni, valósággal élő példa arra az axiómára, hogy nincs oly merővak ember, mint az, a ki nem akar látni. Végül kiment vele Kis Dorrit az ajtó elé, a közös lépcsőre.

— Egy uriaszony járt máma odakint nálunk, Dorrit kisasszony, — dörögött Plornish, — oszt' volt vele egy másik asszony is, egy vén boszorkány, hogy soha ilyet. Hogy' be akarta kapni az ember fejét, szent Isten!

A szelíd Plornish eleinte teljesen képtelen volt szabadulni F. úr-nagynénjétől.

— Mert bizony, — szólt mintegy mentségül, — higgye meg, nincs a világon rettenetesebb teremtés nála.

Végül nagy erőfeszítéssel annyira szabadult ettől a tárgytól, hogy így szólhatott:

— De szerencsére most nincsen se itt, se ott. A másik úrhölgy, az Casby úr lánya; és ha Casby úrnak nem megy jól, vagy inkább nem megy jobban, nem azért van, mintha Pancks volna a hibás benne. Mert a mi Pancksot illeti, Pancks megteszi a magáét, igazán megteszi, megteszi, ha mondom!

Plornish reudes szokása szerint egy kissé homályosan beszélt, de mély meggyőződéssel.

— És a miért fölkeresett bennünket, — folytatta, — hát azért jött, hogy megmondja, hogy ha Dorrit kisasszony elmenne erre a címre, itt ezen a névjegyen — ez ugyanis Casby úr házának a címe, és Pancksnak van ott hátul egy irodája, a hol igazán úgy megteszi a magáét, hogy jobban se kell — hát akkor nagyon szívesen adna munkát a kisasszonynak. Azt is mondta még, hogy régi jó barátja Clennam úrnak, meg hogy reméli, hogy hasznára fog válni majd a Clennam úr barátnéjának. Szóval szóra ezt mondta. Mivelhogy szerette volna megtudni, számíthat-e holnap reggel Dorrit kisasszonyra, azt mondtam, hogy majd meglátogatom magát, kisasszony, és megkérdezem, aztán ma este benézek hozzájuk és megmondom, hogy számíthat-e, vagy ha holnapra eligérkezett már, hát mikor.

— Elmehetek holnap, köszönöm, — szólt Kis Dorrit. — Nagyon szép, hogy gondolt rám; de hiszen ön mindig olyan szíves.

Plornish, miközben szerényen elhárított magától minden érdemet, kinyitotta az ajtót, hogy megint beernessze Kis Dorritot, és ő maga is bement utána, oly képtelen ügyetlenséggel iparkodván azt a látszatot keltetni, mintha egyáltalában kint sem lett volna a szobából, hogy Kis Dorrit atyjának észre kellett volna vennie a titkolódzást minden nagyobb bizalmatlanság nélkül is. De biz ő a maga kedves gyanútlanágában ügyet sem vett a dologra. Plornish rövid beszélgetés során régebbi kötelességét, mint volt lakótárs, összekeverte mostani előjogával, a mely őt mint szerény kívül élő barátot illette meg, s a melyet kőműves létére megint módosított alacsony társadalmi állása, azután elbúcsúzott. Mielőtt távozott, körülsétált a fogházban és elnézte a tekézőket a régi lakótárs vegyes érzéseivel, a kinek megvoltak a maga okai, hogy azt higyeje, hogy valamikor visszakerülhet majd még oda.

Korán reggel Kis Dorrit, Maggyre bízván a háztartás fontos gondját, megindult a patriarcha sátra felé. A vashídon ment keresztül, bár ez egy pennyébe került, s

útjának ezt a részét lassabban tette meg, mint a többi. Nyolcz óra előtt öt perczel rajta volt a keze a patriarcha ajtókopogatóján, a mely oly magasan volt, hogy éppen hogy elérhette még.

Átadta Finchingné névjegyét a fiatal nőszemélynek, a ki ajtót nyitott előtte, s a fiatal nőszemély azt mondta neki, hogy „Flóra kisasszony” — Flóra ugyanis, mikor visszatért a szülői házba, fölvette újra régi czímét, a mely alatt hajdanában otthon élt — nem jött még ki a hálószo-bájából, de azért legyen csak szíves felsétálni Flóra kisasszony nappalijába.

Kis Dorrit erre kötelességszerűen felment Flóra kisasszony nappalijába, a hol két személyre kényelmesen megterített reggeliző asztalt talált s azonkívül egy harmadik személyre terített külön tálczát. A fiatal nőszemély eltűnt néhány pillanatra, s azzal tért vissza, hogy szíveskedjék leülni a tűz mellé, letenni a kalapját és otthonosan érezni magát. Kis Dorrit azonban, minthogy félnék teremtés volt, s nem szokta ilyen alkalmakkor otthonosan érezni magát, sehogysem tudta, mitévő legyen, úgy hogy kalappal a fején még mindig az ajtó mellett ült, mikor Flóra egy jó félórával később berontott a szobába.

Flóra nagyon sajnálta, hogy kénytelen volt megvárakoztatni őt, és édes Istenem! miért ül ott a hidegben, mikor ő azt hitte, hogy régen ujságot olvas már a tűz mellett, és az a figyelmetlen lány nem adta át talán az üzenetét, és igazán kalapban ült ott az egész idő alatt és engedje meg már az Istenért, hogy Flóra levehesse a fejéről a kalapját. Flórát, mikor rendkívül barátságosan levette a kalapot, annyira meglepte Kis Dorrit előtűnő arcza, hogy így szólt: — Istenem, milyen kedves kis teremtés maga! — és két keze közé szorította Kis Dorrit arczát, mintha a leggyöngédebb asszony lett volna a világon. A szó és a tett egy pillanat műve volt. Kis Dorrit alig ért rá elgondolni, milyen kedvesen bánnak vele, mikor Flóra sűrögve-forogva odarohant már a reggeliző asztalhoz és nyakig belemerült bőbeszédűségének az árába.

— Igazán nagyon sajnálom hogy véletlenül éppen ma reggel elkéstem mert az volt a szándékom és a vágyam hogy felöltözve várjam mikor jön és megmond-

jam hogy a ki iránt Clennam Arthur csak félannyira is érdeklődik az iránt én is érdeklődöm és szíves barátsággal üdvözöllem és úgy örültem és e helyett nem ébresztenek fel és én ott horkolok hogy őszinte legyek mikor jön és ha kegyed nem szereti sem a hideg szárnyast sem a főtt sonkát a mit nem mindenki szeret hogy úgy mondjam a zsidókon kívül sem a kiknek lelkiismereti aggályait mindnyájunknak tisztelnünk kell bár nem tagadom szeretném ha akkor is olyan erősen tiltakoznék a lelkiismeretük mikor hamisított holmit szóznak nyakunkba igazi helyett a mi semmiképp sem éri meg a pénzt, akkor nagyon de nagyon hántana a dolog — szólt Flóra.

Kis Dorrit köszönetet rebegett és félénken azt mondta, hogy rendesen teát és vajaskenyeret szokott — —

— Oh lári-fári édes gyermekem erről szó sem lehet, — szólt Flóra, miközben a legnagyobb megfontolatlansággal forgatta a teafőzöt, és a mint lehajolt, hogy belenézzen a teás kannába, forró vizet freccsentett a szemébe, úgy hogy alig győzött hunyorgatni. — Kegyed úgy jött ide tudja mint jó barát és társnő ha megengedi hogy így nevezzem és igazán nagyon szégyelném ha nem így volna aztán meg Clennam Arthur olyan elragadtatással beszélt magáról — maga nagyon ki van merülve édesem.

— Nem, asszonyom.

— Olyan sápadt nagyon sokat gyalogolt reggeli előtt és úgy tudom nagyon messze is lakik innen és kocsin kellett volna jönnie, — szólt Flóra, — ejnye ejnye mit kellene csinálni hogy jól érezze magát?

— Higyje meg, asszonyom, egészen jól érzem magam. Nagyon szépen köszönöm a szívességét, de igazán semmi bajom.

— Akkor igya meg hát rögtön a teáját kérem, — szólt Flóra, — és egye meg ezt a csirkeszárnyat meg ezt a falat sonkát ne törődjék velem és ne várjon rám mert én mindig magam viszem be ezt a tálczát F. úr nagynénjének a ki ágyban reggelizik és nagyon kedves és okos öreg uriasszony, F. úr arczképe ott az ajtó mögött és na-

gyon hasonlít hozzá bár a homloka túlságosan magas és a mi az oszlopot illeti márványkoczkákkal meg a karfát meg a hegyet sohasem láttam őt ilyesminek a közelében nem is valószínű a borkereskedelemben, kitűnő ember de egyáltalán nem ilyen irányban.

Kis Dorrit odapillantott az arczképre, miközben nagyon tökéletlenül tudta csak követni a műalkotásra vonatkozó magyarázó megjegyzéseket.

— F. úr úgy ragaszkodott hozzám hogy soha sem tudott meglenni nélkülem, — szólt Flóra, — bár természetesen képtelen vagyok megmondani meddig tartott volna ez ha hirtelen meg nem hal mikor én még új seprő voltam, derék ember de nem poétikus férfias próza de semmi romantika.

Kis Dorrit újra az arczképre pillantott. A művész akkora fejet festett a képre, hogy a mi a szellemi képességet illeti, nagy lett volna még Shakespeare-nak is.

— A romantika azonban, — folytatta Flóra, miközben nagy buzgalommal F. úr nagynénjének a piritósát készítette, — a hogy nyíltan meg is mondtam F. úrnak mikor megkérte a kezemet és kegyed ámulni fog ha megmondom hogy hétszer kért meg egyszer egy bérkocsiban egyszer egy csónakban egyszer egy templompadban egyszer egy számaon Tunbridge Wellsben és háromszor térdén állva, a romantika elröpült Clennam Arthur fiatalságával a szüleink elszakítottak bennünket egymástól márványnyá keményedtünk és a rideg valóság bitorolta a trónt, F. úr dicséretére legyen mondvá kijelentette hogy ezt nagyon jól tudja sőt jobban is szereti hogy így történt minélfogva elhangzott a nagy szó ki-mondtuk az úgy legyen és látja drágám ilyen az élet és az ember még sem török hanem csak hajlik, kérem reggelizzen jól a míg beviszem a tálczát F. úr nagynénjének.

Eltűnt, ott hagyva Kis Dorritot, hogy törje a fejét szaggatott szavainak az értelmén. Nemsokára megint visszajött; s végül hozzálátott a maga reggelijéhez, miközben szakadatlanul pergett a nyelve.

— Látja drágám, — szólt Flóra, egy-két kanálka pálinkaszagú barna folyadékot öntve a teájába, — kény-

telen vagyok szigorúan alkalmazkodni az orvosom utasításaihoz bárha a szaga minden inkább csak nem kellemes mert szegény teremtés vagyok és lehet hogy soha sem heverem ki egészen azt a csapást a mely fiatal koromban ért mikor túlságosan átengedtem magam a sírásnak a szomszéd szobában a mikor elváltak Arthurtól — régóta ismeri őt?

Mihelyt Kis Dorrit megértette, hogy ez hozzá intézett kérdés — a mihez idő kellett, mert új pártfogójának a vágtatása mögött nagyon elmaradt, — azt felelte, hogy Clennam úrral csak hazatérése után ismerkedett meg.

— Persze persze előbb nem is ismerhette ha csak Kinában nem járt vagy nem levelezett volna vele már pedig egyik eset sem valószínű, — felelt Flóra, — mert a ki utazni szokott rendszeren többé-kevésbé olyan lesz mint a mahagóni kegyed pedig egyáltalában nem olyan és a mi a levelezést illeti miről folyhatott volna? Legföljebb teáról így hát csakugyan az anyjánál találkozott vele először, nagyon okos és határozott de borzasztóan szigorú asszony — bátran lehetne a vásárlarczos ember édesanyja.

— Clennamné asszony nagyon szíves volt hozzám, — szólt Kis Dorrit.

— Igazán? Higyje meg nagyon örülök neki mert Arthur anyjáról lévén szó természetesen szíves örömet vagyok róla jobb véleménynyel mint eddig voltam bár hogy mit gondol felőlem mikor rendes szokásom szerint elered a nyelvem ő pedig ott ül szemben velem és komoran rám néz mint a végzet holmi tolókcocsiban — a hasonlat valóban illetlen — beteg és nem ő tehet róla — igazán nem tudom még elképzelni sem.

— Itt van valahol a munkám, asszonyom? — kérdezte Kis Dorrit, miközben félnéken körülnézett; — megkaphatom?

— Maga szorgalmas kis tündér, — felelt Flóra, miatt egy másik csésze teába beletett egy második adagot az előírt orvosságból, — egyáltalán nem sietős a dolgot és jobb lesz, ha azon kezdjük hogy bizalmasan elbeszélgetünk közös barátunkról — nagyon hideg szó legalább a mi engem illet de mégis nagyon megfelelő kife-

jezés közös barátunk — mint hogy ha a sok formáság között nem maga hanem én hasonló leszek a spártai fiúhoz a kit megharapott a róka, remélvén nem haragszik hogy éppen ezt hozom fel például mert az összes unalmas fiúk közül a kik bele szoktak pottyanni a legkülönbözőbb társaságokba ez a legunalmasabb.

Kis Dorrit, a ki nagyon sápadt volt, leült megint, hogy tovább hallgasson.

— Nem volna jobb, ha közben dolgoznám? — kérdezte. — Tudok munka közben is figyelni. Jobb szeretném, ha szabad volna.

A komolysága oly világosan elárulta, hogy munka nélkül rosszul érzi magát, hogy Flóra így felelt: — Jó drágám, a hogy legjobb magácskának, — és elővett egy kosár fehér zsebkendőt. Kis Dorrit örömmel maga mellé tette a kosarat, elővette kis zsebbevaló varrótáskáját, befüzött a tűjébe és szegni kezdett.

— Milyen gyors ujjai vannak, — szólt Flóra, — de igazán jól érzi magát?

— Oh, igen, — semmi bajom!

Flóra a kandallórácsra tette a lábát és hozzákészült egy kis igazi jó regényes bizalmaskodáshoz. Nyomban teljes gözzel hozzá is látott, hátraszegve a fejét, tüntetően nagyokat sóhajtvá, alaposan kihasználva a szemöldökét és hébe-korba, de nem gyakran, egy-egy pillantást vetve a munkája fölé hajló nyugodt arczocskára.

— Tudnia kell szivecském, — szólt Flóra, — de bizonyára tudja is már nemcsak azért mert általánosságban czéloztam már rá hanem mert érzem hogy a nevét izzó betűkkel a homlokomra égetve hordom hogy mielőtt megismerkedtem a megboldogult F. úrral menyasszonya voltam Clennam Arthurnak — Clennam úr a nyilvánosság előtt a hol szükség van a tartózkodásra Arthur itt — mindenei voltunk egymásnak az élet hajnala volt az az idő boldogság elragadtatás minden efféle a legnagyobb fokban, mikor elszakítottak bennünket egymástól kővé váltunk és Arthúr így ment Kinába én pedig már-ványmenyasszonya lettem a megboldogult F. úrnak.

Flóra, a ki mély hangon mondta e szavakat, mérhetetlenül boldog volt.

— Leíestem, — szólt, — annak a reggelnek az izgalma-
mait mikor belül minden csupa márvány volt és F. úr
nagyénéje üveghintón hajtattott a nyomunkban a mely-
ről észszerűen föl kell tenni hogy gyalázatos állapotban
lehetett mert különben nem roppant volna össze házunk-
tól a második utczában és F. úr nagyénéjét nem kellett
volna fonott széken hazaszállítani mint november ötödi-
két* nem akarom megpróbálni sem, elég ha annyit mon-
dok csak hogy a reggeli üres formaságán a földszinten
lévő ebédlőben estünk keresztül hogy a papa nagyon
sokat evett a füstölt lazaczból és hetekig beteg volt és
hogy F. úr meg én egy kis európai útra Indultunk Ca-
laisba a hol az emberek hajba kaptak értünk a kikötő
rakodópartján a míg el nem szakítottak bennünket egy-
mástól csakhogy nem örökre — ez még nem akkor
történt.

A márványmenyasszony alig tartva annyi szünetet,
hogy lélekzetet vehessen, tovább beszélt a legnagyobb
kényelemmel, ide-oda csapongva rendszertelenül, hébe-
korba teljesen elkalandozva a valóságtól.

— Fátyolt vetek arra az álomvilágra, F. úr jókedvű
volt az étvágya jó volt a konyhával meg volt elégedve
a bort gyöngének találta de íhatónak és minden rendben
volt visszatértünk a közvetlen szomszédságunkba Lon-
don Docks Little Gosling Street harmincz alá és leteleped-
tünk, de mielőtt teljesen rájöttünk volna hogy a cseléd
eladta a vendégágyból a tollat F. úrnak a szívére húzó-
dott a köszvény és elragadta őt egy jobb világba.

Hátrahagyott özvegye, egy pillantást vetve a meg-
boldogult F. úr arczképére, a fejét csóválta és a szemét
törölgette.

— Tisztelettel őrzöm F. úr emlékét mert becsülésre
méltó férfi és nagyon figyelmes férj volt, elég volt a spár-
gát említenem a spárگا megjelent vagy a legkisebb czél-
zást tennem csupán valami finom kis innivalóra ott ter-
mett egy kis pintes palaczkban mintha elem varázsolták
volna nem volt túláradó gyönyörűség de kényelmes
élet volt, visszatértem megint a papa házába és visz-

* November ötödikén a löporösszeesküvés emlékére egy szalmabűbot
szoktak körülhordozni Londonban.

szavonultan éltem. habár nem boldogan több esztendőn keresztül a míg egy szép napon szelíden be nem topogott hozzám a papa és azt nem mondta hogy Clennam Arthur odalent vár rám lementem és ott találtam ne kérdezze milyennek találtam őt csak hogy még mindig változatlanul nőtelen volt!

Az a sötét titokzatosság, a melybe Flóra most burkolódzott, bizonyára megállított volna minden más ujjat, csak a mellette dolgozó szorgalmas ujjacskákat nem. Ezek tovább dolgoztak szakadatlanul és a szorgoskodó fejecske fölējök hajolt, hogy ügyeljen az öltésekre.

— Ne kérdezze tőlem, — szól Flóra, — vajjon szeretem-e még őt vagy hogy ő szeret-e még vagy hogy mi lesz ennek a vége és mikor lesz vége, figyelő szemek vesznek körül bennünket és lehet hogy az a rendeltetésünk hogy egymástól elválva epekedjünk lehet hogy soha többé nem fogunk megint egyesülni egy szó egy lehellet egy pillantás se áruljon el bennünket titkolnunk kell mindent mint a sír ennél fogva ne csodálkozzék ha talán aránylag hidegen talállok viselkedni Arthurral szemben vagy talán Arthur aránylag hidegen talál viselkedni velem szemben végzetes okaink vannak rá elég ha értjük egymást — szt!

Flóra mindezt oly rohamos hevességgel mondta el, mintha valóban hitte volna is. Körülbelül bizonyos is, hogy a mikor teljesen beledolgozta magát ebbe a habléányszerű állapotba, valóban el is hitte mindazt, a mit mondott.

— Szt! — ismételte Flóra, — most már elmondtam magának mindent, meghitt bizalmasság van közöttünk szt, Arthur kedvéért jó barátja leszek magának mindig szívecském és Arthur nevében mindig számíthat rám.

A szorgalmas ujjacskák félretették a munkát, s a kicsike alak fölemelkedett és kezet csókolt Flórának.

— Magácska nagyon hideg, — szól Flóra, a maga természetes, jószívű modorában, s ez a változás nagy előnyére vált neki. — Ne dolgozzék ma. Hígyje meg hogy nem érzi jól magát hígyje meg hogy nem elég erős.

— Csak azért, mert nagyon meghat a kegyed szí-

vessége meg a Clennam úr jósága, a ki volt szíves a pártfogásába ajánlani olyan valakinek, a kit olyan régóta ismer és szeret.

— Nos valóban édesem, — szólt Flóra, a kinek megvolt az a határozott hajlandósága, hogy mindig becsületes legyen, valahányszor időt szakított magának rá, hogy erről gondolkozzék. — Nem bánom hát hagyjuk ezt most mert nem is mernék rá vállalkozni hogy mindent elmondjak, de nem baj dőljön le egy kicsit!

— Mindig volt elég erőm, hogy azt tegyem, a mit tenni akarok, és mindjárt egészen jól fogom magam érezni, — felelt Kis Dorrit, bágyadtan mosolyogva. — Túlságosan hálára kötelezett, ennyi az egész. Ha egy pillanatig az ablak közelében lehetek, mindjárt összeszedem magamat.

Flóra kinyitott egy ablakot, leültette Kis Dorritot egy székre az ablak mellé, azután kíméletesen visszavonult az előbbi helyére. Szeles nap volt, s a friss lég, a mint megsímogatta Kis Dorrit arcját, hamarosan kipirosította. Alig pár percz múlva Kis Dorrit visszatért a munkakosarához, és gyors ujjacskái oly szorgalmasan öltögettek, mint egyébkor.

Mialatt nyugodtan tovább dolgozott, megkérdezte Flórától, vajjon Clennam úr megmondta-e neki, hogy ő hol lakik? Mikor Flóra azt felelte, hogy nem, Kis Dorrit azt mondta, érti, miért volt Clennam úr olyan gyöngéd, de meg van győződve róla, hogy Clennam úr helyeselni fogja, ha beavatja Flórát a titkába, és azért, ha Flóra megengedi, meg is teszi most ezt. Minthogy hátorító választ kapott, összefoglalta az élete történetét rövid pár szóba és lelkesen magasztalta az édesatyját. Flóra természetes gyöngédséggel hallgatta végig, oly gyöngédséggel, a mely megértett mindent, s a melyben nyoma sem volt az összefüggés hiányának.

Mikor elkövetkezett az ebéd ideje, Flóra új pártfogoltja karjába fűzte a karját, levezette őt a lépcsőn és bemutatta a patriarchának és Pancks úrnak, a kik ott várakoztak már az ebédlőben. (F. úr nagynénje ez alkalommal szolgálaton kívüli állapotban a szobájában maradt.) Az említett két úriember, kiki a maga módja szerint, fo-

gáda Kis Dorritot; a patriarcha úgy, mintha valami megbecsülhetetlen szolgálatot tenne Kis Dorritnak, mikor azt mondta, hogy örömmel látja, örömmel látja; Pancks úr pedig úgy, hogy a kedvencz szuszogását fújta Kis Dorrit felé üdvözlétül.

Az új környezetben Kis Dorrit bizonyára nagyon szégyenlős lett volna minden körülmények között, és főként, mivel Flóra folytonosan unszolta, hogy igyék egy pohár bort és egyék a legjavából annak, a mi van; de zavarát nagyon növelte Pancks úr jelenléte. Ennek az úrnak a viselkedéséből eleinte azt következtette, hogy arczképfestő, oly figyelmesen nézett Kis Dorritra, s oly gyakran pillantott bele a mellette heverő kis jegyzőkönyvbe. De mikor észrevette, hogy nem csinál vázlatot és hogy csupán üzleti dolgokról beszél, azon kezdett gyanakodni, hogy talán édesatyjának valamelyik hitelezőjét képviseli, a kinek követelése be van jegyezve abba a jegyzőkönyvbe. E szempontból tekintve, Pancks úr szuszogása mintha csupa sértés és türelmetlenség, és minden hangsabb horkanása mintha megannyi fizetési felszólítás lett volna.

De ezt a föltevését is csakhamar lerontotta érthetetlen és a föltevással össze nem hangzó viselkedésével maga Pancks úr. Kis Dorrit már egy félórája fölkel az asztaltól, és a munkája mellett ült egyedül. Flóra a szomszéd szobába ment, hogy „egy kicsit lefeküdjék“, s e visszavonulásával egyidejűleg holmi innivalónak a szaga terjedt szerte a házban. A patriarcha nyitott emberbarátságával mélyen aludt egy sárga zsebkendő alatt az ebédlőben. E csendes időben Pancks úr egyszerre csak nesztelenül megjelent Kis Dorrit előtt, barátságosan bölintgatva.

— Unatkozik egy kicsit, Dorrit kisasszony? — tudakolta Pancks, halkán beszélve.

— Nem, kérem, uram, — szólt Kis Dorrit.

— Szorgalmaskodik, látom, — jegyezte meg Pancks úr, miközben lépésről-lépésre beljebb lopózott a szobába. — Mi légyen ez, Dorrit kisasszony?

— Zsebkendők.

— Ne mondja! — szólt Pancks. — Ki nem találtam

volna. — (Ekközben egyáltalán nem a zsebkendőkre, hanem folyton Kis Dorritra nézett.) — Talán szeretné tudni, ki vagyok. Megmondjam? Jövendőmondó vagyok.

Kis Dorrit már-már azt hitte, hogy örült.

— Testestül-lelkestül a gazdámé vagyok, — szolt Pancks; — látta a gazdámát odalent az ebédjénél. De hébe-korba van egy kis mellékfoglalkozásom is; suttyomban, egészen suttyomban, Dorrit kisasszony.

Kis Dorrit kételkedve és nem minden aggodalom nélkül nézett rá.

— Szeretném, ha megmutatná nekem a tenyerét, — szolt Pancks. — Szeretnék belepillantani. De ne tekintse tolakodásnak.

Annyiban tolakodó volt, hogy nem volt a szobában semmi keresni valója, de Kis Dorrit egy pillanatra az ölébe tette a munkáját és odanyujtotta neki a jobb kezét, úgy, a hogy volt, a gyűszűvel együtt.

— Munkában telt esztendő, mi? — szolt Pancks gyöngéden, megérintve Kis Dorrit tenyerét esetlen mutatóujjával. — De hát mi másért vagyunk a világon? Semmiért. Ohó! — beletekintett a vonalakba. — Mi ez a rácsos holmi? Adósbörtön! Hát ez a szürke hálókabátos, fekete bársonysipkás öreg? Egy atya! Hát ez a klarinétos? Egy nagybácsi! Hát ez a tánczczipős? Egy nővér! Hát ez a renyhe kószáló? Egy fivér! Hát ez, a ki valamennyiük helyett gondolkozik? Ez bizony maga, Dorrit kisasszony!

Kis Dorrit szeme találkozott Pancks úr tekintetével, a mint ámulva az arczába nézett, és azt gondolta magában, hogy bárha szúrós a szeme, mégis nyájasabb és rokonszenvesebb ember, mint az ebédnél gondolta volt. Pancks úr nyomban rá megint belenézett a tenyerébe, úgy hogy Kis Dorritnak nem volt alkalma sem megerősíteni, sem helyesbíteni a benyomását.

— Ej, vigyen el az ördög, — dörögött Pancks, miközben végighúzta esetlen újját a tenyér egyik vonalán, — ha ez nem én magam vagyok itt a sarokban! Mit keresek itt én? Mit jelenthetek én?

Végighúzta az újját le egészen a csuklóig és a csukló

körül, és úgy tett, mintha a kéz fején keresné, mit jelenthet.

— Valami rosszat? — kérdezte Kis Dorrit mosolyogva.

— Isten ments! — szólt Pancks. — Mit gondol, mennyit ér ez?

— Ezt én nekem kellene öntől kérdeznem. Nem én vagyok a jövőmondó.

— Igaz, — szólt Pancks. — Hogy mennyit ér? Majd meglátja valamikor, Dorrit kisasszony.

Lassan eleresztette Kis Dorritnak a kezét, s valamennyi újjával beleborzolt tüskés hajába, úgy hogy égnek meredt csudamód minden hajaszála, azután lassan ismételte: — Jusson eszébe, mit mondok, Dorrit kisasszony. Meg fogja látni valamikor.

Kis Dorrit nem volt képes elpalástolni meglepetését, ha másért nem, hát azért, hogy Pancks ennyi mindent tud felőle.

— Ah! Ez az! — szólt Pancks, rámutatva. — Dorrit kisasszony, ezt ne, soha!

Még jobban meglepetve, mint az imént, s egy kissé jobban meg is ijedve, kérdő pillantással nézett föl Pancksrá Kis Dorrit, hogy mit jelentenek utolsó szavai.

— Ezt ne, — szólt Pancks, nagykomolyan Kis Dorrit ámuló arczát és viselkedését utánozva, s akaratlanul groteszk látványt nyújtva. — Ne tegye ezt. Sohase, mikor engem lát, mindegy, akármikor és akárhol. Én nem vagyok senki. Eszébe ne jusson törődni velem. Ne tegyen említést rólam. Ne vegyen tudomást rólam. Beleegyeznek, Dorrit kisasszony?

— Alig tudom, mit feleljek, — szólt Kis Dorrit, egészen elképedve. — Miért?

— Mert én jövőmondó vagyok. Pancks, a czi-gány. Nem árultam még el annyit a szerencséséből, Dorrit kisasszony, hogy megmondtam volna, mit jelentek én azon a kis kezeckén. Csak azt mondtam, hogy majd meg fogja látni valamikor. Beleegyeznek, Dorrit kisasszony?

— Abba, hogy — én —

— Hogy mostantól kezdve nem vesz rólam tudo-

mást, ha csak először én meg nem szólitom. Hogy nem törődik velem, ha jövök-megyek. Nagyon könnyű. Nem veszít velem semmit, nem vagyok szép, nem vagyok jó társalgó, csak a gazdámnak az igáját vonom. Annyit gondoljon csak magában, nem többet: „Ah! Pancks, a cigány, a jövendőmondásával, — elmondja majd egyszer a szerencsémet végesvéig — nem halok meg addig, a míg meg nem tudom“. Beleegyeznek, Dorrit kisasszony?

— Be-le, — dadogta Kis Dorrit, a kit Pancks nagyon összezavart. — Föltéve, hogy nem tesz semmi rosszat.

— Jó! — Pancks úr a szomszéd szoba falára pillantott és előrehajolt. — Becsületes teremtés, pompás asszony, de megfontolatlan és szószátyár, Dorrit kisasszony. — Így szólva a kezét dörzsölte, mintha nagyon meg volna elégedve a beszélgetéssel, az ajtóhoz loholt, és barátságos bólintással kiment a szobából.

Ha Kis Dorrit határtalanul álmélkodott is új ismerősének ezen a furcsa viselkedésén, meg azon, hogy ilyen különös szerződést kötött vele, álmélkodását nem csökkentette egy csöppet sem az, a mi ezentúl történt. Arról nem is szólva, hogy Pancks úr megragadott minden alkalmat, a mely Casby úr házában kínálkozott arra, hogy jelentős pillantást vessen Kis Dorritra és feléje horkantson, — a mi végre nem is volt sok tőle az után, a mit már eddigelé tett, — kezdett fölmerülni léptenyomon Kis Dorritnak az életében. Az utcán állandóan találkozott vele. Valahányszor Casby úrékhoz ment, Pancks mindig ott volt. Valahányszor Clennamnéhez ment, Pancks mindig talált ürügyet rá, hogy oda is betoppanjon, mintha szemmel akarná tartani őt. Egy hét sem igen telt bele, mikor egy este nagy ámulatára ott találta őt a kapus páholyában, a soron lévő kapussal beszélgetve, a kinck nyilvánvalóan bizalmas pajtása volt. Legközelebbi meglepetése az volt Kis Dorritnak, mikor azt tapasztalta, hogy Pancks épp oly otthonos bent a fogházban is; azt hallotta továbbá, hogy jelentkezett édesatyja vasárnap reggeli audienciáján a vendégek között; majd meg azt látta, hogy karonfogvást sétál az udvarban egy

fogoly barátjával; híre kelt végül annak is, hogy egy este nagyon kitett magáért a társaskörben, a mely a kantinban szokott gyűlésezni, a mennyiben beszédet intézett a kör tagjaihoz, elénekelt egy nótát, öt hordó sörrel megvendégelte a társaságot — a mihez az eszeveszett híresztelés hozzátett még egy vékára való ollótlan rákot is. Az a hatás, a melyet e csodás dolgok közül az, a minnek hűséges látogatásai alkalmával szemtanúja volt, Plornish úrra tett, oly benyomást tett Kis Dorritra, a mely nem sokkal volt kisebb annál, mint a melyet maguk a csodás dolgok keltettek. Plornish urat valósággal lenyűgözték és megigézték ezek a dolgok. Csak a szemét me-regette és közbe-közbe bágyadtan annyit dörmögött csak, hogy odalent a Vérző Szív Udvarában bizony senki el nem hinné, hogy ez Pancks; de nem szólt soha egy szóval sem többet, nem csinált soha egyebet, még Kis Dorrit előtt sem. Pancks úr azzal tetézte a titokzatosságait, hogy Isten tudja mi módon megismerkedett Tippel, s az egyik vasárnapon ennek az úriembernek a karján baktatott be a fogházba. Mindezenközben azonban nem vett tudomást soha Kis Dorritról, csak egyszer vagy kétszer talán, mikor véletlenül nagyon közel jutott hozzá és nem volt ott senki a közelükben; ilyenkor barátságos pillantás és bátorító szuszogás kíséretében ennyit súgott csak oda neki: „Pancks a cigány — a jövődömondó.”

Kis Dorrit rendes szokása szerint tovább küzdött és dolgozott, miközben mindezen csodálkozott, de csodálkozását, mint kora ifjúságától fogva annyi nehézebb teherrel szokta tenni, a szívébe rejtette. Türelmes szívébe változás lopódzott be és volt még egyre belopódzóban. Minden nap valamivel zárkózottabb lett, mint előtte való nap volt. A fővágya az volt, hogy észrevétlenül osonhasson ki és be a börtönből, s hogy bárhol van a világon, schol se vessenek rá ügyet és felejtsék el.

A szobájába is — (furcsa szobácska volt ez Kis Dorrit törékeny fiatalága és gyöngéd jelleme számára) — szíves örömet visszavonult, valahányszor kötelességmulasztás nélkül megtehetette. Voltak délutánok, a mikor nem volt dolga, a mikor vendégek toppantak be kártyázni egy kicsit az atyjával, a mikor ő rá nem volt

szükség, sőt jobb volt, ha nem volt ott. Ilyenkor végig-
osont az udvaron, fölkapaszkodott a hosszú lépcsőn, a
mely szobájába vezetett, és leült az ablaka mellé. Sok
mindenféle alakot öltöttek azok a vashegyek a falon,
sok könnyed árnyékká oszlott az erős vas, sok aranyos
fénypont hullott alá a rozsdájára, mialatt Kis Dorrit ott
ült eltűnődve. Új meg új zeg-zúgos vonalzat keveredett
a minta kegyetlen rajzába, mikor könnyek fátyolán ke-
resztül nézett rá Kis Dorrit, de akár szépnek látszott,
akár komornak, Kis Dorrit a magányából mégis mindig
szívesen nézett ki fölötte, alatta, keresztül rajta, s bár-
mit látott széles e világon, rajta volt mindenen ez az el-
törülhetetlen bélyeg.

Egy padlás szoba, még pedig a Marshalsea egy
padlás szobája, a maga teljes kietlenségében, ez volt Kis
Dorritnak a szobácskája. Bár rendben tartotta, mégis
csunya hely volt már önmagában, s a tisztaságon és a
levegőn kívül nem igen volt egyéb előnye; mert a mi
apró csecsebecsét módjában volt hébe-korba megvennie
Kis Dorritnak, az mind az atyja szobájába vándorolt.
Mindazáltal egyre jobban megszerette ezt a nyomorusá-
gos helyet; s az volt a legkedvesebb szórakozása, ha
egymagában elüldögélhetett benne.

Annyira, hogy egy délután, a Pancks féle titokza-
tosságok ideje alatt, mikor ott ült az ablakában, és Maggy
jól ismert topogását hallotta fölfelé közeledni a lépcsőn,
nagyon megriadt attól a gondolattól, hogy talán le talál-
ják hívatni őt. A mint Maggy egyre fölebb ért és közle-
dett, Kis Dorrit reszketett és remegett; és mikor Maggy
végül megjelent, alig volt képes beszélni vele.

— Kérlek, kis anyácska, — szólt Maggy lihegve,
— le kell jönnöd, hogy találkozzál vele. Itt van.

— Kicsoda, Maggy?

— Ej, hát persze, hogy Clennam úr. Az atyád szo-
bájában van, és így szólt hozzám: „Maggy, kérlek, eredi
és mondd meg, hogy én vagyok csak“.

— Nem érzem jól magamat, Maggy. Jobb lesz, ha
nem megyek le. Le akarok feküdni. Látod, lefekszem,
hogy pihentessem a fejemet. Mondd meg, hálás üdvözle-

temmel, hogy így hagytál idefönt, máskülönben lementem volna.

— Ejnye, ez nem nagyon udvarias dolog ám, kis anyácska, — szólt Maggy, kimeresztve a szemét, — ha így félrefordítod az arcodat, nem bizony!

Maggy nagyon fogékony volt minden személyes sérelemmel szemben és nagy leleménnyel talált ki minduntalan valamit.

— Most meg már mind a két kezedet az arcod elé tartod! — folytatta Maggy. — Ha nem tudsz ránézni az ilyen szegény teremtésre, akkor legjobb, ha egyenesen megmondod neki, és nem hagyod itt, nem fordulsz el tőle, úgy, mint most, megbántva érzelmeit és összetörve a szívét a szegény tíz éves kicsikének!

— Csak a fejemet akarom pihentetni, Maggy.

— No hát, ha sírsz, hogy a fejedet pihentesd, kis anyácska, akkor én is sírok. Csak ne foglalj le minden sírást magadnak, — követelődött Maggy, — hadd meg az én részemet is.

És nyomban hozzá is látott a nyafogáshoz.

Nagy ügygyel-bajjal lehetett csak rávenni, hogy visszatérjen a mentegetőzéssel; de az az ígélet, hogy Kis Dorrit mesél majd neki — (régóta ez volt a főgyönyörűsége) — azzal a föltétellel, hogy minden tehetségét összpontosítani fogja az üzenetre és azután még egy óráig egyedül hagyja kis úrnőjét, s mindennek teteljébe Maggyának az a gonosz sejtelme, hogy a jókedvét odalent felejtette a lépcső alján, — végül is diadalmaskodott. Így aztán távozott, egész úton az üzenetet ismételve magában, hogy el ne felejtse, és a kitűzött időpontban megint visszatért.

— Nagyon szomorú volt, annyit mondhatok, — jelentette Maggy, — és orvosért akart küldeni. És holnap megint eljön, eljön, és alig hiszem, hogy máma éjjel jól fog aludni, mivelhogy hallotta, hogy fáj a fejed, kis anyácska. Oh, Istenkém! Talán csak nem sírtál?

— Azt hiszem, sírtam, egy kicsit, Maggy.

— Egy kicsit! Oh!

— De most már elmúlt — minden jóra fordult, Maggy. A fejem is sokkal jobban van és nem olyan forró,

és egészen jól érzem magamat. Nagyon örülök, hogy nem mentem le.

Szemét meregető nagy gyermeke gyöngéden megölelte őt; s miután lesimította a haját, s lemosta a homlokát és a szemeit hideg vízzel (csupa olyan szolgálat, a miben esetlen kezei nagy ügyességet fejtettek ki), átölelte újra a kis anyácskát, ujjongott, mikor látta, hogy most már jobb kedvű, azután beleültette szépen a székebe az ablak mellett. Szembe a székkal, Maggy görcsös erőfeszítéssel, a melyre egyáltalában nem volt szükség, odavonszolta a ládát, a mely mesemondáskor a széke szokott lenni, leült rá, átölelte a saját térdét, és falánk étvágygyal várva a meséket, tágra nyitott szemmel így szólt:

— No, kis anyácska, most mesélj valami szépet!

— Miről meséljek, Maggy?

— Oh, mesélj a királykisasszonyról, — szólt Maggy; — de igazi királykisasszony legyen ám. Úgy, hogy el se hihesse az ember, tudod!

Kis Dorrit elgondolkodott egy pillanatig; aztán szomorú mosolyal arczán, a melyet pirosra festett az alkonyat, így kezdte:

— Maggy, hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy hatalmas király, a kinek megvolt mindene, a mit csak kívánt, sőt még sokkal többje is ennél. Volt neki aranya, ezüstje, gyémántja, rubintja, mindenféle drága kincse, Volt neki sok-sok palotája, és volt neki —

— Sok-sok kórháza, — szólt közbe Maggy, a ki még mindig a térdét ölelgette. — Mondd, hogy kórháza is volt neki, mert a kórház olyan kényelmes hely. Kórháza is volt, tele sült csirkével.

— Igen, bőségesen volt neki abból is, és bőségesen volt neki minden egyebe is.

— Például sült krumplija is volt? — kérdezte Maggy.

— Mindene volt neki bőségesen.

— Híí! — álmélkodott Maggy nevetve, miközben megint átölelte a térdét. — Az volt ám a nagyszerű!

— Ennek a királynak volt egy lánya, a legokosabb és a legszebb királykisasszony a világon. Mikor kisgye

rek volt, tudta minden leczkáját hamarébb, mint a tanítói megtanították rá; és mikor felnövekedett, a világ csudája lett. Már most aztán közel a palotához, a hol a királykisasszony lakott, volt egy kunyhó, a melyben egy szegény kis vézna asszony éldegélt egészen egyedül.

— Öregasszony, — szólt Maggy, nagyot csettentve a nyelvével.

— Nem, nem öreg. Egészen fiatal asszony.

— Csodálatos, hogy nem félt, — szólt Maggy. — Folytasd, kérlek.

— A királykisasszony elhajtattott csaknem minden áldott nap a kunyhó mellett, és valahányszor ott hajtattott el szépséges hintójában, — látta a szegény kis asszonykát, a mint a rokkája mellett ült, és a királykisasszony ránézett a szegény kis asszonykára, a szegény kis asszonyka pedig visszánézett a királykisasszonyra. Egyszer azután megállította a kocsisát nem messze a kunyhótól, kiszállt a hintóból, tovább sétált gyalog, és bekukucskált a kunyhó ajtaján, ott pedig, mint rendesen, ott ült a rokkája mellett és font a kis asszonyka, és ránézett a királykisasszonyra, és a királykisasszony visszánézett rá.

— Mintha farkasszemet akartak volna nézni egymással, — szólt Maggy. — Kérlek, folytasd csak, kis anyácska.

— A királykisasszony olyan csodálatos királykisasszony volt, hogy ismert minden titkot a világon, és így szólt a kicsi asszonykához: — Miért rejtegeted ott? — Ebből mindjárt látta az asszonyka, hogy a királykisasszony tudja, miért éldegél ott egészen egyedül, a rokkáján dolgozgatva, és kérte, hogy ne árulja el soha. Erre így szólt a királykisasszony: — Jó, nem árulak hát el sohasem. De mutasd meg nekem. — Erre aztán a kicsi asszony becsukta a kunyhó ablaktábláját és bereteszte az ajtót és tetőtől talpig remegve, mert félt, hogy valaki gyanakodni találhatna, kinyitott egy nagyon titkos helyet és megmutatott a királykisasszonynak egy árnyéket.

— Szent Isten! — szólt Maggy.

— Olyan valakinek az árnyéka volt, a ki réges-régen elköltözött már; olyan valakié, a ki messze-messze

elköltözött, úgy hogy senki el nem érheti, és soha, soha nem tér vissza többé. Öröm volt ránézni az árnyékára, és mikor a szegény kis asszonyka megmutatta a királykisasszonynak, szíve mélyéből büszke volt rá, mint valami nagyon drága, drága kincsre. A királykisasszony, mikor elnézte egy darabig, így szólt a szegény kis asszonykához: — És te naphosszat itt virrasztasz fölötte? — És a kicsi asszony lesütötte a szemét és suttogva azt felelte: — Itt. — Erre így szólt a királykisasszony: — Mondd meg, miért teszed? — És a másik erre azt felelte, hogy soha hozzáfogható jó és kedves ember nem haladt el ezen az úton, és hogy ezért teszi. Azt is mondta, hogy nem éri a híját senkisem, hogy nem járt rosszúl senkisem vele, hogy az a valaki azokhoz költözött, a kik várták őt — —

— Tehát az a valaki férfi volt? — szólt közbe Maggy.

Kis Dorrit félénken mondta rá, hogy azt hiszi, férfi volt; azután így folytatta:

— Azokhoz költözött, a kik várták őt, és hogy ezt az emlékezést nem lopta el senkitől, és nem is fosztott meg tőle senkit a világon. A királykisasszony azt felelte: Oh! De hogyha a kunyhó lakója meg talál halni, akkor az árnyékot megtalálják majd. A szegény kis asszonyka azt mondta erre, hogy nem; mert hogyha az ő órája ütni fog, az árnyék csendesen le fog süllyedni vele a sírba, úgy hogy sohasem fogják megtalálni.

— Meghiszem azt! — szólt Maggy. — Folytasd, kérlek.

— A királykisasszony persze nagyon elcsodálkozott, mikor ezt hallotta, képzelheted, Maggy.

— Volt is oka rá, — szólt Maggy.

— Elhatározta tehát, hogy szemmel fogja tartani a kicsi asszonykát, és meglátja majd, mi lesz a dolog vége. Minden áldott nap elhajtattott szépséges hintájában a kunyhó ajtaja előtt, és ott látta mindig a szegény kis asszonykát egyedül a rokkája mellett, és ránézett a szegény kis asszonykára, és a szegény kis asszonyka viszanézett rá. Végül aztán egy szép napon nem pergett a rokka, és a szegény kicsi asszonykát nem látta sehol.

Mikor a királykisasszony kérdezősködött, mért nem pereg a rokka és hová lett a szegény kis asszonyka, megmondták neki, hogy a rokka azért nem pereg, mert nincs a ki haitsa, mivelhogy a szegény kicsi asszonyka meghalt.

— Be kellett volna vinni a kórházba, — szól Maggy, — akkor majd meggyógyúlt volna.

— A királykisasszony, miután megsíratta egy kicsit a szegény kis asszonykát, megtörülte a szemét, és kiszállt a hintajából ugyanazon a helyen, a hol egyszer már megállította a kocsisát, és odament a kunyhóhoz és bekukucskált az ajtaján. Nem volt senki a kunyhóban, a ki ránézett volna a királykisasszonyra, és senki, a kire visszanézhetett volna, így aztán beljebb került tüstént a kunyhóba, hogy megkeresse a drága szép árnyéket. De az árnyéknak nem volt nyoma sehol; és akkor megtudta a királykisasszony, hogy a szegény kis asszonyka igazat mondott neki, és hogy soha senki nem érzi hjját az árnyéknak, és hogy az árnyék csendesesen lesülyedt vele a sírba, és hogy most együtt pihen a szegény kicsi asszony meg az árnyék örökkön-örökké. — Ez az egész, Maggy.

Az alkonyat pírja annyira odatüzött Kis Dorrit arczára, mikor ekképpen eljutott a meséje végére, hogy Kis Dorrit eltakarta kezével az arcját.

— Megöregedett? — kérdezte Maggy.

— A szegény kis asszonyka?

— Az!

— Nem tudom, — szól Kis Dorrit. — De ugyanez lett volna a vége akkor is, ha még úgy megöregedett volna.

— Igazán? — szól Maggy. — Igen, azt hiszem, csakugyan úgy lett volna mégis! — Azután elüldögélt a helyén töprengve és a szemét meresztgetve.

Oly sokáig ült helyén tágra nyitott szemmel, hogy végül Kis Dorrit, csakhogy elcsalja őt a ládájáról, felállt és kitekintett az ablakon. A mint lenézett az udvarba, látta, hogy Pancks éppen befelé jön és tovahaladtában a szeme szögletéből felkacsint hozzá.

— Ki az, kis anyácska? — kérdezte Maggy, a ki

ekkorra Kis Dorrit mellé állt már az ablakba és Kis Dorrit vállához támaszkodott. — Gyakran látom őt ki s bejárni.

— Azt hallottam felőle, hogy jövendőmondó, — szólt Kis Dorrit. — De nem igen hiszem, hogy sok embernek meg tudná mondani akár a multját, akár a jelenét.

— Hát a királykisasszonynak meg tudta volna mondani? — kérdezte Maggy.

Kis Dorrit, a ki tünődve nézett le a fogház udvarának sötét völgyébe, a fejét rázta.

— Hát a szegény, kicsi asszonykának sem? — szólt Maggy.

— Nem, — szólt kis Dorrit, miközben ragyogó fényárral hintette be őt az alkonyuló nap. — De menjünk az ablakból.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

Osszeeskübök és mások.

Pancks úr magánlakása Pentonvilleben volt, a hol rendkívül szegényesen lakott egy hivatásos jogtudós házának második emeletén. A ház utcza ajtaján belül volt egy belső ajtó is, a mely rugóra járt és olyan zörejjel pattant fel, mint holmi csapóajtó. A ház ajtaja fölött a kis félkörablakban a jogtudós ezt a felírást helyezte el:

RUGG

ÜGYNÖKSÉGE, KÖNYVELŐSÉGE, ADÓSSÁGBEHAJTÓ IRODÁJA.

Ez a czifra czégtábla, a mely felséges volt a maga szigorú egyszerűségében, egy keskeny sávnyi homlokteret világított meg a szomjúhozó országút felé, a hol egy-néhány poros levél lógatta szomorú fejét, kínosan tengődve. Az első emeleten egy szépírástanár lakott, a ki a kert rácsát beüvegezett rámostokokkal élénkítette, a melyekben tanítványainak válogatott íráspróbái voltak abból az időből, a mikor még a hat leckeóra előtt voltak, mi-

közben persze a tanár fiatal családjának valamennyi növevénye rázta az asztalt, továbbá abból az időből, a mikor túlestek már a hat leckeórán, miközben persze a tanár fiatal családját szigorúan kordában tartotta. Pancks úr lakása egyetlen, szellős hálósobára szorítkozott. Pancks úr közös megállapodással szerződést kötött Rugg úrral, a házigazdájával, hogy bizonyos pontosan meghatározott skálaszerű fizetések ellenében, és kellő időben való szóbeli bejelentések alapján, joga van Pancks úrnak részt venni a vasárnapi reggelin, ebéden, teán vagy vacsorán, még pedig vagy akármelyiken vagy valamennyin ezek közül az étkezések vagy falatozások közül, a hátsó szobában, Rugg úr és Rugg kisasszony (Rugg úr lánya) társaságában.

Rugg kisasszonynak volt egy kis vagyona is, a melyet — kapcsolatban meglehetősen tekintélylyel együtt a szomszédságban, — úgy szerzett, hogy szívét alaposan megsebezte és érzelmeit megtaposta egy középkorú pékmester, a ki a szomszédságban lakott, s a ki ellen Rugg kisasszony kénytelen volt Rugg úr ügynöksége útján kártérítési pört indítani házassági ígéret megszegése címén. A pékmestert, a kit Rugg kisasszony jogtanácsosa ez alkalomból kíméletlenül bepörölt kerek húsz guineára, egy-egy gyöngéd kifejezést átlag tizennyolcz pennyre takálva, s a kit a bíróság el is marasztalt a pörösített kárösszeg megfizetésében, alkalomadtán sokat üldözte még most is a pentonvillei fiatalság. Rugg kisasszonyt ellenben, a kit a törvény dicső felsége övezett s a ki a kárösszeget állampapirokba fektette, nagy tisztelettel vették körül.

Rugg úr társaságában, a kinek kerek, fehér ábrázata volt, a melyből mintha minden pírt régen kiszívtak volna, s a kinek megtépázott, sárga feje volt, olyan, mint valami elnyűtt tollseprő; továbbá Rugg kisasszony társaságában, a kinek inggombszerű, apró nanking foltokkal volt tele az egész arca, és a kinek sárga hajfonatai inkább cse-nevéssen, mint buján nőttek: ezeknek a társaságában szokott Pancks úr jó néhány év óta vasárnaponként ebédelni, és hetenkint körülbelül kétszer vacsorázni kenyeret, hollandi sajtot és porter sört. Pancks úr egyike volt azoknak az igen csekély számú férjül alkalmas férfiakkal, a kik

Rugg kisasszonytól nem ijedtek meg, egyrészt azért, mert „kétszer ugyanazt nem lehet megcsinálni“, másrészt pedig azért, mert „ő vele nem is érdemes megcsinálni“. Pancks úr tehát ebben a kettős vértetben kényelmesen pöfögött Rugg kisasszony felé.

Pancks úr mindezeideig nem igen vagy éppenséggel nem foglalkozott üzleti ügyekkel pentonvillei szállásán, legföljebb, a mennyiben az alvásról volt szó; de a mióta jövendőmondóvá lett, gyakran bezárkózott éjjélutánig is Rugg úrral az utóbbinak kis irodájába, a mely az épület homlokzatrészen volt, sőt nem egyszer még a kísérteties óra eltelte után is fagygyertyát gyújtott a saját hálószobájában. Ámbár továbbra is gazdájának a napszámosa maradt és kötelességei e minőségében éppenséggel nem kevesbedtek; és bárha ez a szolgálata annyiban volt csak rózszaágyhoz hasonlatos, a mennyiben számos tövisére gondolt az ember: valami új foglalkozási szakma állandóan lekötötte Pancks urat. Mihelyt este leakasztotta magáról a patriárkát, nyomban valami névtelen járművet fogott vontatókötélre és új erővel megindult vele más vizeken.

Az idősebb Chivery úrral való személyes ismeretség révén megismerkedni Chivery úr szeretetreméltó hitvestársával és vigasztalhatatlan fiával talán könnyű feladat volt; de volt bár könnyű vagy sem, Pancks úr hamarosan megismerkedett velük. Befészkelte magát a kis trafik ölébe egy-két héten belül a fogházban való első megjelenése után és különösen arra vetette magát, hogy ápolja a John úrfival való baráti egyetértést. E törekvését oly eredmény koronázta, hogy ezt az epedő pásztor-fiút ki tudta csalni berkeiből és rávette arra, hogy különböző titkos megbízatást vállaljon magára. John úr e megbízatások következtében néha teljes két, sőt három napra is el-eltünezett, bizonytalan időközökben. Az okos Chiveryné asszony, a ki fölöttébb csodálkozott ezen a változáson, bizonyára ellenezte volna a dolgot, mert ártalmára volt az üzletajtó fölött lévő felföldi ábrázolatnak; ámde volt két fontos oka annak, hogy elállott az ellenzéstől: először is John erős érdeklődésre ébredt az üzlet iránt, a melynek ezek a kirándulások állítólag hasznára váltak — és Chi-

veryné asszony úgy vélekedett, hogy ez nagyon jó ellenszere John úrri csiüggettségének; másodszer pedig Pancks úr bizalmasan megállapodott Chiveryné asszonymal, hogy fia idejének lefoglalásáért nyolczadfél shillingnyi tekintélyes napidíjat fizet neki. Az ajánlatot maga Pancks úr tette, a következő velős szavakba öntve:

— Ha a kegyed Johnja elég lágyszívű ahhoz, asszszonyom, hogy a napidíjat nem fogadja el, ez nem ok rá, hogy kegyed se fogadja el, ugy-e? Intézzük el hát ezt magunk között, asszszonyom, mert az üzlet üzlet. Tessék!

Hogy Chivery úr miként gondolkozott minderről, vagy hogy tudott-e felöle egyáltalában, ötle magától sohasem lehetett megtudni. Említettük már, hogy Chivery úr szűkszavú ember volt; és e helyütt tegyük még hozzá azt is, hogy hivatásánál fogva megrögzött benne az a szokás, hogy mindent ellakolt. Önnönmagát épp oly gondosan ellakoltta, mint a Marshalsea adós foglyait. Még az a szokása is, a hogy bekapkodta az enni-valóját, hozzátartozott egész lényének egységéhez; de ahhoz nem férhet kétség, hogy a száját — minden más czélből — épp úgy zárva tartotta, mint a Marshalsea kapuját. Ok nélkül soha ki nem nyitotta. Valahányszor szükség volt rá, hogy kieressen rajta valamit, kinyitotta egy kicsit, nyitva tartotta addig, a míg a szóbanforgó ok megkívánta, azután újra bezárta. Szakasztott úgy, mint a hogy kímélte magát a Marshalsea kapujánál, s a távozni kívánó látogatót megvárakoztatta néhány pillanatig, ha látta, hogy egy másik látogató is jön már kifelé az udvaron, úgy hogy egyszer nyitott csak kaput mind a kettő számára, hasonlóképpen gyakran visszafojtotta egy-egy megjegyezni valóját, ha érezte, hogy más mondanivalója is lesz nemsokára, és egyszerre adta ki magából mind a kettőt. Ha pedig Chivery úr lelke nyitjának a kulcsát az ábrázatában akarta volna valaki megtalálni, hát akkor a Marshalsea kulcsa épp oly érthető útbaigazítással szolgált azokhoz az egyéni jellemekhez és történetekhez, a melyekre rá szokta a zárat fordítani.

Hogy Pancks úrnak esze ágába jusson ebédre hívni valakit Pentonvillebe, arra eddigelé nem volt eset a kalendariumban. Ámde most meghívta ebédre John úrfit,

sőt mi több, közelébe juttatta Rugg kisasszony veszedelmes (mert drága) bájainak. A lakomát egy vasárnapra tűzték ki, és Rugg kisasszony ez alkalomból sajátkezüleg töltött meg egy ürüczombot osztrigával és elküldte a pékhez, — nem *ahhoz* a pékhez, hanem a konkurrens pékbolt tulajdonosához. Beszereztek narancsot, almát és diót is. Sőt Pancks úr szombat este rumot is vitt haza a vendég szívének földerítésére.

De nem a testi élvezetek készlete volt a vendéglátás főrése. Az ünnep különlegessége bizonyos előlegezett családias meghittség és rokonszenv volt. Mikor John úrfi félkettőkor beállított, az elefántcsont kéz és az aranyarabeszkés mellény nélkül, mint a nap, melynek baljóslatú fellegek elrabolták sugarait, Pancks úr úgy mutatta be őt a sárgahajú Ruggöknek, mint azt a fiatalembert, a kit annyiszor emlegetett, a ki szereti Dorrit kisasszonyt.

— Örvendek, — mondotta Rugg úr, a ki főként ez utóbbi minőségében szólt John úrfihoz, — örvendek, hogy abban a kitüntetésben részesít, uram, hogy megismerkedhetem önnel. Érzelmek becsületére válnak. Ön még fiatal ember. Adja Isten, hogy sohase élje túl érzelmeit! Ha énnekem túl kellene élnem a magam érzelmeit, uram, — mondta Rugg úr, a ki bőszavú ember volt és a kinek az volt a híre, hogy bámulatosan jól forog a nyelve, — ha énnekem túl kellene élnem valaha érzelmeimet, ötven fontot hagyományoznék végrendeletemben annak az embernek, a ki véget vetne létezésemnek.

Rugg kisasszony nagyot sóhajtott.

— A lányom, uram, — mondta Rugg úr. — Anasztázia, te előtted nem ismeretlen e fiatalembert kedélyállapota. A lányomnak is meg voltak a maga megpróbáltatásai, uram, — (Rugg úr sokkal nyomatékosabban élhetett volna e szóval egyes számban), — és ő együtt tud érezni önnel.

John úrfi, a kit csaknem levett a lábáról a fogadtásnak ez az érzelmessége, meg is mondta ezt.

— És a miért irigylem önt, uram, — szólt Rugg úr, — engedje meg, hogy elvegyem a kalapját — meglehetősen szűkében vagyunk a fogasnak — majd leteszem ide a sarokba, itt senki sem fog rálépni — a miért irigylem önt,

uram, az érzelmeinek a fényűző gazdagsága. Az én hivatásombeli ember, sajnós, nem egyszer kénytelen lemondani erről a fényűzésről.

John úrfi hálálkodva azt felelte, hogy ő hite szerint azt teszi csupán, a mi helyes és a mivel bebizonyíthatja, milyen odaadó tisztelője Dorrit kisasszonynak. Önzetlen akar lenni és reméli, hogy az is. Szeretne megtenni mindent, a mi telik tőle, hogy Dorrit kisasszony szolgálatára lehessen, a nélkül, hogy önnönmagával törődnek; és reméli, hogy így is lesz. Kevés ugyan, a mit tehet; de reméli, hogy ezt a keveset megteszi.

— Uram, — szól Rugg úr, megragadva John úrfinak a kezét, — ön olyan fiatalember, a kivél jólesik találkozni az embernek. Ön olyan fiatalember, a kit szeretnék odaültetni a tanúk padjára, hogy emberiességre hangolhassam a törvény urainak lelkét. Remélem, hogy jóétvágygyal állított be hozzánk, és az a szándéka, hogy nem kéméli a kést meg a villát.

— Köszönöm, uram, — felelt John úrfi, — mostanában nem sokat eszem.

Rugg úr egy kissé félrevonta John úrfit.

— Ugyanígy volt a lányom is, uram, — mondotta, — akkoriban, mikor megsértett érzelmeinek és nemének megbosszulása végett a panaszos szerepére vállalkozott a Rugg *contra* Hawkins ügyben. Azt hiszem, Chivery úr, hogy ha érdemesnek tartottam volna foglalkozni vele, bebizonyíthattam volna, hogy a szilárd táplálék, melyet a lányom akkoriban elfogyasztott, húsz latnál nem volt több hetenkint.

— Én valamivel többet fogyasztok ennél, azt hiszem, uram, — felelt John úrfi tétovázva, mintha egy kissé szégyenkezve vallaná be csak.

— Csakhogy az ön esetében nincs szerepe a sátánnak emberi formában! — szól Rugg úr, meggyőző mosolyal és kézmozdulattal. — Jól értse meg, Chivery úr! Nincs szerepe a sátánnak emberi formában!

— Nincs, uram, semmiesetre sincs, — ismerte be John úrfi egyszerűen, — nagyon sajnálnám, ha lenne.

— Ezt a kijelentést kellett várnom öntől, — szól Rugg úr, — ismert elvei következtében. Nagyon meg-

hatná a lányomat, uram, ha hallaná. Minthogy azonban érzem az ürüczomb szagát, örülök, hogy nem hallotta. Pancks úr, kérem, ez alkalommal üljön szembe velem. Te pedig, drágám, ülj szembe Chivery úrral. A miben részünk lesz, fogadd azért valamennyiünknek (Dorrit kisasszonynak is) a háláját.

Ha Rugg úrnak ebből a bevezető fohászkodásából ki nem érzett volna valami komoly hunczutkodás, azt lehetett volna hinni, hogy Dorrit kisasszonyt is oda várja vendégül. Pancks szokott módján adózott a tréfának elismerésével, és szokott módján kapta be a takarmányát. Rugg kisasszony, talán azért, hogy kiegyenlítsen valamit a hátralékából, szintén alaposan hozzálátott az ürüczombhoz, a mely rohamosan csontig fogyott. Eltűnt teljesen egy vajas-kenyérpudding is, továbbá hasonlóképpen elenyészett egy tekintélyes darab sajt is a hozzávaló hónapos-rettekkel. Ezután a csemege következett.

Majd aztán, még pedig mielőtt rátértek a rumos vízre, előkerült Pancks úr jegyzőkönyve is. A most következő üzleti megbeszélések rövidek, de furcsák voltak, és úgyszólván összeesküvéshez hasonlítottak. Pancks úr gondosan végiglapozta a jegyzőkönyvét, a mely kezdett már megtelni; és apró kivonatokat ragadt ki belőle, a melyeket külön papírszeletekre írt fel az asztalon. Rugg úr ekközben feszült figyelemmel nézett rá, John úrri ellenben az elmékedés ködtengerébe merítette elborult szemét. Pancks úr, a ki a fő összeesküvő szerepét töltötte be, miután elkészült, átnézte a kivonatokat, kijavítgatta, eltette a jegyzőkönyvét, és mintha kártya lett volna, kezébe vette a papírszeleteket.

— Nos hát, itt egy temető Bedfordshireban, — szólt Pancks. — Ki vállalja?

— Én, uram, — felelt Rugg úr, — ha más nem jelentkezik.

Pancks úr kiosztotta neki a lapot, és megint a kezébe nézett.

— Ime, kérdezősködés Yorkban, — szólt Pancks. — Ki vállalja?

— York nem nekem való, — szólt Rugg úr.

— Akkor hát, — folytatta Pancks, — talán ön lesz szíves, Chivery John?

John úrfi vállalta. Pancks kiosztotta neki a lapját, azután megint a kezébe mélyedt.

— Itt egy templom Londonban; ezt én vállalhatom. És egy családi biblia, ezt is én vállalhatom. Ez kettő nekem. Kettő nekem, — ismételte Pancks, belehorkogva a kártyáiba. — Itt egy írrok Durhamben önnek, John, és egy öreg tengerjáró úriember Dunstableben önnek, Rugg úr. Kettő volt nekem, ugy-e? Igen, kettő nekem. Itt egy sírkő; ez három nekem. És egy halvaszületett csecsemő; ez négy nekem. És végeztem is egyelőre.

Miután ekkép szétszította a kártyáit, a mi nagyon nyugodtan és fojtott hangon ment végbe, bezakatolt Pancks úr a saját belsejébe és kivontatott belőle egy vászonzacskót, a melyből óvatos kézzel két kis rakás pénzt olvasott le utiköltségre.

— A készpénz gyorsan fogy, — szólt aggódva, miközben odatolt egy-egy kis rakás pénzt mindegyik férfitársa elé; — nagyon gyorsan.

— Higyje meg, Pancks úr, — mondta John úrfi, — mélyen sajnálom, hogy körülményeim nem adnak rá módot, hogy a magaméból viseljem kiadásaimat, vagy hogy nem szánhatunk rá annyi időt, hogy gyalog megjárhatnám az utakat. Mert semmi sem tehetne boldogabbá, mint hogy ha bér vagy jutalom nélkül elkoptathatnám lábaimat.

Ennek a fiatalembernek az önzetlenségét Rugg kisaszony annyira mulatságosnak találta, hogy kénytelen volt hanyatt-homlok kivonulni a társaságból s odakünn leülni a lépcsőre, a míg alaposan ki nem nevette magát. Időközben Pancks úr, a ki nem minden részvét nélkül nézett John úrfira, lassan és elgondolkozva megint összecsavarta a vászonzacskóját, mintha a nyakát tekerné ki. A delnő, a ki abban a pillanatban tért vissza, mikor Pancks úr a zacskót újra a zsebébe dugta, rumot és vizet kevert a társaság számára, nem feledkezve meg saját hájos lényéről sem, és odatette mindenki elé a maga poharát. Mikor mindenki el volt látva, felállt Rugg úr és kinyújtva kariát, szótlánul az asztal közepe fölé emelte

poharát. E mozdulat arra ösztönözte a többi három jelenlévőt, hogy ugyanezt tegyék, és a négy poharat általános összeesküvő csengésben összekoczczintsák. Ennek az ünnepélyességnek megvolt a maga hatása bizonyos pontig és meg lett volna mindvégig teljesen, ha Rugg kissasszony abban a pillanatban, mikor befejezésül ajkaihoz emelte poharát, véletlenül rá nem tekintett volna John úrfira. És ekkor megint erőt vett rajta John úrfi önzetlenségének méltatlan komikumja, annyira, hogy szétfrecscentette a rumos víz néhány ambrózia cseppjét és zavarodottan megint visszavonult.

Ilyen volt a praecedens nélkül való ebéd, a melyet Pancks úr adott Pentonvilleben; és ilyen volt az a munkás és különös élet, a melyet Pancks úr folytatott. Egyedüli éber pillanatai, a mikor mintha lerázta volna a gondjait és szórakozott volna egy kicsit, mert határozott czél nélkül járt és beszélt, azok voltak, a mikor kezdett érdeklődni a boton járó, béna idegen iránt, odalenn a Vérző Szív Udvarában.

Az idegen, a kinek John Baptist Cavalletto volt a neve, — az Udvarban Baptist úrnak hívták, — olyan czirpelő, csupa-jókedv, csupa-remény kis ficzkó volt, hogy Pancks bizonyára az ellentét erejénél fogva vonzódott hozzá. Egyedül, gyöngén, és alig ismerve a legszükségesebb szavakat azon a nyelven, a melyen érintkeznie kellett a körülötte élő emberekkel, vígan úszott végzete árján, oly vidor fürgeséggel, a mely teljesen új dolog volt ott azon a tájon. Bár alig volt mit ennie és innia, és nem volt egyebe, mint a mit testén viselt, illetve a világ legkisebb batyújába csomagolva hordott, mégis úgy ragyogott az arca, mintha csupa jólét lenne az élete, mikor először biczegett végig fel és alá az udvaron, fehér fogaival alázatosan pályázva valamennyi ott lakó jóindulatára.

Idegennek, akár béna volt, akár egészséges, nagyon bajos dolog volt megnyerni a Vérző Szív lakóinak bizodalját. Először is, az a homályos meggyőződés élt bennük, hogy minden idegen bicskát rejteget; másodsor ragaszkodtak ahhoz a józan, alkotmányos és nemzeti axiomához, hogy a ki idegen, az menjen vissza a saját

hazájába. Arra sohasem gondoltak, hogy vajjon a saját földieik közül hányat küldenének haza a nyakukra a világ minden tájáról, ha ezt az elvet világszerte elismernék; ők azt hitték, hogy ez az elv nagyon praktikus és különleges brit alapelv. Harmadszor, az volt a felfogásuk, hogy úgyszólván Isten-csapása minden idegenre nézve, hogy nem született angol embernek, és hogy hazáját mindenfajta balszerencse éri azért, mert olyasmiket tesz, a miket Anglia nem tesz, és nem tesz olyasmiket, a miket Anglia tesz. Bizonyos, hogy ebben a hitben nevelték őket hosszú idő óta gondosan a Barnacle-ek és Stiltstalking-ok, a kik hivatalosan és nem hivatalosan mindig azt hirdették nekik, hogy egy ország sem számíthat a gondviselés védelmére, ha nem rendeli alá magát e két nagy családnak; és a kik, ha ezt elhitték nekik, négy szem között a világon a legelfogultabb népnek ócsárolták az angol népet.

Ezt tekinthetjük tehát a Vérző Szív politikai álláspontjának; de volt más egyéb kifogásuk is az ellen, hogy idegenek is lakjanak az udvarban. Azt hitték, hogy az idegenek mindig nagyon szegények; és bárha ők maguk is oly szegények voltak, hogy szegényebbek már nem is lehettek volna, ez egyáltalán nem gyöngítette meg kifogásuknak az erejét. Azt hitték, hogy az idegeneket karddal és bajonettel szokták fékentartani; és bárha a saját koponyájukat, ha mukkanni merészeltek, nyomban be is törték, ez nem számított, mert tompa szerszám* volt a koponyatörő. Azt hitték, hogy az idegenek mindig erkölcstelenek; és bárha alkalomadtán egy-egy dologukkal ők maguk is esküdtbírótság elé kerültek, és hébe-korba előfordult náluk egy-egy válópör is, mindez egészen más lapra tartozott. Azt hitték, hogy az idegenek nem független lelkű emberek, mert Lord Decimus Titus Barnacle sohasem hajtotta őket falkamódra a választás helyére, lengő zászlók alatt és a *Rule Britannia* hangjai mellett. Hogy unalmasak ne legyünk: hittek még sok más minden effélét is.

Mindez akadály ellen a béna idegen úgy küzdött a botjával, a hogy tudott; nem teljesen elszigetelten

* A rendőrök kurta botja.

ugyan, mert Clennam Arthur Plornishék jóindulatába ajánlotta őt (ugyanannak a háznak a padlásszobájában lakott), de azért mégis csak nagyon egyenlőtlen erővel. Ámde a Vérző Szívbelieknek jó szívük volt; és a mikor látták, hogy a kis emberke vígan ugrándozik ide-oda, jókedvű ábrázattal, nem árt senkinek, nem ránt soha bicskát, soha gyalázatos erkölestelenségeket el nem követ, főképp liszten és tejen él és esténként Plornishné kis gyermekcivvel játszik: azt kezdték gondolni, hogy bárha nem remélheti soha azt, hogy angol emberré lesz, mégis kegyetlenség lenne ezt a szerencsétlenséget éreztetni vele. Kezdték hát alkalmazkodni a színvonalához, a mennyiben „Baptist úr“-nak szólították, de úgy kezelték, mint valami kis babát, és nagyokat nevettek élénk mozdulatain és gyermekes angol beszédén, — annál is inkább, mert ő maga sem bánta, sőt együtt nevetett velük. Borzasztó hangosan beszéltek hozzá, mintha süket lenne mind a két fülére. Hogy megtanítsák őt a tiszta angol nyelvre, olyan mondatokat szerkesztettek, a minőket a vadak intéztek Cook kapitányhoz, vagy Péntek Crusoe Robinsonhoz. Plornishné volt ebben a művészetben a legtalálékonyabb; és oly hírre tett szert azzal, hogy: „Remélni, lába hamar jó lenni“, — hogy az Udvarban szentül hitték, hogy nem sok híján olaszul beszél. Sőt maga Plornishné is azt kezdte hinni, hogy valószínűleg rászületett erre a nyelvre. Mikor Baptist úr népszerűbb lett, konyhaedényeket tartottak kéznél, hogy gyarapítsák a szóbőségét; és valahányszor megjelent az udvarban, a hölgyek kiszaladtak az ajtóba és rákiáltottak: „Baptist úr — teáskanna!“ — „Baptist úr — személtapát!“ — „Baptist úr — szita!“ — „Baptist úr — kávéskanna!“ Ugyanekkor az orra elé tartották ezeket a tárgyakat, és megéreztték vele az angol-szász nyelv borzalmas nehézségeit.

Fejlődésének ezen a fokán és bérlő-voltának körülbelül a harmadik hetében történt, hogy Pancks úr képzeletét megragadta a kicsike ember. Plornishnének, mint tolmácsnak, a kíséretében fölkapaszkodott a padlásszobába, a hol ott találta Baptist urat nem egyéb bútorzattal, mint a padlón lévő ágyával, egy asztallal és egy

székkel, a mint néhány egyszerű szerszám segítségével borzasztó vidáman faricskált.

— No, vén gyermek, — szólt Pancks úr, — ide a pénzzel!

A pénze kéznél volt, egy darabka papirba csavarva, és Baptist úr nevetve adta oda. Azután fürge mozdulattal kinyújtotta jobb kezének annyi ujját, a hány shilling volt a papirosban, a hat pennys darabot pedig azzal jelezte, hogy rézsut metszette egyszer a levegőt.

— Óh! — szólt Pancks úr, miközben csodálkozva nézett rá. — Annyi, csakugyan? Hiszen maga finom lakó. Rendben van. Bíz én nem hittem volna, hogy megkapom.

Plornishné asszony ezen a ponton nagykegyesen beleavatkozott a dologba és megmagyarázta Baptist úrnak:

— Ő örülni. Ő örülni pénzt megkapni.

A kis emberke mosolygott és bólogatott. Ragyogó arca, úgylátszik, rendkívül vonzotta Pancks urat.

— Hogy' van a lába neki? — kérdezte Plornishnétől.

— Óh, sokkal jobban, uram, — mondta Plornishné. — Reméljük, hogy jövő héten nem is lesz már szüksége a botjára. — (Minthogy az alkalom sokkal kedvezőbb volt, semhogy szabad lett volna elszalasztania, Plornishné asszony nem is rejtegette nagy művészetét, hanem megbocsátható büszkeséggel megmagyarázta Baptist úrnak: — Ő remélni, lába nemsokára jó lenni.)

— Nagyon víg ficzkó, — mondta Pancks úr, miközben úgy megbámulta, mintha valami játékmasina lett volna. — Aztán miből él?

— Hát, uram, — felelte Plornishné asszony, — kiderült, hogy pompásan ért efféle virágok kifaragásához, mint a milyeneken most is dolgozik. — (Baptist úr, a ki az arczukat figyelte, mialatt beszéltek, a magasba emelte a munkáját, Plornishné asszony pedig tolmácsolta a maga olaszos módján, Pancks úr nevében: — Ő örülni. Nagyon jónak lenni!)

— Meg tud élni belőle? — kérdezte Pancks úr.

— Nagyon kevésből meg tud élni, uram, és való-

színü, hogy hamarosan nagyon szépen fog keresni is. Clennam úr szerezte neki ezt a dolgot és ad neki mellesleg mindenféle apró munkát is a szomszédos műhelyben — szóval szerez neki mindig munkát, mikor tudja, hogy szüksége van rá.

— És mit csinál egyébként, mert hiszen most még nem nagyon sok a dolga? — kérdezte Pancks úr.

— Hát sok valamit nem csinál egyébként, uram, azt hiszem azért, mert még nem tud sokat járni; de hát körüljárja az udvart és fecseg a nélkül, hogy nagyon megértene másokat vagy nagyon megértenék őt, aztán játszik a gyerekekkel, és leül a napra — leül akárhová, mintha karosszékre ülne, — aztán dalol meg nevet!

— Nevet! — ismételte Pancks úr. — Egészen olyan, mintha minden foga folyton nevetne a fejében.

— De valahányszor az udvar tulsó végébe ér, a lépcső tetejére, — mondta Plornishné asszony, — hát a legfurcsább módon kikukucska! Úgy hogy többen azt hiszik közülünk, hogy arra felé kukucska, a merre a házája van, mások meg azt hiszik közülünk, hogy azt nézi, nem jön-e valaki, a kivel nem szívesen találkozna, aztán vannak köztünk olyanok is, a kik nem tudják, hogy mit higyenek.

Baptist úr — ügylátszik — körülbelül megértette, mit mondott Plornishné asszony; vagy talán gyors megfigyelőképességével elfogta és kitalálta Plornishné kukucska jelző könnyed mozdulatát. Bármint volt, lehunyta a szemét és megrázta a fejét olyan arczot vágva, mint a kinek megvolt a maga oka arra, a mit tett, és anyanyelvén azt mondta, hogy mindegy teljesen. Altro!

— Mi az az altro? — kérdezte Pancks.

— Hm! Hát ez olyan általános kifejezésiéle, uram, — mondta Plornishné asszony.

— Csakugyan? — szólt Pancks. — Hát akkor altro, vén gyerek. Adj' Isten. Altro!

Minthogy Baptist úr a maga eleven módján többször megismételte ezt a szót, Pancks úr is még egyszer viszonzotta a maga esetlenebb módján.

Ez időtől fogva gyakran megesett, hogy Pancks, a czigány, mikor este agyonhajsoltan hazafelé tartott, el-

került a Vérző Szív Udvarába, csendesen fölment a lépcsőn, benézett Baptist úr aijáján, és ha ott látta őt a szobában, beszólt hozzá:

— Halló, vén gyerek! Altro!

Baptist úr pedig erre ragyogva számtalanszor biczentett a fejével és mosolyogva így felelt:

— Altro, signore, altro, altro, altro!

E rendkívül tömörített beszélgetés után Pancks úr ment tovább a maga útján, és meglátszott rajta, hogy megkönnyebbült és felfrissült.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

Senki kedélyállapota.

Ha Clennam Arthur nem jutott volna el ahhoz a bölcs elhatározáshoz, hogy semmi esetre sem fog beleszeretni Petbe, akkor nagyon kínos lelki állapotban élt volna, nehéz harcokat küzdve végig a saját szívével. E harcok között nem a legcsekélyebb lett volna a lelkében folyton ingadozó tétovázás egyrészt ama hajlandósága között, hogy Gowan Henriket ne szívelje, sőt inkább hátrázott ellenszenvvel kezelje, és másrészt egy belső hang között, a mely azt súgta neki, hogy ez a hajlandósága nem méltó hozzá. Nemeslelkű ember nem egykönnyen hajlik az erős ellenszenvre, s még akkor is csak lassan enged neki, ha szenvedély nélkül jelentkezik; de ha azt tapasztalja, hogy az idegenkedés egyre jobban elhatalmasodik rajta, sőt azt is megállapíthatja héberkorba, hogy az eredete nincs híjával minden szenvedélynek, akkor az ilyen ember elszomorodik.

Gowan Henrik ennél fogva ránehezedett volna Clennam kedélyére és sokkal gyakrabban foglalkoztatta volna őt, mint más kellemesebb személyek és tárgyak, ha nagy okossággal nem jutott volna el az előbb említett elhatározásra. Az adott körülmények között azonban úgy tetszett, hogy Gowan úr Doyce Dániel lelkét nyomta inkább. Annyi bizonyos, hogy rendszerint inkább Doyce terelte rá a szót, mint Clennam, gyakori barátságos beszélgetésük közben. Mert mostanában gyakran

szoktak egymással beszélgetni, minthogy a két üzlettárs közös lakást bérelt egy sokszobás házban, a City egyik komoly, ódon utcájában, nem messze az angol banktól, London fala mellett.

Doyce Twickenhamben töltötte a napot. Clennam kimentette magát. Doyce éppen haza érkezett. Bedugta a fejét Clennam lakószobájának aítáján, hogy jó éjszakát kívánjon.

— Jöjjön be, jöjjön be! — szólt Clennam.

— Láttam, hogy olvas, — felelt Doyce, miközben beljebb került, — és azt hittem, rossz néven venné, ha zavarom.

Az említett nevezetes elhatározás nélkül, Clennam talán igazán nem tudta volna, mit olvasott; talán igazán bele sem tekintett volna már egy óra óta a könyvbe, bár a könyv nyitva feküdt előtte. Most nagyhirtelen becsapta.

— Nincs semmi baj? — kérdezte.

— Semmi, — szólt Doyce; — jól érzik magukat. Mindnyájan jól vannak.

Dánielnek megvolt az a régi munkás szokása, hogy a zsebkendőjét a kalapiában viselte. Kivette belőle és megtörölte vele a homlokát, miközben lassan ismételte: — Mindnyájan jól vannak. Ha jól láttam, Minnie kisasszony rendkívül jó színben volt.

— Voltak vendégek is a villában?

— Nem, nem volt ott senki.

— És mit csináltak négyesben? — kérdezte Clennam jókedvűen.

— Öten voltunk, — felelt az üzlettársa. — Ott volt az a nem tudom én ki is.

— Kicsoda? — szólt Clennam.

— Gowan Henrik úr.

— Ah, igen, igen! — kiáltott Clennam, szokatlan élénkséggel. — Persze! — Megfeledkeztem róla.

— A mint említettem, ha nem felejtette el, — szólt Doyce Dániel, — vasárnap mindig ott szokott lenni.

— Igen, igen, — felelt Clennam; — most jut eszembe.

Doyce Dániel, a ki még mindig a homlokát töröl-

gette, szórakozottan ismételte: — Igen. Ott volt, ott volt. Oh igen, ott volt. A kutyájával együtt. A kutyája is ott volt.

— Mcagle kisasszony nagyon kedveli a kutyát, — jegyezte meg Clennam.

— Ügy van, — hagyta helyben az üzlettárs. — Jobban szereti a kutyát, mint én az embert.

— Azt az urat érti?

— Igen is, Gowan urat, a leghatározottabban, — szólt Doyce Dániel.

A társalgás egy kissé elakadt. Clennam eközben felhúzta a zsebóráját.

— Talán egy kissé elhamarkodottan itél, — szólt aztán. — Itéleteink — általánosságban beszélnek —

— Természetesen, — szólt Doyce.

— Oly könnyen támadnak sok olyan megfontolás hatása alatt, a mely tudunkon kívül helytelen, hogy nem árt, ha óvatosak vagyunk. Például ez a —

— Gowan, — szólt Doyce nyugodtan, mert csaknem mindig ő volt az, a ki ezt a nevet kiejtette.

— Fiatal és szép, ügyes és elmés ember, tehetsége is van, és járatos a világ sok minden dolgában. Bajos volna önzetlen okát adni annak, hogy az ember miért legyen elfogult vele szemben.

— Rám nézve nem bajos dolog, azt hiszem, Clennam, — felelt az üzlettárs. — Látom, hogy ez idő szerint gondot és aggodalmat hoz, a jövőben pedig, attól félek, szomorúságot fog hozni öreg barátom házába. Látom, hogy öreg barátom arczába egyre mélyebb barázdákat szánt, mennél közelebb húzódik leányához és mennél gyakrabban néz leánya arczába. Egy szóval látom, hogy behálózza azt a csinos, kedves teremtetést, a kit sohasem fog boldogítani.

— Nem tudjuk. — szólt Clennam, csaknem olyan hangon, mintha nagy fájdalmat érezne, — vajon nem fogja-e boldogítani?

— Azt sem tudjuk, — felelt az üzlettárs, — vajon él-e a föld még további száz esztendeig, de azért nagyon valószínűnek tartjuk, hogy él.

— Jó, jó! — szólt Clennam, — remélnünk kell, és

legalább arra kell törekednünk, hogy ha nagylelkűek nem leszünk is (erre ugyanis ez esetben semmi okunk sincsen), hát igazságosak legyünk. Ne kisebbsítsük ezt az urat, mert sikerrel iparkodik meghódítani becsvágyának szépséges tárgyát; Minnie kisasszonynak pedig ne vonjuk kétségbe azt a természetes jogát, hogy szerelmét annak ajándékozhatja, a kit méltónak talál rá.

— Lehet, barátom, — szólt Doyce. — Lehetséges az is, hogy Minnie kisasszony sokkal fiatalabb és elkényeztetettebb, sokkal bizakodóbb és tapasztalatlanabb, semhogy helyesen ítélhetné meg a dolgokat.

— Ezen sehogyszem állna módunkban változtatni, — szólt Clennam.

Doyce Dániel komolyan megcsóválta a fejét és így szólt: — Félek, hogy így van.

— Szóval éppen ezért, — szólt Clennam, — meg kellene állapodnunk abban, hogy nem méltó hozzánk, bármi rosszat is mondani Gowan felől. Kicsinyes dolog volna, ha balvéleménynyel viseltetnénk iránta. S a mi engem illet, én fel is teszem magamban, hogy nem kisebbsítem őt.

— Én nem vagyok ennyire bizonyos magamról, és éppen ezért fentartom magamnak azt a jogot, hogy kifogást tegyek ellene, — felelt a másik. — De ha magamról nem vagyok is bizonyos, annál bizonyosabb vagyok önről, Clennam, és tudom, milyen egyenes ember ön és milyen becsülésre érdemes. Jó éjszakát, barátom és üzlettársam.

Megszorította Clennam kezét, miközben ezt mondta, mintha valami komoly háttére lett volna a beszélgetésüknek; azután elváltak.

Ez időtájt több ízben meglátogatták már a családot, és mindig azt a megfigyelést tették, hogy valahányszor csak a legcsekélyebb célzás történt is Gowan Henrikre, mikor ez nem volt ott közöttük, megjelent mindannyiszor az a felhő, a mely Meagles úr arcának verőfényét elsötétítette azon a reggelen, a mikor véletlenül találkoztak a révnél. Ha Clennam valaha eltúrte volna, hogy az a tiltott szenvedély bevonuljon szívébe,

akkor ez az időszak igazi megpróbáltatás ideje lett volna; de a fennforgó körülmények között kétségtelenül semmi sem volt — semmi sem volt.

Hasonlóképpen, ha a szíve befogadta volna magába azt a kitiltott vendéget, akkor néma küzdelme, a mellyel a maga módján keresztültört ennek az időszaknak kedélyállapotán, számot tarthatott volna némi elismerésre. Lett volna némi érdem abban a szakadatlan erőfeszítésében, hogy ne csábítsa bele magát annak a jól ismert, folyton körülötte settenkedő bűnnek egy újabb fázisába, a mely önző czéloknek alacsony és kicsinyes eszközökkel való hajszolásában állt, hanem e helyett szilárdan ragaszkodjék a becsület és nagylelkűség valamely magasabbrendű elvi követelményéhez. Lett volna némi érdem abban az elhatározásában, hogy még csak nem is kerüli Meaglesék házát, nehogy mialatt önmagát önzőn kíméli, a legcsekélyebb szomorúságot is okozza a leánynak azáltal, hogy benne lássák az okát az elhidegülésnek, a mely hite szerint bántaná az apát. Lett volna némi érdem abban a szerény igazságosságában, hogy mindig szem előtt tartotta Gowan korának a megfelelőbb voltát, valamint személyének és modorának nagyobb vonzóerejét. Lett volna némi nyugodt jellemszilárdság abban a körülményben, hogy mindezt, sőt ennél sokkal többet is, a legcsekélyebb fitogtatás nélkül, férfiasan és nyugodt határozottsággal művelte, mialatt igen élesen emésztette lelkét a gyötrellem, a mely épp oly sajátságos volt, mint az egész élete és története. De tekintettel említett elhatározására, mindezekről az érdemeokről természetesen szó sem lehetett; és ez a kedélyállapot nem volt senkié sem — senkié sem.

Gowan úr nem sokat törődött vele, vajon senkié sem volt-e, vagy volt-e valakié. Minden alkalommal megőrizte modorának tökéletes derűjét, mintha azt a lehetőséget, hogy Clennam fölvetni bátorzkodott volna magában a nagy kérdést, még csak elképzelni is nagyon messzefekvő és nevetséges dolog lett volna. Mindig nyájasan és fesztelenül viselkedett Clennammal szemben, a mi (föltéve, hogy Clennam nem szánta volna el magát az említett bölcs elhatározásra) már önmagában is na-

gyon kellemetlenül befolyásolta volna Clennam kedély-állapotát.

— Igazán sajnálom, hogy tegnap nem volt közöttünk, — szolt Gowan Henrik, mikor másnap reggel beállított Clennamhez. — Nagyon kellemes napunk volt oda-fönt a folyam mellett.

Ö is úgy hallotta, mondta rá Arthur.

— Az üzlettársától? — kérdezte Gowan Henrik. — Milyen kedves öreg bácsi az üzlettársa.

— Igen nagyra becsülöm őt.

— Jupiterre, pompás egy istenteremtése! — szolt Gowan. — Oly friss, oly zöld, oly csodálatos dolgokban bizakodik!

Ime, ez is egyike volt azoknak az apró durvaságoknak, a melyek alkalmasak voltak arra, hogy Clennam fülét sértsék. Úgy intézte el, hogy egyszerűen ismételte, hogy ő igen nagyra becsüli Doyce-ot.

— Elragadó ember! Pompás látvány, a mint álmodozva járja útját, mindmáig a nélkül, hogy veszene vagy nyerne valamit útközben. Elbűvöli az embert. Ilyen romlatlan, ilyen egyszerű, ilyen jó lélek! Lelkemre, Clennam úr, az ember átkozottúl földhöz ragadtnak és nyomorútnak érzi magát, ilyen ártatlan teremtéssel szemben. Engedje hozzátennem, hogy magamról beszélek, a nélkül, hogy önt is beleérténém. Ön is igaz ember.

— Köszönöm a bókot, — szolt Clennam kelletlenül. — Remélem, ön is az?

— Úgy a hogy, — felelt a másik. — Hogy őszinte legyek önnel szemben, tűrhetően az vagyok. Nem vagyok nagyszabású szélhámos. Vegye meg valamelyik képmot, és én bizalmasan közlöm önnel, hogy nem éri meg a pénzét. Vegye meg más valakiét — valamelyik nagy mesterét, a ki mellett én számba sem jövök — és minden valószínűség a mellett szól, hogy mennél többet ad neki, annál jobban becsapja önt. Így tesz valamennyi.

— Valamennyi festő?

— Festő, író, hazafi, és a többi állandó piaczi árus. Adjon csaknem akármelyik embernek azok közül, a kiket ismerek, tíz fontot, és a megfelelő arányban meg fogja önt csalni; ezer fontot — meglesz az arány; tízezer fon-

tot — meglesz az arány. A sikerrel együtt növekszik a család nagysága. — Milyen nagyszerű világ is ez! — kiáltott Gowan lelkes elragadtatással. — Milyen mulatságos, kitünő, szeretetre méltó világ!

— Én inkább azt gondoltam, — szólt Clennam, — hogy azt az életelvet, a melyet említett, főleg a — —

— A Barnacle család tagjai követik? — vágott a szavába Gowan nevetve.

— Azok a politikus urak, a kik a húza-vona-hivatal ügyeit méltóztatnak intézni.

— Ah! Ne haragudjék a Barnacle-ekre, — szólt Gowan, újra nevetve, — azok pompás fiúk! Még a szegény kis Clarence, a család született hülyéje is, rendkívül kellemes és szeretetreméltó mamlasz! És Jupiterre, még ő benne is annyi a talpraesettség, hogy nem győzi bámulni az ember!

— Nem győzi. Valóban, — szólt Clennam szárazon.

— És végtére, — kiáltott Gowan, azzal az öt jellemző könnyedséggel, a mely széles e világon mindent egyforma alacsony mértékre súlyesztett alá, — bár nem tagadhatom, hogy a húza-vona-hivatal valamikor valószínűleg mindenkit és mindent tönkre fog tenni, mi ezt aligha érijük már meg — s addig is úriemberek számára jó iskola.

— Azt hiszem, hogy veszedelmes, ki nem elégitő és drága iskola a népnek, a mely a növendékek költségeit viseli, — szólt Clennam, a fejét csóválva.

— Ah! Ön rettenetes ember, — felelt Gowan vidáman. — Meg tudom érteni, hogy ön megijesztette Clencet, azt a kis szamarat, a legrokonszenvesebb tökfilkót (én igazán szeretem őt), annyira, hogy csaknem az eszét vesztette. De most már hagyjuk őt, meg a többi atyjafiát. Be szeretném mutatni önt az anyámnak, Clennam úr. Legyen szíves, nyújtson alkalmat rá.

A senki kedélyállapotában nem volt semmi, a mit Clennam kevésbé kívánatosnak tartott volna, vagy a minék a mi módon való elkerülése nagyobb zavarba hozhatta volna.

— Az anyám odalent él a legkezdetlegesebb módon

Hampton Courtban, abban a szomorú vöröstégla-börtönben, — szólta Gowan. — Ha lesz szíves kijelölni egy napot, a mikor szabad lesz magammal vinnem oda ebédre, akkor ön halálra fogja magát únni, az anyám pedig el lesz ragadtatva. Valóban ez az igazság.

Mit mondhatott volna Clennam erre? Zárkózott jellemének nem egy olyan sajátsága volt, a mely a legjobb értelemben kezdetlegesnek volt mondható, mert a gyakorlat és a használat nem csiszolta rajta; s a milyen kezdetleges és szerény ember volt, annyit mondhatott csak, hogy szívesen áll Gowan úr rendelkezésére. Ugyanezt mondta Gowan úr is, és megállapodtak a napban. És Arthur nagyon félt ettől a naptól, és nagyon kelletlenül üdvözölte ezt a napot, a mikor megérkezett és elindultak Gowanallal együtt Hampton Court felé.

Úgy tetszett, mintha e tiszteletreméltó épület tiszteletreméltó lakói úgy táboroztak volna csak ott, mint holmi civilizálódott cigánynépség. Az ideiglenesség színe volt egész berendezkedésükön, mintha odébb akartak volna vonulni abban a pillanatban, mihelyt valami jobb helyet találnak; ők maguk pedig szinte elégedetleneknek látszottak, mintha igen zokon vették volna, hogy már is nem akadtak rá valami sokkal jobb helyre. Mindenfajta finom rejtő és kisegítő holmi volt többé-kevésbé észrevehető, mihelyt aitaik megnyíltak; félig sem elég magas spanyolfalak, a melyek ebédlökké alakítottak át boltíves folyosókat és elrejtettek mindenféle sötét zúgókat, a hol éjjelente lakájok aludtak, kések és villák között hajtva fejüket pihenőre; függönyök, a melyek azt akarták elhíttetni az emberrel, hogy semmit sem palástolnak; tüvegtáblák, a melyek azt kívánták az embertől, hogy ne lássa őket; különböző alakú tárgyak, a melyek azt színlelték, mintha semmi kapcsolatban sem volnának bűnös titkukkal: az ágygyal; rejtett csapdák a falakban, a melyek nyilvánvalóan szenes kamrák voltak; eltűnni vágyó kijárások, a melyek szemmel láthatóan apró konyhákba vezettek. Ravasz színlelések és mesterkéltségek egész serege támadt mind e dolgok nyomában. Vendégek, a kik merően a házigazdák szeme közé néztek, úgy tettek, mintha nem éreznék, hogy há-

rom lányira tőlük főznek; emberek, a kik véletlenül nyitva felejtett fali szekrényekkel szemben ültek, úgy tettek, mintha nem látnák a palaczkokat; látogatók, a kik fejjel holmi vékony vászonfal elé kerültek, a mely mögött egy inas meg egy szolgáló jó hangosan czivakodott, úgy tettek, mintha a természet ősi csendjében ültek volna. Vége-hossza nem volt az efféle apró szívességi váltóknak, a melyeket az előkelőség cigányai állandóan egymásra intézvényeztek és egymásért elfogadtak.

Némelyek e cigányok közül ingerlékeny természetűek voltak, mert állandóan bántotta és gyötörte őket két lelki megpróbáltatás; először az a tudat, hogy még mindig nem húzódtak külön eléggé a nagy nyilvánosságtól; másodsor az a tudat, hogy a nagy nyilvánosságot beeresztették az épületbe. Az utóbbi nagy igazságtalanság miatt néhányan rettenetesen szenvedtek — különösen vasárnapokon, mikor egy ideig azt várták, hogy a föld meg fog nyílni és elnyeli a nagy nyilvánosságot; csakhogy ez az óhajtvá várt esemény még mindig nem következett el, bizonyára azért, mert a mindenség dolgai érthetetlen hanyagsággal intéződtek.

Gowanné asszony ajtaját egy házi szolgáló őrizte, még pedig már hosszú évek óta, a kinek megvolt a maga külön kis ügye a nagy nyilvánossággal, egy postahivatali állás alapján, a melyre jó ideje várakozott már, a nélkül, hogy kinevezték volna rá. Nagyon jól tudta ugyan, hogy a nagy nyilvánosság soha be nem dughatta volna őt ebbe az állásba, de jól esett neki mérgeledni azon a-gondolaton, hogy a nagy nyilvánosság akadályozza a kinevezését. E sérelem hatása alatt (meg talán holmi kis szűkmarkúság és szabálytalanság következtében a bére dolgában) megszokta, hogy a külsejét elhanyagolja és állandóan mogorva legyen; és most, minthogy Clennamben elnyomói lefokozott tömegének egyik tagját látta, gyalázatosan fogadta őt.

Gowanné asszony azonban kegyesen fogadta. Előkelő, öreg delnő volt, a ki valaha szépség lehetett, s még mindig volt olyan jó karban, hogy nélkülözhetten volna orrán a rizsport s mind a két szeme alatt a pirosítónak valami képtelen fajtáját. Egy kissé leereszkedően

bánt Arthurral, csak úgy, mint egy másik idős delnő, a kinek sötét szemöldöke és ívelt orra volt, s a kibén föltétlenül volt valami valódi, mert különben nem létezhetett volna, azonban annyi bizonyos, hogy ez a valami nem volt sem a haja, sem a foga, sem a termete, sem az arcza színe. Éppen így bánt Arthurral egy komor, méltóságos külsejű, ősz, öreg úr is. A két utóbbi szintén ebédre hivatalos vendég volt. Minthogy azonban valamennyien tartózkodtak már angol követségeknél a föld különböző részeiben, s minthogy az angol követségek legezelszerűbben úgy tehetnek szert tekintélyre a huza-vona-hivatal előtt, ha honfitársaikat mérhetetlen megve-téssel kezelik (hiszen különben olyanok volnának, mint más országok követségei), Clennam úgy érezte, hogy mindent egybevetve tűrhetően bánnak vele.

A méltóságos öreg úr, mint kitetszett, Lord Lancaster Stiltstalking volt, a ki a huza-vona-hivatal jóvoltából több esztendőn keresztül Anglia ő királyi felségét képviselte külföldön. Ez a nemes jégűtő több európai udvart jégbehűtött ez idő alatt, még pedig oly fényes eredménnyel, hogy azoknak az idegeneknek, a kiknek volt szerencsájük emlékezni rá, ez a puszta szó, hogy angol ember, még egy negyedszázad múlva is jégbehűtötte a gyomrát.

Most nyugalomba vonult már, s ennélfogva volt kegyes (óriási fehér nyakravalóban, a mely jéggé dermedt hófúváshoz hasonlított) megjelenésével árnyékba borítani az ebédet. Az asztalkészlet s a legfurcsább fajtájú tálak és tányérok nomád természetében volt valami az egész hely cigányos jellegéből; de a nemes jégűtő, a mely mérhetetlenül többet ért, mint az ezüst és a porcellán, mindent fölségessé tett. Árnyékba borította az ebédet, lehűtötte a borokat, megfagyasztotta a mártást és tönkretette a főzeléket.

Rajtuk kívül csak egyetlen személy volt még a szobában, egy microscopium alá való kis inas, a ki segítségére volt annak a mogorva lakájnak, a ki nem jutott be a postahivatalba. Még ezen az ifjún is, ha a dolmányát ki lehetett volna gombolni és a szívét közszemlére tenni, meg lehetett volna látni, hogy mint a Barnacle-család

távolabbi függeléke, már is számot tart arra, hogy állami hivatalt kapjon.

Gowanné asszony szelid mélabúival, a melynek az volt az oka, hogy fia, mint az alacsony művészetek művelője, kénytelen volt a csöcselék kegyéért versengeni, a helyett, hogy élt volna születésadta jogával és elismert Barnacle létére karikát fűzött volna a nagy nyilvánosság orrán keresztül, — Gowanné asszony ebéd közben a rossz időkre terelte a társalgást. Most tapasztalta csak Clennam először életében, milyen apró sarkok körül forog ez a nagy világ.

— Ha Barnacle János, — szolt Gowanné asszony, miután teljes bizonyossággal megállapították az idők elfajulását, — ha Barnacle János legalább utólag belátta volna a hiábavalóságát annak a rendkívül szerencsétlen gondolatának, hogy a tömeget ki kell engesztelni, akkor minden jó lett volna, és azt hiszem, a haza üdve biztosítva lett volna.

Az ívelt orrú öreg deknő helyeselt; de hozzátette, hogy ha Stiltstalking Augustus minden teketória nélkül kivézenyelte volna a lovasságot, azzal az utasítással, hogy minden teketória nélkül támadjon, azt hiszi, hogy akkor a haza üdve biztosítva volna.

A nemes jéghűtő helyeselt; de hozzátette, hogy ha Barnacle Vilmos és Stiltstalking Tudor, mikor egymáshoz csatlakoztak és megcsinálták örökké emlékezetes koalíciójukat, merészen megrendszabályozták volna az ujságokat és büntetést szabtak volna ki minden ujságírkászra, a ki bírálni merészkedik bármely külföldi vagy belföldi hivatalos hatóság viselkedését, — azt hiszi, hogy akkor a haza üdve biztosítva lett volna.

Abban megegyeztek, hogy a haza (a Barnacle-ek és Stiltstalkingok gyűjtőfogalma) rászorult a biztosításra, de hogy mi ennek az oka, az már nem volt annyira világos. Csak az volt világos, hogy a kérdés mindig Barnacle János, Stiltstalking Augustus, Barnacle Vilmos és Stiltstalking Tudor, Barnacle avagy Stiltstalking Tom, Dick vagy Harry körül forgott, mert ezeken kívül csak csöcselék volt még. S ez volt a társalgásnak az a vonása, a mely Clennamet, mint olyan embert, a ki nem volt hozzá-

szokva, igen kellemetlenül érintette, a mennyiben azt a kételyt ébresztette föl benne, vajjon helyes dolog-e, ha ott ül és némán hallgatja, milyen kicsinyes korlátok közé szorítanak egy nagy nemzetet. De mikor eszébe jutott, hogy a parlamenti vitákban is rendszerint mindig Barnacle János, Stiltstalking Tudor, Barnacle avagy Stiltsalking Tom, Dick vagy Harry körül forog a kérdés, és senki más körül, legyen bár szó a nemzetnek akár anyagi, akár erkölcsi jólétéről: egy szót sem szólt a csöcselékre vonatkozólag, hanem csak annyit gondolt magában, hogy a csöcselék megszokta már ezt.

Gowan Henriknek — úgy látszott — kaján öröme telt abban, hogy a három beszélgetőt egymás ellen játssza ki és gyönyörködjék Clennam ijedelmében szavaik hallatára. Minthogy épp oly fölényes megvetéssel viseltetett azzal az osztálylyal szemben, a mely kidobta őt magából, mint azzal a másikkal szemben, a mely nem fogadta őt be magába, személyesen nem nyugtalanította őt semmi abból, a mi történt. Sőt úgy látszott, hogy a maga egészséges kedélyállapotában szinte mulattatta is őt Clennam zavaros helyzete és elszigeteltsége a jó társaságban; és ha Clennam olyan állapotban lett volna, mint a minővel Senki folytonosan vívódott, akkor gyanította volna is ezt és küzdött volna ez ellen a gyanú ellen, mint a mely hitványság, már ott az asztal mellett ültében is.

Pár óra múltán a nemes jégműtő, a ki egy pillanattig sem járt száz esztendőnél kevesebb idővel a jelen mögött, ötszáz esztendővel hátrább hanyatlott már s egyre-másra hangoztatta az akkori időkhöz mért ünnepélyes politikai jövendöléseket. Végül megfagyasztott egy csésze teát, a melyet ő maga akart meginni, és lesülyedt a legalacsonyabb hőfokára.

Ekkor Gowané asszony, a ki a maga fénykorában megszokta, hogy az oldala mellett mindig legyen egy üres karosszék, a hová kitüntetésképpen sorjában oda inthesse hódoló rabszolgáit néhány szónyi kihallgatásra, intett Clennamnak a legyezőjével, hogy húzódjék közelebb hozzá. Clennam engedelmeskedett, és leült a triposra, a melyről Lord Lancaster Stiltstalking épp abban a perczen kelt föl.

— Clennam úr, — szólt Gowanné asszony, — nagyon örülök, hogy megismerhettem önt, bár ez a hely utálatosan alkalmatlan — igazi vityilló. De ezenkívül van még valami, a miről sürgősen óhajtok beszélni önnel. Az a tárgy ez, a melylyel kapcsolatban a fiannak — tudomásom szerint — először volt alkalma önnel összebarátkozni.

Clennam fejet hajtott, minthogy általában ez volt a megfelelő válasz valamire, a mit nem egészen értett meg.

— Először is, — szólt Gowanné asszony, — igazán olyan szép?

Arthur, ha a Senki nehézségeivel küzdött volna, nagyon nehéznek találta volna erre a kérdésre a feleletet; igazán nagyon nehéznek, hogy mosolyogjon és így szóljon: — Kicsoda?

— Óh! Hiszen tudja! — felelt Gowanné. — A Henriknek az ideálja. Az a boldogtalan szeszély! Nem bánom hát! Ha minden áron ragaszkodik hozzá, hogy én mondjam ki először a nevét — hát az a Mickles — Miggies kisasszony.

— Meagles kisasszony — szólt Clennam, — nagyon szép.

— A férfiak oly gyakran tévednek ilyen dolgokban, — szólt Gowanné asszony, a fejét csóválva, — hogy én őszintén megvallom önnek, úgy érzem, még most sem vagyok bizonyos benne; ámbár mindenesetre jelent valamit Henrik véleményének ez a komoly és nyomatékos megerősítése. Rómában szedte föl ugy-e ezeket az embereket?

Ez a szó Senkit halálosan megsértette volna. Clennam így felelt: — Bocsásson meg, de nem tudom, jól értettem-e a kifejezést?

— Fölszedte őket, — szólt Gowanné asszony, kis asztalkáját veregetve összecsucott legyezőjével. (Nagy, zöld legyező volt, a melyet kézi ellenzőnek szokott használni.) — Találkozott velök. Rájuk bukkant. Beléjük botlott.

— Emberekbe?

— Igen. A Migglesékbe.

— Igazán nem tudom, — szólt Clennam, — hol mu-

tatta be először Meagles barátom Gowan Henrik urat a leányának.

— Majdnem bizonyos vagyok benne, hogy Rómában szedte fel őt Henrik; de mindegy akárhol. Nos, (ez persze egészen köztünk marad) nagyon közönséges a leány?

— Valóban, asszonyom, — felelte Clennam, — én magam is kétségtelenül annyira közönséges ember vagyok, hogy nincs módomban ítéletet mondani.

— Nagyon szép! — szólt Gowanné asszony, hidegen szétterjesztve az ellenzójét. — Nagyon kedves! Ebből azt következtetem, hogy ön magában azt gondolja, hogy a kisasszony modora megfelel a külsejének?

Clennam, miután egy pillanatig feszesen ült, meghajolt.

— Ez vigasztaló, és remélem, hogy önnek igaza van. Jól mondta Henrik, hogy ön együtt utazott velök?

— Néhány hónapon keresztül együtt utaztam Meagles barátommal meg a feleségével és a leányával. (*Senki szíve talán fájdalmasan vonaglott volna erre a visszaemlékezésre.*)

— Valóban nagyon megvigasztal, mert hiszen akkor bizonyára nagyon jól ismeri őket. Látja, Clennam úr, ez a dolog már régóta húzódik, és úgy tapasztalom, hogy nem javul a helyzet. Eppen ezért mérhetetlenül megvigasztal az a körülmény, hogy alkalmam van olyan emberrel beszélgetni a dologról, a ki annyira tájékozott mindenről, mint ön. Valóságos jótétemény. Áldás, higgye meg.

— Bocsásson meg, — felelet Clennam, — de Gowan Henrik úr engem nem tisztelt meg a bizalmával. Egyáltalán nem vagyok annyira tájékozott semmiről, mint ön gondolja. A tévedése nagyon kényes helyzetbe hoz. Soha egy szót sem váltottam erről a témáról Gowan Henrik úrral.

Gowanné asszony a szoba tulsó végébe pillantott, a hol a fia egy pamlogon écartét játszott azzal az öreg delnövel, a ki annyira lelkesedett a lovastámadásért.

— Nem tisztelte meg a bizalmával? Nem, — szólt Gowanné asszony. — Nem váltott egy szót sem vele? Nem. Ezt el tudom képzelni. De van szóval ki nem feje-

zett bizalmasság is, Clennam úr; s minthogy önök meg-hitt körben együtt szoktak lenni azok közt az emberek között, nincs benne kétségem, hogy a bizalmasságnak ez a fajtája megvan a jelen esetben. Talán hallott róla, milyen mélyen szomorít engem, hogy Henrik olyan hívatast választott magának, a mely — nos! — (Gowanné asszony a vállát vonogatta) — nagyon tisztességes hivatás, kétségtelenül, és némely művész, mint művész, tagadhatatlanul nagyon kiváló személy; de hát a mi csalá-dunkban nem volt még soha senki más, mint műkedvelő, s ezért megbocsátható gyöngeség, ha egy kissé . . .

Minthogy Gowanné asszony itt megállt, hogy mélyen fölsóhajtson, Clennam minden nagylelkűségi hajlama mellett sem állhatta meg, hogy azt ne gondolja magában, hogy a családot az adott körülmények között sem igen fenyegeti az a veszedelem, hogy valamelyik tagja túlmerészkedik a műkedvelőségen.

— Henrik, — folytatta az anya, — makacs és határozott; s minthogy ezek az emberek természetesen mindent elkövetnek, hogy horogra kerítsék őt, nem sok reményem lehet rá, Clennam úr, hogy a dolog félbenmarad. Félek, hogy a lány vagyona nagyon jelentéktelen; Henrik sokkal jobban járhatott volna; s alig látok olyasmit, a mi kárpótlás lehetne az összeköttetésért. De Henrik ura a cselekedeteinek; és ha rövidesen nem fordul jobbra a dolog, kénytelen-kelletlen bele kell törődnöm a helyzetbe és bele kell harapnom úgy, a hogy tudok, ezekbe az emberekbe. Rendkívül hálás vagyok azért, a mit mondott.

Minthogy Gowanné a vállát vonogatta, Clennam megint feszesen meghajolt. Azután zavartan elpirulva és tétovázva, még csendesebben, mint a hogy eddig beszélt, így szólt:

— Gowanné asszony, alig tudom, hogy' teljesítem azt, a mit kötelességemnek érzek; de szíves elnézését kell kérnem, ha mégis megpróbálom teljesíteni a kötelességemet. Úgy látom, hogy fel kell önt világosítanom egy tévedéséről, egy igen nagy tévedéséről, ha ugyan szabad így mondanom. Ön azt tételezte föl, hogy Meagles úr és

a családja mindent elkövet, — ha nem csalódom, így mondta — —

— Mindent, mindent, — ismételte Gowanné asszony nyugodt makacssággal tekintve Clennamre, miközben zöld legyezőjét szétnyitotta az arca és a tűz között.

— Hogy biztosítsa magának Gowan Henrik urat?

A delnő szeliden rábólintott.

— Már pedig, — szólta Arthur, — ez annyira nem felel meg a tényeknek, hogy az én tudomásom szerint Meagles úr nagyon boldogtalan a dolog miatt, és minden képzelhető akadályt gördített az útba, azt remélve, hogy ekképpen vége szakad talán az egésznek.

Gowanné asszony összecsuksa nagy, zöld legyezőjét, rátapintott vele a karjára és rátapintott mosolygó ajakára.

— No természetesen, — szólta aztán. — Én magam sem képzeltem egyebet.

Arthur figyelmesen az arczába nézett, mintha abból akarná kiolvasni szavainak magyarázatát.

— Valóban komolyan beszél, Clennam úr? Hát nem látja?

Arthur nem látta; és ezt meg is mondta.

— Ej, hát én talán nem ismerem a fiamat és nem tudom, hogy éppen ez a módja annak, hogyan kell megfogni őt? — szólta Gowanné asszony kicsinylően; — és azok a Migglesék talán nem éppen úgy tudják ezt, mint jó magam? Óh, ravasz egy népség az, Clennam úr; nyilvánvalóan csupa üzletember! Ha jól tudom, Miggles valami banknál is volt. Az a bank bizonyára nagyon jövedelmező vállalat lehetett, ha sok része volt a vezetésében. Ezt a dolgot igazán pompásan nyélbeütötte.

— Igen kérem, asszonyom, higgye meg — —, vágott a szavába Arthur.

— Óh, Clennam úr, hát ön igazán ilyen hiszékeny ember?

Arthurra oly kínos benyomást tett, hogy Gowanné ilyen lenéző hangon beszél, és ajkát megvetően veregeti a legyezőjével, hogy igen komolyan így szólta: — Higgye meg, asszonyom, ez igaztalan és teljesen alaptalan gyanú.

— Gyanú? — ismételte Gowanné asszony. — Nem gyanú, Clennam úr. Bizonyosság! A dolgot igazán nagyon ügyesen csinálják, és a mint látom, *önt* is teljesen megszédítették.

Nevetett; és a mint ott ült, megint megveregette az ajkát a legyezőjével és fölvetette a fejét, mintha ezt akarta volna még hozzátenni: — Nekem beszél? Én tudom, hogy az efféle népség el fog követni minden tőle telhetőt ilyen összeköttetés tisztességének a kedvéért.

Ebben a kellő pillanatban összedobták a kártyát, Gowan Henrik úr átjött hozzájuk a szoba túlsó végéből, és így szólt: — Mama, ha nélkülözheted ez idő szerint Clennam urat, még nagy útat kell megtennünk és késő van már.

Clennam erre fölkel, mert egyebet mit tehetett volna? Gowanné asszony pedig mindvégig úgy nézett rá, és olyan megvetően veregette tovább az ajkait, mint eddigelé.

— Rettentő hosszú kihallgatáson fogadta *önt* az anyám, — szólt Gowan, mihelyt az ajtó bezárult mögöttük. — Szívemből remélem, hogy nem unatkozott túlságosan.

— Egyáltalában nem. — szólt Clennam.

Egy kis nyitott phaëtonjuk volt az útra, és csakhamar hazafelé ügettek benne. Gowan, a ki hajtott, szivarra gyújtott; Clennam nem fogadta el a szivart. Csinálhatott, a mit akart, annyira elmélyedt magában, hogy Gowan megint így szólt: — Nagyon félek, hogy az anyám mégis csak túlságosan untatta. — Mire Clennam összeszedte magát és így felelt: — Egyáltalában nem; — és aztán csakhamar tovább töprengett magában.

E kedélyállapotban, a mely *Senkit* gyötörte, tünődése főleg azzal az emberrel foglalkozott volna, a ki mellette volt. Eszébe jutott volna az a reggel, mikor először találkozott vele, s éppen köveket rugdalt ki a földből a sarkával, és azt kérdezte volna magától: — Vajon engem is ilyen kiméltlen kegyetlenséggel lök félre az útjából? — Elgondolta volna, vajon nem azért ütötte-e nyélbe ezt a bemutatkozást az anyjával, mert előre tudta, mit fog az anyja mondani, s ilyen módon tisztázhatta

a helyzetét a versenytárssal szemben és kevélyen leint-hette őt, a nélkül, hogy ő maga egyetlen bizalmas szót váltott volna vele? Elgondolta volna, vajjon ha nem is ez volt a terve, nem azért vitte-e őt oda, hogy játsszék elfojtott érzelmeivel és gyötörje őt? E tünődéseket megakasz-totta volna néha-néha a szégyen fellobbanása, a maga egyenes lelkéből fakadó tiltakozás, hogy ne engedjen fu-tólag sem efféle gyanakvásnak, mert ez nem felel meg annak a magas, irigység nélkül való életútnak, a melynek követésére elszánta magát. Ilyenkor dúlt volna lelkében a legkeményebb küzdelem; s ha felpillantva, találkozott volna Gowan tekintetével, megriadt volna, mintha igaz-talanul bánt volna vele.

Majd a sötét országútra és az elmosódó tárgyakra tekintve, lassan megint gondolataiba merült volna, ilye-tétképpen: — Hová hajtatunk, ő meg én, az élet söté-tebb útján? Mi lesz velünk, meg Pettel, a távol sötétjé-ben? — És Petre gondolva, az a szemrehányó aggoda-lom nyugtalanította volna őt, hogy Pettel szemben sem illő eljárás idegenkednie Henriktől, és hogy ha ily köny-nyen hajlik rossz feltevésekre Henrikkel szemben, akkor még kevésbé méltó Petre, mint eddigelé.

— Ön szembetűnően rosszkedvű, — szól Gowan; — nagyon félek, hogy az anyám rettenetesen untatta önt.

— Hígyje meg, egyáltalában nem, — szól Clennam. — Szó sincs róla — szó sincs róla!

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

Huszonöt.

Clennam Arthurt ez időtájt sokszor nyugtalanította az a kétely, vajjon Pancks úrnak az a vágya, hogy min-denáron fölvilágosításokat akart szerezni a Dorrit-család-ról, nem tartozik-e össze valamiképpen azzal a balsejtél-mével, a melyet szóvátett édesanyja előtt, mikor vissza-tért hosszú száműzetéséből. Mit tud Pancks úr már is a Dorrit-családról, mit is iparkodik voltaképpen még meg-tudni, és általában miért töri miattuk amúgy is nagyon elfoglalt fejét: mindez olyan kérdés volt, a melyen Ar-

thur sokszor eltűnődött. Pancks úr nem olyan ember volt, hogy pusztán kíváncsiságból pazarolja az idejét és a munkáját efféle nyomozásokra. Hogy határozott cél lebegett előtte, abban Clennam egy pillanatig sem kételkedhetett. És vajjon ennek a célnak az elérése Pancks úr fáradozásai révén nem fog-e esetleg nem-kívánatos módon holmi titkos okokat kideríteni, a melyek édesanyját arra bírták, hogy Kis Dorritot támogassa: ez olyan kérdés volt, a mely súlyosan ráncszedett Arthurra.

Nem mintha a legkevésbé is megingott volna az a szilárd elhatározása, hogy jóvá tesz minden igaztalanságot, a mely atyja életében történt, ha tudomást szerz róla és ha még jóvátehető. Valami igaztalan cselekedet gyanújának az árnya, a mely atyja halála óta ott borongott fölötte, oly határozatlan és oly alakatlan árnyék volt, hogy könnyen lehetett oly valóságnak a következménye, a mely igen messze járt attól, a mit el tudott képzelni. De ha félelme alaposnak bizonyulna, Arthur el volt szánva rá, hogy nyomban odaadja mindenét, a mije volt, és előlről kezdi az életet. Minthogy gyermekkorának rideg, sötét iskolája sohasem befolyásolta szívét, Arthur erkölcsi törvénykönyvének az volt az első paragrafusa, hogy minden dolgát alázatosan azzal kell kezdenie, hogy ügyelnie kell, hová teszi lábát a földön, és hogy jámborkodó szavak szárnyán sohasem juthat el az égbe. Kötelességtudás a földön, vezeklés a földön, munka a földön: ez az első három meredek lépcső fölfelé. Szűk volt a kapu és keskeny volt az út, sokkal szűkebb és keskenyebb, mint az a széles országút, a mely hívságos vallomásokkal és szavak hívságos ismétlésével, mások szeméből vett szálkákkal és másoknak szigorú bíróság elé való utasításával van kikövezve, — csupa olcsó anyaggal, a mi semmibe sem kerül a világon.

Nem! Nem önző félelem vagy határozatlanság nyugtalanította őt, hanem az az aggodalom, hogy Pancks esetleg nem tartja meg a kettőjük között létrejött megállapodást, hanem hogyha rájön valamire, fölfedezését elhallgatja előtte és cselekszik a saját szakállára. Másrészt,

ha visszaidézte emlékezetébe Pancks-szal történt beszélgetését és fontolóra vette, milyen csekély oka van ama gyanúja valószínűségének, hogy ez a furcsa kis ember csakugyan efféle nyomot hajszol, ilyenkor nem egyszer elcsodálkozott rajta, hogy mért is tulajdonít az egész dolognak ekkora fontosságot. Küzködve ezekkel a hullámmokkal, mint a hogy a bárka küzködik a viharzó tengeren, ide-oda hányódott a nélkül, hogy révbe ért volna.

Az a körülmény, hogy Kis Dorrit mostanában került a vele való találkozást, éppenséggel nem tette jobbá a helyzetet. Kis Dorrit oly sokat volt távol hazulról és oly sokszor húzódott meg kis szobáscskájában, hogy Arthur kezdte őt nélkülözni és Kis Dorrit helyén kezdett ürességet érezni. Írt neki és tudakozódott, vajjon jobban van-e már, és Kis Dorrit hálásan és meghatottan válaszolt neki és arra kérte őt, hogy ne nyugtalanodjék miatta, mert megint teljesen jól van. De látni, — tekintettel a régebbi találkozásaikra, — igen hosszú idő óta nem látta már őt.

Egy este, mikor Kis Dorrit atyjától tért haza, a ki közölte vele, hogy a lánya látogatóba ment valahová, — ezt szokta mindig mondani, mikor Kis Dorrit keményen dolgozott édes atyja vacsorájáért, — Meagles úr várta őt otthon a szobájában, a ki izgatottan járt fel és alá. Mikor Arthur benyitott az ajtón, Meagles úr megállt, megfordult és így szólt:

— Clennam! — Tattycoram!

— Mi történt vele?

— Elveszett!

— Mit nem mond! — kiáltott fel Clennam elképedve. — Hogy-hogy?

— Nem akart huszonötig számolni, uram! A viláért sem akart! Megállt már nyolcznál és elrohant!

— El az ön házából?

— És nem jött vissza többé, — szolt Meagles úr, a fejét csóválva. — Ön nem ismeri még ennek a lánynak heves, szenvedélyes természetét. Hat lóval sem lehetne visszahozni; a Bastille zárai és lakatai sem tarthatnák vissza.

— De hát hogyan történt? Kérem, üljön le és mondja el.

— Bajos elmondani, hogyan történt a dolog; mert csak akkor érthetne meg mindent, ha önnek is olyan boldogtalan vérmérséklete volna, mint annak a szegény, heveskedő leánynak. Körülbelül így történt. Petnek, az anyjukomnak meg nekem az utóbbi időben nagyon sok beszélni valónk volt egymással. Nincs miért titkolnom ön előtt, Clennam, hogy ezek a beszélgetések nem voltak oly kellemes természetűek, mint a hogy óhajtottam volna; arról a tervről volt szó, hogy megint elmegyünk utazni. S énnekem, a mikor ezt indítványoztam, valami határozott cél lebegett a szemem előtt.

Senkinek a szíve gyorsabban kezdett dobogni.

— Oly cél, — folytatta kisvártatva Meagles úr, — a melyet szintén nincs okom eltitkolni ön előtt, Clennam. Az én kedves gyermekem mostanában olyan hajlandóságot árul el, a mely engem mélyen szomorít. Talán ki is találja, ki ennek a hajlandóságnak a tárgya. Gowan Henrik.

— Nem lep meg, hogy ezt hallom.

— Hm, — szólott Meagles nagyot sóhajtva, — bár csak sohase kellett volna erről hallania. De hát így van. Az anyjukommal együtt mindent elköveltünk, a mi telt tőlünk, hogy ezzel a hajlandósággal szembeszálljunk. Szerető tanácscsal, idővel, utazással megpróbálkoztunk. Mostanáig mindhiába. Legutóbbi beszélgetéseink arra a tervre vonatkoztak, hogy utazni fogunk megint legalább egy esztendeig, s ilyen módon próbáljuk meg a teljes szakítást előidézni. Pet e miatt boldogtalan volt, és Pet miatt boldogtalanok voltunk az anyjukom is, meg én is.

Clennam azt mondta, hogy el tudja képzelni.

— Már most, — folytatta Meagles úr mentegőtödzve, — én praktikus ember létemre megengedem, és meggyőződésemmel, hogy praktikus asszony létére megengedi az anyjukom is, hogy mi családos emberek hajlandók vagyunk apró bajainkat nagyítani és vakandtúrásainkat hegyekké felfújni, a mi a közönyös szemlélő türelmét gyakran nehéz próbára teszi. Csakhogy Pet boldogsága vagy boldogtalanúsága élet és halál kérdése közöttünk, s

azt hiszem, megbocsátható, ha sok teketóriát csinálunk vele. Tattycoram mindenesetre elviselhette volna. Nos, mit gondol?

— Azt hiszem föltétlenül, hogy el, — felelte Clennam, a legnyomatékosabban megerősítve ezt az igazán szerény föltevést.

— Nos, uram, — szólt Meagles ur, szomorúan csóválva a fejét, — hát nem bírta elviselni. Benső dühe és tombolása, önnön lelkét marczangoló szenvedélyes viaskodása annyira meglátszott rajta, hogy valahányszor elmentem mellette, gyöngéden mindig odaszóltam neki: „Huszonötig, Tattycoram, huszonötig!” Szívem mélyéből kívánom, bárha tudott volna éjjel-nappal egyfolytában huszonötig számolni, mert akkor nem történt volna meg.

Meagles úr olyan kétségbeesett ábrázattal, a mely még inkább visszatükrözte lelki jóságát, mint rendes jókedve, végigsímitotta arczát, homlokától az álláig, azután megint a fejét csóválta.

— Azt mondtam az anyjukomnak, (nem mintha szükség lett volna rá, mert hiszen ő maga is ugyanezt gondolta volna), — anyjukom, látod, mink praktikus emberek vagyunk és ismerjük Tattycoramnak az életét; ebben a szegény leányban visszfényét látjuk azoknak az érzelmeknek, a melyek bizonyára ott tomboltak édes anyja kebelében, mielőtt ez a szájalomraméltó teremtés e világra született. Elnézzük hát a szeszélyességét, anyjukom, nem vetünk rá ügyet, drágám, megvárjuk, a míg megint csendesebb lesz. Nem is szóltunk hát semmit. De csinálhattunk volna, a mit akartunk, azt hiszem, mégis csak meg kellett történnie. Egy este aztán hevesen kifakadt.

— Hogyan és miért?

— Ha megkérdezi tőlem, hogy miért, — szólt Meagles úr, egy kissé zavarodottan, mert inkább törekedett a leányt mentegezni, mint a családot, — ha megkérdezi tőlem, hogy miért, akkor csak arra utalhatok, a mit az imént ismételtam, mert körülbelül szóról-szóra ezt mondtam az anyjukomnak. A mi pedig a *hogyan*-t illeti, hát éppen jóéjszakát kívántunk Petnek Tattycoram

fülehallatára, — (nagyon gyöngéden, nem tagadhatom), — és Tattycoram fölkísérte Petet a lépcsőn. Ha emlékszik még rá, Tattycoram Petnek a komornája volt. Talán Pet, minthogy rosszkedvű volt, egy kissé türelmetlenebbül szólt hozzá, mint rendszerint, mikor kért tőle valamit; de nem is tudom, szabad-e ezt föltételeznem, mert hiszen Pet mindig gyöngéd és kíméletes volt hozzá.

— Pet a leggyöngédebb úrnő a világon.

— Köszönöm, Clennam, — szólta Meagles úr, és megszorította Arthurnak a kezét. — Hiszen ön gyakran látta őket együtt. No! Egyszerre csak azt halljuk, hogy ez a szerencsétlen Tattycoram hangosan és haragosan kiabál; és mielőtt megkérdezhettük volna, mi történt, Pet minden ízében remegve visszajött és azt mondta, hogy fél tőle. Sarkon követte őt Tattycoram is, éktelen dühhel. „Gyűlöllek mind a hármatokat!” — ezt kiáltotta és dobantott a lábával. — „Megpukkadok dühömben az egész házra!”

— És erre ön...?

— Én? — mondta Meagles úr oly egyszerűen és jó-ságosan, hogy még Gowanné asszony is hitt volna neki, — én... én így szóltam hozzá: „Számolj huszonötig, Tattycoram!”

Meagles úr megint végigsímította az arcát és mélyen elszomorodva a fejét csóválta.

— Annyira megszokta ezt a számolást, Clennam, hogy még abban a pillanatban is, mikor a szenvedély oly megtestesülése volt, a minőt ön még soha életében nem látott, hirtelen elhallgatott, a szemem közé bámult és — a mennyire megérthettem — nyolczig számolt. De annyira már nem bírta magán uralkodni, hogy tovább folytassa. A nyolczasnál elakadt szegényke és a többi tizenhét számot szélnek eresztette. Azután kitért belőle minden: Utál mindannyiunkat; szerencsétlennek érzi magát közöttünk, nem bírja elviselni, nem akarja elviselni, és föltette magában, hogy elmegy tőlünk. Fiatalabb, mint az úrnője, és azt látta folyton, hogy őt tartják mindig az egyetlen lénynek, a ki fiatal és érdekes, a ki megérdemli, hogy szeressék és kényeztessék? Nem! A viláért sem, a viláért sem, a viláért sem! Hát ugyan mit gondolunk, mi lett

volna ő belőle (Tattycoramból), ha gyermekkorá óta úgy ápolták, úgy kényeztették volna, mint az úrnőjét? Olyan jó lenne, mint az úrnője? Ah! talán ötvenszer jobb! Mikor egymással nyájaskodunk, őrajta újjongunk; igen, újjongunk rajta és kicsúfoljuk őt! És ugyanezt teszi vele a házban mindenki. Mindenki az atyját emlegeti, meg az anyját, meg a fivéreit és a nővéreit; örömük telik benne, hogy a füle hallatára dicsekszenek velők. Itt van pl. Tickitné, a ki csak tegnap is, mikor meglátogatta kis unokája, mulatott rajta, hogy a kicsike próbálgatta ki-mondani azt az útálatos nevet, a melyet mi adtunk neki (Tattycoramnak), és majd megpukkadt, úgy nevetett ezen a néven. De hát ki nem nevet rajta? És kik vagyunk mi, hogy jogunk van nevet adni neki, csak úgy, mint valami kutyának vagy macskának? De nem törődik vele! Nem akar többé jótéteményeinkben részesülni; oda dobja elénk a nevét és elmegy tőlünk. Még e pillanatban elmegy! Senki sem tarthatja őt vissza, és hírért sem fogjuk többé hallani.

Meagles úr oly élénken visszaemlékezett az eredetire, miközben mindezt eldarálta, hogy végül ő maga is úgy kipirosodott és úgy tűzbe jött, mint a hogy leírása szerint Tattycorammal történhetett.

— Úgy bizony! — szolt, az arcát törülgetve. — Minden fáradozás hiábavalónak bizonyult abban a pillanatban, hogy megpróbáljunk észére hatni annak a heveskedő, lelkendező teremtésnek, (csak az Isten tudja, mi lehetett édes anyjának a históriája!) Nyugodtan azt mondtam hát neki, hogy ne menjen el olyan késő éjszaka, kezét nyújtottam neki és fölvezettem a szobájába; azután bezártam a ház kapuját. De ma reggelre eltűnt.

— És egyebet nem tud róla?

— Egyebet nem, — felelt Meagles úr. — Egész nap hajszoltam. Nagyon korán kellett elmennie és nagyon csendesen. Senki sem tudott róla semmit odalent a házban.

— Megálljon csak! — szolt Clennam, egy pillanatnyi tünődés után. — Ön ugy-e találkozni szeretne vele? Úgy gondolom.

— Mindenesetre; még egyszer alkalmat szeretnék

nyújtani neki; az anyjukom meg Pet is szeretnének neki még egyszer alkalmat nyújtani; hát hogyne! Aztán tudom, — szolt Meagles úr rábeszélő hangon, mintha nem is ő neki lenne oka haragudnia, — tudom, Clennam, hogy ön is szívesen nyújtana még egyszer alkalmat annak a szegény, szenvedélyes leánynak.

— Igazán nagyon különös és nagyon kegyetlen dolog lenne, ha nem így volna, — szolt Clennam, — mikor önök valamennyien ilyen készségesen megbocsátanak neki. Azt akartam öntől megkérdezni, hogy gondolt-e már Wade kisasszonyra?

— Gondoltam. Addig nem jutott eszembe, a míg be nem jártam előbb az egész szomszédságunkat, és nem tudom, vajjon még azután is eszembe jutott volna-e, ha csak Pet meg az anyjukom, mire hazaérkeztem, tele nem lett volna azzal a gondolattal, hogy Tattycoram bizonyosan Wade kisasszonyhoz ment. Erre aztán természetesen rögtön eszembe jutott, hogy mit is mondott Tattycoram az nap az ebédnél, mikor ön először volt nálunk.

— Van róla sejtelme, hol lehetne Wade kisasszonyt megtalálni?

— Az igazat megvallva, — felelt Meagles úr, — éppen azért várok itt önre, mert nagyon furcsa sejtelmem van róla. A házamban ugyanis valami általános benyomás lappang, olyanféle, a minő nem egyszer titokzatos módon lopózik be valamely házba, a melyről mintha senki sem tudná megmondani határozottan, hogy honnan ered, s a melyet mégis mindenki, nem tudni hogyan, mástól hallott és ugyanúgy tovább adott — s ez a benyomás az, hogy Wade kisasszony valahol ezen a tájon lakik vagy lakott.

Meagles úr átnyújtott Clennamnek egy papírszeletet, a melyre rá volt írva a neve egyik sötét mellékutcának a Grosvenor tér körül, a Park Lane közelében.

— Szám nincs rajta, — szolt Arthur, a papírdarabra tekintve.

— Nincs szám, kedves Clennam? — felelt barátja. — Nincs ezen semmi sem! Magának az utcának a neve is csak úgy a levegőben uszkált, mert a hogy mondom, senki a házamban meg nem tudja mondani, honnan tud-

ják ezt az utczanevet. De hát annyit megér ez a név, hogy utána járjunk, s minthogy szívesebben járok utána társaságban, mint egyedül, s minthogy ön is utitársa volt annak az érzéketlen nőnek, hát azt gondoltam, hogy talán — —

Clennam maga fejezte be a mondatot, a mennyiben fogta megint a kalapját és kijelentette, hogy szívesen elkíséri Meagles urat.

Nyárszaka volt: szürke, meleg, poros este. Kocsin hajtattak az Oxford Street végéig, s ott leszállva, belemerültek a mélabús pompájú nagy utcákba és azokba a kis utczácskákba, a melyek épp oly pompásak igyekezzenek lenni, de csak annyit érnek el, hogy sokkal mélabúsabbak, — szóval belemerültek a Park Lane körüli útvesztőbe.

Rengeteg sarokházak, barbár régi oszlopcsarnokokkal és egyéb járulékkal; szörnyetegek, a melyek valami hóbortos alak hóbortos idejében keletkeztek, de még mindig megkövetelik az összes következő nemzedékek vak csodálatát, és el vannak szánva rá, hogy továbbra is ezt teszik, a míg össze nem roskadnak: báméskodtak bele komoran a szürkületbe. Élődsi kis bérházak, a melyeknek görcs állt minden ízébe, törpe pitvarajtójuktól kezdve, a mely ökegyelmességének óriás mintáját majmolta künn a Square-en, egészen az istállók trágyadombjaira néző boudoir nyomorék ablakáig, — tették siralmassá az estét. Angolkóros lakások, kétségtelenül előkelők, de valami kellemetlen szagon kívül képtelenek minden egyébnek a befogadására, — olyanok voltak, mint a nagy paloták tenyészetének utolsó eredménye; s a hol kis pótboltiveik és erkélyeik vékony vasoszlopokra támaszkodtak, úgy festettek, mintha görvélykórosan mankókra dölve pihennének. Itt-ott — a heraldika egész tudományát magában foglalva, — egy-egy címer hajolt rá az utcára, mint valami érsek, a ki a hiúságról prédikál. A boltok, — egypár volt mindössze, — nem keltettek feltűnést; mert a közvéleményt semmibe sem vették. A czukrász tudta, ki szerepel a könyveiben, és ebben a tudatban nyugodtan beérhette néhány árva üveg borsosméntacsóppal az ablakában, meg vagy öt-

hat régi minta-íveg ribizkeízzel. Néhány narancs képviselte a zöldségárús minden engedményét a köznép izlésével szemben. Egyetlen, mohával bélelt kosár, a melyben valaha liletojások voltak, volt a baromfikereskedőnek összes mondanivalója a csöcselék számára. Ugy tetszett, mintha ott azokban az utcákban (a mi rendes dolog ilyen időtájt és ebben az évszakban), mindenki elment volna hazulról ebédelni, és mintha senki sem lett volna, a ki az ebédet adta, a melyre mindenki elment. A kapuk lépcsőjén fényes, tarka-tollazatú és fehér-bóbitás lakájok ödöngtek, mint holmi kihalt fajtájú madárszörnyetegek; és pohárnokok, tartózkodó modorú magános férfiak, a kik mintha megannyian bizalmatlankodtak volna az összes többi pohárnokokban. A kocsik zörgése a parkban elnémult már az napra; az utcái lámpásokat gyújtogatták; és gonosz kis lovászinások lődörögtek párosával a legtesthezállóbb libériában, görbe agyuknak megfelelő görbe lábakkal, szalmaszálakat rágesálva és illetlen titkokat beszélve el egymásnak. A tarka kutyák, a melyek együtt szoktak kijárni a hintókkal s a melyek annyira hozzátartoztak a ragyogó fogatokhoz, hogy szinte leereszkedésnek tetszett részükről, hogy a hintók nélkül mutatkoznak, ide-oda kísérték a szolgálkat szaladgálni valójuk közben. Imitt-amott volt egy-cgy visszahúzó fogadó, a mely nem igen kívánta, hogy a község vállal támogassák, s a hol nem igen látták szívesen a libériátlan úriembereket.

Ezt az utóbbi fölfedezést a két jóbarát nyomozás közben tette. Nem tudtak sem ott, sem másutt sehol semmit Wade kisasszony nevű személyiségről, kapcsolatban azzal az utcával, a melyben Meagles úr és Clennam keresték. Az utca az élősdiak közül való volt: hosszú, szabályos, szűk, sivár és barátságatlan, mint ha téglá- és vakolat-gyászmenet lett volna. Tudakozódtak több kis kertkapuban, a hol egy-egy kétségbeesett ifjú állt, állát meredek kis falépcső tetejére támasztva, de nem kaptak sehol útbaigazítást. Végigmentek az utca egyik felén, azután visszatértek az utca másik felén, miközben két hangos rikkancs, a kik valami soha meg nem történt és soha meg nem történő rendkívüli ese-

ményt hirdettek, rekedt hangjával benyomult a legtökösabb szobákba is; de erre sem bújt elő semmi. Végül ott álltak megint a sarkon, a honnan elindultak; közben teljesen besötétedett, és ők nem lettek okosabbak.

Mialatt az utcát járták, többször elhaladtak egy látszólag üres, piszkos ház előtt, a melynek ablakaiban czédulák hirdették, hogy a ház kiadó. A czédulák, mint-hogy változatosságot vittek bele a gyászmenetbe, csak-nem dísz gyanánt hatottak. Talán azért, mert a czédulák következtében külön is megmaradt ez a ház az emlékezetében, vagy talán mert Meagles úrral együtt kétszer is megállapodtak benne arra menet, hogy „itt semmi esetre sem lakik”, — Clennam most azt indítványozta, hogy menjenek vissza és próbáljanak szerencsét ebben a házban, mielőtt végleg eltávoznak. Meagles úr beleegyezett, és erre visszamentek.

Kopogtak egyszer és csöngettek egyszer, a nélkül, hogy választ kaptak volna.

— Üres, — szólta Meagles úr, hallgatózva.

— Még egyszer, — mondta Clennam, és újra kopogott. E kopogás után mozgás hallatszott belülről, és valaki csoszogva közeledett a kapu felé.

A szűk bejárás oly sötét volt, hogy lehetetlenség volt tisztán megkülönböztetni, miféle személy nyitott kaput; de mintha valami vén asszony lett volna.

— Bocsássa meg, hogy zavarjuk, — szólta Clennam. — Kérem, nem tudná megmondani nekünk, hol lakik Wade kisasszony?

A hang a sötétben váratlanul így felelt: — Itt lakik.

— Itthon van?

Minthogy választ nem kaptak, Meagles úr újra megkérdezte: — Kérem, itthon van?

Újabb szünet után hirtelen így szólta a hang: — Azt hiszem, itthon; de legjobb lesz, ha bejönnek, majd megkérdezem.

Minden teketória nélkül rájuk zárták a szűk, fekete házat; és az elcsoszogó alak valahonnan magasabbról leszólt hozzájuk: — Jöjjenek fel, kérem; nem fognak semmibe' megbotlani.

Tapogatózva fölkapaszkodtak a lépcsőn valami ho-

mályos fény felé, a melyről kitűnt, hogy az utcai világításnak egy ablakon keresztül beszűrődő fénye. Azután ott hagyta őket az illető alak, bezárva egy szellőzetlen szobában.

— Furcsa história, Clennam, — szólt halkán Meagles úr.

— Elég furcsa, — felelte Clennam ugyanúgy; — de hát eredménynyel jártunk; ez a fődolog. Világosság közeledik!

A világosság lámpa volt, a melyet egy vén asszony tartott a kezében; egy nagyon piszkos, nagyon ránczos és kiaszott vén asszony.

— Itthon van, — mondta (és a hangja ugyanaz volt, a mely az imént beszélt); — mindjárt itt lesz.

A vén asszony, miután letette a lámpát az asztalra, beletörölte két kezét a kötényébe, a mit szakadatlanul ismételhett volna a nélkül, hogy tiszta lett volna a keze, bambán ránézett a látogatókra, azután kiment a szobából.

A hölgy, a kit meg akartak látogatni, ha ugyan ő volt a háznak mostani lakója, körülbelül úgy szállt meg benne, mint a hogy valami keleti karavánzállóban berendezkedhetett volna. Egy kis, négyszögletes szőnyeg a szoba közepén, pár bútordarab, a mely nyilvánvalóan nem a szobához tartozott, és rendetlenül össze-visszhányt ládák meg utifölszerelés — ez volt a szoba egész berendezése. Holmi régebbi, rendes lakó idejében, a dühös kis szoba szert tett egy álló tükörrre és egy aranyozott asztalra; de az aranyozás úgy megfakult, mint a tavalyi virágok, a tükör pedig oly homályos volt, mintha bűvös erővel összegyűjtötte volna magában mindazt a ködöt és csúf időt, a melyet valaha visszatükrözött. A látogatók egy-két perczig ráérték, hogy körülnézzenek, mire nyílt az ajtó és belépett Wade kisasszony.

Szakasztott olyan volt, mint a mikor utoljára találkoztak vele. Éppen olyan szép, éppen olyan gúnyos, éppen olyan zárkózott. Nem árult el sem meglepetést, mikor meglátta őket, sem más indulatot. Székkal kínálta

meg őket, de ő maga nem ült le, s azután egyszerre fölőssé tett rájuk nézve minden bevezetést.

— Ha jól sejtem, — mondotta, — tudom, mi az oka kitüntető látogatásuknak. Rá is térhetünk nyomban.

— Tehát az oka, asszonyom, — szólta Meagles úr, — Tattycoram.

— Jól sejtettem.

— Wade kisasszony, — szólta Meagles úr, — lesz szívés közölni velünk, vajjon tud-e felőle valamit?

— Hogyne! Tudom, hogy itt van nálam.

— Akkor hát, asszonyom, — mondta Meagles úr, — engedje meg, hogy értésére adjam kegyednek, hogy boldog lennék, ha Tattycoram megint visszakerülne hozzánk, és hogy a feleségem meg a leányom is boldog lenne, ha visszakerülne hozzájuk. Hosszú időt töltött nálunk; nem is feledkezünk meg róla, miféle jogokat formálhat velünk szemben, és remélem, azt is fogjuk tudni, hogyan legyünk elnézők vele szemben.

— Azt reméli, tudni fogják, hogyan legyenek elnézők vele szemben? — felelt Wade kisasszony, érthető, kimért hangon. — Miért?

— Azt hiszem, a barátom azt akarta mondani, Wade kisasszony, — szólta közbe Clennam Arthur, mint-hogy látta, hogy Meagles úr meglehetősen zavarban van, — azt akarta mondani, hogy elnézők lesznek azzal a szenvedélyességgel szemben, a mely elfogja néha a szegény leányt, mintha elnyomottnak érezné magát, s a mely olykor úrrá lesz jobb emlékei fölött.

A hölgy elmosolyodott, miközben Clennamre vetette a tekintetét.

— Valóban? — csak ennyit felelt.

Oly végtelenül nyugodtan és közönyösen állt ott az asztal mellett, miután Clennam megjegyzését ezzel az egy szóval tudomásul vette, hogy Meagles úr szinte megigézve bámult rá, sőt Clennamnek sem tudott inteni, hogy beszéljen tovább. Miután eltelt néhány pillanat, elég kellemetlenül, Arthur megszólalt:

— Talán jó lenne, ha Meagles úr beszélhetne vele, Wade kisasszony?

— Ez könnyen megtörténhetik, — felelt a hölgy. —
Jer ide, gyermekem.

Mialatt beszélt, kinyitott egy ajtót, s most kézenfogva bevezette a leányt. Nagyon különös látvány volt, a mint ott álltak egymás mellett: a leány, a ki szabad kezének ujjaival ruhája derekán babrált, félig tétovázva, félig szenvedélyesen, és Wade kisasszony, a kinek nyugodt arcza figyelmesen nézte a lányt, miközben rendkívüli erővel azt a hitet keltette a szemlélőben, hogy éppen ez a nyugalma (mint a hogy a fátyol sejteti azt, a mit takar) saját természetének fékezhetetlen szenvedélyességét leplezi csupán.

— Ide nézz, — szólt épp oly nyugodtan, mint az előbb. — Itt a pártfogód, az urad. Hajlandó visszafogadni a házába, édesem, ha méltányolod ezt a kegyet és vissza akarsz menni. Lehetsz megint bábja szépséges leányának, rabszolgája apró szeszélyeinek, játékszer a házban, hogy bizonyosága légy a család jó szívének. Visszakaphatod megint fura nevedet, a mely tréfásan kiemel és különválaszt, a mint hogy teljes joggal ki kell emelkedned és külön kell válnod. (Hiszen tudod, a születésed; a születésedről nem szabad megfélemedezned.) Odavezethetlek megint ennek az úriembernek a leányához, Harriet, és utalhatnak rád megint, mint a saját fensőbbségüknek és kegyes leereszkedésöknek élő bizonyosságára. Hozzájuthatsz megint mindezekhez az előnyökhöz, sőt még több más efféléhez is, a mi bizonyúra mind meg-elevenül az emlékezetedben, mialatt beszélek, és a mit elveszítesz, ha nálam keresel menedéket — hozzájuthasz megint mindehhez, ha megmondod ezeknek az uraknak, mennyire megalázkodtál és mennyire szánod-bánod büneidet, és ha visszamégy hozzájuk, hogy megbocsáthassanak neked. Mit szólna hozzá, Harriet? Van kedved visszamenni?

A leány, a ki e szavak hatása alatt egyre nagyobb haragra lobbant és egyre jobban kipirosodott, ragyogó fekete szemét egy pillanatra fölvetve és kezét ökölbe szorítva a ránczokon, a melyeket az imént gyűrt derekán, így felelt: — Inkább meghalok!

Wade kisasszony, a ki még mindig ott állt a lány

mellett és a kezét fogta, nyugodtan odafordult vendégeihez és mosolyogva így szólt: — Uraim! Mi erre a mondanivalójuk?

A szegény Meagles úr, mikor hallotta, hogy indító okait és cselekedeteit ennyire kiforgatják, mivoltukból, oly mondhatatlanul elképedt, hogy mindezideig képtelen volt szóhoz jutni; de most visszanyerte megint beszélőképességét.

— Tattycoram, — szólott, — mert én így akarlak szólítani ezentúl is, kedves leányom, minthogy tudom, hogy jót akartam csak vele, mikor így neveztelek el, és minthogy tudom, hogy te is tudod ezt — —

— Nem tudom! — szólott közbe Tattycoram, megint föltekintve, és csaknem széttépve ruháját görcsösen babráló kezével.

— Nem, most talán nem tudod, — mondta Meagles úr; — nem, a míg ennek a hölgynek a szeme oly merően rád tekint, Tattycoram, — (a lány egy pillanatig a két férfira tekintett), — és a míg lenyüggöz az a hatalom, a melyet, mint látjuk, fölötted gyakorol; most talán nem, de máskor igen. Tattycoram, nem akarom megkérdezni ettől a hölgytől, vajjon hiszi-e azt, a mit mondott, hiszi-e akár haragjában és gonosz indulatában is, a mely, tudjuk jól mind a ketten, úgy én, mint emitt a barátom, szavait mondatta vele, bárha olyan határozottsággal uralkodik is önnönmagán, hogy soha senki el nem felejtheti, a ki egyszer látta. Nem akarom megkérdezni tőled, vajjon ha visszaemlékezel a házamra és mindazokra, a kik hozzája tartoznak, hiszed-e te magad is? Én csak azt akarom megmondani neked, hogy nincs semmiféle megvallani való nekem vagy az enyéimnek, és hogy nem kell kérned semmiféle bocsánatot sem senkitől és hogy a világon semmi egyebet nem kérek tőled, csak azt, hogy számolj huszonötig, Tattycoram.

A leány ránézett Meagles úrra egy pillanatig, aztán komoran így szólt: — Nem számolok. Wade kisaszony, kérem, vigyen el engem.

A lelkében dühöngő harczban nem volt most már semmi, a mi csillapítóan hatott volna rá; daczos szenvedély és daczos makacsság voltak a küzködő elemek.

Égő arcza, tomboló vére, lihegő lélekezése, mind tiltakozott az ellen a lehetőség ellen, hogy megforduljon útján.

— Nem számolok. Nem számolok. Nem számolok!
— ismételte halk, fojtott hangon. — Inkább tépienek darabokra. Inkább darabokra tépem önmagamat!

Wade kisasszony, a ki eleresztette Tattycoram kezét, egy pillanatig védőleg a leány nyakára tette a kezét, s azután mosolyogva, mint az előbb, körülnézett, s éppen olyan hangon beszélve, mint az előbb, így szólt: — Uraim! Mi erre a válaszuk?

— Óh, Tattycoram, Tattycoram! — kiáltott fel Meagles úr, miközben kezét is fölemelte, hogy nagyobb súlyt adjon szavainak. — Hallgasd csak ennek a hölgynek a szavát, nézz ennek a hölgynek az arczába, gondold meg, mi van ennek a hölgynek a szívében, és aztán képzeld el, milyen jövő várakozik rád. Gyermekeim, bármit gondolsz is, ennek a hölgynek a befolyása rád — a melyet elképedve, sőt aligha mondok sokat, rémülten látunk, — hevesebb szenvedélyből fakad, mint a tied, és féktelenebb vérmérsékletből ered, mint a tied. Mi lehet belőletek, ha együtt maradtok? Mi lehet ennek a vége?

— Egyedül vagyok, uram, — jegyezte meg Wade kisasszony, a nélkül, hogy hangját vagy modorát megváltoztatta volna. — Tessék csak bátran beszélni.

— Az udvariasságnak háttérbe kell szorulnia e félrevezetett lány előtt, asszonyom, — mondta Meagles úr, — mikor ilyen döntő lépés előtt áll; bár remélem, hogy azért nem fogom teljesen szem elől téveszteni, még annak az igaztalanságnak a láttára sem, a melyet kegyed fülem hallatára elkövet vele. Bocsásson meg, ha az ő jelenlétében emlékeztetem rá, — de meg kell mondanom, — hogy kegyed rejtély volt valamennyiünk számára, hogy kegyednek nem volt semmi közössége egyikünkkel sem, mikor ez a lány, szerencsétlenségére, útjába került kegyednek. Nem tudom, kicsoda kegyed, de azt nem titkolja, nem titkolhatja el, milyen sötét szellem lakozik önben. Ha talán olyan nő, a kinek bármely okból romlott öröme telik abban, hogy egy másik nőtestvérét épp oly nyomorulttá tegye, a milyen ön, (elég öreg vagyok már ahhoz, hogy hallottam ilyesmiről), akkor

figyelmeztetem őt, hogy óvakodjék kegyedtől, és kegyed is óvakodjék sajátmagától.

— Uraim! — szólt Wade kisasszony komolyan. — Ha befejezték a mondanivalójukat — Clennam úr, talán lesz szíves rábírní barátját, hogy . . .

— Nem addig, a míg még egyszer meg nem próbálom, — szólt Meagles úr határozottan. — Tattycoram, szegény édes leányom, számolj huszonötig.

— Ne utasítsa vissza azt a reményt, azt a bizonyosságot, a melyet ez a derék ember nyújt önnek, — szólt Clennam halk, rábeszélő hangon. — Térjen vissza barátaihoz, a kik nem feledkeztek még meg kegyedről. Gondolja meg még egyszer a dolgot!

— Nem akarok! Wade kisasszony, — szólt a leányka, pihegő kebelével és kezével torkához kapva, miközben beszélt, — Wade kisasszony, vigyen el innen!

— Tattycoram, — szólt Meagles úr. — Még egyszer megpróbálom! Semmi egyebet nem kérek tőled a világon, gyermekem, csak azt, hogy számolj huszonötig!

Tattycoram befogta kezével erősen a fülét, de oly hevesen kapott oda a fejéhez, hogy fényes fekete haja kuszán lebomlott a vállára. Azután arczzal határozottan a fal felé fordult.

Wade kisasszony, a ki e végső próbálkozás közben azzal a különös, figyelmes mosolylyal és kezét úgy a saját keblére szorítva nézte Tattycoramot, mint a hogy Marseilleben nézte a vivódását, most végre átölelte Tattycoram derekát, mintha örökre lefoglalná őt a maga számára.

És az arczán látható diadal tükröződött, mikor megfordult, hogy elbúcsúzzék vendégeitől.

— Minthogy ezúttal utoljára van szerencsém ön-höz, — mondotta, — s minthogy ön arról beszélt, hogy nem tudja ki vagyok, és mi lehet befolyásomnak az alapja, hát tudja meg, hogy közös sorsunk az alapja. A mi születését tekintve az ön összetört látékszere, az vagyok én is. Öneki nincs neve, nincs nevem énnekem sem. Az ő sérelme az én sérelmem is. Egyéb mondani valóm nincsen.

E szavakat Meagles úrhoz intézte, a ki szomorúan távozott. Mikor Clennam utána indult, Wade kisasszony ugyanazzal a külső nyugalommal és ugyanazon a nyugodt hangon, de olyan mosolylyal, a mely csak kegyetlen arczokon látható: nagyon bágyadt mosolylyal, a mely az orr czimpáit megrezszenti, de az ajkat alig érinti, és nem lassan szűnik meg, hanem hirtelen megszakad, mihelyt célját elérte, — így szólt Clennamhez:

— Remélem, hogy kedves barátjának, Gowan úrnak, a feleségét boldoggá fogja tenni az az ellentét, a mely az ő származása és ennek a leánynak a származása meg az én származásom között van, valamint az a szép, nagy szerencse, a mely rá várakozik.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.

Senkinek az ellünése.

Meagles úr, minthogy nem volt megelégedve az erőfeszítéssel, a melyet azért fejtett ki, hogy elvesztett véndenczét visszaszerezze, intőlevelet küldött, a mely csupa jóakarát volt, nemcsak Tattycorannak, hanem Wade kisasszonynak is. Minthogy válasz nem érkezett sem ezekre a levelekre, sem egy harmadik levélre, a melyet egykori úrnője írt sajátkezűleg a nyakas leánynak, s a mely mindennél a világon inkább elérzékenyíthette volna őt (mind a három levél visszaérkezett néhány hét múlva, azzal, hogy a czímzett nem fogadta el), — Meagles úr elküldte a feleségét, hogy tegyen próbát személyes rábeszéléssel. Minthogy ez az érdeemes hölgy sehogysem tudott beszélni Tattycorammal, mert a ház kapujánál tovább sohasem juthatott, Meagles úr megkérte Arthurt, hogy tegyen próbát még egyszer, nem érihetne-e el valamit. Készséges vállalkozásának az a fölfedezés volt az egyedüli eredménye, hogy az üresen hagyott házat az öreg anyó őrizte, hogy Wade kisasszony elutazott, hogy az össze-visszahányt bútorok eltűntek, és hogy az öreg asszony szíves örömet elfogadott akárhány félkoronást és alázatosan megköszönte az adományt, de a pénzdarabokért cserében nem tudott adni semmiféle fölvilágosi-

tást, csak a ház tartozékainak leltárjegyzékét mutogatta állandóan, a melyet a házügynök embere hagyott a tornáczon.

Meagles úr e kudarcz ellenére sem volt hajlandó rá, hogy lemondjon a hálátlan teremtséről. Nem akarta, hogy az esetre, ha jobb érzései felülkerekednének jelleme sötétebb hajlandóságán, a reménytelenség rabja legyen, s éppen ezért, hat egymást követő napon keresztül diszkréten burkolt hirdetést tett közzé a reggeli lapokban, a mely szerint, ha bizonyos fiatal személy, a ki nemrégiben meggondolatlanul ott hagyta otthonát, bármikor hajlandó lenne Meagles úr twickenhami címéhez fordulni, úgy lenne minden, a mint régen volt, és szemrehányástól egyáltalában nem volna mit tartania.

Ennek a hirdetésnek váratlan következései életében először ébresztették az elképedt Meagles úrban azt a gondolatot, hogy bizonyára egynéhány száz fiatal teremtsé hagyja el otthonát meggondolatlanul minden áldott nap; mert egész sereg rossz útra tévedt fiatal teremtsé zárándokolt ki Twickenhambe, a kik mikor azt látták, hogy nem fogadják őket elragadtatással, rendszerint kártérítést kívántak elpazarolt idejük és kocsi-költségük fejében oda s vissza.

De nem ezek voltak az egyedüli hivatlan vendégek, a kiket a hirdetés Twickenhambe csábított. A kolduló levelek íróinak tömege, a mely nyilván mohón les minden, bármily apró kis kampóra, a melyre egy-egy levelet föl lehet akasztani, azt irkálta, hogy elolvasván a hirdetést, önkénytelen bizalommal folyamodik különböző összegekért, tíz shillingtől fölfelé egészen ötven fontig; nem mintha bármit is tudnának a szóban forgó fiatal teremtséről, hanem mert úgy érzik, hogy ezek a könyöradományok nagyot könnyítenének a hirdető lelkén.

Akadtak különböző tervekavácsok is, a kik megragadták ugyanezt az alkalmat, hogy levelezésbe lépjenek Meagles úrral; közölték vele például, hogy miután egy barátjuk figyelmessé tette őket a hirdetésre, kérik annak tudomásul vételét, hogy mihelyt bármit is hallanának a szóban forgó fiatal teremtséről, nem fogják el-

mulasztani, hogy nyomban ne értesítsék róla Meagles urat; ha azonban Meagles úr addig is lekötelezné őket azzal, hogy előlegezi számukra a szükséges tőkét egy teljesen újfajta szivattyú-minta tökéletesítéséhez, valószínűleg egyik legáldottabb jótévőjévé lenne az emberiségnek.

E bonyolult és elbátortalanító következmények hatása alatt, Meagles úr családjával együtt, ellenkezve bár, de kezdett beletörődni abba a gondolatba, hogy Tattycoram visszaszerezhetetlenül elveszett, mikor az új és tevékeny Doyce és Clennam czég két tulajdonosa, magánemberi minőségében, lerándult egy szombati napon a twickenhami nyaralóba, hogy hétfőig ott maradjon. Az idősebb üzlettárs postakocsin ment, az ifjabb pedig sétapálcájával indult útnak.

Csendes nyári alkonyat borult föléje, mikor sétatúja végét járva keresztül ballagott a folyómenti réteken. Azt a békét érezte, azt a gondoktól való megkönnyebülést, a melyet a vidék nyugalma szokott a városi ember lelkében ébreszteni. Mindaz, a mit látott, kedves, derűs látvány volt. A fák dús lombzatja, a vadvirágos buja fű, a folyó kis zöld szigetjei, a szittyó-ágyak, a folyón úszó vizililiomok, a távoli csónakokból hangzó hangok, a melyek a fodrosodó áron és az esti levegő szárnyán úgy hatoltak el hozzá, mint a zene: mindez csupa békét és nyugalmat lehelt. Mikor egy-egy halacska felugrott a vízből, vagy egy-egy evező belemélyedt a vízbe, vagy egy-egy el nem pihent madár csicsergett vagy valahol a távolban kutya ugatott vagy tehén böngött, — mind e hangokban ugyanaz a békesség nyilatkozott, a mely mintha ott lebegett volna körülötte minden pillanatban, a mely megédesítette a fűszeres levegőt. A hosszú piros- és aransávok az égen és az alkonyuló nap fenséges nyomdoka csupa isteni nyugalom volt. A bíborodó faormokon messze-messze és a közeli zöld magaslaton, a melyre kezdtek az árnyak lassan felkúszni, ugyanaz a csend pihent. A reális táj és vízi tükörképe el sem vált egymástól; egyaránt zavartalan és tiszta volt mind a kettő, s gyöngéd és könnyörületes szépségök, a mely el volt telve az élet és a halál ünnepies

rejtelmességével, reménynyel biztatta a szemlélő békébe ringatott szívét.

Clennam megállt, útja közben nem először, hogy körülnézzen és engedje mindazt, a mit látott, lelkébe merülni, mint a hogy az árnyak, a melyeket látott, mintha egyre mélyebben és mélyebben belemerültek volna a vízbe. Aztán lassan folytatta útját, mikor egyszerre csak az előtte húzódó ösvényen egy alakot vett észre, a kit talán össze is kapcsolt már lelkében az estével és benyomásaival.

Minnie volt ott, egyedül. Egypár rózsaszál volt a kezében, s mikor meglátta őt, mintha megállt volna rá várakozva. Arczczal feléje volt fordulva, s úgy tetszett, hogy az ellenkező irányból jött volt. Valami nyugtalan-ság volt a viselkedésében, a melyet Clennam eddigelé sohasem tapasztalt még nála, s a mikor odaért hozzá, egyszerre kitalálta, hogy Minnie ő elébe jött, mert beszélni akar vele.

Minnie kezét nyújtott Clennamnek és így szólt:

— Csodálkozok ugy-e, hogy egyedül lát itt? De az este oly gyönyörű, hogy távolabbra elkészáltam, mint a hogy eredetileg terveztem. Arra gondoltam, hogy valószínűleg találkozom önnel, és ez nagyobb bizalommal töltött el. Ugyebár ön mindig ezen az úton jön hozzánk?

Clennam, mikor azt felelte, hogy ez a legkedvesebb útja, érezte, hogy Minnie keze megremeg a karján, és látta, hogy a rózsák megrezdülnek a kezében.

— Engedje meg, hogy megkínáljam, Clennam úr. Akkor téptem, mikor kifelé jöttem a kertből. Úgyszólván az ön számára téptem, mert csaknem bizonyos volt, hogy találkozom önnel. Doyce úr több, mint egy órája megérkezett már, és közölte velünk, hogy ön gyalog sétál le hozzánk.

Most Clennamnek a keze is remegett, miközben átvett Minnietől egy-két rózsaszálat és megköszönte. Most egy fasorhoz érkeztek. Vajjon melyikök akarta, hogy beforduljanak a fasorba, nem fontos. Clennam nem is jutott tisztába vele később sem soha.

— Ez a hely nagyon komoly ilyenkor, — szólt Clennam, — de nagyon kellemes. Ha végig megyünk

ezen a mély árnyékon, és azon a fényes boltíven keresztül haladunk a fasor tulsó végén, azt hiszem, a legrövidebb úton eljutunk a révhez és a nyaralóhoz.

Egyszerű kerti kalapjában és világos nyári ruhájában, a hogy dús barna hajának természetes hullámai körülgyűrűzték, és szépséges szemét egy pillanatra Clennamre emelte, oly tekintettel, a melyben becsülés és bizalom vegyült különös módon valami félénk részvétellel, Minnie oly gyönyörű volt, hogy Clennam lelki nyugodalmára nézve nagyon jó volt — vagy nagyon rossz volt; nem tudta bizonyosan, jó vagy rossz volt-e, — hogy rászánta volt magát arra az erős elhatározásra, a mely annyiszor foglalkoztatta gondolatait.

A pillanatnyi csendet Minnie szakította meg azzal a kérdésével, tud-e róla Clennam, hogy a papa megint külföldi útra készült.

Clennam azt felelte, hogy hallott róla.

A pillanatnyi újabb csendet megint Minnie szakította félbe, s némi tétovázással azt mondta, hogy a papa letett már erről a gondolatáról.

Clennam erre nyomban azt gondolta magában: „Meglesz az esküvőjük.“

— Clennam úr, — szólt Minnie, még félénkebben tétovázva és oly halkán beszélve, hogy Clennam lehajította a fejét, hogy megértse, — én nagyon szeretném önt megajándékozni a bizalmammal, ha nem utasítaná vissza. Nagyon szerettem volna már sokkal régebben beavatni önt a dolgomba, mert — éreztem, hogy ön nagyon jó barátunkká lett.

— Lehetnék-e bármikor más, mint büszke a kegyed bizalmára! Kérem, beszéljen. Kérem, bízzék bennem.

— Bátran megbiztam volna mindig önben, — felelt Minnie, nyílt tekintetét Clennamre emelve. — Azt hiszem, régebben meg is tettem volna már azt, a mit most teszek, ha tudtam volna, hogyan tegyem meg. De még most is alig tudom, hogyan tegyem meg.

— Gowan úrnak van rá oka, — szólt Clennam Arthur, — hogy nagyon boldog legyen. Isten áldja meg őt és a feleségét!

Minnie sírt, mikor próbálta megköszönni a jókívánást. Arthur megnyugtatta, megragadta kezét, a mely a remegő rózsákat fogva karján pihent, kivette belőle a többi rózsát is és a kis kezét ajkához emelte. Úgy tett neki, hogy csak ebben a pillanatban mondott le végképpen arról a haldokló reménységről, a mely nagy fájdalomra és szomorúságra, ott lobogott még Senkinek a szívében; és e pillanattól fogva, minden hasonló remény vagy lehetőség szempontjából, a saját szemében is nagyon sokkal öregebb emberré lett, a ki végzett életének ezzel a részével.

Keblére tűzte a rózsákat, s egy ideig lassan és szótlanul haladtak tovább az árnyas íák alatt. Azután azt kérdezte Minnietől derűs, nyájas hangon, van-e más valami is, a mit közölni akar vele, mint barátjával és édesatyja barátjával, vele, a ki annyi esztendővel idősebb nála; van-e valami bizalmas mondani valója, nem kíván-e tőle valami szolgálatot, valami apró szívességet boldogsága érdekében? Mert nagyon jól esnék neki az a tudat, hogy hasonló kívánság teljesítésére képesnek tartja őt.

Minnie éppen felelni akart már a kérdésre, mikor valami kis titkos szomorúság vagy rokonérvés, — ki tudhatná, micsoda? — hirtelen annyira erőt vett rajta, hogy megint elsírva magát, így szólt: — Óh, Clennam úr! Nemesszívű, jóságos Clennam úr! Kérem, mondja meg, ugy-e nem kárhoztat engem?

— Én kegyedet? — szólt Clennam. — Drága leánykám! — Hogy nem kárhoztatom-e? Nem!

Miután mindkét kezét Clennam karjára kulcsolta és bizalommal teljesen Clennam arczába nézett, pár gyors szóval szíve mélyéből hálát rebegett neki (a minthogy hálás is volt szíve mélyéből, ha a szív a komolyság forrása), és lassanként megnyugodott, miközben Clennam hébe-korba egypár bátorító szót intézett hozzá, mialatt lassan és csaknem szótlanul tovább haladtak a sötétülő fák alatt.

— Most pedig, Gowan Minnie, — szólt végül Clennam mosolyogva — nincs tőlem semmi kérni-valója?

— Óh! nagyon is sok a kérni-valóm.

— Ezt már szeretem! Így is reméltem, és nem csalódtam.

— Ön tudja, hogyan szeretnek engem otthon és hogyan szerettem én az otthonomat. Talán el sem tudja hinni, kedves Clennam úr, — folytatta Minnie nagyon izgatottan, — mikor azt látja, hogy szabad akaratomból és szabadon választva távozom hazulról, de higgye meg, nagyon, de nagyon szeretem az otthonomat!

— Meg vagyok győződve róla, — szólt Clennam. — Föltételezheti rólam, hogy kételkedem benne?

— Nem, nem. De énnekem magamnak is oly iurcsa az, hogy noha annyira szeretem és engem is annyira szeretnek benne, mégis meg tudok válni tőle. Mintha ez nagy érzéketlenség, nagy hálátlanság lenne.

— Édes gyermekem, — szólt Clennam, — ez együtt jár az idő természetes folyamatával és változásával. Minden otthont így szokás elhagyni.

— Igen, tudom; de nem minden otthonban marad akkora üresség, mint az enyémben fog maradni, ha én eltávozom. Nem mintha nem volnának nálam sokkalta jobb, sokkalta kedvesebb leányok; nem mintha én sokat jelentenék; hanem azért, mert *ők* olyan nagyra voltak velem!

Pet gyöngéd szíve kicsordult. Hevesen zokogott megint, miközben elképzelte, mi fog történni.

— Tudom, hogy milyen nagynak fogja érezni a papa eleinte a változást, és azt is tudom, hogy én eleinte egyáltalában nem lehetek számára az, a mi je sok éven át voltam. És éppen ezért esedezve kérem önt, Clennam úr, hogy ilyenkor, ilyenkor inkább, mint bármikor máskor, ne feledkezzék meg róla és keresse fel őt néha-néha, a mikor ráér egy kicsit; és mondja meg neki, hogy ön tudja, hogy jobban szerettem őt akkor, a mikor elhagytam, mint bármikor életemben. Mert nincs a világon senkisésem, — ő maga mondta ezt nekem, mikor a minap beszélgettünk, — nincs a világon senkisésem, a kít annyira szeretne, mint önt, vagy a kibén annyira megbíznék.

Annak a kulcsa, a mi az apa és leánya között történt, mint nehéz kő hullt bele Clennam szívének a kút-

jába, és szeméig csordította a vizét. Vidáman azt mondta, de nem olyan vidáman, mint a hogy mondani próbálta, hogy meg fog történni; hogy hűségesen megígéri neki.

— Ha a mamáról nem beszélek, — szolt Pet, ártatlan fájdalmában meghatottabban és sokkal szebben, semhogy Clennam még a történetek után is rá mert volna nézni, — miért is a fákat számolgatta, a melyeknek száma közöttük és a halványuló világosság között lassan fogyott, — ha a mamáról nem beszélek, csak azért teszem, mert a mama jobban meg fog érteni ebben a dologban és elvesztésemet egészen másként fogja érezni és egészen másként fogja látni a jövőt. De hiszen ön tudja, milyen édes, milyen odaadó jó mama az én mamám, és nem fog megfélemlézni róla sem. Ugy-e nem?

Bízzék benne Minnie, mondotta Clennam, bízzék benne Minnie, hogy meg fog tenni mindent, a mit kíván tőle.

— És drága Clennam úr, — szolt Minnie, — mint-hogy a papa és még valaki, a kit nem szükséges megneveznem, egymást nem becsülik és nem értik meg még úgy, a hogy' idővel fogják; s minthogy új életemnek az lesz a kötelessége, büszkesége és öröme, hogy egymás jobb megismerésére tanítsam őket, és hogy egymást boldoggá tegyék és hogy egymásra büszkéek legyenek és hogy szeressék egymást, minthogy mind a ketten annyira szeretnek engemet; óh, Clennam úr, minthogy ön oly jó, oly derék ember! majd ha elszakadtam a szülői háztól (nagyon messze útra készülök), próbálja meg a papát egy kissé jobban összebékíteni vele, és használja fel az ön nagy befolyását arra, hogy úgy állítsa őt oda a papa szeméi elé, a milyen valójában, mentesen minden előítéletől. Meg fogja tenni ezt az én kedvemért, minthogy ön nemesszívű jóbarát?

Szegény Pet! Önmagadat ámitó, elámitott gyermek! Mikor történt valaha ilyen változás az embereknek egymáshoz való természetes kapcsolatában? Mikor sikerült már ilyen megrögzött különbségeket összebékíteni? Megpróbálta ezt már nem egyszer sok más lány is, Minnie; de egyiknek sem sikerült soha; kudarcz volt mindig a vége.

Ezt gondolta Clennam; de nem ezt mondta; erre már későn volt. Megígérte, hogy megtesz mindent, a mit Minnie kívánt; és Minnie tudta, hogy szavának fog állni.

A faszor utolsó iájához érkeztek, Minnie megállt és kihúzta karját Clennam karjából. Szemeit rávetette Clennamre és remegő kezével, a mely csak az imént még Clennam kabátujján pihent, megérintve a Clennam keblére tűzött rózsákat, hogy ezzel is erősítse kérését, így szólt:

— Kedves Clennam úr, boldogságomban, — mert boldog vagyok, bárha sírni látott is, — nem viselhetem el, hogy felhő maradjon közöttünk. Ha van valami megbocsátani valója velem szemben (nem olyasmi, a mit szándékosan tettem volna, hanem bármi szomorúság, a mit talán akaratlanul okoztam önnek vagy a nélkül, hogy változtathattam volna a dolgon), akkor bocsássa meg nekem ma este, bocsássa meg nemes szíve mélyéből!

Clennam lehajolt az ártatlan arczocskához, a mely félelem nélkül nézett fel rá; megcsókolta és azt mondta: Isten a tanúja, hogy nincs megbocsátani valója semmi sem. Mikor másodszor is lehajolt hozzá, Minnie azt súgta neki: „Isten vele!” és Clennam ismételte a búcsúszót. Búcsúja volt ez neki a múlt minden reménységétől, a *Senki* minden lelki vívódásától. Majd karonfogva, úgy, a mint beléptek a faszorba, kiléptek most belőle; és a fák a sötétségben úgy összecsukódtak a hátuk mögött, mint a hogy bezárult mögöttük a múlt.

Csakhamar hallatszott a sötétben a kertajtó felől Meagles úrnak és Meaglesné asszonynak meg Doyce-nak a hangja. Clennam, mikor meghallotta, hogy Pet nevet kiáltják, így kiáltott:

— Itt van velem!

Némi álmélkodás és nevetés hallatszott el hozzájuk, a míg a többiekhez nem értek. De mihelyt együtt voltak mindannyian, az álmélkodás és a nevetés megszünt, és Pet titkon elosont.

Meagles úr, Doyce és Clennam egy ideig szótlantul járt fel s alá a kelő hold fényében a folyó partján; majd

Doyce elmaradt két barátjától és bement a házba. Meagles és Clennam egy kis ideig tovább sétált még együtt szóltanul, míg végül az előbbi megszólalt.

— Arthur, — mondotta, ezúttal használva először ezt a bizalmas megszólítást, — emlékszik még arra a forró reggelre, mikor szemünket Marseille kikötőjére függesztve együtt járkáltunk fel s alá, és én azt mondtam önnek, hogy nekem meg az anyjukomnak úgy rémlik, mintha Pet elhunyt kis ikertestvére együtt növekedett és együtt változott volna Pettel?

— Jól emlékszem rá.

— Emlékszik rá, hogy azt mondtam, hogy gondolatainkban sohasem tudtuk egymástól elválasztani az ikreket, és hogy számunkra ugyanaz volt a másik is mindig, a mi Pet volt?

— Emlékszem, tisztán emlékszem.

— Arthur, — folytatta Meagles úr nagyon leverten, — ma este tovább fűzöm ezt a képzelődést. Úgy érzem, kedves barátom, mintha maga gyöngéden szeretne volna halott gyermekemet és elvesztette volna akkor, a mikor azzá lett, a mi most Pet.

— Köszönöm! — suttogta Clennam. — Nagyon köszönöm! — És megszorította Meagles úrnak a kezét.

— Nem akar még bejönni? — kérdezte most Meagles úr.

— Nemsokára.

Meagles úr elment és Arthur végre egyedül maradt. Miután körülbelül egy félóráig sétált a békés holdfényben a folyó partján, kebléhez kapott és levette onnan a rózsákat. Talán a szívéhez szorította őket, talán az ajkához is; de annyi bizonyos, hogy lehajolt a parton, és a rózsákat gyöngéden beleeresztette a hőmpölygő árba. Az ár elsodorta magával a hold fényében sápadt és testetlen virágokat.

A lámpák ragyogva égtek a házban, mikor Clennam belépett, és az arczok, a melyeket megvilágítottak, nem véve ki Clennam arczát sem, hamarosan derűs nyugalomban csillogtak. Sok mindenféléről beszélgettek (az üzlettárs soha sem volt még ennyire kifogyhatatlan a témákban), azután feküdni tértek és elaludtak: — mi-

alatt a rózsák lefelé siklottak a víz tükrén, sápadtan és testetlenül a hold fényében. És így siklanak el tőlünk messzire, bele az örökkévalóság tengerébe nagyobb dolgok is, a melyek valaha lelkünkben pihentek és szívünkhöz közel voltak.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.

Flintwinchné tovább álmodik.

A Cityben lévő ház mindez események közben megőrizte esetlen komorságát, s a beteg asszony tovább folytatta benne ugyanazt a változatosság nélkül való életet. Reggel, dél, este, reggel, dél, este szakadatlanul ismétlődött benne a maga egyhangúságával, ugyanannak az akadozó gépezetnek ugyanazokkal a kelletlen műveleteivel, mint holmi ócska, nehézkes óraműben.

A gördülő székek bizonyára megvoltak a maga emlékezései és álmai, úgy mint minden helynek, a mely állandó tartózkodási helye valamely emberi teremtésnek. Lebontott házak és megváltozott utcák képei a régi alakjukban, a milyenek voltak, mikor a székhöz láncozott rab otthonos volt még köztük; emberek alakjai, a milyenek valaha voltak, tagadásával vagy alig számbavehető elismerésével annak a változásnak, a melyen az eltelt idő folyamán föltétlenül keresztülmentek: efféle képek rajzolták körül a szék lakóját bizonyára a komor napok hosszú országútján. A rohanó élet óráját megállítani abban a pillanatban, a mikor mi magunk is megállunk; mozdulatlannak tartani az emberiséget, mert mi magunk is mozdulatlanságra vagyunk kárhóztatva; azokat a változásokat, a melyek kívül esnek látókörünkön, nagyobb mérték helyett a saját egyhangú, megnyomorított létünk összezsugorodott mértékével mérni: ez a gyöngéje sok embernek, a ki megrokkant, és szellemi gyarlósága csaknem mindazoknak, a kik magános életet élnek.

Hogy milyen színhelyek és milyen színészek vonultak el leggyakrabban a rideg némben lelki szemei előtt, mialatt ott ült egyik évszaktól a másikig sötét szo-

bájában: nem tudta rajta kívül senki más. Flintwinch úr, a kinek kiforgatott lénye napról-napra úgy hatott a betegre, mint valami kívülről támadó mechanikus erő, talán kierőszakolta volna belőle ezt a vallomást, ha a beteg ellenállása meggyöngült volna; csakhogy a beteg nagyon is erősnek bizonyult Flintwinch úr számára. A mi Affery asszonyt illeti: elég munkát adott neki az, hogy hitese urát és béna asszonyát bámész csodálkozás-sal vegye körül; hogy a mint besötétedik, kötényét fejére borítva csoszogjon ide-oda a házban, figyeljen szakadatlanul a titokzatos zörejekre és néha meg is hallja őket, a nélkül, hogy kísérteties, álmodozó, alvajáró állapotából valaha is felébredt volna.

Az üzlet, a mint Affery asszony megfigyelte, kezdett élénkülni, mert férje alig győzte a munkát kis irodájában, a hol sokkal több ember megfordult nála, mint ezelőtt évek során keresztül. Ez voltaképpen nem volt nagy dolog, mert hiszen a ház sokáig úgyszólván elhagyott volt; de Flintwinch úr most leveleket kapott, látogatókat fogadott, könyveket vezetett és leveleket küldözött szét. Aztán meg eljárt más czégek irodájába is, elment a rakodó-partokra és a hajóműhelyekbe, bement a vámházba, eljárt a Garraway kávéházba meg a Jeruzsálem kávéházba, és a börzére is; úgy hogy sokat elvont odahazulról. Sőt hébe-korba esténként, ha Clennamné nem kívánczozott különösebben a társasága után, el szokott menni egy közeli vendéglőbe, a hol megnézte az esti lapokban a hajózási híreket és a tőzsdei zárlat árfolyamait, és összeismerkedett egyik-másik kereskedelmi hajó kapitányával is, a ki ugyanebbe a vendéglőbe járt. Minden áldott nap egyszer, ugyanabban az időben, üzleti tanácskozást folytatott Flintwinch úr Clennamnével; és Affery asszonynak, a ki leskelődve és figyelve szakadatlanul ide-oda járkált, úgy tetszett, hogy a két okos pénzszerzésben fárad.

Az a lelkiállapot, a melybe Flintwinch úr támolygó felesége jutott, oly világosan kezdett immár tekintetében és cselekedeteiben tükröződni, hogy a két okos alig vetett rá ügyet, mint olyan személyre, a ki sohasem volt erős eszű, most azonban teljességgel meghülyült

már. Talán azért, mert a külső megjelenése egyáltalában nem volt kereskedői jellegű, vagy talán azért, mert Flintwinch úr véleménye szerint az a körülmény, hogy feleségül vette őt, az ügyfelekben kételyt támaszthatna a saját ítélőképességének józanságában; elég az hozzá, hogy Flintwinch úr szigorúan megparancsolta Affery asszonynak, hogy tartózkodjék a leghatározottabban minden célzástól, a mely házastársi kapcsolatokra vonatkozhatnék, és az otthoni trió körén kívül ne merje őt soha Jeremiásnak szólítani. Minthogy Affery asszony gyakran megfélemedezett erről az utasításról, egyre riadósabb teremtéssé lett, mióta Flintwinch úr úgy szokott bosszút állni feledékenységén, hogy utána ugrott a lépcsőn és jól megrázta. Affery asszony ugyanis ennél fogva szakadatlanul ideges bizonytalanságban várta, mikor lesz része legközelebb megint efféle hátbatámadásban.

Kis Dorrit Clennamnén szobájában bevégezte egy hosszú napnak a munkáját s távozása előtt éppen azzal foglalkozott, hogy gondosan összeszedje munkaeszközeit, s minden szál fonalat és minden darabka hulladékot. Pancks úr, a kit Affery e pillanatban bevezetett a szobába, egészségi állapotáról kérdezősködött Clennamnétől, előrebocsátva azt a megjegyzést, hogy „véletlenül erre felé lévén dolgoz,“ gazdája nevében bekukkantott ide is, hogy megtudakolja, hogy van Clennamnén asszony.

Clennamnén mély ránczokba vont a homlokát, miközben ránézett Pancks úrra.

— Casby úr jól tudja, — szólt végül, — hogy az én állapotom nem szokott változni. Az egyetlen változás, a melyre e helyütt várok, a végső, nagy változás.

— Igazán, asszonyom? — felelte rá Pancks úr, miközben félszeggel lopva a kis varrólányra tekintett, a ki a szőnyegen térdelve munkája hulladékdarabkáit szedgette össze. — Jó színben van, asszonyom.

— Én viselem, a mit viselnem kell, — felelte Clennamnén. — Végezze ön is, a mit végeznie kell.

— Köszönöm, asszonyom, — szólt Pancks úr; — erre törekszem.

— Gyakran jár erre, ugy-e? — kérdezte Clennamnén.

— Hm, hát igen, asszonyom, — szólt Pancks; — mostanában elég gyakran. Az utóbbi időben, hol ezért, hol azért, elég gyakran megfordultam erre.

— Kérem Casby urat és a leányát, ne fárasztják magukat azzal, hogy követ útján tudakozódnak a hogy-létem után. Ha meg akarnak látogatni, tudják, hogy szívesen látom őket. De ideküldözniök fölösleges fáradság. És önnek is kár, Pancks úr, azzal vesződni, hogy ide-fárad.

— Vesződségről szó sincs, asszonyom, — szólt Pancks úr. — Igazán rendkívül jó színben van, asszonyom.

— Köszönöm. Minden jót!

Az elbocsátás, a melyet Clennamné azzal tetézett, hogy ujjával ridegen az ajtó felé mutatott, oly világos és oly határozott volt, hogy Pancks úrnak sehogysem volt módja látogatása meghosszabbítására. A legragyogóbb arcot vágva, a mely csak telt tőle, égnek borzolta a haját, még egyszer rápillantott Kis Dorritra, azután így szólt:

— Ajánlom magam, asszonyom; ne fáradjon, Affery asszony, ismerem a kúrást.

Azután kizakatolt a szobából. Clennamné, állat kezére támasztva, figyelmesen és sötét bizalmatlansággal nézett utána; Affery pedig ott állt a helyén, mintha gyökeret vert volna a lába, és asszonyára meresztette a szemét.

Lassan és elgondolkozva fordult Clennamné tekintete az ajtóról, a melyen Pancks kiment, Kis Dorrit felé, a ki éppen felállt a szőnyegről. Állat még mélyebben kezére támasztva, fürkésző, komor szemmel nézte a beteg asszony Kis Dorritot, a míg magára nem vonta a figyelmét. Kis Dorrit elpirult ennek a tekintetnek a látára, és lesütötte a szemét. Clennamné még mindig ráfüggesztette ültéből a tekintetét.

— Kis Dorrit, — szólt végül, félbeszakítva a csendet, — mit tud erről az emberről?

— Nem tudok róla semmit, asszonyom, csak azt, hogy többször láttam magam körül és hogy meg is szólított már.

— Mit mondott?

— Nem értem, a mit mondott; olyan furcsa ember. De nem volt velem sem durva, sem kellemetlen.

— Miért jön ide, hogy magát meglátogassa?

— Nem tudom, asszonyom, — mondta Kis Dorrit, teljes nyíltsággal.

— Azt tehát tudja, hogy a maga kedvéért jön ide?

— Sejtettem, — szólt Kis Dorrit. — De hogy az én kedvemért miért jár akár ide, akár máshová, asszonyom, arról sejtelmem sincsen.

Clennamné a földre szegezte a szemét, és szigorú, zárkózott arczczal, mozdulatlanul ült a helyén egy ideig, gondolatait nyilván épp oly feszülten ráirányítva valamire, mint a hogy az imént ráirányította arra az alakra, a mely eltűnt immár látóköréből. Néhány perczbe telt, a míg föleszmélt elmélyedéséből és megint föltekintett szokott, rideg nyugodtságával.

Kis Dorrit közben elkészült az indulásra, de nem merte egy mozdulattal sem megzavarni a beteg asszonyt. Most végül összeszedte magát s kimozdult helyéből, a hol állt, mióta fölemelkedett a szönyegről. Nesztelen léptekkel megkerülte a gördülő széket, megállt a szék mellett és így szólt:

— Jó éjszakát, asszonyom.

Clennamné kinyújtotta a kezét és Kis Dorrit karjára tette. Kis Dorrit remegni kezdett zavarában az érintésre. Talán hirtelen fölmerült emlékezetében a királykisasszony története.

— Mondja csak, Kis Dorrit, — szólt Clennamné, — sok barátja van mostanában?

— Nagyon kevés van, asszonyom. Önön kívül csupán Flóra kisasszony és — még valaki.

— Talán ez az ember? — kérdezte Clennamné, meredt ujjával megint az ajtó felé mutatva.

— Óh, nem, asszonyom!

— Hát talán ennek valami barátja?

— Nem, asszonyom. — Kis Dorrit komolyan megázta a fejét. — Óh, nem! Egyáltalában nem olyan ember, a ki hasonlít hozzá vagy kapcsolatban van vele.

— Jól van! — mondta Clennamné, csaknem moso-

lyogva. — Semmi közöm hozzá. Azért kérdezem csak, mert érdeklődöm maga iránt; és mert azt hiszem, hogy én már akkor is barátja voltam magának, mikor nem volt még senkije, a ki hasznára lehetett volna. Így van-e?

— Igen, asszonyom; valóban így van. Gyakran voltam itt olyankor, a mikor ön nélkül és a munka nélkül, a melyet öntől kaptam, mindenben nélkülözniünk kellett volna.

— *Nélkülözniünk?* — ismételte Clennamné, az órára pillantva, a mely valaha néhai férjéé volt s most mindig ott volt előtte az asztalon. — Hát sokan vannak?

— Most csak apa meg én. Úgy értem, hogy csak apának meg nekem kell megélnünk abból, a mit keresünk.

— Sokat nélkülöztek? Ön meg az apja meg a többi hozzátartozója? — kérdezte Clennamné, nyomatékosan ejtve a szavakat, miközben elgondolkozva forgatta ujjai között az órát az asztalon.

— Néha meglehetősen nehéz volt az életünk, — felelte Kis Dorrit lágy hangján, és a maga félnék, de nem panaszló módján. — De azt hiszem, hogy — a mi ezt illeti, — nem volt nehezebb, mint annyi sok más emberé.

— Ezt jól mondta! — felelt rá Clennamné gyorsan. — Ez az igazság! Maga okos, jó kis lány. Hálás teremtés is, vagy nagyon csalódnám.

— A hála természetes érzés. Nincs benne érdem, — szólt Kis Dorrit. — Valóban hálás vagyok.

Oly gyöngédséggel, a melyre az álmodozó Affery legmerészebb álmában sem tartotta volna képesnek asszonyát, Clennamné oda vonta magához kis varrónőjének az arczocskáját, és homlokon csókolta Dorritot.

— Most pedig menjen, Kis Dorrit, — szólt Clennamné, — mert különben elkésik, szegény gyermekem!

Affery asszony valamennyi álmában, a melyet felhalmozott magában, mióta erre a mesterségre adta magát legelőször, sohasem álmodott ennél kábítóbb álmot. A feje belefájdult abba a gondolatba, hogy legközelebb még majd azt fogja látni, hogy a másik okos is megcsókolja Kis Dorritot, aztán átöleli egymást a két okos és könnyekben olvadozik csupa gyöngéd rokonérzésből az

egész emberiség iránt. Ez a gondolat egészen elkábitotta, mialatt lecsoszogott a lépcsőn a könnyed léptek után, hogy jól becsukja a ház ajtaját Kis Dorrit mögött.

Mikor kinyitotta az ajtót, hogy Kis Dorritot kibocsássa, azt látta, hogy Pancks úr, a helyett, hogy ment volna a maga útján, mint a hogy bármely kevésbé csodálatos helyen és kevésbé csodálatos jelenségek között észszerűen el lehetett volna várni tőle, fel s alá sétálgatott az udvarban, odakünn a ház előtt. Abban a pillanatban, mikor meglátta Kis Dorritot, gyorsan elment mellette, s ujját orrához emelve, a mint Affery asszony is világosan hallotta, így szólt hozzá: — Pancks, a cigány, a ki jövendőt mond! — és azután elsietett.

— Szent Isten, most meg már benne van a dologban egy cigány meg egy jövendőmondó is! — kiáltott Affery asszony. — Mi lesz most?

Ott állt a nyitott ajtóban, szédelegve ettől az új talánytól, az esős, viharos alkonyatban. A felhők gyorsan tova száguldoztak az égen és a szél heves rohamokban tört elő, ide-oda csapkodva néhány szomszédos ablaktáblát, a mely kikapcsolódott, megforgatva a berozsdásodott kéménykupakokat és szélkakasokat, és ide-oda nyargalászva egy közeli kis temetőben, mintha kedveszottyant volna rá, hogy kifujja a sírokból a temető halott polgárait. A tompa dörgés, a mely egyszerre hangzott az ég minden tájáról, mintha bosszúállással fenyegetődzött volna ezért a szentségtelen kísérletért, ezt mósogta: „Ne zavarj a pihenőket! Ne zavarj a pihenőket!”

Affery asszony, a kinek a dörgéstől és villámlástól való félelme csak a kísérteties háztól való rettegésénél nem volt nagyobb, a melybe korán leszállt valami természetfölötti sötétség, határozatlanul megállt az ajtóban, nem tudva, bemenjen-e vagy kimenjen-e, mikor ezt az eldöntetlen kérdést egyszerre csak megoldotta helyette egy heves szélroham, a mely becsapta mögötte az ajtót, kizárva őt a házból.

— Mitévő legyek most, mitévő legyek most! — kiáltott Affery asszony, a kezét tördelve ebben a legutolsó és leggyötrelmesebb álmában; — most egyedül van

odabent és éppen úgy nem képes lejönni, hogy kinyissa az ajtót, mint maguk a halottak odakünn a temetőben!

Ebben a dilemmában, Affery asszony, kötényt fere borítva, hogy védekezzen az eső ellen, jajgatva nyargalászott fel s alá néhányszor a kikövezett, magános kis udvarban. Hogy aztán mért kellett neki legörnyedni és bekukucskálni az ajtó kulcslyukán, mintha a szemével is kinyithatná az ajtót, bajos dolog lenne megmondani; de azért ugyanezt tette volna a legtöbb ember hasonló helyzetben, és ezt cselekedte Affery asszony is.

Ebből a helyzetéből egyszerre csak elfojtott sikoltással felpattant, mert azt érezte, hogy valami ráncszedik a vállára. Egy kéz érintése volt, egy férfi kezé.

A férfi utasnak volt öltözve; prémes utazó-sapkája és bő köpönyege volt. Külföldinek látszott. Sűrű, fekete haja volt, szénfekete bajusza — (csak bozontos hegye volt vöröses) — és erős, hajlott orra. Nevetett Affery asszonynak az ijedelmén és sikoltásán; és mialatt nevetett, bajusza felkunkorodott az orra alá és az orra lekonyult a bajusza fölé.

— Mi baja van? — kérdezte tiszta angolsággal. — Mitől ijedt meg úgy?

— Magától, — nyögött Affery.

— Tőlem, asszonyom?

— És a szörnyű estétől és . . . és mindentől, — mondta Affery. — És tessék! Jött a szél és hecsapta az ajtót és most nem mehetek be a házba.

— Ah! — szólt az úriember, a ki nem igen törődött Affery bajával. — Igazán!? Nem ismeri valahol ezen a tájon a Clennam nevet?

— Szent Isten! Hogyne ismerném, hogyne ismer-ném! — kiáltott Affery, a kit ez a kérdés annyira kihozott a sodrából, hogy megint a kezét kezdte tördelni.

— Merre lakik?

— Merre? — kiáltott Affery, a kit a kérdés újabb kulcslyukszemlére sarkalt. — Hát merre lagnék máshol, mint ebben a házban? És egészen egyedül van a szobájában és nem tudja használni a tagjait, és nem tud mozdulni sem, hogy segítsen saját magán vagy én rajtam, és a másik okos nincs idehaza, és az Isten bocsássa meg a

bünömet! — kiáltott Affery, a kit vad forgatagba szédített bele a gondolatoknak ez a halmozása. — Meg fogok bolondulni!

Minthogy most már melegebben érdeklődött a dolog iránt, a saját ügyéről lévén szó, az úriember hátrált egy kissé, hogy szemügyre vegye a házat, és a tekintete csakhamar megakadt a tornáczajtó közelében lévő kis szoba hosszú, keskeny ablakán.

— Hol lehet az a hölgy, a ki nem tudja használni a tagjait, asszonyom? — kérdezte azzal a különös mosollyal, a melyen Affery asszony akarata ellenére is kénytelen volt rajta felejtetni a szemét.

— Oda fönt! — szólt Affery. — Az a két ablak az övé!

— Ha! Meglehetősen nagy ember vagyok, de lajtorja nélkül még sem tudnám megszerezni magamnak azt a szerencsét, hogy bemutatkozzam abban a szobában. Nos, asszonyom, őszintén szólva, — őszinteség egyik jellemvonásom, — kinyissam kegyednek az ajtót?

— Nyissa, nyissa, az Isten áldja meg a jóságáért, nyissa ki, de mindjárt! — kiáltott Affery, — mert lehet, hogy tulajdon ebben a pillanatban kiált értem, vagy odaül a tűz mellé és halálra égeti magát, vagy Isten tudja, mi minden nem történhetik vele, és én megbolondulok mindjárt, ha erre gondolok!

— Megálljon csak, drága asszonyom! — Sima fehér kezével csitította Affery türelmetlenségét. — Ha jól sejtem, ma már leteltek az üzleti órák?

— Le, le, le, — kiáltott Affery. — Már régen leteltek.

— Akkor hát engedje meg, hogy egy méltányos ajánlatot tegyek kegyednek. A méltányosság hozzátartozik a jellememhez. Éppen most érkeztem a postahajón, a mint bizonyára látja rajtam.

Megmutatta Afferynek, hogy a köpönyege nagyon nedves volt és hogy a cipője tele volt vízzel; Affery már előbb észrevette rajta, hogy zilált és kimerült állapotban van, mintha kemény útról jönne, és annyira át volt fázva, hogy néha akarata ellenére is vaczogtak a fogai.

— Éppen most érkeztem a postahajón, asszonyom, és az idő, a pokoli csúf idő miatt megkéstem! Ennélfogva, asszonyom, egy sürgős ügyem, a melyet máskülönben elintézhettem volna itt a rendes üzleti órák alatt (sürgős ügy, mert pénzügy), eddigelé elintézetlen még. No már most, ha megígéri, hogy viszonzásul azért, mert kinyitom az ajtót, elhoz ide valakit a közelből, a ki fel van rá hatalmazva, hogy elintézzé az ügyemet, hát akkor kinyitom ezt az ajtót. Ha ebbe a megállapodásba nem egyezik bele, hát akkor . . . — és az előbbi mosolylyal jelentős mozdulatot tett, a melynek az volt az értelme, hogy akkor odébb áll.

Affery asszony, a ki szíve mélyéből örült, hogy hozzájárulhat az ajánlathoz, habozás nélkül megígérte, a mit az úriember kívánt tőle. Az úriember erre nyomban megkérte őt, hogy legyen szíves és tartsa a köpönyegét, ezután neki szaladt a keskeny ablaknak, felugrott a párkányára, fölkapaszzkodott a téglákon s a következő pillanatban megragadta az ablakráját és felemelte. A szeme oly baljóslatúan csillogott, mikor belépve a szobába, hátratekintett Affery asszonyra, hogy ez utóbbiban hirtelen elhült a vér arra a gondolatra, hogy ha az idegen kapja magát, fölmegy egyenesen az emeletre, és meggyilkolja a beteget, hát akkor ő semmit sem tehet ellene, hogy megakadályozza.

Szerencsére, az idegennek esze ágában sem volt ilyesmi, mert a következő pillanatban ott termett a ház ajtajában.

— Nos, asszonyom, — szolt, átvéve és magára kapva a köpönyegét, — ha lesz szíves most már és . . . hát ez mi az ördög!

A legkülönösebb látma volt. Nyilván valahol a közelben, arról a sajtáságos nyomásról ítélve, a melylyel a levegőt megrázkódtatta, és mégis oly tompán hangzott, mintha nagyon messziről hangzanék. Rézgés, suhogás, valami könnyű, száraz anyagnak a hullása volt.

— Hát ez mi az ördög?

— Nem tudom mi ez, de már nagyon sokszor halottam effélet, — szolt Affery, a ki megragadta az idegen karját.

Az idegen aligha volt nagyon bátor ember, (ezt gondolta még Affery is a maga álomszerű, riadt félelmében), — mert remegő ajaka elfehéredett. Miután figyelt néhány pillanatig, összeszedte magát megint.

— Eh! Semmiség! Nos, drága asszonyom, azt liuszem, az imént valami okos személyiséget emlegetett. Lesz szíves szembesíteni engem ezzel a lángelmével?

Az ajtót fogta a kezével, mintha nyomban be akarná csapni megint, ha Affery vonakodnék kívánságát teljesíteni.

— De aztán ne szóljon egy szót sem rólam meg az ajtóról, — suttogta Affery.

— Egy szót sem!

— És ne mozduljon el innen, se ne szóljon, ha hívnak, a míg elszaladok a sarokra!

— Asszonyom, már is szobor vagyok.

Affery annyira félt attól, hogy az idegen titkon fellopózik a lépcsőn, a mint ő hátat fordít neki, hogy mi-helyt annyira elszaladt, hogy az idegen nem láthatta többé, visszatért a kapú aljába, hogy lesekedjék. Mikor látta, hogy az idegen ott áll még mindig a küszöbön, inkább a házon kívül, mint belül, mintha egyáltalában nem szeretné a sötétséget és semmi kedve sem volna kipróbálni a sötétség rejtelmeit, Affery elrohant a legközelebbi utcába és beüzent a csapszékre Flintwinch úrért, a ki erre nyomban ki is jött az utcára. Mikor ketten együtt visszatértek, — Affery asszony elől és Flintwinch úr a sarkában, azt remélve, hogy alaposan megrázhatja élete párját, mielőtt földél alá jutnak, — az idegen úr ott állt még mindig előbbi helyén a sötétben, mialatt Clennamné erős hangon kikiáltott a szobájából:

— Ki az? Mi az? Miért nem felel senki? Ki az ott lent?

HARMINCZADIK FEJEZET.

Egy úriember szava.

Mikor Flintwinch úr és életépárja lelkendezve megérkezett a szürkületben a régi ház kapuja elé, Jeremiás

egy másodperczzel Affery után: az idegen vissza-döbrent.

— Teringettét! — kiáltott fel. — Ejnye, hogy kerül *ön* ide?

Flintwinch úr, a kit ez a kérdés illetett, teljes mértékben viszonzta az idegen álmélgodását. Értelmetlen elképedéssel bámult rá; a válla fölött hátra tekintett, mintha azt várná, hogy ott áll a háta mögött valaki, a kit nem vett észre; aztán újra az idegenre bámult, szótlanul és zavartan, mint a ki nem tudja megérteni a dolgot; azután a feleségére nézett, mintegy felvilágosítást kívánva; minthogy nem kapott felvilágosítást, rávetette magát Afferyre és úgy megrázta őt, hogy lerázta a fejéről a fejkötőjét, miközben a fogai között mérges gúnynyal ezt dörmögte:

— Affery! Asszony! Már megint szükséged van egy adag orvosságra, asszony! Ez is a te csinyeid közül való! Már megint álmodtál valamit, asszonyság! Miről van szó? Ki ez? Mit jelent ez? Beszélj, vagy megfojtalak! Más választásod nincsen!

Föltéve, hogy Affery asszonynak módjában volt e pillanatban a választás, hát akkor határozottan a megfojtást választotta, mert nem felelt egy árva hanggal sem a felszólításra, hanem csupasz fejét előre és hátra hányva-vetve, átengedte magát ellenállás nélkül a büntetésnek. Az idegen azonban udvariasan fölemelte Affery asszonynak a fejkötőjét és beleavatkozott a dologba.

— Engedje meg, — szólt, Jeremiás vállára téve a kezét, mire Jeremiás megállt és eleresztette áldozatát. — Köszönöm. Bocsásson meg. Férj és feleség, látom ebből a tréfálkozásból. Ha ha! Mindig kellemes látvány, ha tréfásan fogják fel az emberek ezt a kapcsolatot. Hallga csak! Szabad szóvá tennem, hogy valaki odafönt az emeleten, a sötétben, nagyon energikusan szeretné meg tudni, mi történik ide lent?

Ez a célzás Clennamné hangjára arra bírta Flintwinch urat, hogy belépjen az előcsarnokba és felkiáltson a lépcsőn: — Nincs semmi baj! Én vagyok itt! Affery odafönt lesz mindjárt a gyertyával! — Azután rászólt az utóbbi elkábult személyre, a ki föltette megint a fejkö-

tőjét: — Hordd el magad! Föl az emeletre! — majd odafordult megint az idegenhez és így szólt hozzá:

— Nos, uram, mivel lehetek szolgálataira?

— Attól tartok, — mondta az idegen, — azzal a kéréssel kell zavarnom, hogy szerezzünk gyertyát.

— Igaza van, — hagyta rá Jeremiás. — Éppen gyertyáért akartam indulni én magam is. Kérem, maradjon ott, a hol van, a míg vissza nem jövök.

Az idegen megállt az ajtóban, de megfordult egy kissé a ház homályában, a hogy Flintwinch úr befordult a házba, és szemével követte őt be a kis szobába, a hol Flintwinch úr tapogatózva kereste a foszforos szelenczét. Mikor megtalálta, kitünt, hogy nedves vagy más baja van; és az egyik gyufaszálat a másik után dugdosta bele, de valamennyi annyira gyúlt meg csak, hogy bizonytalan világosságot árasztott Flintwinch úr fürkésző arczára és telehintette a kezeit halvány kis tűzpettyekkel, de a gyertyagyújtáshoz nem volt elég erő egyikben sem. Az idegen, felhasználva az arcz megfelelő megvilágítását, feszült figyelemmel és csodálkozva nézte Flintwinch urat. Jeremiás, mikor végül meggyújtotta a gyertyát, észrevette, hogy az idegen szemmel tartotta őt az egész idő alatt, mert látta még, hogyan tűnik el az idegen arczáról a leskelődő figyelem utolsó árnyéka, hogy hirtelen átalakuljon azzá a gyanús mosolylyá, a mely oly fontos része volt arczkifejezésének.

— Szíveskedjék beljebb kerülni az irodámba, — szólt Jeremiás, becsukva a ház ajtaját, és élesen szemügyre véve most im már a maga részéről a mosolygó látogatót. — Nincs semmi baj, ha mondom! — kiáltott, hevesen félbeszakítva a mondókáját, hogy feleljen az emeleti hangnak, a mely még mindig elégüetlen volt, noha Affery meggyőző hangon beszélt hozzá. — Nem megmondtam már, hogy nincs semmi baj? Isten áldja meg ezt az asszonyt, hát egy csöpp esze sincs már!

— Bizonyosan fél, — jegyezte meg az idegen.

— Fél? — mondta Flintwinch úr, hátrafordítva fejét, mialatt kezében a gyertyával előre ment. — Bátrabb száz férfi közül kilenczvennél, uram, meghiheti!

— Bárha beteg?

— Sok év óta beteg. Clennamné asszony. Az egyetlen ilyen nevű halandó, a ki megmaradt még ebben a házban. Az üzlettársam.

Pár mentegetődő szót dünyögve, mialatt áthaladt az előcsarnokon, hogy ilyenkor este nem szokta már senki fölkeresni őket és hogy a ház mindig zárva szokott lenni, Flintwinch úr fölvezette az idegent az irodájába, a mely elég üzleties benyomást tett a szemlélőre. A gyertyát letette az íróámlájára s nyakát a legkülönösebben elcsavarva, így szólt az idegenhez:

— Parancsol?

— A nevem Blandois.

— Blandois. Ezt a nevet nem ismerem, — mondta Jeremiás.

— Azt hittem, — folytatta a másik, — hogy Párisból értesítést kapott már . . .

— Nem kaptunk Párisból semmiféle értesítést a Blandois névre vonatkozóan, — szólt Jeremiás.

— Nem?

— Nem.

Jeremiás kedvencz pózában állt a helyén. A mosolygó Blandois úr, szétnyitva köpönyegét, belenyúlt egyik belső zsebébe és szünetet tartott, hogy aztán gúnyos mosolylyal csillogó szemeiben, a melyek, mint Flintwinch úrnak feltűnt, nagyon közel voltak egymáshoz, így szóljon:

— Roppantul hasonlít egyik barátomhoz! Nem annyira persze, mint az imént gondoltam, a mikor egy pillanatig valósággal összecseréltem önt vele a sötétben — a miért most utólag bocsánatot kell kérnem; engedje meg, hogy meg is tegyem ezt; az a készség, a melylyel beismerem tévedéseimet, azt hiszem, egyik alkatrésze jellemem nyíltságának, — de azért mégis roppant nagy a hasonlatosságuk.

— Igazán? — szólt Jeremiás dörmögve. — Csak hogy nem kaptam sehonnan semmiféle értesítést a Blandois névre vonatkozóan,

— Csakugyan? — szólt az idegen.

— *Csakugyan!* — szólt Jeremiás.

Blandois úr, a kit a Clennam és Társa czég üzlet-

barátaimnak ez a mulasztása egy csöppet sem hozott ki a sodrából, elővette belső zsebéből a jegyzőkönyvét, kivett belőle egy levelet és átnyújtotta Flintwinch úrnak.

— Ezt az írást kétségtelenül jól ismeri. Talán megvan a levélben minden, úgy hogy külön értesítésre nincs is szükség. Ön sokkal illetékesebb az efféle ügyek megítélésére nálam. Az a szerencsétlenségem, hogy nem igen vagyok az, a mit üzletembernek szokás nevezni, hanem inkább az vagyok, a mit a világ (elég önkényesen) úriembernek nevez.

Flintwinch úr átvette a levelet és Párisból keltezve, a következőket olvasta:

„Van szerencsénk czégünk egyik nagyrabcsült üzletbarátjának az utasítására, e sorok átadójában bemutatni önnek Blandois urat“ stb. stb.

„A mennyiben az ön szívességét igénybe kívánja venni, s a mennyiben módjában van önnek kívánságait teljesíteni“ stb. stb.

„Megemlítjük végül, hogy a mennyiben szíves lesz Blandois úr bemutatóra kiállított váltóit 50 azaz ötven sterling font erejéig leszámítolni“ stb. stb.

— Rendben van, uram, — szolt Flintwinch úr. — Tessék helyet foglalni. A mi csak telik czégünktől, — mert mi elhuzódó, régi divatú, szolid üzleti életet folytatunk, uram, — mindabban szívesen állunk rendelkezésére. Látom a levél dátumából, hogy a rávonatkozó értesítés még nem lehet itt. Valószínűleg ön is a megkéssett postahajóval érkezett, a mely az értesítést hozza.

— Hogy a megkéssett postahajóval érkeztem, uram, — felelte Blandois úr, végigsimítva horgos orrát fehér kezével, — tudom nagyon is jól fejem és gyomrom állapotából: mert a gyalázatos és elviselhetetlen idő alaposan összerázta mind a kettőt. Úgy lát, a mint egy félórával ezelőtt kiszálltam a postahajóról. Már órákkal ezelőtt be kellett volna ide állítanom, és akkor nem is lett volna szükséges mentegetőznöm, — engedje meg, hogy mentegetőzzem, — azért, hogy ilyen szokatlan időben jelentkeztem és megijesztettem — nem, ön azt mondja, hogy nem ijesztettem meg; engedje meg tehát,

hogy még egyszer mentetetőzzem, — megzavartam az igen tisztelt Clennamné asszonyt, fönn az emeleten be-
tegszob ja nyugalmában.

A sz sz ty rkod snak és a jogosultnak látszó le-
ereszkesked snek akkora hatása van, hogy Flintwinch  r
már-már azt kezdte gondolni, hogy valami előkelő sze-
m lyis ggel van dolga.  m azért még egy csöppet sem
vált el z kenyebb . Megvakarta az  ll t és azt k rdelte,
mivel lehet szolgálatára Blandois érnek még ma, az  z-
leti  r k után?

— Szavamra! — felelt a kérdésre ez az úriember,
köpönyeges vállát vonogatva, —  t kell öltöznöm, ennem
 s innom kell és szállást kell valahol találnom. Legyen
szíves, minthogy  n teljesen idegen vagyok itt, adjon
tanácsot, hol maradhatok holnapig. Az  r teljesen mellé-
kes. Mennél közelebb lehetek, annál jobb. A szomszéd
házban, ha lehetséges.

Flintwinch  r lassan beszélni kezdett: — Olyan
 riember számára, a kinek olyan előkelő szokásai van-
nak, mint  nnek, nincs szálló seholsem itt a közeli szom-
sz ds gban . . .

De Blandois  r a szavába vágott.

— A mi a szokásaimat illeti, drága uram, — kiáltott,
csettintve az ujjával, — vil gpolg rnek nincsenek szo-
k sai. Hogy a magam jelent ktelens g ben is úriember
vagyok, az égre! azt nem tagadom; de alkalmazkodásra
képtelen, előítéletes szokásaim nincsenek! Tiszta szoba,
egy t l meleg étel ebédre és egy palaczk nem túlságosan
mérgezett bor: ennél többre ma este nincs szükségem.
De erre nagy szükségem van, annyira, hogy egyetlen f -
l sleges lépést sem tenn k érte szívesen.

— Van itt, — szólt Flintwinch  r még óvatosabban,
mint rendszerint, mikor egy pillanatra tal kozott a te-
kintete Blandois  r nyugtalan, csillogó szemével; — van
itt a szomszédban egy kávéház, a mely egyben kocsmá
is. Ezt ajánlhatom; de eleganci nak nyoma sincs benne.

— Az eleganci r l lemondok! — szólt Blandois  r,
kezével legyintve. — Legyen szíves, mutassa meg a h -
zat és vezessen be oda (ha nem terhelem vele t ls go-
san), mondhatom, rendkívül le fog kötelezni.

Flintwinch úr erre megkereste a kalapját és világított Blandois úrnak megint keresztül az előcsarnokon. Mikor letette a gyertyát egy párkányra, a hol a sötét ódon fabetét majdnem elnyelte a gyertya gyöngye világosságát, eszébe jutott neki, hogy előbb fölmegy még az emeletre és megmondja a betegnek, hogy öt percz múlva megint idehaza lesz.

— Legyen szíves, — szólt az idegen, mikor értesült Flintwinch úr szándékáról, — vigye fel magával a névjegyemet. Legyen szíves hozzátenni, hogy boldog leszek, ha tiszteletemet tehetem Clennamné asszonynál, ha bemutathatom hódolatomat és személyesen bocsánatot kérhetek tőle azért, hogy megzavartam némileg ennek a csendes zugnak a rendjét. Persze mindezt csak az esetre, ha kedvére lesz eltűnni néhány perczig egy idegennek a jelenlétét, miután átázott ruháját levetette és egy kis étellel-itallal új erőre kapatta magát.

Jeremiás fölsietett az emeletre és csakhamar visszatért, így szólván:

— Szívesen látja önt, uram; minthogy azonban tisztában van vele, hogy a betegszobájában semmi sincs, a mi másokat vonzana, azt kívánja, mondjam meg önnek, hogy nem ragaszkodik az ön ajánlatához, ha időközben okosabb gondolata támad.

— Okosabb gondolatom támad? — felelte az udvarias Blandois; — ez illetlenség volna egy hölgygyel szemben; az efféle illetlenség pedig a női nemmel szemben való lovagiasság hiányára vallana; és a női nemmel szemben való lovagiasság hozzátartozik jellememhez!

Igy szólván, köpönyegének sáros csücskét vállára vetette és megindult Flintwinch úr után a fogadóba. Az utcán egy hordár várt rá a kapuval szemben a csomagjával. Intett neki, hogy kövesse.

A fogadó nagyon szerény szállóhely volt, és Blandois úrnak végtelen volt a leereszkedése. Szinte a kényelmetlenségig megtöltötte a kis söntést, a hol az özvegy vendéglősné fogadta őt két leányával. Leereszkedése túlságos nagy volt a fával burkolt, szűk szobácska számára, a melyet először felajánltak neki, s a melyben tivoli játékhöz való löködeszka is volt; a család kis

ünneplő szobáját pedig, a melyet végül átengedtek neki, teljesen elárasztotta. Itt, a mint száraz ruhában és parfümös fehérneműben, simára fésült hajjal, mindegyik mutatoujján vastag gyűrűvel és mellényén fitogtatott tömör óralánczczal, ott ült Blandois úr térdeit felhúzva az ablakpárkányon és ebédjére várakozva: bármily különbség volt is a drágakő foglalatban, szörnyen és bámulatosan hasonlított mégis egy Monsieur Rigaud nevezetű úriemberhez, a ki valaha régen egy ízben éppen így várta a reggelijét, miközben egy czella vasrácsának köpárkányán nyújtózkodott Marseille egyik nyomorúságos börtönében.

Falánksága ebéd közben szintén méltó párja volt Monsieur Rigaud falánkságának az említett reggeli közben. Az a kapzsisága, hogy minden enivalót odarakott maga elé, s a többit a szemével nyelte el, a míg az egyiket az állkapcsaival rágta, szintén ugyanaz volt, mint Monsieur Rigaudé. Másokkal szemben tanusított megvetése, a mely abban nyilvánult, hogy a berendezés apró női csecsebecsét ide-oda dobálta, mások kedves vánkosait, csakhogy puhábban pihenjen, csizmája alá lökte, és a pamlag finom takaróit esetlen testével és nagy fekete fejével összegyűrte: voltaképpen ugyanabból a brutális önzésből fakadt. A halkán mozgó kezeknek, a melyek oly szorgosan sürgölődtek a tálak között, ugyanaz az átkozott régi mozgékonyasága volt, mint azoknak a kezeknek, a melyek hajdan a vasrács rúdjaiba kapaszkodtak. És a mikor nem tudott már többet enni és formás ujjait egymásután lenyalogatta s azután bele-törölte az asztalkendőbe, nem hiányzott semmi egyéb a kép teljes kiegészítéséhez, csak a szőlőlevelek, a melyek a börtönben az asztalkendőt helyettesítették.

Erre az emberre, a kinek bajusza felkunkorodott és orra lekonyult, valahányszor kiült arczára a világ leggonoszabb mosolya, és a kinek lapos szeme mintha festett hajának folytatása lett volna s fényvisszaverő képességét mintha valamely hasonló folyamat következtében elvesztette volna: erre az emberre a természet, a mely mindig igaz és sohasem dolgozik czéltalanul, ráütötte ezt a bélyeget: *Vigyázat!* Nem a természet hibája volt, ha

ez a figyelmeztetés eredménytelen maradt. Az ilyen esetben a természetet sohasem érheti szemrehányás.

Blandois úr, miután lakomáját befejezte és ujjait megtisztította, kivett a zsebéből egy szivart, s elnyújtva megint az ablakpárkányon, kényelmesen végigszitta, miközben közbe-közbe ilyenformán szónokolt a füstöz, a mely vékonyan gomolygott ki vékony ajkai közül:

— Blandois, majd visszaadod te a kölcsönt a társadalomnak, kicsikém. Haha! Teringettét, jól kezdted, Blandois! A csávéban kitünő angol vagy francia nyelvmester vagy; díszre bármely család kebelének! Gyors a ielfogásod, van humorod, iesztelenül mozogsz, igéző a modorod, jó a megjelenésed; igazi úriember vagy! Úriemberhez illően fogsz élni, fiacskám, és úriemberhez illően fogsz meghalni. Nyerni fogsz, bármint fordul a koczka. El fogja ismerni érdemeidet az egész világ, Blandois! Büszke lelked igájába fogod hajtani a társadalmat, a mely igazságtalanul bánt veled. Lelkemre! Joggal és természetednél fogva büszke lélek vagy te, Blandois-m!

E hízkeldő dűnyyögés közben végigszitta ez az úriember a szivarát és kiitta palaczk borát. Miután enyire jutott, ülőhelyzetbe rázta fel magát, s befejezésül a következő komoly felszólítást intézve önmagához: — Rajta, Blandois! te lángész! Használd fel minden szellemi erődöt! — felállt és visszament megint a Clennam és Társa czég házába.

Az ajtóban Aifery asszony fogadta, a ki ura utasítására két gyertyát gyújtott meg az előcsarnokban és egy harmadikat a lépcsőn, s a ki felvezette őt Clennamné szobájába. Teával várták már ott, és megtették mindamaz apró társas intézkedéseket, a melyek szokásosak, mikor bejelentett vendégek fogadására készülnek. A legünnepélyesebb alkalommal is jelentéktelen formaságokról volt csak szó, és soha sem terjeszkedtek ki egyébre, mint a porcellán teakészlet előszedésére és az ágy letakarására egyszerű, komorszínű ágytakaróval. Egyéb-ként ott volt a szobában a ravatalszerű pamlag a szögletes támlával, s rajta a gyászruhás alak, mintha kivég-

zésre készülne; a kandalló tüze az elhamvadt zsarátnok-rakással; a rostély a második kis hamurakással; a katlan és a fekete szín szaga: minden úgy, a hogy mindig tizenöt esztendő óta.

Flintwinch úr bemutatta azt az urat, a kit a Clennam és Társa czég figyelmébe ajánlottak, Clennamné asszonynak, a ki előtt ott volt az asztalon az ajánlólevél, s a ki meghajtotta a fejét és helylyel kínálta meg a vendéget. A vendég és Clennamné élesen szemügyre vették egymást. De ez természetes kíváncsiság volt csak.

— Köszönöm, uram, hogy gondolt rám, az olyan beteg asszonyra is, a minő én vagyok. Azok közül, a kik üzleti ügyekben idefáradnak, nagyon kevés embernek jut eszébe, hogy megemlékezzék rólam is, a ki oly távol esem attól, hogy észrevegyenek. Hiába is várnám, hogy megemlékezzenek rólam. A kit nem látunk, azt el szoktuk felejteni. Ha hálás vagyok is a kivételért, nem panaszkodom a szabály miatt sem.

Blandois úr leglovagiasabb módján azt felelte, attól fél, hogy háborgatta Clennamné asszonyt, mert szerencsétlenségére ilyen szokatlan időben állított be a házába. Bocsánatot kért már ezért tőle telhetően izé . . . — bocsásson meg neki, de nem volt még szerencséje a nevét megtudni . . .

— Flintwinch úr évek óta hozzátartozik már a czéghez.

Blandois úr legalázatosabb szerény szolgálja volt Flintwinch úrnak. Arra kérte Flintwinch urat, legyen meggyőződve legmélyebb nagyrabecsüléséről.

— Minthogy a férjem meghalt, — mondta Clennamné, — a fiam pedig más pályát választott magának, ez idő szerint régi czégünknek Flintwinch úr az egyedüli képviselője.

— Hát saját magát mincként tekint? — kérdezte nyersen Flintwinch úr. — Hiszen olyan feje van, mint két férfinak együtt.

— A nemem megakadályoz benne, — folytatta tovább Clennamné, csupán szemét fordítva könnyedén Jeremiás felé, — hogy felelős részt vegyek az üzletben, még ha egyébként lenne is hozzá való tehetségem; éppen

ezért Flintwinch úr összekapcsolja saját érdekét az én érdekemmel és ő vezeti az üzletet. Az üzlet nem az többé, a mi hajdanta volt; de egyik-másik régi barátunk (elsősorban azok, a kik ezt a levelet írták) nem feledkezik meg rólunk, mi nekünk pedig módunkban van még, hogy meghízásaikat épp úgy teljesítsük, mint valaha. De hát ez nem érdekli önt. Angol ember ön, uram?

— Hitemre, asszonyom, nem; nem Angliában születtem, még csak nem is itt nevelkedtem. Voltaképpen egyik országnak sem vagyok a fia, — szólt Blandois úr, kinyújtva egyik lábát és rácsapva a kezével; — én vagy egy féltucat országból származom.

— Sokat járt-kelt a világban, ugy-e?

— Úgy van. Lelkemre, asszonyom, jártam itt is, ott is, jártam mindenütt!

— Bizonyára nincs lekötve sehová. Nőtlen ember?

— Asszonyom, — szólt Blandois úr, miközben a szemöldökei visszataszítóan lerándultak a szeme fölé, — imádom az ön nemét, de nőtlen vagyok — nem is voltam nős soha.

Affery asszony, a ki ott állt az asztal mellett közel az idegenhez, és a teát öntögette a csészékbe, álomszerű állapotában véletlenül Blandois úrra tekintett, mikor ez beszélt, és úgy képzelte, hogy olyan kifejezést lát a szemében, a mely annyira lebűvölte az ő szemét, hogy képtelen volt másfelé tekinteni. Ennek a képzelődésnek az volt a következménye, hogy Affery asszony, kezében a teáskannával, rámeredt Blandois úrra, még pedig nemcsak a saját, hanem nyilvánvalóan Blandois úrnak nagy kényelmetlenségére is; és kettőjükön keresztül Clennammé asszony és Flintwinch úr kényelmetlenségére is. Így telt el néhány kísérteties pillanat, miközben valamennyien egymásra meredtek, a nélkül, hogy tudták volna, miért.

— Affery, — szólalt meg végül legelőször a ház úrnője, — mi bajod?

— Nem tudom, — szólt Affery asszony, szabad bal kezét kinyújtva a vendég felé. — Nem én vagyok az oka. Ő az oka!

— Mit akar mondani ez a jó asszony? — kiáltott

fel Blandois úr, a ki pirult és sápadozott, és lassan föl-emelkedett a helyéről, szemében oly halálos gyűlölet kifejezésével, a mely meglepő ellentétben volt szavainak szelídségével. — Hogy értsem ezt a derék teremtést?

— Nem lehet megérteni sehogysem, — szólt Flintwinch úr, hirtelen Affery felé csavarodva. — Ő maga sem tudja, mit akar mondani. Hülye teremtés, nincs rendben a feje. Adok majd neki egy adag orvosságot, egy jó adagot! Hordd el magad innen, asszony, — kiáltott Affery fülébe, — hordd el magad addig, a míg tudod, hogy Affery vagy, s mielőtt kocsonyává rázlak.

Affery asszony, a ki tisztában volt a veszedelemmel, a mely személyazonosságát fenyegette, eleresztette a teáskannát, mikor férje megragadta, fejére borította a kötényt, s egy-kettőre elpárolgott a szobából. A vendég lassan elmosolyodott és megint leült.

— Bocsásson meg neki, Blandois úr, — szólt Jeremiás, a ki maga öntögette ki most a teát; — nincs neki tiszta esze, ez a baja. Parancsol cukrot, uram?

— Köszönöm; nem kérek teát. — Bocsánat a megjegyzésemért, de ez igazán nagyon érdekes óra!

A teázóasztalt a pamlag közelébe húzták volt, úgy hogy közte és Clennamnén kívül külön kis asztalkája között kis hézag volt csak. Blandois úr udvariasan felállt, hogy átnyújtsa Clennamnénak a teás csészéjét (a piritós-kenyere ott volt már egy tányéron az asztalkáján), s mikor letette a csészét Clennamnén elé, akkor történt, hogy az óra, a mely ott feküdt most is úgy, mint más-kor mindig, az asztalkán, magára vont a Blandois úrnak a figyelmét.

Clennamnén hirtelen ránézett Blandois úrra.

— Szabad? Köszönöm. Szép, ódon zsebóra, — mondta Blandois úr, a ki kezébe vette az órát. — Nehéz arra, hogy hordja az ember, de tömör és valódi. Nagyon szeretek mindent, a mi valódi. Mert én magam is valódi vagyok. Ha! Dupla tokos ódon férfizebóra. Szabad kivennem a külső tokjából? Köszönöm. Ej, no lám! Egy régi, selyem órabélés, gyöngyhímzésű! Gyakran láttam effélet öreg hollandiaknál és belgáknál. Furcsa holmi!

— Az efféle is ódonság, — mondta Clennamné.

— Úgy van. De ez itt, azt hiszem, nem olyan régi, mint az óra.

— Magam is azt hiszem.

— Különös, hogyan szokták akkoriban összebörönláni ezeket a kezdőbetűket! — jegyezte meg Blandois úr, föltekintve újra jellegzetes mosolyával. — Nem N. F. ez a két betű? Jóformán minden más is lehetne.

— N. F. valóban.

Flintwinch úr, a ki mindekközben figyelve állt a helyén, kezében egy csésze teával s a száját eltátva, hogy a csésze tartalmát magába önthesse, hozzálátott most a teájához: a száját mindig egészen megtöltötte, mielőtt egy kortyantásra lenyelte a teát; s azután mindig gondolkozott egy kicsit, mielőtt megismételte az előbbi műveletet.

— N. F. bizonyára valami szeretetreméltó, igézetes szépség volt, — jegyezte meg Blandois úr, miközben beletette az órát megint a tokjába. — Imádom már is az emlékét, ebből a föltevésből kiindulva. Lelki békeségem szerencsétlenségére nagyon is hamar hajlandó vagyok mások imádására. Lehet, hogy bűn, lehet, hogy erény, de a női szépség és erény imádása jellememnek háromnegyed része, asszonyom.

Flintwinch úr ekközben öntött magának még egy csésze teát, a melyet nagy kortyokban fel is hörpöntött úgy, mint az elsőt, és ezalatt folyton Clennamnén pihentette a tekintetét.

— Megkímélheti szívét minden fájdalomtól ez esetben, uram, — felelte Clennamné Blandois úrnak. — Azt hiszem, ezek a betűk nem névnek a kezdőbetűi.

— Talán valami mottót jeleznek? — vetette oda Blandois úr könnyedén.

— Valami mondást. Azt hiszem ennyit jelentettek mindig: Ne felejts!

— És kegyed természetesen nem felejt, — mondta Blandois úr, visszatéve helyére az órát és visszatérve megint előbbi helyére.

Flintwinch úr, miközben kihörpöntötte teája maradékát, nemcsak hosszabbat kortyantott, mint eddigelé,

hanem a kortyantásra következő szünetet is másképpen töltötte ki, a mennyiben fejét hátrahajtva és a csészét ajkához illesztve nézett merően a beteg asszonyra. Clennamnén arcán oly erő és oly figyelem kifejezése tükrözött szilárdságát vagy makacsságát, a mely nála mások mozdulatainak vagy cselekvéseinek felelt meg, mikor lassan, megfiontolt határozottsággal így felelt:

— Nem, uram, én nem felejték. A kinek olyan egyhangú az élete, mint az enyém sok esztendő óta, az nem felejt. A ki úgy él, hogy önmagát meg akarja javítani, az nem felejt. A ki tisztában van azzal, hogy (ugy, mint valamennyiünknek, minden egyesnek közülünk, Ádám valamennyi gyermekének) bünököt kell levezekelni és békességért kell küzködni, annál nincs jogosultsága a felejtés vágyának. Ennélfogva én már régen letettem erről a kívánságról, és sem nem felejték, sem nem kívánok felejtetni.

Flintwinch úr, a ki utoljára össze-vissza rázogatta csészéje fenekén a tea maradványát, e perczen lehörpintette a teát és letette a tálczára a csészét, miközben Blandois úrra vetette a tekintetét, mintha azt kérdezné tőle: mit szól a dologhoz?

— Asszonyom, — mondta Blandois úr legudvariasabb meghajlásával és fehér kezét mellére téve, — mindez benne van a „természetesen“ szóban, a melyet használni volt szerencsém a kellő megértéssel és méltánylással, de a kellő méltánylás nélkül nem is lehetnék Blandois.

— Bocsánat, uram, — felelte Clennamnén, — ha kételkedem annak a valószínűségében, hogy van olyan úriember, a ki szereti a gyönyört és a változatosságot, a ki udvarias, a ki megszokta azt, hogy hizelegjen és hogy öneki is hizelegjenek . . .

— Óh, asszonyom! Az égre!

— . . . Ha kételkedem annak a valószínűségében, hogy az ilyen jellem teljesen megérthető, mi felel meg az én jellememnek az én körülményeim között. A nélkül, hogy prédikálni akarnék önnek, — Clennamnén rápillantott a mellette lévő szigorú, fakó könyvek rideg rakására, — (mert ön a saját útját járja és az ön fejére

száll ennek minden következménye) — azt akarom csak mondani, hogy én kalauzokra bízom hajómnak a vezetését, bevált és kipróbált kalauzokra a legszigorúbban, a kiknek vezetésével nem szenvedhetek hajótörést, — nem szenvedhetek, — és hogy ha nem szívlelném meg azt az intelmet, a mely ebben a két betűben foglaltatik, hát akkor félannyira sem tisztultam volna meg.

Szembeötlő volt, mennyire kapott az alkalmon, hogy vitatkozzék valami láthatatlan ellenféllel. Talán a saját jobb érzésével, a mely minduntalan fellázadt ellene és önámítása ellen.

— Ha elfelejteném tévedéseimet, a melyeket egészséges és szabad koromban követtem el, akkor panaszkodhatnám az élet miatt, a melyre most vagyok kárhoztatva. Nem teszem; nem is tettem soha. Ha elfelejteném, hogy ez a szintér, a föld, voltaképpen arra teremtetett, hogy szomorúság, nyugösködés és sötét megpróbáltatás helye legyen a teremtmények számára, a kik a föld porából lettek, akkor néha elfoghatna a vágyódás a földi élet hívságai után. De énbennem nincs ilyen vágyódás. Ha nem tudnám, hogy valamennyiünkre egytől-egyig ránehezedik (még pedig jogosan nehezedik rá) az a harag, a melynek ki kell elégülnie, s a melylyel szemben tehetetlen minden cselekvés, akkor moroghatnék a különbség miatt, a mely közötttem van, a ki be vagyok ide zárva, és a többi ember között, a ki odakünn járkál a kapú előtt. De én kegynek és kitüntetésnek tekintem, hogy ki vagyok választva arra, hogy végezzem azt a vezeklést, a melyet itt végzek; hogy tudjam azt, a mit itt bizonyosan tudok; és hogy teljesísem azt a feladatot, a melyet itt teljesítek. Máskülönben nem volna értelme szomorúságomnak. Ezért nem akarok felejteni, és nem is felejték semmit. Ezért vagyok elégedett, és ezért mondom azt, hogy jobb rész jutott nekem, mint millióknak.

Mialatt így beszélt, kinyújtotta kezét az óra után, és pontosan arra a helyére tette az asztalkájának, a hol rendszeren szokott lenni. Kezét rajta nyugtatva, néhány pillanatig úgy ült még a helyén, hogy merően és félig daczosan lenézett az órára.

Blandois úr ez alatt a kifakadás alatt feszülten figyelve ült a helyén, tekintetét Clennamnére szegezte és gondolatokba mélyedve mindkét kezével a bajuszát simogatta. Flintwinch úr ideges lett egy kissé és most immár közbe is szólt.

— Jó, jó, jó! — mondta. — Hiszen ez mind rendben van, Clennamné asszony, és a mit mondott, jól mondta és jámboran mondta. De Blandois úr, ha jól sejttem, nem igen hajlik a jámborságra.

— Ellenkezőleg, uram! — tiltakozott ez utóbbi úriember, csettintve az ujjával. — Bocsásson meg! A jámborság alkotórésze jellememnek. Fogékony, tüzes lélek vagyok, lelkiismeretes és képzeletdús. Már pedig, az, a ki fogékony, tüzes, lelkiismeretes és képzeletdús lélek, Flintwinch úr, az legyen jámbor is, mert különben semmit sem ér!

Flintwinch úr arcán olyasféle gyanakvásnak az árnya jelentkezett, mintha azt hinné, hogy az idegen semmit sem ér; ámde Blandois úr ekközben lendületesen fölemelkedett, — (jellemző tulajdonsága volt ennek az embernek, mint minden hozzá hasonló társának, hogy akármit csinált, mindent eltűzött, hacsak egy pirkóval is), — és Clennamnéhez közeledett, hogy elbúcsúzzék tőle.

— Bárha ön azt fogja gyanítani, uram, — szólt Clennamné, — hogy egy beteg asszony önzésében van az oka annak, hogy magamról és gyarlóságaimról beszéltem, voltaképpen az csábított rá erre, hogy ön véletlenül szóba hozta ezt a témát. Minthogy ön nem átalott látogatásával megtisztelni, remélem, e tekintetben is elnéző lesz velem szemben. Csak semmi bókot, kérem! (Blandois úr ugyanis nyilván effélet szándékozott mondani.) Flintwinch úr szíves örömet fog önnek rendelkezésére állani tőle telhetően; s remélem, hogy ön kellemesen fogja eltölteni idejét itt e városban.

Blandois úr köszönetet rebegett és kezével csókot hintett Clennamné felé.

— Milyen régi szoba ez! — szólt egyszerre igen élénken, körültekintve, mikor már-már az ajtóhoz ért. —

Mindeddig oly kellemesen elszórakoztam, hogy észre sem vettem ezt. De mondhatom, ez igazi régi szoba.

— A házunk igazi régi ház, — mondta Clennamné, fagyosan mosolyogva. — Nincs benne semmiféle követelődés, de igazi antikitás.

— Lelkemre! — kiáltott a vendég. — Ha Flintwinch úr megtenné, hogy kifelé végigvezet a szobákon, igazán nagyon lekötelezne. Régi házakért bolondulok. Sok mindenért bolondulok, de ennél jobban semmiért a világon. Szeretem és tanulmányozom a festőit minden változatában. Engem magamat is festőinek szoktak nevezni. Nem érdem, ha festői az ember, — van talán nagyobb érdemem is, — de hát lehet, hogy tiszta véletlenségből festői is vagyok. Csupa szimpáthia! Csupa szimpáthia!

— Előre is megmondom önnek, Blandois úr, — szólt Jeremiás, a gyertya után nyúlva, — hogy a szobáink nagyon porosak és nagyon csupaszok. Kár a fáradságért.

De Blandois úr nevetett és barátságosan megveregette Flintwinch úrnak a hátát. Azután csókot intett a kezével még egyszer Clennamnénak, és Flintwinch úrral együtt kiment a szobából.

— A felső emeletre csak nem akar fölmenni? — kérdezte Jeremiás a lépcső fordulóján.

— Ellenkezőleg, Flintwinch úr; ha nem terhelem vele túlságosan, a legnagyobb gyönyörűségem telnék benne!

Flintwinch úr felmászott hát erre a lépcsőn és Blandois úr sarkon követte őt. Fölkapaszkodtak a nagy padlás hálószobába, a hol Arthur töltötte éjszakáját visszaérkezésekor a szülői házban.

— Ime, Blandois úr! — szólt Jeremiás körüljártatva gyertyáját a szobában. — Remélem, nem sajnálja, hogy efféléért ilyen magasra felmászott. A mi engem illet, én bizony őszintén szólva sajnálnám.

Mínhogy Blandois úr el volt ragadtatva, végigmentek egy csomó más padlásszobán és folyosón is, és végül lementek megint a lépcsőn. Ekkorára észrevette már Flintwinch úr, hogy a vendég, miután gyorsan kö-

rültekintett, sohasem nézett meg alaposan egyetlen szobát sem, hanem állandóan őt nézte, Flintwinch urat. Miközben ezen tűnődött, hirtelen hátrafordult Flintwinch úr a lépcsőn, hogy még egy próbát tegyen. Nyomban találkozott tekintete a vendég tekintetével; s abban a pillanatban, mikor a két férfi egymás szemébe nézett, az idegen arcán lejátszódott (úgy, mint a többi hasonló pillanathoz, mióta kiléptek Clennamné szobájából), megint az a visszataszító játék az orr és a bajusz között, és Blandois úr egyben diabolikus, hangtalan nevetéssel nevetett is.

Flintwinch úr, minthogy sokkal kisebb termetű volt az idegennél, hátrányban volt az idegennel szemben, a ki mintegy íélvállról levigyorgott rá; s minthogy a lépcsőn lefelé előre ment, ez időszert ez a hátrány még inkább megnövekedett. Nem is nézett vissza hát többé Blandois úrra, legalább addig nem, a míg ez a véletlen egyenlőtlenység ki nem egyenlítőddött abban a pillanatban, mikor beléptek az elhunyt Clennam úr szobájába. Ekkor nyomban megfordult megint, de azt kellett tapasztalnia, hogy az idegen arcza és tekintete még mindig teljesen változatlan.

— Csodás, régi ház, — mosolygott Blandois úr. — Csupa titokzatosság! Nem hall itt soha kísérteties lármát?

— Lármát? — mondta Flintwinch úr. — Soha.

— Gonosz szellemeket sem lát?

— Nem én, — szólt Flintwinch úr mérgesen a kérdező felé csavarintva fejét, — soha afféle lényeket, a kik ilyen névvel és ilyen minőségben mutatkoznának be.

— Haha! Ha jól látom, egy arczkép!

(Ekközben még mindig úgy nézett Flintwinch úrra, mintha ez lenne az arczkép.)

— Úgy van, uram, egy arczkép.

— Szabad megkérdezni, kit ábrázol, Flintwinch úr?

— A megboldogult Clennam urat . . . Clennamné asszony férjét.

— Talán a nevezetes zsebóra egykori tulajdonosát? — kérdezte a vendég.

Flintwinch úr, a ki az arczképre emelte tekintetét, hátracsavarodott megint és azt látta, hogy megint ő volt az idegen szemének és mosolygásának a czélpontja.

— Úgy van, Blandois úr, — felelt mérgesen; — az óra az övé volt és előtte a nagybátyjájé, és azelőtt Isten tudja kié. És egyebet nem is mondhatnék önnek az óra eredetéről.

— Nagyon határozott jellem a mi barátónk oda-fönn, ugy-e, Flintwinch úr?

— Úgy van, uram, — szólt Jeremiás, megint az idegen felé csavarodva, úgy mint ez alatt a beszélgetés alatt minduntalan, mintha valami csavar lett volna, a mely sehogysem akar forogni; mert a másik állandóan változatlan maradt, és Flintwinch úr állandóan kénytelen volt egy kissé meghátrálni. — Nagyon különös aszszony. Nagyon rettenthetetlen . . . igen nagy a lelkiereje.

— Bizonyosan nagyon boldogok voltak, — vélekedett Blandois.

— Kik? — kérdezte Flintwinch úr, megint a vendég felé csavarodva.

Blandois úr jobb mutatóujjával felmutatott a betegszoba felé, bal mutatóujjával pedig az arczkép felé, aztán csipőjére tette a kezét, szétterpesztette a lábát s lemosolygott megint Flintwinch úrra, lehorgadó orral és felkunkorodó bajúszszal.

— Olyan boldogok voltak, mint a legtöbb házaspár, azt hiszem, — felelte Flintwinch úr. — Egyebet nem mondhatok, mert semmit sem tudok róla. Vannak minden családban titkok.

— Titkok! — kiáltott élénken Blandois úr. — Mondja csak ezt még egyszer, fiacskám!

— Mondom, — felelte Flintwinch úr, a kihez Blandois úr egyszerre csak oly közel ért, hogy kifeszített mellével majdnem súrolta Flintwinch úr orrát, — mondom, hogy vannak titkok minden családban.

— Úgy van! — kiáltott a másik, a ki vállon ragadta és megrázta Flintwinch urat. — Haha! Ez már

igaz! Úgy van! Titkok? Teringettét! Némely családban pokoli titkok vannak, Flintwinch úr!

S miután a vállára vert Flintwinch úrnak még néhányszor, mintha kedélyesen fogadná jó tréfáját, hátra-szegte a fejét, összekulcsolta feje mögött a kezeit és harsogó kacagásba tört ki. Flintwinch úr hasztalanul próbálkozott meg egy újabb fejcsavarintással. Blandois úr addig nevetett, a míg ki nem nevette magát.

— De kérem, adja csak ide a gyertyát egy pillanatra, — szolt aztán, mihelyt elkészült a nevetéssel. — Lássuk csak ennek a nevezetes hölgynek a férjeurát! Ahá! — kiáltott fel, a gyertyát kinyújtott karral a magasba emelve, — határozott ez az arczkifejezés is, bár egészen más jellegű. Szakasztott olyan, mintha azt mondaná, — mit is mondana? „Ne felejts!” — ugy-e, Flintwinch úr? Lelkemre, uram, szakasztott olyan!

Miközben visszaadta Flintwinch úrnak a gyertyát, megint úgy nézett rá, mint az imént; azután kényelmesen visszatért vele az előcsarnokba, s útközben kijelentette, hogy ez a ház valóban csodálatos régi ház, és annyira tetszett neki, hogy száz fontért nem adná, hogy megnézhetne.

Blandois úrnak mind e különös szabadossága közben, a mi általában egész viselkedését is nagyon megváltoztatta, a mennyiben sokkal nyersebbnek és durvábbnak, sokkal erőszakosabbnak és merészebbnek tüntette föl, mint a minőnek eleinte mutatkozott, — Flintwinch úr, a kinek bőrszerű ábrázata nem igen váltogatta a kifejezést, állandóan megőrizte rendíthetetlen nyugalmit. Azon az egyen kívül, hogy talán olyan volt, mintha egy kissé sokáig lógott volna a kötél, mielőtt az a bizonyos baráti kéz levágta: külsőleg mindig egyképpen merev nyugalom tükröződött rajta.

Szemléjüket az előcsarnok mellett levő kis szobában fejezték be, a hol Flintwinch úr megállt és ránézett keményen Blandois úrra.

— Örülök, hogy annyira meg van elégedve, uram, — jegyezte meg nyugodtan. — Nem reméltem. Úgy látom, jó kedve van.

— Pompás kedvem van; — felelt Blandois. — Be-

csületszavamra! Sohse voltam még jobb kedvemben. Van önnek néha előérzete, Flintwinch úr?

— Nem igen vagyok bizonyos benne, tudom-e, mit ért ez alatt, uram? — válaszolt ez az úriember.

— Mondjuk, ez esetben, Flintwinch úr, van-e határozatlan sejtelve valami közelgő örömről?

— Nem mondhatnám, hogy e pillanatban van efféle érzésem, — felelte Flintwinch úr szörnyű komolyan. — Ha támadna ilyen érzésem, nyomban meg fogom mondani.

— Nos, fiacskám, — szólt Blandois, — én úgy érzem ma este, hogy nagyon össze fogunk még barátokozni. Ön is érzi már?

— N-e-m én, — felelte Flintwinch úr, elgondolkozva a kérdésem. — Nem mondhatnám, hogy érzem.

— Én határozottan érzem, hogy nagyon benső barátok leszünk. — Még most sem érez semmit?

— Még most sem, — szólt Flintwinch úr.

Blandois úr vállon ragadta megint Flintwinch urat és megrázta őt még egyszer olyan tréfásan, mint az előbb, azután kariába fűzte a karját, és meghívta, hogy kedélyes vén medve létére jöjjön el most vele és igyának meg együtt egy üveg jó bort.

Flintwinch úr minden tétovázás nélkül elfogadta a meghívást, és el is mentek nyomban abba a fogadóba, a hol az idegen megszállt. Odakünn este óta folyton szakadó eső verte az ablakokat, tetőket és a kövezetet. A dörgés és a villámlás régen megszűnt, de az eső örülten zuhogott. Mihelyt megérkeztek Blandois úr szobájába, ez a lovagias úriember nyomban rendelt egy üveg opor-tóit. Miután összeszedett minden finomabb holmit egy rakásra, hogy kényes testének mennél puhább helyet készítsen, összekuporodott az ablakülésen, míg Flintwinch úr leült szemben vele egy székre, úgy hogy az asztal kettőjük között volt.

Blandois úr azt indítványozta, hogy hozassák be a legnagyobb poharakat és Flintwinch úrnak ez ellen nem volt ellenvetése. Mikor színgig teltek a poharak, Blandois úr poharának a szélét hozzácsendítette tüntető jókedvvel Flintwinch úr poharának a talpához, és po-

hara talpát Flintwinch úr poharának a széléhez, s azután ivott arra a benső barátságra, a melyet előre látott. Flintwinch úr komolyan állta az áldomást, megivott minden csepp bort, a mihez hozzájuthatott, és nem szólt egy szót sem. Valahányszor Blandois úr kocczintott, — minden újabb pohártöltésnél, — Flintwinch úr egykedvűen elvégezte a kocczintásból rá jutó részt és egykedvűen végzett volna akár társának a borával is, mert, izlelő szervén kívül, valóságos boroshordó volt.

Egyszóval, Blandois úr észrevette, hogy hiába önti az oportóit a zárkózott Flintwinch úrba, mert ettől a helyett, hogy kigombolkoznék, még jobban begombolkozik. Aztán meg látszott rajta, hogy képes volna akár az egész éjszakát ilyenénképpen végiginni, sőt, ha alkalma volna rá, az egész másnapot és az egész rákövetkező éjszakát is, míg ellenben Blandois úr csakhamar azt kezdte érezni homályosan, hogy ő maga nagyon is tüzesen és kérkedően szájaskodik. Énnélfogva a harmadik palaczk fogytával véget vetett a mulatozásnak.

— Holnap váltót fog ránk intézvényezni, uram? — kérdezte Flintwinch úr üzleti arczot vágva, búcsúzás közben.

— Drága Fajankóm, — felelt Blandois úr, mindkét kezével galléron ragadva Flintwinch urat, — persze, hogy intézvényezek; nyugodt lehet. Adj' Isten, Flintwinch úr! Fogadja ezt a búcsú alkalmából! — (déli mór módra megölelte Flintwinch urat és csattanós csókot nyomott mindkét arczára). — Üri szavamra! Teringettét! Ha mondom, találkoznak még!

Másnap azonban Blandois úr nem jelentkezett, bár az értesítőlevél pontosan megérkezett. Flintwinch úr, mikor este kérdezősködött utána, nagy meglepetésére arról értesült, hogy Blandois úr kifizette a számláját és Calais felé visszatért a szárazföldre. Mindazonáltal Jeremiás töprengő arczából azt az eleven meggyőződést vakarta elő, hogy Blandois úr ezúttal a szavának fog állni és újra fel fog bukkanni.

HARMINCZEGYEDIK FEJEZET.

Önérzet.

Mindenki találkozhatik, minden áldott nap, a főváros utczáinak forgatagában egy sovány, ránczos, sárga öreg emberrel, a ki félenken csoszog tovább, mintha a lárma és a tolongás megzavarta és egy kicsit meg is ijesztette volna. Azt hihetné róla az ember, hogy a csillagokból pottyant alá, ha ugyan volna az égen olyan szomorú csillag, a melyről föl lehetne tételezni, hogy ilyen fakó szilánkot hullajtott a földre. Ez az öreg ember mindig kicsi, öreg ember. Ha valaha nagy öreg ember volt is, kis öreg emberré zsugorodott már össze; ha mindig kis öreg ember volt, hát akkor még kisebb öreg emberré fogyott. A kabátja olyan színű és olyan szabású, a milyen soha, sehol nem volt divatos. Nyilvánvaló, hogy nem rá szabták, de nem szabták más halandó emberre sem. Valamelyik nagyvállalkozó ötezer ilyen kabátot készített egyszer a végzetnek, és a végzet kölcsönadta ezt az öreg kabátot ennek az öreg embernek, a ki egy a sok öreg ember végtelen hosszú sorából. Az öreg kabáton mindig fénytelen, nagy rézgombok vannak, a melyek semmiféle más gombokhoz nem hasonlítanak. Ennek az öreg embernek olyan ütött-kopott és mégis olyan makranczos kalapja van, a mely sohasem alkalmazkodott szegény fejének a formájához. Durva ingének és durva nyakravalójának sincs több egyénisége, mint a kabátjának és kalapjának; az ing és a nyakravaló is olyan, mintha nem az övé lenne, mintha — nem lenne senkié a világon. És ez az öreg ember mégis olyan módon viseli ezt a ruháját, mintha az a szokatlan érzése volna, hogy kiöltöztették a nyilvánosság számára; mintha élete nagyobb részét hálósipkában és hálóköntösben szokta volna eltölteni. És mint a mezei egér, a mely az éhinség második esztendejében elindul meglátogatni a városi egeret, félenken tipeg útján a macskák városán keresztül: úgy totyog az utczákon ez az öreg ember is.

Néha, ünnepnapokon estefelé, még bizonytalanabban látjuk őt tovalopózni, és öreg szemei nedves, vízes

fényben csillognak. Ilyenkor be van rúgva ez a kis öreg ember. Nagyon kis mennyiség elég neki; egy félpint is lekapja már ingadozó két lábáról. Akadt valami részvevő ismerőse, — nem egyszer alkalmi ismerős csak, — a ki föl akarta melegíteni a gyöngöcségét egy kis sörrel. Ennek rendszerint az a következése, hogy a kis öreg embert hosszabb ideig nem láthatjuk. Mert a kis öreg ember a szegényházba jár haza; és onnan, ha jól viseli magát, ritkán eresztik ki (bár én azt hiszem, gyakran kiereszthetnék, tekintettel arra, hogy néhány esztendeig járhat már csak itt e földön); és ha rosszul viseli magát, akkor még jobban becsukják öt ötvenkilencz másik öreg embernek a berkébe, a kik közül mindegyik szakasztott mása a többinek.

Plornishné apja — egy szegény, kis, totyogó, csipogó öreg, mint valami haldokló madárka, a ki valaha, mint ő maga szokta mondani, „kótakötés“-sel foglalkozott és sok csapást állt ki és ritkán volt képes útat törni magának vagy meglátni az utat vagy felhajszozni a hozzávaló pénzt, hanem úgyszólván mindig hiába kereste az átjárókat, — Plornishné apja önszántából bevonult a szegényházba, a mely a törvény értelmében arra volt szánva, hogy a kerület irgalmas szamaritanusa legyen (a két penny nélkül, a mely rossz gazdálkodásra vallott), még pedig akkor vonult be, mikor szó volt annak a végrehajtásnak a foganatosításáról, a mely Plornish urat a Marshalsea-fogházba juttatta. A míg ve-jének anyagi helyzete ilyen kétségbeesett válságba nem jutott, az öreg Nandynak, — (ez volt a neve törvényes menedékhelyén, de öreg Nandy úrnak nevezték a Vérző Szív Udvarában), — megvolt a maga kuczkója Plornishék tűzhelye mellett és enni- meg innivalója Plornishék asztalánál. Mindig azt remélte, hogy ezt a családi helyecskét vissza fogja még szerezni, mihelyt újrámosolyog a szerencse vejeurára. Közben azonban, a míg a szerencse rendületlenül megóvta közönyösségét, egyike volt és az is akart maradni azoknak a kis öreg embereknek, a kik a kis öreg emberek berkében szakasztott másaj egymásnak.

De sem a szegénysége, sem a kabátja, a mely

sohasem volt divatos, sem lakása, a menedékház, nem csökkenthette lányának iránta való csodálatát. Plornishné oly büszke volt apjának tehetségére, hogy büszkébb akkor sem lehetett volna rá, ha tehetsége révén lordkanczellár lett volna belőle. Olyan szilárdan hitt apja modorának bájában és tapintatosságában, hogy nem hihetett volna benne szilárdabban akkor sem, ha modora révén főudvarmester lett volna belőle. A szegény, kis öreg ember tudott néhány fakó, elhalványodott, régi, kis nótát Chloeról és Phyllisről és Strepthonról, a kit Venus fia megsebzett; és Plornishné számára nem volt az operában sem ahhoz fogható zene, mint az a gyöngye, részketeg csipogás, a hogy' édesapja előadta ezeket a dalocskákat, mint valami rozoga, kis, törött sipláda, a melyet egy kis gyermek jorgat. A „kimenő napjain“, — ezeken a fénypontokon a maga öregemberes lapos szemhatárán, — az volt Plornishnének egyben öröme és fájdalom, ha így szólhatott apjához, miután megette a maga darab húsát és megitta a maga félpenny ára porter sörét: — Énekelj valamit, apukám!

Ilyenkor elénekelte nekik a kis öreg a Chloét, és ha nagyon jókedve volt, a Phyllist is, — a Strepthonra alig lett volna képes, mióta nyugalomba vonult, — és Plornishné ilyenkor ki szokta jelenteni, hogy véleménye szerint nem volt soha több olyan énekes a világon, mint az édesapja, és ekközben a szemét törölgette.

Ha az öreg Nandy ilyen alkalmakkor egyenesen a királyi udvarból jött volna vagy pedig maga lett volna a legnemesebb jégcsap, a ki diadalmasan tér haza valamelyik külföldi udvarból, hogy otthon átvegye kitüntetését utolsó rengeteg baklövéseért, Plornishné akkor sem vezethette volna őt körül nagyobb lelkesedéssel a Vérző Szív Udvarában.

— Itt van apa, — mondogatta ilyenkor, mikor bemutatatta az öreget valamelyik szomszédnak. — Apa nem-sokára itt fog lakni megint egészen nálunk. Ugy-e jó színben van a papa? Apa sokkal szebben énekel, mint valaha; soha életében nem felejtette volna el, ha halotta volna az előbb énekelni.

A mi Plornish urat illeti, ő feleségül vette ezeket

a hitzikkelyeket is, a mikor feleségül vette Nandy úrnak a lányát, s csak azon csodálkozott, hogyan lehetséges, hogy ilyen tehetséges öreg úrnak nem volt szerencséje. Hosszas megfontolás után annak tulajdonította ezt, hogy az öreg úr zenei tehetségét fiatal korában nem művelték ki tudományosan.

— Mert én csak a mondó vagyok, — érvelt Plornish úr, — hogy mért megy az kótakötőnek, a kiből magában is van muzsika? Ez lehet az oka, azt hiszem.

Az öreg Nandynak patronusa is volt: egyetlen patronusa. Olyan patronusa volt neki, a ki pazarul jól bánt vele, szinte mentetgetőzve, mintha szakadatlanul nagy bámész hallgatóságot hívná tanúbizonysággul arra, hogy akaratlanul is sokkal szívesebben kell bálnia ezzel az öreg ficzkóval, mint a hogy elvárhatták volna tőle, tekintettel az öreg együgyűségére és szegénységére. Az öreg Nandy több ízben ellátogatott volt a Marshalsea-fogházba, hogy találkozzék vejével, mikor ez utóbbi rövid ideig ott tartózkodott; és akkor történt, hogy a nemzeti intézmény apjának kegyét szerencsésen nemcsak megszerezte magának, hanem az idők folyamán lassan-lassan egyre jobban meg is szilárdította.

Dorrit úr úgy szokta fogadni ezt az öreg embert, mintha ez az öreg ember valami hűbérbirtok alapján a vazallusa lett volna neki. Apró lakomákat és teaestéket rendezett a számára, mintha valami távoli kerületből jött volna elébe hódolni, a hol a jobbagyság kezdetleges virágkorát éli még. Voltak pillanatok, a mikor esküdni mert volna rá, hogy ez az öreg ember régi szolgája volt neki, a ki dicséretes hűséget tanúsított mindig iránta. Mikor megemlékezett róla, egyszer-egyszer úgy beszélt róla, mint öreg nyugdíjasáról. Bámulatós öröme telt benne, ha láthatta, és ha fejtegetésekbe bocsátkozhatott lezüllött állapotáról, miután az öreg eltávozott. Nem győzött csodálkozni rajta, hogy a szegény teremtés egyáltalában egyenesen tudja még tartani a fejét.

— A szegényházban lakik, uram, a kerületi szegényházban; nincs semmi kényelme, nincsenek látogatói, nincs tekintélye, nincs becsülete, nincs semmi önállósága! Nagyon siralmas eset!

Az öreg Nandynak születésnapja volt, és a szegényházból kimenőt kapott. A születésnapját egy szóval sem említette, hiszen akkor talán odabenn tartották volna; mert az ilyen öreg embereknek egyáltalában nem lett volna szabad születniök. Eltotyogott úgy, mint rendszeren, a Vértő Szív Udvarába, megebédelt a lányánál és a vejénél, és elénekelte nekik Phyllist. Éppen befejezte az éneket, mikor Kis Dorrit bekukkantott hozzájuk az ajtón, hogy megkérdezze, hogy vannak.

— Dorrit kisasszony, — szölt Plornishné. — Itt a papa! Ugy-e jó színben van? És milyen jó a hangja!

Kis Dorrit kezét nyújtott az öregnek és mosolyogva azt mondta, hogy már nagyon régóta nem látta.

— Bizony, nagyon szigorúan bánnak a szegény apával! — mondta Plornishné, elnyúló ábrázattal. — Félannyiszor se eresztik ki a friss levegőre, mint a menyiszer megkívánná az egészsége. De most már majd nemsokára egészen hazakerül. Ugy-e, apa?

— Igen, drágám, remélem. Nemsokára, ha ez Isten is úgy akarja.

Most Plornish úr beszédet mondott, a melyet elmondott szóról-szóra változatlanul minden ilyen alkalmal. A beszéd a következő volt:

— Nandy Edward John, uram! A míg egy falatnyi harapnivaló és egy csöpp innivaló van, bármilyen fajta, ez alatt a földél alatt, addig a szó teljes értelmében szívesen látjuk itt, hogy kivegye belőle a maga részét. A míg egy maroknyi tűz vagy egy tenyérsnyi ágy van ez alatt a földél alatt, addig a szó teljes értelmében szívesen látjuk itt, hogy kivegye belőle a maga részét. Ha úgy fordulna, hogy nem lenne semmi sem ez alatt a földél alatt, épp oly szívesen látjuk, hogy kivegye a részét ebből is, csak úgy, mintha valamivel több vagy kevesebb lenne ez alatt a földél alatt. És ez az én véleményem, és ezért nem is kertelek, és ennél fogva arról van szó, hogy arra kérjük, és mért is nem teszi meg?

Erre a világos szónoklatra, a melyet Plornish úr mindig úgy mondott el, mintha rengeteg fáradsággal szerkesztette volna össze (a mi kétségtelenül így is volt), Plornishné apja csipogva így felelt:

— Szívemből köszönöm, Tamás, és nagyon jól ismerem a szándékaidat, és éppen ez az, a mit szívemből köszönök neked. De nem úgy van, Tamás. A míg olyan idők nem jönnek, a mikor nem veszi ki az ember a gyermekeid szájából, pedig most kivenné és akárminek mondd is, így van és rablás volna, bárha azok az idők eljöhhetnek, de nagyon hamar nem jöhhetnek el, Tamás, nem jöhhetnek el.

Plornishné, a ki kezében köténye csücskével, egy kissé félrefordította az arcát, visszafordult most megint a beszélgetőkhöz, és közölte Dorrit kisasszonnyal, hogy az édes apja készül átmenni a folyón, hogy lerójjja tiszteletét, ha csak Dorrit kisasszony azt nem mondja, hogy ez a látogatás most nem lenne alkalmas.

Kis Dorrit, a ki mindig együtt érzett a gyöngékkal, így felelt erre:

— Én most egyenesen hazamegyek, és ha az öreg úr velem akar jönni, örömetst elkísérem — szíves örömetst!

— Látod, papa! — kiáltott Plornishné. — Olyan friss, fiatal legény vagy te, hogy elmehetsz sétálni Dorrit kisasszonnyal! Gyere csak, hadd kötöm szép csokorra a nyakravalódat, mert hiszen te igazi piperkőcz vagy, papa, hogy párod sincsen.

E gyermeki tréfálkozás közben a lánya rendbeszedte a kis öreget, szeretettel megölelte s azután kiállt az ajtóba, karján beteges gyermekével, míg az erős gyermeke vígan legurult a lépcsőn, és onnan nézett kis öreg-apja után, a mint karját Kis Dorrit karjába fűzve eltotyogott.

Lassan haladtak és Kis Dorrit a Vashídon vezette őt keresztül és ott le is ültette, hogy kipihenje magát, és lenéztek a vízre és a hajózásról beszélgettek, és az öreg ember elmondta, hogy mit csinálna, ha egy arannyal rakott hajója érkeznék a kikötőbe (a terve az volt, hogy drága lakást bérelne Plornishéknak és magának egy mu-iató-kertben és ott élnének éljük fogytáig és a pinczér szolgálná ki őket) — és így aztán ritka szép születésnapja volt a kis öregnek. Őt percnyire voltak már csak útjuk céljától, mikor az utca sarkán, a hol lakott, Fan-

nyval találkoztak, a ki új kalapjában ugyanabba a révbe igyekezett, a hová ők.

— Szent Isten, Amy! — kiáltott ez a fiatal hölgy megdöbbenve. — Hogy tehetsz ilyet!

— Mit, édes Fanny?

— Ej! Sok mindent fel tudtam tételezni rólad, — felelt a fiatal hölgy izzó felháborodással, — de ilyesmit még terólad sem mertem volna elhinni!

— Fanny! — kiáltott Kis Dorrit sértődötten és elképedve.

— Óh! Ne nevezz engem Fannynak, te haszontalan kis mákvirág, te! Ilyen gondolat, hogy fényes nappal nyílt utcán végigmenjen az ember egy szegényházzal! (Az utolsó szót úgy lökte ki magából, mintha golyót röpített volna ki szélpuskából.)

— Óh, Fanny!

— Ha mondom, ne nevezz engem Fannynak, mert nem tűröm! Soha életemben nem láttam még ilyet! A hogy te föltetted magadban és elhatároztad, hogy minden alkalommal megalázol bennünket, az igazán hitványosság! Te gonosz kis teremtés!

— Hát az megaláz valakit, — szólt Kis Dorrit nagyon gyöngéden, — ha támogatja ezt a szegény kis öreget?

— Igenis, kisasszony! — vágott vissza a nénje, — és lesz rá gondom, hogy te is megtudd ezt. De tudod is, és éppen azért teszed, mert tudod. Életednek az a legfőbb gyönyörűsége, hogy családodat szerencsétlenségére emlékeztess. És életed másik nagy gyönyörűsége az, hogy aljas társaságba keveredjél. De tudd meg, hogy ha neked nincs érzéked az iránt, hogy mi illik, mi nem, énnekem van. Leszel szíves és megengeded, hogy én zavartalanul mehessen tovább egyedül az utca túlsó felén.

Igy szólván, kevélyen átsietett a tulsó gyalogjáróra. Az öreg botránykő, a ki tiszteletteljesen hajlongott egy-két lépéssel odébb (mert Kis Dorrit elbocsátotta karját ámulatában, mikor Fanny rátámadt), s a kit a türelmetlen járókelők lökdöstek és szidtak, mert elállja az utat, egy kissé támolyogva csatlakozott most megint a társához és így szólt:

— Remélem, kisasszony, nem történt semmi baja tisztelt atyjaurának? Remélem, nem történt semmi baj tisztelt családjában?

— Nem, nem, — felelte Kis Dorrit. — Köszönöm, nem. Adja ide megint a karját, Nandy úr. Nemsokára ott is lesziünk már.

Épp úgy elbeszélgetett vele, mint az előbb, és megérkeztek a kapus páholya elé, és ott találták Chivery urat, mert ő volt a soros, és beléptek. Véletlenül úgy esett, hogy a Marshalsea apja éppen akkor közeledett a kapus páholya felé, mikor Kis Dorrit a kis öreggel karonfogvást a börtön udvarára lépett a páholyból. Mikor a Marshalsea apjának szemébe ötlött ez a látvány, arczára a legnagyobb izgalom és kétségbeesés ült ki; és — tudomást sem véve az öreg Nandyról, a ki levett kalappal hajlongott a helyén, mint rendesen a Marshalsea apjának kegyes színe előtt, — sarkon fordult, a saját osztályának az ajtaiához sietett és felrohant a lépcsőjén.

Kis Dorrit a szerencsétlen öreget, a kit rossz órában vett védőszárnya alá, ott hagyta, miután előbb sebtében megigérte neki, hogy nyomban visszatér hozzá, és atyja után sietett. A lépcsőn találkozott Fannyval, a ki nyomon követte őt és sértett méltósággal igyekezett fölfelé. Csaknem egyszerre értek föl mind a hárman a szobába, a hol az apa leroskadt a székébe, kezeibe temette az arcját és keserves nyögést hallatott.

— Természetesen, — szólt Fanny. — Nagyon jól van ez így! Szegény, megbántott papa! Most legalább, remélem, elhiszed nekem, kisasszony?

— Mi bajod van, atyám? — kiáltott Kis Dorrit, atyja fölé hajolva. — Én szomorítottalak meg? Nem én, ugy-e nem én?!

— Nem te, igazán nem te? No lám! Óh, te, — Fanny elakadt, miközben kereste azt a kifejezést, a mely elég erős lesz, — óh te, közönséges gondolkozású kis Amy! Te igazi börtönvirág!

A Marshalsea apja egy kézmozdulattal véget vett e haragos szemrehányásoknak; arcját fölemelve, hangosan felzokogott, és mélabús fejét megrázta ifjabb lánya felé:

— Amy, tudom, hogy a mi a szándékodat illeti, ártatlan vagy. De szíven sebezted.

— A mi a szándékát illeti, ártatlan! — vágott közbe Fanny kérlelhetetlenül. — A mi a szándékát illeti, ostoba! Aljas! Az a szándéka, hogy lealacsonyítsa a családját!

— Atyám! — kiáltott Kis Dorrit sápadtan és remegve. — Nagyon sajnálom. Kérlek, bocsáss meg. Mondd meg, miről van szó, hogy máskor újra el ne kövesssem!

— Hogy miről van szó, te csűrő-csavaró kis jószág! — kiáltott Fanny. — Hiszen tudod, miről van szó. Én már megmondtam neked! Ne próbáld meg tehát a gondviselés színe előtt letagadni!

— Csitt! Amy, — szólt a Marshalsea apja, miközben zsebkendőjével többször végig törölte arczát s azután görcsösen a kezébe szorította a kendőt s a kezét leejtette a térdére; — én megtettem mindent, a mi telt tőlem, hogy itt a tömegetől külön válaszszalak. Megtettem, a mi telt tőlem, hogy itt külön állást biztosítsak a számodra. Lehet, hogy sikerült, a mit akartam; lehet, hogy nem sikerült. Lehet, hogy tudod; lehet, hogy nem tudod. Erről most nem nyilatkozom. Eltűrtém itt mindent, csak a megaláztatást nem. Ettől szerencsésen megkíméltek — a mai napig.

Görcsösen összeszorított ökle szétnyílt, és megint szeméhez emelte a zsebkendőjét. Kis Dorrit, a ki ott térdelt mellette a földön, könyörgő kezét atyja karjára téve, bünbánóan nézett rá. Miután ez a roham is véget ért, a Marshalsea apja megint összegyűrte a zsebkendőjét.

— A megaláztatástól szerencsésen megkíméltek a mai napig. Minden bajaimban megmaradt bennem az az — önérzet és az a — az a, ha szabad ezt a kifejezést használnom — hódolat önérzetemmel szemben azokban, a kik körülöttem voltak és megkíméltek — ha! — a megaláztatástól. De ma, ebben a pillanatban, keservesen éreztem a megaláztatást.

— Természetesen! Hogy' is lehetne ez másképp? — kiáltott az engesztelhetetlen Fanny. — Ha büszkélkedve

futkos az ember egy szegényházzal! (Elpukkant megint a szélpuska.)

— De, édes jó apám, — kiáltott Kis Dorrit, — hiszen én egy szóval sem akarok védekezni az ellen, hogy megsebeztem drága szívedet, — nem én! Isten látja lelke! — Összekulcsolta a kezét halálos kétségbeesésében. — Nem teszek mást, csak arra kérlek, azért könyörgök, hogy vigasztalódjál és bocsáss meg nekem. De ha nem tudtam volna, hogy te magad is jó szívvel vagy a kis öreghez és pártját fogod és mindig megörülsz neki, ha látod, nem jöttem volna együtt vele ide, atyám, igazán nem jöttem volna! A mit szerencsétlenül tettem, tévedésből tettem csak. Szándékosan dehogy akarok én könyvet fakasztani a szemedben, drága apuskám! — szólt Kis Dorrit, a kinek majd meghasadt a szíve, — semmiért, a mit a világ adhat vagy elvehet!

Fanny — félig haragosan, félig bűnbánóan — maga is zokogni kezdett és kijelentette, — mint a hogy ez a fiatal hölgy mindig ki szokta jelenteni, valahányszor félig rabja volt még a szenvedélynek, félig szabadult már tőle, félig dühös volt magára és félig az egész világra, — kijelentette, hogy azt szeretné, ha halott lenne.

A Marshalsea apja ekközben keblére vonta ifjabbik leányát és megsimogatta a fejét.

— No, no! Egy szót se többet, Amy, egy szót se többet, gyermekem! Elfelejttem a dolgot, mihelyt csak tudom. Hiszen — (itt hisztériás öröm fogta el) — én — hamarosan kiheverem majd. Tökéletesen igaz, drágám, hogy én *mindig* megörülök az én öreg nyugdíjasomnak, — mint olyannak, mint olyannak, — és hogy — ha! — úgy támogatom és szívelem azt a — hm! — törött nádszálát — azt hiszem, bátran nevezhetem így tapintatlanság nélkül — a mint körülményeim között telik tőlem. Teljesen igaz, hogy így van, édes gyermekem. De a mikor ezt teszem, ugyanakkor megóvom a — ha! — ha szabad így mondanom — az önérzetemet is. A hozzám illő önérzetemet. És vannak dolgok, a mik — (itt megállt, hogy zokogjon), — a mik összeférhetetlenek ezzel az önérzettel és sértik — mélyen sértik ezt az önérzetet. Nem az, hogy az én jó Amymet figyelmesnek

és — ha! — leereszkedőnek látom az én öreg nyugdíjasom iránt — nem ez bánt engemet. Az bánt, hogy világos magyarázattal vessek véget ennek a kínos esetnek, az bánt, hogy azt kellett látnom, hogy a gyermekem, a tulajdon gyermekem, a tulajdon lányom a nyílt utcáról mosolyogva — mosolyogva! — lépett be ebbe az intézetbe — karonfogvást — óh, Istenem! — egy libériával!

Ezt a czélzást a kabátra, a melynek nem volt sem szabása, sem divatja, alig hallható hangon nyögte ki a holdogtalan úricmber, miközben összegyűrt zsebkendőjét magasra fölemelte. Megbántott érzései talán újabb kínos megnyilatkozásra találtak volna, ha nem kopogtak volna az ajtón, immár másodizben, és Fanny (a ki még mindig azt kívánta, bárcsak halott lenne, de most már annyira ment, hogy hozzátette azt is, bár csak a temetőben pihenne!) — el nem kiáltotta volna magát: — Tessék!

— Ah, John úr! — szólta a Marshalsea apja megváltoztatott, nyugodt hangon. — Mi ujság, John úr?

— Levele van, uram, az imént hagyták odalent a páholyban egy üzenettel együtt, s minthogy én is éppen ott voltam, azt gondoltam, uram, legjobb lesz, ha én magam felhozom mindjárt.

A szónok figyelmét nagyon is elfoglalta az a siralmas látvány, a hogy Kis Dorrit, fejét félrefordítva, ott térdelt atyja lábánál.

— Mit nem mond, John! Köszönöm!

— A levél Clennam úrtól való, uram, — ez a válasz, — az üzenet pedig az, uram, hogy Clennam úr üdvözlétét küldi és ma délután bátorkodik személyesen is tiszteletét tenni, azt remélve, hogy itthon találja önt és — (a szónok figyelmét még inkább elfoglalta a látvány, mint előbb) — és Amy kisasszonyt is.

— Óh!

Mikor a Marshalsea apja belepillantott a levélbe (egy bankjegy volt benne), elpirult egy kissé és megint megsimogatta Amynek a fejét.

— Köszönöm, John úr. Rendben van. Nagyon lekötelezett a szívességével. Válaszra senki sem vár?

— Nem, uram, nem vár senki.

— Köszönöm, John. Hogy van az édesanyja, John úrfi?

— Köszönöm, uram, nincs olyan jól, mint a hogy szeretnék, — voltaképpen egyikünk sincs olyan jól apán kívül, — de azért meglehetősen van, uram.

— Minden jót kívánunk neki. Legyen szíves, közölje vele a jókívánságainkat, John úrfi.

— Köszönöm, uram. Meg fogom neki mondani.

És ifjabb Chivery úr elvonult, miután ott helyben önkéntelenül egy teljesen új sírfeliratot rögtönzött a maga számára, a következő tartalommal: „Itt nyugszik Chivery John teste, A ki, Miután ekkor meg ekkor, Láta élete eszményképét, Fájdalomban és könyek között, És miután érezte, hogy képtelen ezt a szörnyű látványt elviselni. Nyomban visszatért vigasztalhatatlan szüleinek a házába, És gyorsan elszánva magát, Saját kezével véget vetett életének.“

— No, no, Amy! — szólt a Marshalsea apja, mikor John úrfi mögött bezárult az ajtó, — ne is beszéljünk tovább a dolgról.

Az utolsó pár perc jelentékenyen megjavította a kedvét, úgy hogy szinte jókedvű lett.

— Hol marad azóta az én öreg nyugdíjasom? Nem szabad tovább egyedül hagynunk, mert még különben azt találja hinni, hogy nem látjuk szívesen, és ez nagyon fájna nekem. Lemégy érte, gyermekem, vagy én menjek le?

— Ha megtennéd, atyám, — szólt Kis Dorrit, a ki minden áron el akarta állítani a zokogását.

— Hogyne, szívecském. Egészen elfelejtettem: a szemed meglehetősen vörös. No, no! Derülj föl, Amy. Ne aggódjál miattam. Én már megint egészen a régi vagyok, szívem, egészen a régi. Fredj a szobádba, Amy, és légy megint kedves és jókedvű, hogy fogadhasd Clennam urat.

— Jobb szeretnék a szobámban maradni, atyám, — felelte Kis Dorrit, a ki most még bajosabban tudta összeszedni magát, mint az előbb. — Jobb szeretnék nem találkozni Clennam úrral.

— Óh, piha, piha, szívem, ez csacsiság! Clennam úr igazi úriember — igazi úriember. Néha tartózkodó egy kissé; de, ha mondom, rendkívül finom modorú úriember. Nem szeretném, ha nem lennél itt, hogy fogadd Clennam urat, szívecském, különösen ma délután. Eredj hát, és frissítsd föl magadat, Any; eredj és frissítsd föl magadat, a hogy jó leányhoz illik.

Kis Dorrit az utasítás értelmében kötelességtudóan felállt és engedelmeskedett; de mielőtt kiment a szobából, előbb megállt egy pillanatra a néncje előtt, hogy békecsókot adjon neki. Erre, ez a fiatal hölgy, a kinek a lelke nagyon fel volt zavarva, s a ki egyelőre nagyon is elkoptatta már azt a kívánságot, a mivel rendszerint le szokta magát csillapítani, arra a fényes ötletre jutott és ötletét nyomban végre is hajtotta, hogy azt kívánja, bárha meghalt volna már inkább az öreg Nandy, mint sem hogy idejőjjön az utálatos, unalmas, nyomorult fráter, és viszálykodást támasszon két szerető testvérszív között.

A Marshalsea apja pedig, a kinek annyira megjavult a kedélyállapota, hogy dudolgatott is magában és fekete bársony sapkáját egy kissé félreapta a fején, lement az udvarba és öreg nyugdíjasát, levett kalappal, ott találta a kapuban, a honnan azóta el nem mozdult.

— Jöjjön, Nandy! — szólt a Marshalsea apja nagyon nyájasan. — Jöjjön fel, Nandy; hiszen ismeri az utat! Hát mért nem jön fel az emeletre?

Ezúttal annyira leereszkedő volt a Marshalsea apja, hogy kezét is nyújtott az öreg Nandynak és így szólt: — Hogy van, Nandy? Nincs semmi baja?

A dalénekes erre így felelt: — Köszönöm, igen tisztelt uram, most hogy láthatom nagyságodat, sokkal jobban vagyok.

Mialatt keresztülmentek az udvaron, a Marshalsea apja be is mutatta őt egy fogolytársának, a ki nem régi lakója volt a Marshalseának.

— Egy régi ismerősöm, uram, egy öreg nyugdíjas. — Ezután gondoskodóan így szólt: — Födje be a fejét, derék Nandy barátom; tegye föl a kalapját!

De pártfogói gondoskodása nem érte be ennyivel;

mert megbízta Maggyt, hogy készítse el a teát, s azután kioktatta, hogy hozzon fel bizonyos fajta teasüteményt, friss vaját, tojást, hideg sonkát és bugyacsot. A vásárlás céljaira átnyújtott Maggynak egy tízfontos bankjegyet és jól a lelkére kötötte, hogy vigyázzon a váltásnál. Mindez az előkészület meglehetősen előrehaladt már és Amy is megint visszajött már a kézimunkájával, mikor Clennam beállított hozzájuk. A Marshalsea apja nagyon kegyesen fogadta a vendéget és meghívta, hogy vegyen részt szerény lakomájukban.

— Amy, szívecském, te jobban ismered Clennam urat, mint a hogy énnekem szerencsém van ismerni őt. Fanny, drágám, te is ismered már Clennam urat.

Fanny gőgösen üdvözölte Clennamot; ilyenkor mindig az volt neki a néma álláspontja, hogy nagy összeesküvés van készülöben, a melynek célja a család lealacsonyítása az által, hogy nem értik meg vagy hogy nem adóznak neki kellő tisztelettel, és Clennam is egyike az összeesküvőknek.

— Ez pedig, Clennam úr, vegye tudomásul, egy régi nyugdíjasom, az öreg Nandy, egy nagyon hűséges, öreg ember. (Úgy beszélt róla mindig, mint holmi régiségről, holott ő maga is idősebb volt nála egy-két esztendővel). — Megálljunk csak! Azt hiszem, ismeri Plornisht? Ha nem csalódom, Amy lányom említette, hogy ön ismeri a szegény Plornisht?

— Óh, hogyan ismerném! — szólt Clennam Arthur.

— Nos, uram, az öreg Nandy Plornishnének az édesatyja.

— Igazán? Nagyon örülök, hogy megismerhettem.

— Még jobban örülne, ha ismerné számos jó tulajdonságát, Clennam úr.

— Remélem, ezzel is megismerkedem majd, most hogy megismerkedtünk, — szólt Arthur, a kinek titokban megesett a szíve az alázatos, görnyedt kis emberen.

— Ma ünnepnapja van, és eljött meglátogatni öreg barátait, a kik mindig szívesen látják, — jegyezte meg a Marshalsea apja. Azután kezét szája elé tartva, hozzátette még: (— Kerületi szegényház, szegény, öreg ficzkó. Ma kimenője van.)

Ezenközben Maggy, kisanyjának nesztelen támogatásával, megterítette az asztalt és mindennel elkészült. Minthogy nagy volt a meleg és a börtönben fojtott volt a levegő, az ablak tárva-nyitva volt.

— Ha Maggy szétteríti ezt az ujságot az ablakdeszkán, szívem, — szólt a Marshalsea apja elégedetten és félig súgva Kis Dorrithoz, — az én öreg nyugdíjasom megihatja ott a teáját, a míg mi többiek is megisszuk a magunkét.

Így aztán szépen ellátták Plornishné édesatyját, miután körülbelül egy lábnyi szakadékkal elválasztották őt, úgy, a mint illett, a jó társaságtól. Clennam sohasem látott még a másik apának, a Marshalsea apjának nagy-lelkű pártfogásához hasonló dolgot; és elmerült e pártfogás számos csodáján való töprengésbe.

A legszembeötlőbb volt talán a csodák közül az az épületesség, a melylyel utalt a nyugdíjas gyöngéire és fogyatkozásaira. Mintha szerető ápoló lett volna, a ki egyfolytában magyarázgatja a rábízott ártatlan állatnak a romlását.

— Még egy darab sonkát, Nandy? Micsoda, nem kész még? Hogy lehet ilyen lassú!? (Kipotyog az utolsó pár foga is a szegény öregnek, — magyarázta a társaságnak.)

Majd meg ezt kérdezte: — Nem akar bugyacsot, Nandy? — s minthogy a kis öreg nem felelt rögtön, a Marshalsea apja megjegyezte: (— A hallása nagyon megromlott már. Nemsokára egészen megsiketül.)

Később így szólt: — Sokat sétál, Nandy, ott a falak közt az udvaron, a hol lakik?

— Ném, uram; nem. Nem nagyon szeretek sétálni.

— Nem, természetesen, — hagyta rá a Marshalsea apja. — Persze, persze. — Azután titkon felvilágosította a társaságot: (— A lába oda van.)

Egyszer meg azt kérdezte a nyugdíjastól, azzal az általános jószágossággal, a mely azért kérdezősködik csak, hogy foglalkoztassa a másikat: milyen idős a legfiatalabb unokája?

— Edward John, — szólt a nyugdíjas, lassan letévé

kését és villáját, hogy gondolkozhasson. — Hogy milyen idős, uram? Hadd lám csak!

A Marshalsea apja a homlokához tapintott: (— Gyöngé az emlékezete.)

— Edward John, uram? Ejnye, igazán elfelejtetem. E pillanatban nem tudnám pontosan megmondani, uram, hogy két éves és két hónapos-e, vagy pedig két éves és öt hónapos-e? Vagy az egyik, vagy a másik.

— Ne gyötörje magát az elméje erőltetésével, — felelt a Marshalsea apja végtelen elnézéssel. (— A szellemi képessége nyilván hanyatlak — a szegény öreg belerozsdásodik abba az életbe, a melyet folytat!)

Mennél több ilyen fölfedezést tett a nyugdíjason (legalább azt képzelte, hogy tesz), annál nagyobb kedve telt benne; s mikor felemelkedett a székéről a tea után, hogy búcsúzzék a nyugdíjastól, a ki czélzást tett rá (igen tisztelt uram), hogy attól fél, letelik az ideje: úgy kiegyenesedett és olyan feszesen állt, a hogy csak telt tőle.

— Aztán ez nem shilling ám, tudja, Nandy, — szólt, a kis öreg kezébe nyomva egy shillinget, — hanem dohány.

— Igen tisztelt uram, köszönöm. Dohányt veszek rajta. Hálás köszönetemet és tiszteletemet fejezem ki Amy kisasszonynak és Fanny kisasszonynak. Jó éjszakát kívánok, Clennam úr.

— Aztán ne feledkezzék meg rólunk, Nandy, — szólt a Marshalsea apja. — Jöjjön el megint, ha szabad lesz a délutánja. Ki ne mozduljon hazulról a nélkül, hogy bennünket meg nem látogat, mert különben féltékenyek leszünk. Jó éjszakát, Nandy. Vigyázzon, mikor lemegy a lépcsőn, Nandy; nagyon egyenetlen és kitaposott már.

Azután kiállt a lépcső tetejére és onnan figyelte, hogyan megy le az öreg. És mikor visszajött megint a szobába, ünnepélyes elégedettséggel így szólt:

— Szomorú látvány ez, Clennam úr, bárha az a vigasztalása meg is van az embernek, hogy ő maga nem érzi. A szegény öreg boldogtalan roncs már csak. A szellemi ereje megtört, oda van — porrá lett — kihullott belőle, uram, teljesen!

Minthogy Clennamnek volt rá oka, hogy ott maradjon még, felelt valamit, a mit éppen felelhetett, erre az elmélkedésre, és odaállt az ablakba a Marshalsea apjával, mialatt Maggy és kisanyja elmosta és elrakta a teázó készletet. Clennam megfigyelte, hogy társa úgy áll ott az ablakban, mint valami barátságos és megközelíthető uralkodó, s hogy a mikor valamelyik alattvalója odalenn az udvarban föltekint és köszön, az üdvözlést úgy viszonzozza, mintha valósággal áldását küldené le rá.

Mikor Kis Dorrit leült kézimunkájával az asztalhoz, Maggy pedig az övével az ágy szélére, Fanny kezdte felkötni a kalapját, annak jeléül, hogy távozni készül. Arthur, a kinek megvolt rá még mindig az oka, tovább maradt. E pillanatban nyílt az ajtó, még pedig minden bejelentő kopogtatás nélkül, és belépett Tip úri. Megcsókolta Amyt, a ki felugrott, hogy elébe siessen, intett Fannynak, intett az atyjának, sötét pillantást vetett a vendégre, a nélkül, hogy rá akart volna ismerni, aztán leült.

— Kedves Tip, — szólt Kis Dorrit szelíden, a kit megbotránkoztatott bátyja viselkedése, — nem látod...

— Dehogyan is nem látom, Amy. Ha arra célzol, hogy vendégetek van, — mondom, ha arra célzol, — felelt Tip, nyomatékosan hátra szegve fejét a Clennamhez közelebb lévő válla fölött, — hát azt látom!

— És ennyi az egész mondanivalód?

— Ennyi az egész. És fölteszem, — tette hozzá kisvártatva a kevély fiatal ember, — hogy a vendég meg fog érteni engem, ha azt mondom, hogy ennyi az egész mondanivalóm. Szóval, fölteszem, hogy a vendég meg fogja érteni, hogy nem úgy bánt velem, a hogy úriemberrel szokás bánni.

— Egyáltalában nem értem, — jegyezte meg nyugodtan a bűnös személyiség, a kit a célzás illetett.

— Nem? Hát akkor, hogy világosabban lásson, uram, arra kérem, engedje meg, hogy közöljem önnel, hogy ha én egy illő formába öntött kérést, még pedig sürgős kérést és diszkrét kérést intézek valakihez, hogy segítsen ki ideig-óráig zavaromból, és ha az a valaki könnyen kisegíthetne, — ha mondom, könnyen kisegít-

hetne! — és ha az a valaki e helyett azt írja vissza nekem, hogy ne haragudjam, de nem teheti meg, hát akkor ezt úgy tekintem, hogy nem úgy bánt velem, ahogy úriemberrel szokás bánni.

A Marshalsea apja, a ki eddig némán figyelt fiára, mihelyt végig hallgatta ezt a beszédet, haragosan így szólalt meg:

— Hogy merészelsz — —

De a fia szavába vágott:

— Ugyan, atyám, ne is kérdezd, hogy merészkelem, mert ez csak üres beszéd. A mi pedig viselkedésemet illeti, a melyet jónak láttam az itt jelenlevő személylyel szemben választani, hát arra büszke lehetsz, mert annak a bizonyosága, hogy van bennem kellő önértzet.

— Meghiszem azt! — kiáltott Fanny.

— Kellő önértzet? — szólt a Marshalsea apja. — Igen, kellő önértzet; illő önértzet! Hát annyira jutottunk, hogy a fiam oktat engem — *engem* — önértzetre!?

— Ugyan, atyám, ne vitatkozzunk erről vagy ne vesszünk össze e miatt. Teljesen tisztában vagyok vele, hogy az itt jelenlevő személy nem úgy bánt velem, mint a hogy úriemberrel szokás bánni. És ezzel vége!

— Dehogyan is vége, uracskám! — felelte a Marshalsea apja. — Egyáltalában nincs vége. Tisztában vagy vele? Tisztában vagy vele?

— Úgy van. Mire jó hát ez az izgalom?

— Mire jó? — szólt a Marshalsea apja hevesen. — Arra, hogy te neked nincs jogod tisztában lenni olyasmivel, a mi rettenetes, a mi — ha — erkölcstelen, a mi — hm — apagyilkos dolog. Nem, Ciennam úr! Kérem, uram! Ne kívánja, kérem, hogy hallgassak. Itt olyan elvről van szó, a mely elől — hm — meg kell hátrálni — ha — a vendéglátás követelményeinek is. Tiltakozom fiamnak az állítása ellen. Határozottan — ha — visszautasítom!

— Ugyan mi hasznod van belőle, apám? — kérdezte a fiú félvállról.

— Mi hasznom van belőle, uracskám? Az önértzetem az — hm — a mi fellázad ellene. (Elővette a zseb-

kendőjét és megnyomkodta vele az arcát.) Személyes sértést látok benne. Tegyük fel, hogy én magam is egy ízben — ha — vagy több ízben — hm — illő szavakba foglalt felszólítást és diszkrét felszólítást és sürgős felszólítást intéztem valakihez egy kis ideiglenes szíveség irányában. Tegyük fel, hogy ezt a szívességet könnyen lehetett volna teljesíteni és még sem teljesítették, és hogy az illető úr közölte velem, hogy ne haragudjam érte. Már most eltűrjem, hogy a fiam azt mondhassa, hogy ez esetben úgy bántak velem, a hogy úriemberrel nem szokás bánni? És hogy én — ha — ebbe csak úgy belenyugodtam?

Amy leánya megpróbálta a Marshalsea apját gyöngéden megnyugtítani, de a Marshalsea apja a viláért sem akart megnyugodni. Kijelentette, hogy önérzete fel van lázadva, és hogy ilyesmibe nem hajlandó belenyugodni.

Megkérdezte még egyszer: eltűrje-e, hogy ilyesmit a szemébe vágjon a tulajdon fia, a tulajdon otthonában? El kell-e tűrnie ezt a megaláztatást a saját véréből?

— Önkényesen vonatkoztatod magadra a dolgot, apám, — mondta dörögve a fiatal úriember. — A mire nézve tisztában vagyok magammal, az egyáltalán nem érdekelhet téged. A mit mondtam, az egyáltalában nem vonatkozik rád. Mért akarsz mindenáron mások bőrébe bújni?

— Azt felelem erre, hogy nagyon is érdekel a dolog, — felelt a Marshalsea apja. — Felháborodva közlöm veled, hogy — hm — hogy — ha — atyád helyzetének nehézsége és különössége beléd fojthatná a szót, ha már más megfontolás nem tart vissza attól, hogy — ha — ilyen természetellenes elveket ne hangoztass. És ha már gyermeki belátás nincs benned, — hát legalább nem vagy-e — hm — keresztény? Vagy talán — ha — atheista vagy? Avagy keresztényhez illő dolog-e, azt kérdem tőled, erkölcsileg szorongatni és megbélyegezni — ha — valakit azért, mert most az egyszer arra kér, hogy ne haragudjál rá, de nem teheti, mikor ugyanaz a valaki — ha — máskor talán megteszi a kívánt szíves-

séget? Nem az illik-e a jó keresztényhez, hogy — hm — máskor tegyen próbát az illetővel?

Valósággal vallási felbuzdulásba lovalta bele magát.

— Látom már, — szólt Tip felállva, — hogy ma este hiába várok itt méltányló ítéletet, s ezért az lesz a legokosabb, ha elmegyek! Jó éjt, Amy. Ne búsulj. Sajnálom, hogy itt történt, és a te jelenlétedben történt, kicsikém, szavamra, sajnálom! De hát önérzetemet nem nyomhatom el, még a te kedvedért sem.

Igy szólván, föltette a kalapiját és kiment Fanny kisasszony kíséretében. És Fanny kisasszony úgy vélte, hogy a saját önérzetével nem férne össze, ha kevésbbé ellenségesen búcsúznék Clennamtól egy tüntető szemmeresztésnél, a mely annyit jelentett, hogy Fanny kisasszony mindig tudta, hogy Clennam az összeesküvők nagy táborához tartozik.

Mihelyt elmentek, a Marshalsea apja eleinte hajlandónak mutatkozott rá, hogy megint kétségbeessék, és ezt meg is tette volna, ha szerencsére egy-két percz múlva be nem állít hozzájuk egy úriember, hogy meghívja őt a kantinba. Ugyanaz az úriember volt, a kivel Clennam is találkozott ott akkor éjszaka, mikor véletlenül bennszorult a Marshalseaben, s a kinek lelkét az a megfoghatatlan szomorúság nyomta volt, a miatt az alap miatt, a melyet állítólag a Marshalsea igazgatója elkezelt. Küldöttségben jött, hogy a Marshalsea apját lekísérje az elnöki székbe, a mennyiben egy kis dalünnepségről volt szó, a melynek elnöki tisztségét az egybegyűlt fogházlakók társaskörében a Marshalsea apja már régebben elvállalta.

— Látja, Clennam úr, — szólt a Marshalsea apja, — ime, ilyen ellentmondásokkal jár itteni poziczióm. De a köz iránt való kötelességről van szó! És meg vagyok győződve róla, hogy a köz iránt való kötelességet önnél jobban senki sem tudja méltányolni.

Clennam arra kérte, hogy egy pillanatig se késlekedjék.

— Amy, szívem, ha rá tudod beszélni Clennam urat, hogy tovább maradjon, akkor nyugodtan rád bíz-

hatom, hogy eleget tégy a mi szegény, torz házigazdai tisztünknek; és talán módodban lesz az is, hogy legalább részben eloszlasd Clennam úr kedélyéről azt a borút, a melyet az a — ha — váratlan és kellemetlen esemény hozott rá, a mely a teázás után történt.

Clennam biztosította róla, hogy a szóban forgó esemény nem hozott kedélyére semmiféle borút, s ennél-fogva nincs is mit eloszlatni.

— Tisztelt uram, — szolt a Marshalsea apja, megemelve fekete sapkáját és megszorítva Clennam kezét, a mivel azt jelezte, hogy pontosan megkapta mai levelét a melléklettel együtt, — ég áldja meg önt!

Végül tehát elérte Clennam azt a czélt, a melynek kedvéért ott maradt, és most már beszélhetett teljesen egyedül Kis Dorrral. Mert Maggy ott volt ugyan, de nem számított.

HARMINCZKETTEDIK FEJEZET.

Ujabb jövendőmondás.

Maggy az ablak mellett ült a szobában, nagy fehér fejkötőjében, a melynek sűrű fodra eltakarta a mi profilja volt (sok úgy sem igen volt neki), és használható szemét munkájára függesztette. Lebernyeges fejkötője és használhatatlan szeme teljesen elkülönítette őt kis anyjától, a kinek széke szemközt volt az ablakkal. A lábcsozogás és lábdobogás odakünn az udvar kövezetén nagyon megfogyatkozott, mióta az elnök elfoglalta helyét, mert a fogolytársak áradata a zeneestély irányába hömpölygött. Egynéhányan, a kiknek nem volt zene a lelkükben avagy pénz a zsebükben, ide-oda mászkáltak még; és a látogatóban ott időző feleségnek, továbbá a még meg nem szokott, csüggeteg fogolynak ismert alakja ott ödöngött a kuczkókban, mint a hogy más helyek kuczkóiban meghuzódnak a tépett pókhálók és más efféle, nem szemnek való csúfságok.

A legcsendesebb idő volt most a fogházban, az éjszakai órákon kívül, mikor a fogházlakók az álom jótéményét élvezik. Hébe-korba taps zúgott fel a kantin

asztalai felől, annak jeléül, hogy a zeneest egy-egy száma sikerrel befejeződött, vagy pedig, hogy egybegyült gyermekei megfelelő módon fogadták közös apjuknak egy-egy pohárköszöntőjét vagy bölcs mondását. Olykor-olykor egy-egy versszak, a melyet erősebb hangon énekeltek a többenél, értesítette a hallgatókat, hogy valamelyik szájaskodó basszushang a kék vizeket vagy a vadászterületet járja, vagy a rénszarvast űzi vagy a hegytetőn időzik vagy a pusztában barangol. De a Marshalsea igazgatója jobban tudta ezt és szigorú pórázon tartotta a szájaskodót.

Mikor Clennam Arthur le akart ülni Kis Dorrit mellé, Kis Dorrit annyira remegett, hogy alig bírta varrótűjét tartani. Clennam gyöngéden rátette a kezét Kis Dorrit munkájára és így szólt:

— Engedje meg, kedves Kis Dorrit, hogy ezt most félretegyem.

Kis Dorrit átnyújtotta munkáját és Clennam félretette. Kis Dorrit két kezét ekkor görcsösen összekulcsolta, de Clennam egyik kezét a kezei közé fogta.

— Milyen ritkán láttam mostanában, Kis Dorrit!

— Sok volt a dolgom, uram.

— De éppen ma hallottam véletlenül, — szólt Clennam, — hogy ott járt mellettem, azoknál a derék embekeknél. Mért nem néz be ilyenkor hozzám is?

— N-e-m tudom. Illetve, azt gondoltam, hogy önnek is sok a dolga. Mostanában mindig sok a dolga, ugy-e?

Clennam látta a remegő kis alakot, lehajtott fejét és szemét, a melyet nyomban lesütött, mihelyt őrá tekintett vele, — látta, és mély részvét és gyöngédség fogta el.

— Gyermekeim, nagyon megváltozott!

Kis Dorrit nem bírt tovább uralkodni a remegésén. Gyöngéden visszahúzta a kezét, a másik kezébe tette, és ott ült előtte, fejét lehajtva és minden izében reszketve.

— Édes Kis Dorritom, — mondta Clennam résztvevően.

Kis Dorrit sírva fakadt. Maggy hirtelen megfordult

és legalább egy perczig Kis Dorritra bámult; de nem avatkozott bele a dologba. Clennam várt egy ideig, mielőtt újra megszólalt.

— Nem tudom elviselni, — szolt aztán, — hogy sírni lássam; de remélem, hogy ez csordultig telt szívének az enyhülése csak.

— Úgy van, uram. Semmi más, csak ez.

— No, no! Félttem, hogy nagyon a lelkére veszi azt, a mi itt történt az imént. Nincs jelentősége; egyáltalában nincsen. Csak azért vagyok szerencsétlen, hogy véletlenül találkoztam vele. Legyen vége — ezekkel a könnyekkel. Igazán, egyetlen könnycseppre sem érdemes. Egyetlenre sem. Szívesen beleegyezem, hogy akár ötvenszer is ismétlődjék naponta az ilyen semmiség, ha ezzel egy pillanatnyi szívfájdalomtól megkímélem magát, Kis Dorrit.

Kis Dorrit most végre nekibátorodott és ezt felelte sokkal inkább a maga szokott módján:

— Ön olyan jóságos! De ha nem volna is benne semmi szomorú és szégyenletes, akkor is olyan csúf viszonzása az ön . . .

— Csitt! — szolt Clennam mosolyogva és kezét Kis Dorrit ajkára illesztve. — A feledékenység kegyedben, a ki oly sok mindenre és olyan jól emlékszik, igazán új dolog lenne. Hát emlékeztessém rá, hogy én nem vagyok és nem is voltam soha más, mint az a jóbarát, a kinek megígérte, hogy megajándékozza a bizalmával? Nem. Hiszen emlékszik rá, ugy-e?

— Erre igyekszem; hisz máskülönben meg kellett volna szegnem ígéretemet épp az imént, mikor megtévedt bátyám itt volt. De ugy-e ön tekintetbe fogja venni, hogy a bátyám itt nőtt fel ezen a helyen, és nem ítéli meg, tudom, keményen a szegény fiút.

Így szólván felemelte a tekintetét, s jobban szemügyre véve Clennam arcát, mint eddigelé, hirtelen megváltozott hangon így szolt:

— Csak nem volt beteg, Clennam úr?

— Nem.

— Sem szomorúság nem érte? Sem bántódás? — kérdezte Kis Dorrit aggódva.

Most Clennamen volt a sor, hogy ne tudjon rögtön mit válaszolni a kérdésre. Végül ezt felelte:

— Az igazat megvallva, egy kis szomorúság ért a minap, de már elmúlt. Annyira meglátszik rajtam? Több szilárdságra és önuralomra volna szükségem. Azt hittem, van is. Magától kell megtanulnom. Ki taníthatna meg rá jobban?

Sohasem jutott eszébe, hogy Kis Dorrit meglátja rajta azt, a mit senki más meg nem láthatott. Sohasem jutott eszébe, hogy nincs a világon sehol szem, a mely oly fénynyel és akkora erővel néz rá, mint Kis Dorrité.

— De ez rávezet valamire, a miről beszélni akarok kegyeddel, — folytatta Clennam, — és ezért nem is haragszom az arcomra, hogy meséket mond és hűtellen hozzáam. Aztán meg gyönyör és privilégium rám nézve, hogy az én Kis Dorritomnak vallomást tehetek. Hadd gyónjam meg tehát, hogy megfélekedve arról, milyen komoly vagyok és milyen öreg vagyok és hogy mennyire elszaladt már fölöttem az az idő, a mely effélékre való, az egyhangúság és a csekélyke boldogság sok esztendejével, a mely hosszú életemet lefoglalta messze innen, a nélkül, hogy súlyt adott volna neki, — mondom, minderről megfélekedve azt képzeltem, hogy szeretek valakit.

— Ismerem az illetőt, uram? — kérdezte Kis Dorrit.

— Nem, gyermekem.

— Nem az a hölgy, a ki az ön kedvéért oly szíves volt hozzám?

— Flóra? Nem, nem. Azt hitte . . .

— Voltaképpen sohasem hittem egészen, — szólta Kis Dorrit, inkább saját magához intézve szavait, mint Clennamhez. — Csodálkoztam rajta egy kicsit.

— Nos hát! — szólta Clennam, a kit teljesen hatalmába ejtett az az érzés, a mely elfogta volt őt ott a fásorban a rózsák éjjelén, az az érzés, hogy öreg ember, a ki végzett már életének ezzel a gyöngédebb részével, — beláttam tévedésemet, gondolkoztam rajta egy kicsit — illetve jó sokat — és megokosodtam. Megokosodva, megszámláltam éveimet, tűnődtem rajta, mi vagyok,

hátra néztem, előre néztem, és úgy találtam, hogy nemsokára megöszülök. Úgy találtam, hogy felkapaszkodtam már a dombra, átkeltem már a dombtető fensikján és most már gyorsan lefelé haladok.

Óh, ha tudta volna, milyen kínzó gyötrelmet okozott annak a türelmes szívnek, a mikor így beszélt! Holott az volt a szándéka, hogy megvigasztalja és szolgálataira legyen.

— Úgy találtam, hogy az a nap, mikor ilyesmi illetet volna hozzám, vagy jó lett volna számomra, vagy reménnyel és boldogsággal biztathatott volna akár engem, akár mást, a ki kapcsolatban volt velem, régen elmúlt és nem is fog soha visszatérni.

Óh! Ha tudta volna, ha tudta volna! Ha láthatta volna kezében a tört és a kegyetlen sebeket, a melyeket Kis Dorritjának hűséges, vérző szívéen ütött!

— Mindez elmúlt és én örökre elfordítottam róla az arcomat. Mért beszélek erről Kis Dorritnak? Mért mutatom meg kegyednek, gyermekem, az esztendők sorát, a mely elválaszt egymástól bennünket, és mért emlékeztetem magát arra, hogy évei teljes számával előbbre vagyok az életemben magánál?

— Remélem azért, mert bizalommal van hozzám. Mert tudja, hogy semmi sem érintheti önt a nélkül, hogy engem is ne érintene; hogy semmi sem teheti önt boldoggá vagy boldogtalanná, a nélkül, hogy engem, a ki annyi hálával tartozom önnek, szintén boldoggá vagy boldogtalanná ne tenne.

Clennam hallotta Kis Dorrit hangjának a remegését; látta komoly arcát, látta tiszta, hűséges szemét, látta pihegő keblét, a mely örömet odavetette volna magát eléje, hogy felfogja a Clennam szívének szánt halálos dőfést és haldokolva így kiáltson fel: — Szeretlek! — Hallotta és látta mindezt, de az igazság leghalványabb sejtelve sem derengett fel lelkében. Nem! Látta az önfeláldozó kis teremtetést elnyűtt cipőjében, szegényes ruhájában, hörtön-otthonában; a testben gyöngye gyermekét, lélekben erős hőst; és Kis Dorrit családi történetének fénye sötétségbe borított Clennam számára minden egyebet.

— Minden bizonynyal ezért, Kis Dorrit, de még másért is. Minthogy ilyen távol állok magától, ennyire más vagyok és ennyivel öregebb vagyok, annál jobban megfelelek annak, hogy barátja és tanácsadója legyek. Úgy értem, hogy annál könnyebben bizalommal lehet hozzám; és minden kis feszélynek, a melyet mással szemben érezhet, előttem el kell enyésznie. Mért húzódott el tőlem annyira? Mondja meg.

— Jobb itt nekem. Az én helyem itt van és itt van rám szükség. Sokkal jobb énnekem itt, — szólt halkan Kis Dorrit.

— Ezt mondta akkor is, ott a hídon. Azóta sokat gondolkoztam ezen. Nincs semmi titka, a melyet rám bízhatna a vigasztalódás reményével?

— Titkom? Nem, nincs titkom, — szólt Kis Dorrit egy kissé zavarodottan.

Halkan beszélgettek; inkább azért, mert ez a hang jobban illett ahhoz, a mit mondtak, mintsem azért, mintha titkolni akarták volna Maggy elől, a ki ott ült a munkájával. Egyszerre csak Maggy megint hátra bámult Kis Dorritra és ezúttal meg is szólalt:

— Hallod-e, kisanyám!

— Hallom, Maggy.

— Ha neked nincs titkod, a mit elmondj neki, hát akkor mondd el neki a királykisasszony titkát. Ennek volt titka, tudod.

— A királykisasszonynak volt titka? — kérdezte Clennam meglepetten. — Micsoda királykisasszonyról beszél, Maggy?

— Istenem! Hogy lehet így gyötörni egy tíz éves kis lányt? — szólt Maggy, — hogy lehet szegénykét így bolondítani? Hát ki mondta, hogy a királykisasszonynak titka volt? *Én* sohase mondtam ilyet.

— Bocsásson meg. Azt hittem, azt mondta.

— Én soha! Hogy mondtam volna, mikor ő maga is szerette volna kitalálni? A kicsi asszonynak volt titka, és ő font mindig a rokkáján. És a királykisasszony ezért kérdezte tőle: mért rejtegeted ott? És a másik ezt felelte: nem, én nem rejtegetek semmit; és a másik azt

mondta: dehogyan nem rejtegetsz! És aztán mind a ketten odamentek a pohárszékhez és ott volt. És a kicsi aszszony nem akart bemenni a kórházba és meghalt. Hiszen te tudod, kisanyám; mondd el hát neki. Mert ez igazi jó titok volt, az ám! — kiáltott Maggy, saját magát dédelgetve.

Arthur kérdően nézett Kis Dorritra és meglepetten látta, hogy Kis Dorrit zavartan elpirosodott. De mikor Kis Dorrit azt mondta, hogy csak tündérmese volt, a melyet valaha ő talált ki Maggy számára és a melyet szégyelne másnak elmondani még egyszer, ha emlékeznek is rá, hát akkor Clennam nem firtatta tovább a dolgot.

Ellenben visszatért megint a saját témájára, s először is arra kérte Kis Dorritot, keresse fel őt gyakrabban és ne felejtse el, hogy senki önánál mélyebb érdeklődéssel nem viseltethetik boldogulása iránt, sem hajlandóbb nem lehet nála arra, hogy boldogulását előmozdítsa. Mikor Kis Dorrit élénken azt felelte, hogy ezt nagyon jól tudja és soha nem is felejtí el, rátért Clennam a második és a kényesebb pontra: gyanújára, a mely kialakult lelkében.

— Kis Dorrit, — szólt Clennam, megfogva megint Kis Dorrit kezét és halkabban beszélve, mint eddig, úgy hogy a kis szobában még Maggy sem hallhatta meg, — még egy szót csupán! Sokszor meg akartam már ezt mondani kegyednek, és kerestem rá az alkalmat. Még egyszer mondom, ne felejtse el, hogy a mi éveimet illeti, atya vagy nagybátyja lehetnék kegyednek. Gondoljon rám mindig úgy, mint nagyon öreg emberre. Tudom, hogy minden önfeláldozása ide összpontosul erre a térre és hogy semmi a világon el nem csábíthatja kegyedet soha azoktól a kötelességektől, a melyeket itt kell teljesítenie. Ha nem lennék erről annyira meggyőződve, akkor már régen arra kértem volna kegyedet és az édesatyját, engedjék meg, hogy magához jobban illő helyről gondoskodhassam a kegyed számára. De hát lehetséges, — nem azt akarom mondani, hogy most, bár ez is lehetséges volna, — hogy talán valamikor olyan érdeklődéssel fog viseltetni valaki iránt, a mely összeegyeztethetetlen lesz itt e helyen való érzéseivel.

Kis Dorrit nagyon, de nagyon sápadt volt és szótlanul a fejét rázta.

— Lehetségesnek mondom csak, édes Kis Dorrit.

— Nem. Nem. Nem.

A fejét rázta, miközben lassan ismételte ezt a szót, oly csendes vigasztalanság kifejezésével, a melyre Clennam még sokáig visszaemlékezett. Elkövetkezett az az idő, a mikor — sokkal később — jól visszaemlékezett erre az arczkifejezésre, ugyanennek a börtönnek a falai között, ugyanebben a szobában.

— De, ha valamikor így fordulna a dolog, mondja meg nekem, kedves gyermekem. Legyen hozzám bizalommal, nevezze meg előttem az ilyen érdeklődésének a tárgyát, és én azzal a buzgalommal, tisztelettel, barátsággal és becsüléssel, a melylyel kegyed iránt viseltem, szívem gyermeke, édes Kis Dorrit, arra fogok igyekezni, hogy tartós szolgálatot tehessek kegyednek.

— Óh, köszönöm, köszönöm. De — óh, nem, óh, nem, óh, nem!

Miközben ezt mondta, úgy nézett Clennamre, hogy kidolgozott kezecskéit összekulcsolta, és a hangjából ugyanaz a lemondás csendült ki, mint az előbb.

— Nem azért sürgetem, hogy most legyen hozzám bizalommal. Csak arra kérem, hogy bízzék meg bennem tétovázás nélkül.

— Tehetek-e ennél kevesebbet, mikor olyan jószágos hozzám?

— Tehát teljesen meg fog bízni bennem? Nem fog eltitkolni előttem semmiféle rejtett boldogtalanságot vagy aggodalmat?

— Úgyszólván semmit.

— És most nincs semmi közölni valója?

Kis Dorrit a fejét rázta. De nagyon sápadt volt.

— Ha ma éjszaka lefekszem és gondolataim visszatérnek erre a szomorú helyre, mert vissza fognak térni, úgy, a mint visszatérnek minden este, még akkor is, ha nem láttam kegyedet, — meg lehetek győződve róla, hogy azon a szomorúságon kívül, a mely e szobára és e szoba rendes lakóira vonatkozik, semmiféle más szomorúság nem epeшти Kis Dorrit lelkét?

Kis Dorriton látszott, hogy belekapaszkodik ezekbe a szavakba, — Clennam erre is vissza emlékezett sokkal később, — és valamivel élénkebben ezt mondta:

— Igen, Clennam úr; igen, meg lehet róla győződve!

A rozoga lépcső, a mely rendszerint rögtön jelentette, ha valaki fel- vagy lement rajta, e pillanatban recsegni kezdett valakinek a gyors léptei alatt s ezenkívül olyan zaj is hallatszott a lépcsőről, mintha a szoba felé egy kis gőzgép iparkodnék rajta, a melyet több gőz feszít, mint a mennyre szüksége van. A mint közeledett, a mi gyorsan megtörtént, egyre növekvő energiával dolgozott; s miután kopogtatott az ajtón, hallatszott, hogy lehajol és behorkan a kulcslyukon keresztül.

Mielőtt Maggy ajtót nyithatott volna, kinyílt kívülről az ajtó és megállt a küszöbön Pancks úr kálap nélkül, szörnyű vad állapotban lévő hajadon fővel, és félvállán keresztül ránézett Clennamre és Kis Dorritra. Égő szivar volt a szájában és sörgőz meg szivarfüst szaga szállt be vele együtt a szobába.

— Pancks, a cigány, — szólt lelkendezve, — a jövőmondó.

Ott állt feketén, mosolyogva, és a legfurcsább arczot vágva rájuk pöfögött. Mintha nem gazdájának az irtó-szerszáma, hanem mintha diadalmas tulajdonosa lett volna a Marshalseának, a fogház igazgatójának, valamennyi kapusnak és valamennyi fogházlakónak. Nagy meglepedettségében dugta a szivart az ajkai közé (minthogy nyilvánvalóan nem volt dohányos ember) és akkorát szippantott belőle, jobb szemét tisztán e végből erősen lehunyva, hogy görcsös rázkódás és fulladozás fogta el. De még fuldokló rohama közben is, megpróbálta ismételni kedvencz bemutatkozását: — Pa-ancks a cigány, a jö-ven-dő-mon-dó.

— A többiekkel együtt töltöm az estét, — szólt Pancks. — Éncektem is, játszottam is „fehéret és szürkét“. Sejtelmem sincs a játékról. Nem baj. Részt akarok venni mindenben. Mindegy, csak jó hangos legyen az ember!

Clennam eleinte azt hitte, hogy Pancks be van

csipve. De csakhamar észrevette, hogy ha a sörtől rosszabbul (vagy jobban) volt is egy kicsit, izgatottságának forrását nem malátából főzték, nem is gabonából vagy bogyóból párolták.

— Hogy' van, Dorrit kisasszony? — kérdezte Pancks. — Azt hittem, nem fogja bánni, ha átugrom ide és bekukkantok egy pillanatra. Hallottam Dorrit úrtól, hogy itt van Clennam úr. Hogy' van, uram?

Clennam megköszönte az érdeklődést és azt felelte: örül, hogy ilyen jókedvében látja.

— Jó kedvemben? — szólt Pancks. — Pompás kedvemben vagyok, uram. Nem maradhatok egy percnél tovább, mert keresni fognak és nem akarom, hogy keressenek. — He, Dorrit kisasszony?

Mintha kielégíthetetlen öröme telt volna abban, hogy Kis Dorritot megszólítsa és ránézzen, miközben a haját is mindig égnek meresztette, mintha valami sötét-fajta kakadú lett volna.

— Még egy félórája sem vagyok itt. Tudtam, hogy Dorrit úr elnököl és így szóltam: „Megyek és segítek neki!“ Voltaképpen odalenn kellene lennem a Vérző Szív Udvarában; de azokat holnap is kínozhatom. — He, Dorrit kisasszony?

Kis fekete szeme villamos szikrát hányt. Még a haja is szikrázott szinte, mikor égnek meresztette. Olyan feszültségi állapotban volt, hogy az ember azt hihette volna, szikrát és sístergést tud kicsalni belőle, teste bármely részéhez ér a bűtyköjével.

— Pompás társaság van együtt, — szólt Pancks. — He, Dorrit kisasszony?

Kis Dorrit csaknem félt tőle és nem tudta, mit mondjon neki. Pancks nevetett, fejével Clennam felé biccentve.

— Ne törődjék velem, Dorrit kisasszony. Ő is közülünk való. Megegyeztünk, hogy kegyed nem fog engem ismerni mások jelenlétében, de Clennam úr nem idegen. Ő is közülünk való. Ő is benne van a dologban. Ugy-e, Clennam úr? — He, Dorrit kisasszony?

Ennek a furcsa embernek az izgatottsága gyorsan átragadt Clennamre is. Kis Dorrit álmélkodva látta ezt,

és észrevette, hogy a két férfi gyors pillantásokat vált egymással.

— Mondtam valamit, — szólt Pancks, — de kijelentem, hogy elfelejtettem, mit mondtam. Óh, tudom már. Pompás társaság van együtt. Megvendégeltem valamennyiüket. — He, Dorrit kisasszony?

— Nagy bőkezűségre vall, — felelte Kis Dorrit, miközben észrevette, hogy a két férfi megint gyorsan összeheszepillant.

— Egyáltalában nem, — szólt Pancks. — Szót sem érdemel. Hozzájutottam a vagyonomhoz, ennyi az egész. Megengedhetem magamnak, hogy bőkezű legyek. Azt hiszem, lakomát fogok itt rendezni a számukra. Asztalokat állíttatok fel az udvaron. Kenyeret halomszámra. Pipákat nyalábszámra. Dohányt kazlakban. Marhasültet és plumpuddingot mindenki számára. Két pint duplasört fejenkint. Egy pint bort is, ha kell nekik, és ha az igazgatóság megengedi. — He, Dorrit kisasszony?

Kis Dorritot annyira megzavarta Pancks úr viselkedése, illetve inkább az a körülmény, hogy Clennam egyre jobban megértette Pancks úr viselkedését (mert Kis Dorrit Pancks úr minden újabb megszólítására és kakadu-tüntetésére Clennamre nézett), hogy csak az ajkait mozgatta válaszul, de egy szót sem szólt.

— És aztán melleleg, — szólt Pancks, — mondtam, hogy meg fogja érni, a míg kiderül, hogy mi rejlett mögöttünk ezen a kis kacsón. És ha mondom, meg fogja érni, meg fogja érni, aranyom. — He, Dorrit kisasszony?

Pancks úr hirtelen elhallgatott. Hogy honnan szedte elő azt a sok, fekete tincset, a mely most ágaskodva még pótlólag elhorította a fejét, mint ezernyi kis pont, a mely egy nagy tűzijáték végső számaképpen hirtelen felroppen: az csodálatos titok maradt.

— De keresni fognak — ismételte most Pancks úr, — és nem akarom, hogy keressenek. Clennam úr, nekünk megállapodásunk van egymással. Megmondtam, majd meglátja, mennyire ragaszkodom a megállapodásunkhoz. Most meg is láthatja, uram, ha egy pillanatra kijön velem a szobából. Dorrit kisasszony, jó éjszakát kívánok. Dorrit kisasszony, sok szerencsét kívánok!

Hevesen megrázta Kis Dorritnak mind a két kezét és kidohogott. Arthur oly gyorsan nyomon követte, hogy az utolsó lépcsőfordulón majdnem keresztülbukott rajta, és majdnem legurította Pancksot az udvarba.

— Mi történt, az Isten szerelméért! — kérdezte Arthur, mikor együtt kimentek az udvarra.

— Várjon egy pillanatig, uram. Rugg úr! Engedje meg, hogy bemutassam.

Igy szólván, bemutatott egy másik embert, a kinek szintén nem volt kalap a fején és szintén szivar volt a szájában, és a kit szintén sörgőz és dohányfüst udvara vett körül. És ez az ember, bár nem volt oly izgatott, mint Pancks, mégis oly állapotban volt, a mely az örülettel lett volna határos, ha nyugodtnak nem tetszett volna Pancks úr eszeveszettségéhez képest.

— Clennam úr, Rugg úr, — szólt Pancks. — Várjon egy pillanatig. Jöjjön a szivattyúhoz.

Mind a hárman odamentek a szivattyúhoz. Pancks úr nyomban a cső alá dugta a fejét és arra kérte Rugg urat, hogy nyomja meg jól a szivattyú nyelét. Rugg úr lekiismeretesen szót fogadott, és Pancks úr csakhamar alaposan prüszkölve és szuszogva került ki a cső alól, a zsebkendőjével szárítgatva magát.

— Most már tisztább a fejem, — szólt lelkenedezve Clennamhez, a ki elképedve állt mellette. — De, lelkemre mondom, ha hallja az ember az ön apiát, a mint beszédeket mond az elnöki székből, mikor tudjuk azt, a mit tudunk, és ha látja az ember a kis lányt oda-fönt abban a szobában és abban a ruhában, mikor tudjuk azt, a mit tudunk, hát akkor nem csoda, ha . . . hajoljon le, Rugg úr — egy kicsit magasabban, uram — így jó lesz!

És ekkor ott a Marshalsea kövezetén, az este árnyában, Pancks úr valóban keresztül ugrott Rugg úrnak a vállán és fején, Rugg úrén, a pentonvillei főügynökén, könyvelőén és adósságbehajtóén. Mihelyt talpra ugrott, gomblyukon ragadta Clennamet, a szivattyú mögé vezette és lihegve kivett a zsebéből egy irat-csomót.

Rugg úr szintén kivett a zsebéből lihegve egy iratcsomót.

— Megálljanak! — szólt Clennam suttogva. — Fölfedeztek valamit?

Pancks úr olyan áhítatosan, hogy szóval le sem írható, ezt felelte: — Azt hiszszük, uram.

— Bele van keverve valaki?

— Hogy érti ezt, uram?

— Valami jogfosztásba vagy bármi igazságtalanságba?

— Ilyesmiről szó sincsen!

— Hála Istennek! — szólt Clennam inkább önmagához. — Most pedig lássuk!

— Tudnia kell . . . — lihegett Pancks, miközben lázas izgalommal bontogatta szét az iratokat, és kurta, pattogó mondatrohamokban beszélt. — Hol a családja? Hol a négyes számú jegyzék, Rugg úr? Óh! Igaz is! Itt van. — Tudnia kell, hogy e mai napon a dolog lényegét tekintve rendbe jöttünk. A törvény értelmében bele fog még telni néhány napba a dolog. Mondjuk, legfőlebb egy hétbe. Éjjel-nappal czért törtük magunkat, nem is tudom, mióta. Rugg úr, maga tudja? Mindegy. Ne szóljon semmit. Csak összezavarna. Maga közölje majd Kis Dorrral, Clennam úr. De csak a mikor megengedjük. Hol is van a kerek összeg, Rugg úr? Óh! Itt van! Ime, uram! Ez az, a mit önnek közölnie kell majd vele. Ez az ember az ön Marshalsea apja!

HARMINCZHARMADIK FEJEZET.

Merdlené asszony panaszkodik.

Belenyugodva az elkerülhetetlen végzetbe, a mennyiben tőle telhetően összebarátkozott azokkal a „Miggles“-ékkal, s a mennyiben philosophiáját alárendelte annak a kényszerű tervnek, a melynek valószínűségét előre látta Arthurral való beszélgetésében: Gowanné asszony szépen elhatározta, hogy nem szegül ellen fia házasságának. Miközben közlekedett és végül szerencsé-

sen el is érkezett ehhez az elhatározáshoz, valószínűleg nem csak az anyai szeretetnek, hanem három politikai megfontolásnak a hatása alatt is cselekedett.

Ezek közül az első az lehetett, hogy a fia soha sem adta legkisebb jelét sem annak a szándékának, hogy anyja beleegyezését kérje, illetve soha sem adott okot arra a föltevésre, hogy az anyai beleegyezés híján elállna tervétől; a második az lehetett, hogy nyugdíját, a melyet a hálás országnak (és egy Barnacle-nak) köszönhetett, nem kell többé féltennie apró fiúi portyázásoktól, ha Henrikje feleségül veszi egy igen jómódú embernek egyetlen kedves leányát; a harmadik pedig az lehetett, hogy Henrik adósságait apósa kétségtelenül ki fogja fizetni az oltár lépcsőin. Ha ehhez a három észszerű érvhez hozzáveszszük negyedikül azt a tényt, hogy Gowanné asszony abban a pillanatban adta meg beleegyezését, mikor megtudta, hogy Meagles úr is beleegyezett a házasságba, továbbá azt, hogy voltaképpen hosszú idő óta Meagles úr ellenkezése volt a házasság egyedüli akadály, akkor a legnagyobb mértékben valószínűvé válik, hogy a megboldogult kommisszárius özvegye minden különösebb ok nélkül forgatta okos fejében ezeket a gondolatokat.

Atyafiságával és ismerőscivel szemben azonban megóvta Gowanné asszony saját személyének és a Barnacle-ek vérének méltóságát, a mennyiben szorgalmasan ápolta azt a látszatot, hogy az egész házasság szörnyű holdogtalan história; hogy őt magát szörnyűségesen bántja a dolog: hogy Henrik valami ördögi varázslat hatása alatt cselekszik; hogy ő maga sokáig ellene szegült a dolognak, de hát mit tehet egy anya; és így tovább. Annak idején felhívta már Clennam Arthurt, mint a család barátját, hogy tegyen tanúbizonyságot e mellett a mese mellett; most pedig azzal folytatta a játékot, hogy rákényszerítette magát a családot is erre a szerepre. Az első beszélgetésben, a melyre Meagles urat méltatta, azt az álláspontot foglalta el, mintha vigasztalhatatlanul, de azért illedelmesen engedne valami ellenállhatatlan nyomásnak. A legnagyobb udvariassággal és tapintatossággal azt a látszatot keltette, mintha ő maga

— és nem Meagles úr — lett volna az, a ki akadályokat gördített a dolog elé s most végül engedett; és mintha ő maga hozott volna áldozatot, nem pedig Meagles úr. Ugyanezt a látszatot, ugyanolyan udvarias ügyeskedéssel, rákényszerítette Meaglesnére is, úgy, mint a hogy a személynvesztő rákényszerített volna egy kártyalapot erre az ártatlan hölgyre. És a mikor a fia bemutatta neki jövődő menyét, miközben megölelte őt, így szólt:

— Édesem, mit művelt Henrikkel, hogy így megígézte!

És ugyanekkor megengedte néhány könnyecseppnek, hogy kis gömböcskében lesodorják magukkal a szépitőport az orráról, gyöngéd, de megható jeléül annak, hogy mekkora lelki vívódásába kerül külsőleg nyugodtan viselnie a rá mért balszerencsét.

Gowanné asszony nem érte be azzal, hogy a társasághoz számítsák, hanem arra törekedett, hogy benső és kényelmes kapcsolatai is legyenek ezzel a hatalommal. Barátnői között igen előkelő helye volt Merdlené asszonynak is. Igaz, hogy a Hampton Court bohémjei kivétel nélkül felhúzták az orrukat a parvenü Merdle előtt; viszont azonban le is konyították, mikor egyenesen arczra vágódva imádták a gazdagságát. Orruknak ebben az egyensúlyozott kezelésében nagyon hasonlítottak a kincstárnokhoz, az ügyvédhez, a püspökhöz és mind a többiekhez.

Gowanné asszony tehát, miután megadta az előbb említett kegyes beleegyezését, fölkereste Merdlené asszonyt, hogy önrészvéltátogatást tegyen nála. E végből olyan egyfogatú kocsiban hajtattott be a városba, a melyet Anglia történetének abban a korszakában elég tiszteletlenül „pirulás doboz“-nak neveztek. A kocsi egy kis köcsis-gazdáé volt, a ki maga hajtott, és a ki napszámra vagy óraszámra többnyire a Hampton Court palotában élő öreg delnöknek adta bérbe a kocsiját. De ebben az udvari táborban az volt egyik pontja a ceremóniának, hogy hallgatag megegyezés alapján a kibérelt időre az egész kocsi a bérlő magántulajdonának tekintendő és hogy a bérbeadó köcsis-gazdának nem szabad

tudomást vennie a bérlet ideje alatt személyesen senki másról, csak a mindenkori bérlőről. A huza-vona-hivatal Barnacle-jei, a kik a mindenség legnagyobb kupeczei voltak, szintén úgy tettek mindig, mintha nem volna tudomásuk soha más üzletről, mint arról az egyről, a mely éppen a kezük között volt.

Merdlené asszony otthon volt, s ott ült bíbor- és aranyfészkében. A papagály egy rúdon ült mellette, s féloldalt hajtva a fejét, úgy nézett rá, mintha őt is valami nagyobb fajta, ragyogó papagálynak tartaná. Ide lépett be most hozzájuk Gowanné asszony, kedvencz zöld legyezőjével, a mely tompította a fényt a viruló foltokon.

— Drágám, — szólt Gowanné asszony, miközben egy kis közönyös beszélgetés után, ráveregetett ezzel a legyezővel barátnője kezefejére, — kegyed az egyedüli vigaszom. Henriknek az az ügye, a melyről beszéltem már kegyednek, most végre valósággá lesz. Nos, mit szól hozzá? Alig várom, hogy meghalliam a véleményét, mert hiszen kegyed oly kitünően képviseli és juttatja ki-fejezésre a társaságot.

Merdlené asszony szemlét tartott a keblén, a melyen a társaság szokott szemlét tartani, s miután megbizonyosodott róla, hogy Merdle úrnak és a londoni ékszerészeknek ez a kirakata rendben van, így felelt:

— A férfi házasságát illetőleg a társaság azt kívánja, édesem, hogy a házasság vagyoni helyzetét megjavítsa. A társaság azt kívánja, hogy a férfi nyerjen a házasság révén. A társaság azt kívánja, hogy a férfi szép pozícióra tegyen szert a házasság révén. Egyébként nem látja be a társaság, hogy a férfi mi végre házasodik. Csitt, madár!

Mert a papagály, a mely kalitkájában fölöttük el-nökölt mintegy a beszélgetés alatt, most mintha bíró lett volna (és valóban körülbelül így is festett), rikácsolással fejezte be a fejtegetést.

— Vannak esetek, — szólt Merdlené asszony, óvatosan meggömbítve kedvencz kezének a kis ujját, hogy ezzel a kecses mozdulattal kecsesebbé tegye megjegyzéseit, — vannak esetek, a mikor a férfi nem fiatal és nem

előkelő, de gazdag és már is szép pozíciója van. Ezek másfajta esetek. Ilyen esetekben . . .

Merdlené asszony megrántotta egy kissé hóvállait s rátette kezét az ékszerkirakatra, miközben elfojtott egy kis köhögést, mintha ezt akarta volna hozzátenni: — Nos, hát a férfiak szeretik az ilyesmit, drágám.

Majd megint rikácsolt egyet a papagály, és Merdlené asszony föltette a lorgnonját, hogy ránézzen a madárra, és így szólt: — Csitt, madár!

— De fiatalembereknek, — folytatta Merdlené asszony, — és kegyed tudja, édesem, mit értek én fiatalemberek alatt, — oly emberek fiait értem, a kik előtt nyitva áll a világ, — fiatalembereknek a házasság révén jobb pozícióra kell szert tenniök a társasággal szemben, mert különben a társaság nem fogja megbocsátani nekik, hogy ostobaságot követtek el. Szörnyű profán módon hangzik mindez, — szólt Merdlené asszony, hátradőlve a fészkében és megint föltéve a lorgnonját, — ugyebár?

— Csakhogy igaz, — szólt Gowanné asszony olyan arczot vágva, a melyen mély erkölcsi meggyőződés tükröződött.

— Drágám, erről vitatkozni sem lehet, — felelte Merdlené asszony; — mert a társaság erre vonatkozólag döntött már, s így kár a szót vesztegetni rá. Ha kezdetlegesebb állapotban lennénk, ha lombfödélű kunyhókban lagnánk, teheneket, juhokat és más teremtményeket tartanánk bankszámlák helyett (ez gyönyörűség volna, édesem; mert én természetemnél fogva bizonyos mértékben pásztori hajlamú vagyok), hát akkor minden rendben volna. Csakhogy nem lombok alatt élünk és nem tartunk teheneket, meg juhokat meg más teremtményeket. Néha csaknem teljesen kimerülök, mikor próbálok megértetni a különbséget Sparkler Edmuddal.

Gowanné, a ki zöld legyezője fölött másfelé tekintett, mikor ennek a fiatal úriembernek a neve elhangzott, így felelt:

— Édesem, kegyed ismeri az ország nyomorúságos állapotát, — Barnacle Johnnak szerencsétlen koncesz-

szióit! — s ennél fogva tudja, hogy miért vagyok én olyan szegény, mint az izé.

— A templom egere? — találgatta Merdlené asszony mosolyogva.

— A másik közmondásos egyházi személyre gondoltam — Jóbra, — szólta Gowanné asszony. — De egészen mindegy. Nevetséges dolog lenne tehát, ha nem akarnám bevallani, hogy a kegyed fiának és az én fiamnak a helyzete között igen nagy a különbség. Hozzátehetem még azt is, hogy Henriknek van tehetsége . . .

— Edmundnak bizony nincsen, — szólta közbe Merdlené asszony bájos szeretetreméltósággal.

— És hogy a tehetsége kapcsolatban csalódásaival, — beszélt tovább Gowanné asszony, — olyan hivatás karjaiba vezette őt, a mely — ah, édesem! Hiszen kegyed tudja, édesem. Minthogy Henriknek ilyen a helyzete, a kérdés az: melyik a házasságnak az a legalsóbbrendű fajtája, a melybe belenyugodhatom?

Merdlené asszony úgy el volt mélyedve karjainak a szemlélésébe (pompásan formált karok voltak, rendkívül alkalmasak karpereczek viselésére), hogy egy ideig nem is felelt a kérdésre. Mikor végül a beállott csend kiragadta őt szórakozottságából, föltekintett és bámulatos lélekjelenléttel így szólt:

— Igen? No és aztán?

— És aztán, édesem, — mondta Gowanné asszony, immár nem egészen olyan édesen, mint eddigelé, — nagyon örülnék, ha meghallhatnám, mit szól a dologhoz kegyed?

A papagály, a mely utolsó rikácsolása óta féllábon állt, most egyszerre kaczagó rohamot kapott, gúnyosan ide-oda ringatta magát egyik lábáról a másikra, s végül megállt megint féllábon, a fejét annyira féloldalt lógatva, a mennyire csak tellett a nyakától.

— Nagyon számítónak tetszik a kérdés: mit kap a férfi az illető hölgygyel? — szólta Merdlené asszony. — De hát a társaság talán számító egy kissé olykor-olykor, édesem.

— A mennyire tájékozott vagyok, — felelte Go-

wanné asszony, — azt hiszem, bátran állíthatom, hogy Henrik megszabadul az adósságaitól . . .

— Sok az adóssága? — kérdezte Merdlené asszony a lorgnonján keresztül.

— Azt hiszem, elég sok, — mondta Gowanné asszony.

— Persze, persze, mint rendesen; értem, — szólt Merdlené asszony előzékenyen.

— És az apa háromszáz font gombostüpenzt fog nekik adni évente, vagy talán valamicskével többet is ennél, a mi Itáliában . . .

— Óh! Itáliába utaznak? — kérdezte Merdlené asszony.

— Henrik tanulmányai végett, — felelte Gowanné asszony. — Hiszen tudja, édesem, az a rettenetes művészet . . .

Igaz is. Merdlené asszony sietett kímélni megszorított barátjának az érzelmeit. Megértett mindent. Fölösleges tovább beszélni róla!

— És ennyi, — szólt Gowanné, lehajtott fejét rázva, — ennyi az egész. Ennyi, — ismételte Gowanné asszony, zöld legyezőjét összerakva és gyöngéden megveregetve vele az állát (a mely immár dupla tokává kezdett fejlődni, s ez idő szerint talán a másfeles tokák közé lehetett volna sorozni), — ennyi az egész! Ha meghalnak az öregek, valószínűleg több is fog rájuk jutni; de hogy miképpen lesz az örökség korlátozva vagy körülbástyázva, azt persze nem tudom. Aztán meg hiszen örökké is élhetnek. Édesem, szakasztott olyan emberek, hogy még erre is képesek!

Merdlené asszony, a ki barátját, a társaságot, igazán jól ismerte, és a ki tudta, milyenek a társaságbeli anyák és milyenek a társaságbeli leányok, és milyen a társaságbeli házasságok piacza, és melyek ezen a piacon a kikiáltási árak, és micsoda kótyavetyélés és kufárkodás divatozik ezen a piacon, és miféle aknákat és ellenaknákat fúrnak a nagy vásárlók alá, — Merdlené asszony terjedelmes keblének mélyén azt gondolta a hallottak után, hogy ez bizony nagyon jó fogás Gowan úr számára. Minthogy azonban azt is tudta, hogy mit

várnak tőle, és minthogy teljesen tisztában volt vele, mi-féle fikciónak a dédelgetéséről van szó ez esetben, sietett az említett fikciót gyöngéden a karjai közé szorítani és ő maga is sietett hódolni előtte a képmutatás kellő mennyiségű adójával.

— Valóban ennyi az egész, édesem? — kérdezte, miközben egy baráti sóhajt erőltetett ki kebléből. — Nos, nem kegyed a hibás! Kegyed igazán nem tehet szemrehányást saját magának. Meg kell mutatnia azt a lelkerőt, a melyről olyan híres, és mindenáron bele kell törődnie a dologba.

— A leány családja, — szólt Gowanné asszony, — természetesen mindent elkövetett, hogy Henrikre vonatkozólag — mint az ügyvédek szokták mondani — a *beati possidentes* állapotába jussanak, vagyis Henriket alaposan a körmeik közé kaparítsák.

— Persze, persze, édesem, — mondta rá Merdlené asszony.

— Én magam kifejtettem minden tőlem telhető ellenállást, és reggel, délben, este, szakadatlanul azon törtem a fejemet, hogy módot találjak rá, miképpen lehetne Henriket kiszabadítani ebből az összeköttetésből.

— Persze, persze, édesem, — szólt Merdlené asszony.

— És mindhiába. Minden kötél szakadt. Már most mondja csak, édesem: igazam van-e, hogy végül, bár hevesen ellenkezve, beleegyezem abba, hogy Henrik olyan leányt vegyen feleségül, a ki nem társaságbeli, avagy megbocsáthatatlan gyöngeségnek adom-e ezzel jelét?

Erre az egyenes kérdésre Merdlené asszony (mint a társaság főpapnője) biztosította róla barátnőjét, Gowanné asszonyt, hogy csak dicséretet és részvétet érdemel, hogy a legnehezebb szerepre vállalkozott és megtisztultan került ki a próba tűzéből. És Gowanné asszony, a ki természetesen teljesen keresztül látott a maga kopott függönyén, s a ki tudta, hogy Merdlené asszony is keresztül látott rajta, és tudta, hogy a társaság is teljesen keresztül fog látni rajta, mindazáltal

épp úgy került ki ebből a kis komédiából, mint a hogy belekerült: a legnagyobb önteltséggel és méltósággal.

Ez a beszélgetés délután négy-öt óra tájban folyt le, mikor a Harley Street, Cavendish Square egész környéke visszhangzott a kocsikerekek zörgésétől és az ajtókopogtatók lármájától. A beszélgetés ehhez a ponthoz jutott, mikor Merdle úr hazaérkezett napi munkájából, a mely abból állt, hogy a brit név dicsőségét egyre jobban elterjeszse a földgömb minden részén, a hol meg tudják becsülni a világot átölelő vállalkozó szellemet s a tőke és a számítás óriás méretű kombinálását. Mert bárha senki a világon meg nem tudta volna mondani, miféle üzlete van Merdle úrnak (a pénzszerzésen kívül), mégis ezek voltak azok a kifejezések, a melyekkel Merdle úr foglalkozását minden ünnepi alkalommal körül szokták írni, s a melyeket minden további kérdészködés nélkül el kellett hinni, mint a tevéről és a tű fokáról szóló parabolának legújabb, udvarias változatát.

Olyan ember léte, a kinek ilyen nagyszerű munkát kellett végeznie, Merdle úr egy kissé közönségesen festett, csaknem úgy, mintha óriási műveletei közben véletlenül elcserélte volna a fejét egy alsóbbrendű szellemével. Mikor megjelent a két hölgy előtt, éppen szomorú sétát tett palotájának tágas termeiben, tisztára a végből, hogy szabaduljon a főpohárnok jelenlététől.

— Bocsássanak meg, — szólt zavartan megállva; — azt hittem, nincs itt senki más, csak a papagály.

Mint ahogy azonban Merdlené asszony így szólt: — Bejöhet! — és minthogy Gowanné asszony azt mondta, hogy éppen távozófélben van, sőt fel is állt már, hogy búcsúzzék, Merdle úr belépett s megállt egy távolabbi ablaknál, kezeit keresztbe téve kényelmetlen kabátujjai alatt és csuklóit megmarkolva, mintha saját magát békóba verte volna. Az ablakon kitekintve csakhamar révedezésbe merült, a melyből csak felesége hangja ébresztette fel, a ki miután már vagy egy negyedóra óta egyedül volt, a kerevetről rászólt Merdle úrra.

— Micsoda? Vagy úgy? — szólt Merdle úr hátrafordulva. — Mi baj?

— Mi baj? — ismételte Merdlené asszony. — Úgy látom, egy szót sem hallott a panaszomból.

— A panaszából, asszonyom? — szólt Merdle úr. — Nem tudtam, hogy baja van. Mi a panasza?

— Magára van panaszom, — szólt Merdlené asszony.

— Óh! Én rám? — szólt Merdle úr. — Mi az — mi lehet az — miféle panasza lehet rám, asszonyom?

Elhúzódozó, szórakozott, réveteg állapotában egy kis időre volt szüksége, hogy szavakba önthesse a kérdést. Aztán, mintha bátortalan kísérletet akarna tenni, hogy meggyőződjék róla, vajjon ő-e a ház ura, miután befejezte a kérdést, az egyik mutatóujját oda nyújtotta a papagálynak, a mely nyomban kifejezést is adott az esetről való nézetének, a mennyiben rögtön belekapott csőrével a ház urának mutatóujjába.

— Azt mondta, asszonyom, — szólt Merdle úr, megsebzett ujját szájába dugva, — hogy panasza van rám?

— Panaszom van, a melynek jogosságát semmivel sem bizonyíthatnám meggyőzőbben, mint hogy meg kell ismételnem, — mondta Merdlené asszony. — Mintha a falnak beszéltem volna. Talán okosabb lett volna, ha a papagálynak mondom el. Az legalább rikácsolt volna.

— Azt talán csak nem kívánja tőlem, hogy rikácsoljak, asszonyom? — szólt Merdle úr, leülve.

— Igazán nem is tudom, — felelte Merdlené asszony, — vajjon nem volna-e jobb, ha ezt tenné, a helyett, hogy olyan mogorva és szórakozott. Legalább tudnám, hogy észreveszi, mi minden nem történik körülötte.

— No, a rikácsolásból még nem mindig lehet erre következtetni, asszonyom, — szólt Merdle úr nehézségen.

— Az már igaz, hogy rikácsolás nélkül is mogorva lehet az ember, úgy mint ön most, — válaszolt Merdle-né asszony. — Ez bizonyos. De ha tudni kívánja, hogy mi a panaszom, hát keréken kimondom: az, hogy igazán kár a társaságba járnia, ha nem akar alkalmazkodni a társasághoz.

Merdle úr oly hevesen belekapott kevéske hajába, a mely a fején volt még, hogy úgy rémlett, mintha hájánál fogva húzta volna fel magát a magasba, mikor fel pattant a helyéről és így kiáltott fel:

— Ejnye, ezer ördög, asszonyom! Hát ki tesz nálam többet a társaságért? Látja ezeket a termeket, asszonyom? Látja ezeket a bútorokat, asszonyom? Bele néz a tükörbe és látja saját magát, asszonyom? Tudja, mennyibe kerül mindez és hogy kinek a kedvéért van itt? És mégis azt mondja, hogy kár a társaságba járnom? Énnekem, a ki így szórom ki rá a pénzt? Énnekem, a ki úgyszólván életem minden áldott napján — arannyal rakott öntözőkocsit vonszolok magam után és a merre járok, arannyal öntözöm a társaságot?

— Kérem, csak ne heveskedjék, uram, — szolt Merdlené asszony.

— Ne heveskedjem? — szolt Merdle úr. — Hiszen ha magát hallom, kétségbe tudnék esni. Maga felét sem tudja annak, mi mindent teszek én, hogy kielégítsem a társaságot. Sejtelve sincs róla, mekkora áldozatokat hozok a társaságért.

— Tudom, — felelte Merdlené asszony, — hogy az ország színét-javát vendégül látja házában. Tudom, hogy az ország legjava társaságában forog. És azt hiszem, azt is tudom — nem, szó sincs róla, nem akarok nevetséges módon tetszelegni, nem, határozottan tudom, — ki az, a ki ezt lehetővé teszi önnek, uram!

— Asszonyom, — felelt a férj, miközben fakó vörös és sárga arczát megtörölte, — ezt én is épp úgy tudom, mint maga. Ha maga nem lenne a társaság ékesége, én pedig nem lennék a társaság jötevője, akkor mi ketten sohasem kerültünk volna együvé. Ha jótévőt mondok, ezzel olyan embert akarok csak mondani, a ki ellátja a társaságot mindenféle drága enni-, inni- és látnivalóval. De azt mondani nekem, hogy én nem vagyok való a társaságba, azok után, a miket a társaságért tettem, — azok után, a miket a társaságért tettem, — ismételte Merdle úr vad nyomatékkal, úgy hogy Merdlené asszony akaratlanul magasba rántotta a szemöldeit, — azok után — azok után! — azt mondani ne-

kem, hogy nincs jogom a társaságba keveredni, hát ez, mondhatom, szép jutalom!

— Azt mondom, — felelte Merdlené asszony csendesen, — hogy arra kellene törekednie, hogy jobban alkalmazkodjék a társasághoz, a mennyiben kevesebbet foglalkoznék saját magával és gondolataival. Igazán nagyon közönséges dolog, ha valaki magával hordja mindentüvé az üzleti ügyeit, úgy, mint ön teszi.

— Hogy-hogy hordom én magammal az ügyeimet, asszonyom? — kérdezte Merdle úr.

— Hogy-hogy hordja ön magával, uram? — ismételte a kérdést Merdlené asszony. — Nézzen csak a tükörbe.

Merdle úr önkéntelenül a legközelebbi tükör felé tekintett, és miközben sűrű vére lassan a halántékaiba szállt, azt kérdezte, vajjon felelőssé lehet-e tenni bárkit is az emésztési zavaraiért?

— Van orvos, — mondta Merdlené asszony.

— Mi haszna? — szólt Merdle úr.

Merdlené asszony hadállást változtatott.

— Egyébként, — mondotta, — az ön emésztése lárifári. Én nem az emésztéséről beszélek, hanem a modorról.

— Asszonyom, — felelte a férj, — ez a kegyed dolga. Én megszerzem a pénzt, kegyed gondoskodik a modorról.

— Nem azt kívánom magától, — szólt Merdlené asszony, kényelmesen hátradőlve párnáira, — hogy elbűvölje az embereket. Nem azt kívánom, hogy társadalmilag bármiképp előtérbe nyomuljon vagy megpróbálja személyes varázsával lebilincselni a vendégeit. Azt kívánom csupán, hogy ne törődjék semmivel — vagy lefőalább tegyen úgy, mintha nem lennének gondjai — mint a hogy az egész világ teszi.

— Hát mondtam én valaha, hogy gondjaim vannak? — kérdezte Merdle úr.

— Hogy mondta-e? Nem! Senki sem vetne rá ügyet, ha mondaná. De maga mutatja.

— Mutatom? Mit? Mit mutatok? — kérdezte Merdle úr hevesen.

— Hiszen megmondtam már. Azt mutatja, hogy magával hordja üzleti gondjait és terveit, a helyett, hogy a Cityben hagyná, vagy akárhol másutt, a hová valók, — szolt Merdlené asszony. — Vagy ha legalább ezt a látszatot keltené. A látszat is elég volna, egyebet nem is kívánok. Így azonban akkor sem lehetne jobban elfogalva, mint a hogy most mutatja, számvetéseivel és kombinációival, ha ács volna.

— Ács! — ismételte Merdle úr, elfojtva egy kis sóhajtásfélét. — Nem nagyon bánnam, ha ács volnék, asszonyom!

— És az a panaszom, — folytatta a delnő, ügyet sem vetve Merdle úr megjegyzésére, — hogy ez nem felel meg a társaság hangjának és hogy erről le kell szoknia, uram. Ha kételkedik az ítéletemben, kérdezze meg akár Sparkler Edmundot is.

A szoba ajtaja kinyílt és Merdlené asszony most fia fejét nézte a lorgnonján keresztül.

— Edmund, jöjjön csak be egy kicsit!

Sparkler úr, a ki csak a fejét dugta be a szobába, hogy körülnézzen (mintha azt a fiatal hölgyet keresné az egész házban, a ki fene okos teremtés!), a felszólításra feje nyomában bedugta az ajtón egész testét is és megállt előttük. Merdlené asszony pár szóval, úgy hogy Sparkler úr is megérthette, elébe terjesztette a kérdést, a miről szó volt.

A fiatalember aggodalmasan megtapogatta az ingegallérját, mintha ez lenne a pulzusa, és ő maga hipochondrás lenne, azután azt felelte, hogy „hallotta már ezt a megjegyzést másoktól is“.

— Sparkler Edmund hallotta már ezt a megjegyzést másoktól is, — szolt Merdlené asszony bágyadt diadalérzéssel. — Nos, akkor bizonyára mindenki hallotta már ezt a megjegyzést másoktól is!

Ez egyáltalában nem volt oktalan következtetés, ha meggondoljuk, hogy Sparkler Edmund valószínűleg bármely emberi gyülekezetben az utolsó volt, a kire benyomással volt bármi, a mi a jelenlétében történt.

— És Sparkler Edmund bizonyára azt is meg fogja mondani magának, — folytatta Merdlené asszony,

miközben kedvencz kezével az ura felé intett, — hogy mi módon hallotta ezt a megjegyzést másoktól.

— Nem tudnám, — szólt Sparkler úr, megtapintván a pulzusát megint úgy, mint az előbb, — nem tudnám megmondani, hogyan történt — mert hát a memóriám átkozottul gyöngé. De mikor egyszer együtt voltam egy fene csinos teremtésnek a bátyjával — művelt teremtés is — és fene okos fruska — hát —

— Jó, jó! Hagyjuk a lányt! — jegyezte meg Merdlené asszony egy kissé türelmetlenül. — Mit mondott a bátyja?

— Egy árva szót se szólt, asszonyom, — felelt Sparkler úr. — Olyan hallgatag ficzkó, mint jómagam. Éppen olyan nehéz szóra bírni.

— Valaki mondott valamit, — szólt Merdlené asszony. — Mindegy, hogy ki volt az illető.

— Higyje meg, hogy énnekem is mindegy, — szólt Sparkler úr.

— Azt mondja meg csak, hogy mit mondott.

Sparkler úr megint a pulzusához kapott, és látható nagy szellemi erőfeszítés után így felelt:

— Beszéltek az öregemről — nem az én kifejezésem — nagyon dicsérték, hogy nagyon gazdag meg hogy nagyon okos — nagyszerű kereskedő meg pénzember és a többi — de azt is mondták, hogy az üzlet nagyon ránchezedik. Azt mondták, hogy magával hordja az üzletét, úgyszólván a hátán — mint a zsidó házaló a batyuját.

— Ez az, — szólt Merdlené asszony, felállva, miközben bő ruhája körüllebegte, — ez az, a miért én is panaszkodom. Edmund, vezessen föl az emeletre.

Merdle úr, mihelyt egyedül maradt, hogy gondolkozzék a társasághoz való megfelelőbb alkalmazkodásáról, sorban kitekintett kilencz ablakon, s mintha sorban kilencz nagy ürességbe nézett volna bele. Miután ekképpen szórakozott, lement a lépcsőn és merően végignézte a földszínt minden szőnyegét; azután megint fölment és merően végignézte az első emelet minden szőnyegét, mintha megannyi komor szakadék lett volna, a mely összhangzott elnyomott lelkével. Végigjárta az

összes termeket, szokása szerint úgy, mintha ő lenne az utolsó ember, a kinek itt valami keresni valója van. Merdlené asszony még oly nagy garral hirdethette, hogy minden szezonban ezeken meg ezeken az estéken van „otthon“, világosabban és félrcérthetlenebbül mégsem hirdethette, mint Merdle úr azt, hogy ő meg nincs otthon soha.

Végül találkozott a főpohárnokával, azzal a méltósággal, a kinek pompázó megjelenésére mindannyiszor megsemmisült. Miután ez a nagyszerű teremtmény megsemmisítette őt, Merdle úr belopózott az öltözőjébe, és ott maradt bezárkózva, a míg Merdlené asszonynyal együtt pompás fogatán el nem hajatott ebédelni. Ebéd közben úgy irigyelték és úgy körülnyűzsögték, mint valami nagyhatalmat, és ott bókolt előtte úgy, hogy jobban sem kellett, a kincstárnok, a püspök és az ügyvéd. Éjfél után egy órakor egyedül hazament, és miután a saját előcsarnokában a főpohárnok nyomban eloltotta őt megint, mint valami éjjeli lámpást, sóhajtozva lefeküdt.

HARMINCZNEGYEDIK FEJEZET.

Barnacle-rajzás.

Gowan Henrik úr a kutyájával együtt mindennapos vendége lett immár a nyári laknak, és kitűzték végül az esküvő napját is. Elhatározták, hogy ez alkalommal egybegyűjtik a Barnacle-eket, hogy ez a nagy és előkelő család annyi fényességet árasztson a házasságra, a mennyit az ilyen fakó esemény egyáltalában képes magába befogadni.

Az egész Barnacle-családot két okból lehetetlen-ség lett volna összegyűjteni. Először is, mert nincs a világon akkora épület, a melybe e dicsőséges ház valamennyi tagja és ize belefért volna. Másodszor azért, mert bárhol volt is a világon egy darabka angol föld a nap alatt vagy a hold alatt, s rajta valami közhivatal, ebben a közhivatalban ott terpeszkedett egy Barnacle. A legmerészebb tengerjáró sem tűzhette ki sehol a világon

az angol lobogót, a nélkül, és nem foglalhatott el az angol birodalom nevében egy tenyérszi földcskét sem sehol a világon, a nélkül, hogy a huza-vona-hivatal, mi helyt a fölfedezésnek híre terjedt, nyomban el ne küldött volna oda egy Barnacle-t és egy íróasztalt. Így aztán a Barnacle-ek szét voltak szóródva a szélrózsa minden irányában — íróasztalokkal rakva tele a világot.

De bárha még Prospero hatalma sem lett volna képes arra, hogy összeterelje valamennyi Barnacle-t az óceán és a szárazföld minden kis pontjáról, a hol baklövésen kívül egyéb dolog nem volt, ellenben volt bőven zsebredugni való: azért mégis elég szép számú Barnacle-t lehetett összegyűjteni. Ezt a feladatot Gowan né asszony vállalta magára, a ki gyakran meg is látogatta Meagles urat, hogy újra meg újra kiegészítse a meghívandók jegyzékét és tanácskozzék ezzel az úriemberrel, ha ugyan ez az úriember azzal nem volt elfoglalva (a mi ez időtájt igen gyakran megesett vele), hogy abban a szobában, a hol a mérleg és a lapát volt, jövőre vejének az adósságait vizsgálta és fizette.

Egyetlen olyan lakodalmi vendég volt, a kinek megjelenése Meagles urat jobban érdekelte és a kinek megjelenésére nagyobb súlyt vetett, mint a legelőkelőbb meghívott Barnacle részvételére, bárha egyáltalában nem volt érzéketlen az iránt a megtiszteltetés iránt, hogy olyan fényes társaságot láthat vendégül a házában. Ez a vendég Clennam volt. De Clennam azon a nyári estén, ott a fák alatt, olyan ígéretet tett, a melyet szentnek tartott, s a melyet szíve lovagiasságában úgy fogott fel, mint a mely sok mindenre kötelezte őt. Önmagával nem törődve, készen kell lennie arra, hogy Petnek szolgálataira legyen és minden szomorúságtól tőle telhetően megkímélje őt, gondolta magában Clennam. Hogy mindjárt meg is kezdje elhatározásának a megvalósítását, Meagles úr meghívására jókedvűen így felelt:

— Persze, hogy ott leszek.

Clennam üzlettársa, Doyce Dániel, valamelyes botránykőféle volt Meagles útjában, a mennyiben ez az érdemes úriember a maga aggodalmaskodása közepett nem volt tisztában vele, vajjon Dániel keveredése a hi-

vatalos Barnacle-izmussal nem szül-e valami robbanó anyagot még egy lakodalmi villásreggeli alkalmával is. A nemzeti gonosztévő azonban megszabadította Meagles urat ebbeli gondjától, mert Doyce Dániel lesétált egyszer Twickenhambe, a hol a régi jóbarátot megillető őszinteséggel arra kérte Meagles urat, hogy őt ne hívja meg.

— Mert, — mondotta Doyce, — minthogy az én dolgom az volt ezeknek az uraknak a seregével, hogy kötelességemet teljesítem az országgal szemben és szolgálatára legyek az országnak s mivelhogy az ő dolguk az volt velem, hogy megakadályozzanak ebben oly módon, hogy halálra gyötörjenek, azt hiszem, az lesz a legokosabb, ha nem ülünk egy asztalhoz úgy, mintha egyet gondolnánk és éreznénk mindannyian.

Meagles urat nagyon mulattatta barátjának a furcsasága; és a szokottnál nyomatékosabban és kegyesebben pártfogolta őt, mikor elnézően ezt felelte:

— Jó, jó, Dani; járjon csak a maga fura útján.

Gowan Henrik urat, mikor közelgett az idő, Clennam nyugodtan és tolakodás nélkül mindenképpen próbálta meggyőzni arról, hogy őszintén és önzetlenül hajlandó vele szemben minden baráti szívességre, a melyet elfogadhat tőle. Gowan viszonzásul szokott fesztelenségével kezelte Clennamet, és oly tüntető bizalmaskodással bánt vele, a melyben nyoma sem volt a bizalomnak.

— Látja, Clennam, — szólt Gowan úr egy ízben beszélgetés közben, mikor egy héttel az esküvő előtt együtt sétált Clennammal a nyárilak közelében, — én csalódott ember vagyok. De hiszen ezt tudja már.

— Szavamra, — szólt Clennam egy kissé zavartan, — nem igen értem a dolgot.

— Nos, — felelte Gowan, — én olyan nemzetséghez, klikkhez, családhoz vagy atyafisághoz tartozom, — nevezze, a hogy tetszik, — a mely ötvenféle módon is gondoskodhatott volna rólam, a mely azonban föltette magában, hogy egyáltalában nem fog rólam gondoskodni. És most itt vagyok, szegény művész ördög.

Clennam felelni akart: — De másrészt — —; csak-hogy Gowan a szavába vágott.

— Igen, igen, tudom. Az a szerencse ért, hogy szeret egy bájos, szépséges leányka, a kit én is szívem mélyéből szeretek.

(— Mély-e a szíve? — gondolta Clennam. De mialatt ezt gondolta, már el is szégyelte magát.)

— És olyan apósra akadtam, a ki pompás ember és derék, bőkezű öreg. De hát az én gyermeki fejembe egészen más reményeket mostak és fésültek bele, a mikor még mások mosták és fésülték a fejemet. És én magammal vittem ezeket a reményeket az iskolába is, mikor már magam mosakodtam és fésülködtem. És most itt vagyok reménytelenül, azért mondom, hogy csalódott ember vagyok.

Clennam azon tünődött (de mialatt tünődött, már megint el is szégyelte magát), vajjon az életben való csalódásnak ez a fitogtatása annak az álláspontnak hangoztatása-e, a melyet a völegény, mint saját tulajdonát, vitt a családba, miután oly kártékonyan érvényesítette már hivatása közben? És vajjon reménynyel vagy igérettel biztató dolog volt-e ez egyáltalában?

— Remélem, nem keservesen csalódott, — szölt Clennam fenhangon.

— Akaszszanak fel, nem; nem keservesen, — nevetett Gowan. — Ennyit nem érnek meg az én embe-reim, bár pompás ficzkók és bár szörnyűségesen szívelem is őket. Aztán meg, kellemes érzés ám az is, ha az ember megmutathatja nekik, hogy megvan nélkülok is, és hogy mehetnek a pokolba valamennyien. Aztán meg, a legtöbb ember így vagy úgy csalódott az életében, és a csalódása befolyásolja. De azért pompás egy világ ez a mi világunk, és én szeretem!

— Most szépségesen tárul ön elé, — szölt Arthur.

— Szépségesen, mint ez a nyári folyó, — kiáltott fel a másik, rajongással, — és Jupiterre, izzón bámulom és alig várom, hogy belerohanhassak a versenyébe. Ez a legjobb világ a világok közül! És a hivatásom? A legjobb hivatás az összes hivatások közül! Vagy nem?

— Azt hiszem, csupa érdekesség és ambíció, — szólt Clennam.

— Meg szélhámosság, — tette hozzá Gowan nevetve; — ne felejtjük el a szélhámosságot sem. Remélem, hogy ehhez is fogok érteni; de ezen a téren bizonyulhat, hogy csalódtam. Lehet, hogy nem tudom majd elég komolyan végrehajtani. Bizalmasan megmondhatom: azt hiszem, annyira talán még sem vagyok elkeseredve, hogy erre képes legyek.

— Mire? — kérdezte Clennam.

— Ennek a végrehajtására. Hogy épp úgy segítsék magamon, mint az az ember, a ki előttem van, és értsem a maszlagolást. Hogy megóvjam azt a látszatot, hogy dolgozom, és tanulok, és türelmesen várok, és rajongok a művészetemért, és sok magános napomat neki szentelem, és sok gyönyörűségről lemondok miatta, és csak benne élek és a többi, és a többi — egyszóval, hogy értem a maszlagolást, a szabályoknak megfelelően.

— De az illik az emberhez, hogy megbecsülje a maga hivatását, akármi legyen is a hivatása; és hogy kötelességének vallja hivatásának a tiszteletét és másoktól is megkívánja számára azt a tiszteletet, a melyet megérdemel; vagy nem? — okoskodott Clennam. — És az ön hivatása, Gowan, igazán megkövetelheti ezt az odaadást és szolgálatot. Megvallom, azt gondoltam, hogy így is van minden művészettel.

— Milyen derék fiú maga, Clennam! — kiáltott fel Gowan, miközben megállt, hogy Clennamre nézzen, mintha ellenállhatatlanul rákényszerítette volna erre elcsodálkozása. — Milyen pompás fiú! Maga még sohasem csalódott. Ezt mindjárt meglátja az ember.

Akkora kegyetlenségre vallott volna, ha Gowan szándékosan mondja ezt, hogy Clennam erősen föltette magában, hogy azt fogja hinni, hogy nem volt benne szándékosság. Gowan, a nélkül, hogy szünetet tartott volna, kezét Clennam vállára tette, s nevetve és könnyedén így folytatta:

— Clennam, nem szívesen riasztom el az ön ártatlan látományait, és megadnék érte minden pénzt (ha lenne pénzem), hogy én is ilyen rózsaszínű ködben élhessek.

De a mit csinálók a szakmában, azért csinálom, hogy eladjam. Valamennyi czéhbeli társammal együtt azért csinálunk mindent, a mit csinálunk, hogy eladjuk. Ha nem akarnánk mindent eladni annyi pénzért, a mennyit csak kaphatunk érte, akkor semmit sem csinálnánk. Minthogy munkáról van szó, hát dolgoznunk kell érte; de elég könnyű munka. Minden egyéb lárifári. Látja, ez is egyik előnye vagy hátránya annak, ha az ember olyan emberrel beszél, a ki csalódott. Meghallja az igazat!

A mit Clennam hallott, akár megérdemelte az igazság nevét, akár nem, belevésődött a lelkébe. Olyan erős gyökeret vert ott, hogy Clennam attól kezdett félni, hogy Gowan Henrik mindörökre nyugtalanítani fogja őt, s hogy ennyiben semmi haszna sem volt abból, vagy csak igen kevés, hogy száműzte magából azt a *Senkit*, minden állhatatlanságával, gyötrődésével és ellentmondásaival együtt. Azt érezte, hogy keblében még mindig harcz folyik egyrésről ígérete között, hogy Gowan csakis jó színben fogja feltüntetni Meagles úr előtt, másrésről önkéntelen megfigyelései között, a melyek semmiképpen sem vetettek jó világot Gowanra. És azt a vádat sem némíthatta el egészen lelkiismeretében, hogy eltorzítja és meghamisítja Gowan képét, hiába gondolt arra, hogy sohasem kereste ezeket a fölfedezéseket, sőt szíves örömet el is kerülte volna inkább őket. Mert nem tudta elfelejteni sohasem azt, a mi történt; és tudta, hogy valaha ellenszenvvel viseltetett Gowan iránt, pusztán azért, mert az útját keresztelte.

Miközben efféle gondolatok kínozták, azt kezdte kívánni, bár csak túl lennének már az esküvőn, bár csak elutazott volna már Gowan ifjú feleségével, s bár csak módjában lenne már neki, hogy beváltsa ígéretét és teljesítse azt a nagylelkű feladatot, a melyet magára vállalt. Ez az utolsó hét valóban kényelmetlen időköz volt az egész házra nézve. Pet vagy Gowan előtt sugárzó volt Meagles úr; de Clennam nem egyszer azon kapta őt rajta, mikor egyedül volt, hogy meglehetősen boszszankodva néz a mérlegre és a lapátra, vagy hogy azzal a régi elborult arcczal néz a szerelmes pár után a kertben vagy más egyebütt, mikor nem láthatták őt, a mely-

nek borúját Gowan árnyéka idézte volt fel mindannyiszor. Mikor rendezgették a házat az ünnepi alkalomra, ki kellett mozdítani a helyéből és kézzől-kézre kellett adogatni sok apró emlékét az egykori utazgatásoknak, a melyeket együtt tett meg az apa, az anya és a leány; és az elmúlt közös boldogságnak e néma tanúi közepett nem egyszer Pet maga is elfakadt sírva és jajongva. Meaglesné asszony, a legvidámabb és legszorgosabb édesanya, énekelve és mindenkit jókedvre derítve járt-kelt a házban; de még ez a becsületes lélek is be-bemenekült néha valamelyik éléskamrába, a hol vörösre sirta a szemeit, s mikor előkerült, a hagyma- és borsbefőttekre fogta rá ezt az elváltozását, s még csengőbb hangon énekelt tovább. Tickitné pedig, a ki Buchan Házi-orvosában nem talált semmiféle balzsamot a sebzett szívre, szörnyű sokat szenvedett az állandó levertség és a Minnie gyermekkorából felidézett megható emlékezések következtében. Ha ez utóbbiak nagyon elhatalmasodtak rajta, rendszerint titkos üzeneteket küldött föl az emeletre, hogy e pillanatban nincs úgy felöltözködve, hogy megjelenhetne a nappaliban, s ennél fogva azért esedezik, hogy „szíve gyermekét“ csak egy pillanatra láthassa odalent a konyhában. És odalent a konyhában meg szokta ilyenkor áldani szíve gyermekének az arcát és a szívét és ölelgetni szokta szíve gyermekét könyök és jókivánságok és vágódeszkák és nyújtófák és pástétom-héjak egyvelege közepett, a régi hűséges cselédnek azzal a gyöngédségével, a mely valóban nagyon szép gyöngédség.

De elkövetkezik minden nap, a melynek el kell következnie; és az esküvő napjának el kellett következnie, elkövetkezett tehát; és vele együtt megjelent valamennyi Barnacle is, a kiket meghívtak az ünnepra.

Ott volt Barnacle Titus úr a huzavona-hivatalból és a Grosvenor Square, Mews Streetről, a költséges Barnacle Titusné, szül. Stiltstalking asszonynyal, a ki annyira meglassította az évnegyedek eljövetelét, és a Barnacle Titus három költséges kisasszonylánya, a kik kétszeresen túl voltak töltve mindenféle tökéletességgel, készen arra, hogy tüzet adjanak és még sem adtak tüzet

azzal a villám-gyorsasággal, a melyet el lehetett volna várni tőlök, hanem meglehetősen hosszadalmasan füstölögtek. Ott volt ifjabb Barnacle, szintén a huzavonahivatalból, a ki az ország tonnailletékeit, a melyek állítólag az ő védőszárnyaira voltak bízva, magukra hagyta és őszintén szólva, azzal, hogy magukra hagyta, védőszárnyainak hatását egy csöppet sem gyöngítette. Ott volt a szeretetreméltó Barnacle úrfi, a ki a család elevebb ágának hajtása volt, szintén a huzavonahivatalból, s a ki vígan és kellemesen úszott az alkalom árján, a melyet a maga sziporkázó módján úgy kezelt, mintha egyike lett volna az egyházi ügyosztály hivatalos formuláinak és illetékeinek, a melyek az ügyek elodázására szolgáltak. Ott volt továbbá három más Barnacle úrfi is, három más hivatalból, a kik izetlenek voltak minden érzék számára, s szörnyen rászorultak az érelő melegre, és épp úgy végigcsinálták ezt a házasságot, mint a hogy „végigcsinálták“ volna a Nilust, az ókori Rómát, az új énekest vagy Jeruzsálemet.

De volt ott ezeknél nemesebb vad is. Ott volt Lord Barnacle Titus Decimus személyesen, a huzavonahivatal illatába burkoltan — valósággal íróasztalszagúan. Igen is! Ott volt Lord Barnacle Titus Decimus, a ki föl-emelkedett a hivatalos magaslatokba egyetlen méltatlankodó gondolat szárnyain s ez a gondolat a következő volt: Lordjaim, még mindig azt kell hallanom, hogy e szabad ország miniszteréhez illik az emberszeretetet korlátozni, a jótékonyt békóba verni, a közszellemet lebilincselni, a vállalkozó-szellemet akadályozni, a nép független önbizalmát fékentartani. — Mindez más szóval annyit jelentett, hogy ennek a nagy államférfiúnak még mindig azt kellett hallania, hogy a hajó kormányosának mást illik csinálnia, mint hogy a parton maradjon és arra törekedjék, hogy a halászatból és más kenyérkereseti foglalkozásból meggazdagodjék, mert a legénység megerőltetett szivattyúzással önélküle is képes a hajót a víz színén tartani. E dicső fölfedezés következtében annak a nagy művészetnek a terén, hogy miképpen kell a dolgokat elodáznai, Lord Decimus hosszú idő óta legnagyobb dicsősége volt a Barnacle-családnak. És ha a parlament

bármelyik házában valamelyik rosszul tájékozott tagnak az jutott eszébe, hogy megpróbáljon valamit elintézni s e végből benyújtott valami javaslatot, ezt a javaslatot bátran halottnak és eltemetettnek lehetett tekinteni, mikor Lord Barnacle Titus Decimus fölemelkedett a helyéről, felséges fölháborodással, miközben a huzavonahivatal brávózása zúgott körülötte, és ünnepélyesen kijelentette, hogy öneki még mindig azt kell hallania, Lordjaim, hogy ő hozzá, mint e szabad ország miniszteréhez, az illik, hogy az emberszeretetet korlátozza, a jótékony-ságot békóba verje, a közszellemet lebilincselje, a vállalkozó szellemet akadályozza, a nép független önbizalmát fékentartsa. Ennek az illemgépezetnek a fölfedezése a politika perpetuum-mobile-jának a fölfedezése volt, a mely sohasem akad el, noha szakadatlanul forgott valamennyi államhivatalban.

És nemes barátjával és atyafiával, Lord Decimuszal együtt ott volt az a Barnacle Vilmos, a ki megkötötte Stiltstalking Tudorral a híres koalíciót, és a kinek mindig kezelegyében volt a maga külön receptje arról, hogy miképpen kell valamit elodázni, a mennyiben néha így aposztrofálta az alsóház elnökét és így figyelmeztette a maga külön receptjére: „Először is arra kérem az igen tisztelt Elnök urat, tájékoztassa a t. Házat, milyen praecedensünk van arra az eljárásra, a melyre az igen tisztelt előttem szóló rá akarja a t. Házat szorítani”; néha magát az igen tisztelt előtte szólót kérte meg, hogy terjeszsze elő véleményét a megfelelő praecedensről; néha bejelentette az igen tisztelt előtte szólónak, hogy ő maga (Barnacle Vilmos) fogja kutatni a megfelelő praecedens; és nem egyszer nyomban letorkolta az igen tisztelt előtte szólót azzal, hogy odakiáltotta neki, hogy nincs rá megfelelő praecedens. De a praecedens és a sürgetés volt minden körülmények között ennek a tehetőséges huzavonahivatalbeli úrnak a pompásan összeválogatott pár csatalova. Az illető boldogtalan igen tisztelt előtte szóló hiába próbálta huszonöt esztendő óta Barnacle Vilmost erre vagy arra az eljárásra szorítani — Barnacle Vilmos mindig azzal a kérdéssel fordult a t. Házhhoz és (később) az országhoz is, vajjon kénytelen-e

rászoríttatni magát erre vagy arra az eljárásra. A dolgok természetével és az események folyásával hiába volt összeférhetetlen, hogy az illető igen tisztelt boldogtalan előtte szóló megfelelő praecedens talájon — Barnacle Vilmos mégis szakadatlanul azt követelte az igen tisztelt előtte szólótól, hogy hivatkozzék a megfelelő praecedensre, és aztán diadalmasan kijelentette, hogy ime az igen tisztelt előtte szóló is kénytelen beismerni, hogy NINCS megfelelő praecedens. Talán azt az ellenvetést lehetett volna tenni, hogy a Barnacle Vilmos bölcsesége nem volt nagy bölcsesség és hogy a földet, a melyet bölondített, sohasem teremtette volna meg vagy ha elharmarkodott tévedésből megteremtette volna, a föld pusztá és halott maradt volna. De a praecedens és a sürgetés együttesen kivért a legtöbb emberből minden ellenvetést.

Ott volt továbbá még egy Barnacle, egy nagyon eleven példány, a ki gyors egymásutánban húsz különböző állást keresztülugrott s a ki mindig két-három hivatalt töltött be egyszerre. Ez a Barnacle nagyrabecsült feltalálója volt egy művészetnek, a melyet nagy sikerrel és nagy álmélkodás közepette használt valamennyi Barnacle-kormányban. Ez a művészet az volt, hogy valahányszor meginterpellálták őt a parlamentben valamiről, mindig egészen más kérdésre felelt. Ez a művészet rengeteg szolgálatokat tett és nagy tekintélyt szerzett neki a huzavonahivatalban.

És ott volt végül egy sereg kevésbé kiváló parlamenti Barnacle, a kik eddigelé nem jutottak hozzá még semmiféle zsíros falathoz, s egyelőre a próbaidejüket töltötték még, hogy bebizonyítsák érdemes voltukat. Ezek a Barnacle-ek lépcsőkön gugszoltak és folyosókon lappangtak, várva a parancsot, hogy határozatképesse tegyék-e a házat vagy sem; és a család fejeinek utasítása szerint halljukoztak, ohóztak, tapsoltak és bömböltek mindig; és színleges indítványokat terjesztettek be, hogy mások indítványait keresztezzék; és minden kellemetlen ügyet kitoltak késő éjszakáig vagy az ülészak végéig, a mikor aztán erényes hazafiassággal azt kiabálták, hogy már késő van; és elszéledtek az országban, valahányszor küldték őket, és esküdöztek, hogy Lord Decimus a ke-

reskedelmet írlázta aléltságából és a gabonatermést megkétszerezte és a takarmánytermést megnégyszerezte és megakadályozta, hogy a bankból rengeteg arany ki ne áradjon. És ezeket a Barnacle-eket, mint megannyi kisebb értékű kártyát, a család fejei kiosztották a népgyűlésekre és bankettekre, a hol nem győzték magasztalni nemes és tiszteletreméltó rokonaik mindenfajta érdemeit és belekeverték a Barnacle-eket minden köszöntőbe. És hasonlóképpen rendelkeztek velök mindennemű választásokon; és ök ott hagyták helyököt a legnagyobb gyorsasággal és a legesztelenebb okokból, hogy helyet adjanak másoknak; és hordároskodtak és csúsztak-másztak és intrikáltak és vesztegettek és türték a rugásokat és fáradhatatlan szolgálai voltak a köznek. És az egész huzavonahivatalban nem volt oly lajstroma a hivataloknak, a melyek ötven év alatt bárhol megüresedhettek, a pénzügyminiszterségtől lefelé a kínai konzulságig és megint fölfelé India főkormányzóságáig, — nem volt oly lajstrom, a melyen mint pályázóké, rajta nem szerepelt volna ez éhes és tapadó Barnacle-ek közül egynéhánynak vagy valamennyinek a neve.

Természetesen a Barnacle-ek minden osztályának egyes képviselői jelentek meg csak a nászünnepen, mert mindössze alig voltak negyvenen, és mi ez a Barnacle-ek légiójához képest! De ez a negyven nagy raj volt a twickenhami nyárilakban, a melyet teljesen megtöltöttek. A boldog párt egy Barnacle adta össze egy másik Barnacle segédletével, és Lord Barnacle Titus Decimus kötelessége volt, hogy Meaglesné asszonyt a reggelihez vezesse.

A nászszakoma nem volt oly kellemes és természetes, a milyen lehetett volna. Meagles úrra, a kire az előkelő társaság, a melyre olyan büszke volt, nagyon ránehedett, alig lehetett volna ráismerni. Gowanné nem változott, és ez egy csöppet sem tette kellemesebbé Meagles úrra nézve a helyzetet. Az a fikció, hogy nem Meagles úr volt az akadály, hanem a család előkelősége, és hogy a család előkelősége engedményt tett, a melynél fogva most immár szent a béke, — ez a fikció ott lebegett az egész nászszakoma fölött, noha nyiltan soha senki

sem fejezte ki. A Barnacle-ek továbbá azt érezték, hogy a maguk részéről nem lesz soha többé semmi közük a Meaglesekhez, ha egyszer átestek ezen a pártfogói alkalmon; és a Meaglesek ugyanezt érezték a maguk részéről. Továbbá Gowan, mint csalódott ember, a kinek volt oka haragudni a családra s a ki talán azért hívatta meg anyjával a családot, mert egyrészt azt remélte, hogy a család bosszankodni fog, másrészt mert talán volt vele valami más jóakaratóú célja is, ez a Gowan élt a jogai-
val, tüntetően fitogtatta az ecsetjét és a szegénységét s kijelentette, hogy azt reméli, hogy idővel módjában lesz kenyérhájhoz és sajtához juttatnia a feleségét, és azokat közülök, a kik (nála szerencsésebben) révbé értek és megvehetnek egy képet, arra kéri, hogy ne feledkezzenek meg a szegény festőről. Továbbá Lord Decimus, a ki a maga parlamenti piedesztálján valóságos csoda volt, itt a legüresebb embernek bizonyult: a mikor a menyasszonyt és a vőlegényt egy csomó olyan lapossággal köszöntötte fel, a mely égnek mereszthette volna minden őszinte tanítványnak és hívőnek a haját, s a mikor egy bamba elefánt tetszelgésével ide-oda topogott egész sereg mondat ásító útvesztőjében, a melyet egytől-egyig széles országútnak tartott, s a melyből egyáltalában nem is óhajtott kibontakozni. Továbbá Barnacle Titus úr akaratlanul úgy érezte, hogy van a társaságban egy egyén, a ki csaknem megzavarta volna őt abban, hogy élte fogyatéig modelt üljön teljes hivatalosságában Sir Thomas Lawrencenek, ha ugyan egyáltalában lehetséges lett volna őt megzavarni; miközben az ifjabb Barnacle elképedve elmesélte két vizenyős fiatal úrnak, a rokonainak, hogy van itt egy ficzkó, tudjátok, a ki egyszer beállított a hivatalunkba idézés nélkül, és kijelentette, tudjátok, hogy meg akar tudni valamit; és ha most, tudjátok, eszébe jutna neki, hogy megint kitörjön, a mi könnyen megeshetik, tudjátok (mert az ember sohasem tudhatja, hogy mire képes az ilyen közönséges radikális), és kijelentené, tudjátok, hogy most nyomban meg akar tudni valamit, hát tudjátok, ez szép multság volna, ugy-e?

A nászlakomának az a része, a mely Clennamre nézve a legkevésbé volt kellemetlen, egyben a legszo-

morúbb is volt. Mikor Meagles úr és a neje végül abban a szobában, a hol a két kép volt, távol a társaságtól, átölelte Petet, mielőtt lementek vele a küszöbhez, a melyet sohasem fog többé úgy átlépni, mint a régi Pet, a régi kedves gyermek, hát akkor semmi a világon nem lehetett volna egyszerűbb és természetesebb, mint ez a hármascsoportozat. Maga Gowan is elérzékenyedett és mikor Meagles úr így szólt hozzá: — Óh, Gowan, vigyázzon rá, vigyázzon rá! — Gowan komolyan így felelt neki: — Uram, vigasztalódjék! Az égre, vigyázni fogok rá!

És így, utolsót zokogva és utoljára szólva néhány kedveskedő szót és utolsót pillantva Clennamre, annak jeléül, hogy bízik az ígéréteben, Pet hátrahanyatlott a kocsiban, és a férje búcsút intett a kezével és a kocsi megindult Dover felé. Persze nem előbb, a míg a hűséges Tickitné selyemruhájában és fekete fürteivel elő nem rohant a búvóhelyéről és a kocsi után nem hajította mind a két czipőjét.* Ez a látvány nagy meglepetést kellett az ablakokba gyülekezett előkelő társaság körében.

Mint hogy az említett társaságot most immár semmi sem kötelezte arra, hogy tovább is ott maradjon, s mint hogy a fő Barnacle-ek nagyon siettek (éppen sürgős munkájuk volt, mert egypár üzenetet, a melyet az a veszedelem fenyegetett, hogy egyenesen a rendeltetési helyére jut, mint a bolygó hollandit ide-oda kellett korbácsolniok a tengereken, s egy csomó fontos ügyet, a melyet az a veszedelem fenyegetett, hogy gyorsan elintéződik, bonyodalmakba keverve el kellett odáznio), — ennél fogva mindnyájan eltávoztak, miközben szeretetreméltóan biztosítani iparkodtak róla Meagles urat és Meaglesné asszonyt, hogy a mit ma tettek, azt az áldozatot pusztán Meagles úr és Meaglesné asszony érdekében hozták meg; mint a hogy mindig erről iparkodtak biztosítani John Bull urat**, valahányszor hivatalos alkalmakkor kegyesen leereszkedtek a világnak e legboldogtalanabb teremtéséhez.

Szomorú üresség maradt a házban és az apa, az

* Régi népszokás Angliában. Az a hit, hogy szerencsét hoz az új házaspárnak.

** Mr. John Bull = Angolország.

anya és Clennam szívében. Meagles úr csak az emlékezésben talált igazi vigasztalást.

— Oly jól esik, Arthúr, — mondta Meagles úr, — igazán oly jól esik visszagondolni . . .

— A múltra? — kérdezte Clennam.

— Igen — de én a társaságot értem.

A míg ott volt a társaság, sokkal levertébbé és boldogtalanabbá tette őt, de most igazán vigaszt talált az emlékében.

— Igazán rendkívül jól esett, — ismételte gyakrabban az este folyamán. — Ilyen előkelő társaság.

HARMINCZÖTÖDIK FEJEZET.

Mi volt Pancks úr mögött Kis Dorrit kezén?

Ekkoriban történt, hogy Pancks úr, Clennammal kötött szerződése értelmében, beavatta Clennamet jövőmondásának egész történetébe, s közölte vele Kis Dorrit egész szerencsését. Kis Dorrit atyja törvényes örököse volt egy nagy vagyonnak, a mely sokáig hevert a nélkül, hogy tudtak volna róla és a nélkül, hogy bárki igényelte volna, s a mely ennek folytán egyre növekedett. Kis Dorrit atyjának joga immár tisztán meg volt állapítva, semmi sem állt többé az útjában, a Marshalsea kapui nyitva álltak, a Marshalsea falai leomlottak előtte, s néhány tollvonást kellett csak tennie, hogy mérhetetlenül gazdaggá legyen.

Miközben ezt az örökségi igényt teljes kiderítéséig nyomon követte, Pancks úr oly leleményességnek adta tanújelét, a melyet semmi meg nem rendíthetett, s oly türelmet és hallgatagságot tanúsított, a melyet semmi ki nem fáraszthatott.

— Én bizony nem igen gondoltam, uram, — mondta Pancks, — mikor együtt mentünk keresztül Smithfielden akkor éjjel, s a mikor elmondtam önnek, hogy miféle gyűjtő vagyok, mondom, akkor nem igen gondoltam volna, hogy ez lesz a vége. Nem igen gondoltam volna, uram, mikor megmondtam önnek, hogy ön nem a cornwalli Clennamek közül való, hogy valaha

meg fogom mondani önnek, hogy *ki* való a dorsetshirei Dorritok közül.

Azután elmondta részletesen, hogy ez a név föl lévén jegyezve a jegyzőkönyvében, hogyan ragadta meg a figyelmét először maga a név. Minthogy gyakran akadt már két teljesen egybehangzó névre, a melyek ugyanabból a városból valók voltak, s még sem voltak egymással semmiféle közeli vagy távoli kimutatható rokonságban: eleinte nem sokat törődött ezzel a névvel sem. Csak azon tűnődött el olykor-olykor, micsoda csodálatos változást hozna létre egy kis varróleány életében, ha kisülne róla, hogy érdekelt fél egy ilyen nagy vagyonban. Azt hiszi, hogy voltaképpen azért foglalkozott tovább a dologgal, mert volt valami rendkívüli a csendes kis varróleányban, a mi tetszett neki és ingerelte a kíváncsiságát. Elmondta, hogyan tapogatózott tovább lépésről-lépésre és hogyan „kaparta ki, uram” (ez volt Pancks úrnak a kifejezése), szemről-szemre. Elmondta, hogy a munka kezdetén, a melyet ezzel az új igével írt körül, s a melyet még jellegzetesebbé tett azzal, hogy mikor kimondta, lehunyta a szemét és megrázta a haját, hogyan hányódott hirtelen villanások és remények, meg hirtelen sötétségek és reménytelenségek közepett ide-oda, és megint csak ide meg oda. Elmondta, hogyan kötött ismeretségeket a fogházban, pusztán azért, hogy úgy járhasson-kelhessen ott, mint akár-melyik más járó-kelő; és hogyan gyújtotta ki agyában az első fénysugarat öntudatlanul maga Dorrit úr és a fia: a kikkel könnyű volt összeismerkednie; a kikkel sok mindenféléről elbeszélgetett alkalomadtán („persze soha sem feledkezvén meg a kapargálásról” — tette hozzá Pancks úr); s a kiktől minden feltűnés nélkül megtudott két-három apró dolgot a család történetéből, a melyekből, mikor már nyomon voltak, újabb dolgokra jutott rá. Hogyan győződött meg végül róla Pancks úr, hogy valóban fölfedezte egy nagy vagyonnak a törvényes örökösét, és hogy fölfedezését csak törvényes teljességgé és tökéletességgé kell érlelnie. Hogyan avatta be ekkor házigazdáját, Rugg urat, ünnepélyes eskü terhe alatt a titokba, és hogyan fogadta be üzlettársul a kapargálás

munkájába. Hogyan alkalmazták Chivery Johnt egyetlen írnöknek és ügynöküknek, minthogy látták, kinek a szolgálatára szentelte az életét ez a fiatalember. És elmondta, hogy a jelen pillanatig, a mikor kiváló bankszakértők és törvénytudók kijelentették, hogy sikeres munkájuk véget ért, más halandó embert senkit a világon titkukba be nem avattak.

— Úgy hogy ha össze is omlott volna az egész dolog, uram, — fejezte be Pancks az előadását, — a legutolsó perczen, mondjuk, tegnapelőtt, mikor megmutattam önnek iratainkat a fogház udvarán, vagy mondjuk, hogy akár a mai napon is, hát senkit sem ért volna rajtunk kívül kegyetlen csalódás, és senki sem lett volna szegényebb egy pennyvel sem.

Clennam, a ki az elbeszélés közben csaknem szakadatlanul Pancksnak a kezét szorongatta, s a kinek álmélkodását alig csökkentette az a körülmény, hogy a leleplezés lényegére elő volt már készítve, most Pancks utolsó pár szavának hallatára így szólt:

— De kedves Pancks úr, hiszen ez igen sok pénzbe kerülhetett önnek!

— Elég sokba, uram, — szólt Pancks diadalmasan. — Nem volt csekélység, noha olyan olcsón végeztünk mindent, a hogy' csak lehetett. És mondhatom, hogy a költségek felhajszolása szintén nehézség volt.

— Nehézség! — ismételte Clennam. — De hiszen ön bámulatosan legyőzött az egész ügyben minden nehézséget! — szólt, újra megszorogatván Pancksnak a kezét.

— Majd elmondom, hogyan csináltam, — szólt Pancks boldogan, miközben épp oly emelkedett állapotba simította a haját, a milyenben ő maga volt. — Először kiadtam én magam minden pénzemet. Ez nem sok volt.

— Sajnálom, — szólt Clennam; — szerencsére, ez most mellékes. És azután?

— Azután, — felelte Pancks, — kölcsönkértem a gazdámtól.

— Casby úrtól? — szólt Clennam. — Casby úr nagyon derék ember.

— Nagyon derék ember, ugy-e? — szólt Pancks úr, miközben egész sorozat száraz horkanást hallatott. — Nagylelkű vén ficzkó. Bökezű vén ficzkó. Emberséges vén ficzkó. Jóakarató vén ficzkó! Húsz percentre dolgozik. Köteleztem rá magam, hogy megfizetem neki, uram. De hát a mi szakmánkban nem csinálunk rosszabb üzleteket.

Arthurt nagyon bántotta a lelkiismerete, hogy elragadottságában egy kicsit hamarkodó volt.

— Mondtam ennek a — csepegő vén kereszténynek, — folytatta Pancks úr, miközben nyilvánvalóan nagy gyönyörűsége telt ebben a díszítő jelzőben, — hogy egy kis tervvel foglalkozom; egy biztató tervvel; mondtam neki, hogy sikerrel biztat a terv; a melyhez egy kis tökére van szükségem. Azt ajánlottam neki, hogy adja kölcsön a pénzt a számlám terhére. Meg is tette, húsz percentre; és a húsz perцентet az üzleti szokásnak megfelelően hozzácsapta és úgy terhelte meg vele a számlámat, mintha a tökének része volna. Ha felsültem volna a tervemmel, akkor a következő hét esztendőn át fél bérrrel és kétszeres munkával a napszámosa lettem volna. De ő tökéletes patriarcha; és akárkinék a javára válnék, ha ilyen — vagy akármilyen föltételekkel is szolgálhatná őt.

Arthúr semmiért a világon meg nem tudta volna bizonyosan mondani, vajjon komolyan ez volt-e Pancks-nak a véleménye vagy sem.

— A mikor ez a pénz is elfogyott, uram, — folytatta Pancks, — mert elfogyott, bárha oly óvatosan csepegtettem, mintha a vérem lett volna, beavattam Rugg urat is a titokba. Kölcsönt kértem tőle (vagy Rugg kisasszonytól; teljesen mindegy; a kisasszony egy ízben egy kis vagyont szerzett magának, mert szerencsésen spekulált egy polgári pörben). Megkaptam a kölcsönt tíz percentre, ámbár drágának tartottam. De Rugg úr vöröshajú ember, uram, és nyíratja a haját. És a kalapja magastetejű. És a karimája keskeny. És nincs benne több jóakarát, mint a tekéző hábukban.

— A jutalma mindezért, Pancks úr, — szólt Clennam, — sokkal nagyobb lesz.

— Nem is kételkedem benne, uram, hogy meg ne kapjam, — szól Pancks. — Nem kötöttem ki előre semmit. Tartoztam önnek valamivel; most lefizetem a tartozásomat. Ha a kiadásaimat megtérítik, tisztességesen fölszámítva az időmet is, és ha Rugg úr számláját kiegyenlítik, hát akkor ezen felül ezer font az én számomra vagyont jelentene. Ezt az ügyet önre bízom. És ezennel felhatalmazom önt, hogy közölje az ujságot a családdal, úgy, a hogy legjobbnak gondolja. Dorryt Amy kisasszony ma reggel Finchingné asszonynál lesz. Men-nél hamarébb megtudják, annál jobb. Elég gyorsan meg sem tudhatják.

Ez a beszélgetés Clennam hálószobájában folyt le, a hol Clennam még ágyban feküdt. Mert Pancks már korán reggel fölverte álmából a házat és betört Clennam szobájába. És a nélkül, hogy csak egyszer is leült vagy elakadt volna, kiadta magából az ágy szélén az egész ügyet minden részletével együtt (nagy csomó okirattal bizonyítva mindent). Most kijelentette, hogy „megy és fölkeresi Rugg urat“, nyilván azért, mert izgatott kedélyállapotában föltétlen szükségét érezte annak, hogy még egyszer keresztül ugorjék Rugg úrnak a hátán. Összeszedte az iratait, és melegen kezét szorítva Clennammal, teljes gőzzel lezakatolt a lépcsőn és tovább gözölgött.

Clennam természetesen elhatározta, hogy nyomban elmegy Casby úr házába. Oly gyorsan felöltözött és fölkerekedett, hogy egy teljes órával előbb odaért a patriarcha utcájának a sarkára, mint Kis Dorrittal találkozhatót volna. De nem bánta, hogy módjában van egy kis kényelmes sétával megnyugtatni magát.

Mikor visszatért és mozgásba hozta a fényes sárgarézkopogtatót, közölték vele, hogy Kis Dorrit ott van már, és azután fölvezették őt Flóra reggeliző szobájába. Kis Dorrit nem volt ott, de Flóra ott volt és nagyon elbámult, mikor meglátta Arthúrt.

— Szent Isten Arthúr — Doyce és Clennam! — kiáltott fel ez a hölgy; — ki hitte volna hogy ön betoppan ide és kérem bocsásson meg hogy hálóköntösben vagyok mert szavamra igazán nem hittem volna és a

mintája is fakó, a mi még nagyobb baj, de a mi kis barátunk most csinál nekem nem mintha szégyelném magamat hogy ilyesmiről beszéljek önnel hiszen ön is tudja hogy van ilyesmi — egy alsószoknyát, és minthogy reggeli után fogom felpróbálni hát ez az oka bárha jobb szerettem volna ha csinosabban fogadhatom.

— Bocsánatot kell kérnem, — szól Arthúr, — hogy ilyen szokatlan időben rontok be ide; de meg fog bocsátani, ha megtudja az okát.

— Abban az időben a mely örökre elmúlt Arthúr, — felelt Finchingné asszony, — bocsánat Doyce és Clennam sokkal megfelelőbb és bárha nagyon távol van is de a távolság megszépíti a kilátást vagyis nem ezt akartam mondani és ha igen hát akkor főként azon múlik hogy mi az a mit láthatunk, de megint ostobaságot beszélek és maga egészen összezavar.

Gyöngéden ránézett Arthúrra, azután tovább beszélt:

— Abban az időben a mely örökre elmúlt azt akartam mondani furcsa lett volna ha Clennam Arthúr — Doyce és Clennamtól persze egészen más — mentegetődzött volna akármikar toppant is be ide, de hát ez elmúlt és a mi elmúlt az többé vissza nem hozható mint a hogy a szegény F. úr szokta mondani mindig a mikor savanyú hangulatban volt és ezért nem is evett soha savanyított uborkát.

Flóra éppen teát készített, mikor Arthúr betoppant, és most gyorsan végzett a dolgával.

— A papa, — szól Flóra rejtelmesen suttogva, miközben lecsukta a kanna födelét, — ott ül a hátsó szobában a reggeli tojásai mellett belemerülve a tözsdetudósításokba és nem is kell neki megtudnia hogy ön itt van, a mi kis barátunkban pedig teljesen megbízhatunk ön is tudja a mikor lejön majd felülről a hol most szab a nagy asztalon.

Arthúr erre elmondta Flórának pár szóval, hogy kis barátjuknak a kedvéért jött ide; és hogy mit kell közölnie kis barátjukkal. Erre a csodálatos hírré Flóra összecsapta a kezét, nagyon izgatott lett, s tele lett a szeme

a részvét és az öröm könnyeivel, minthogy voltaképpen nagyon jólelkű teremtés volt.

— Az Isten szerelmeért eressen hadd menjek ki, — kiáltott Flóra, kezét a füléhez nyomva és az ajtó felé sietve, — mert különben meghalok és bögni kezdek és nyomorulttá teszek mindenkit pedig a kedves kis jószág ma is oly csinos és tiszta volt és oly jó volt és e mellett oly szegény és most ilyen nagy vagyona lesz való igaz, de megérdemli! és szabad elmondanom F. úr nagynénjének Arthúr nem Doyce és Clennam most az egyszer de ha kifogása van ellene akkor semmiesetre sem.

Arthúr bólintott a fejével beleegyezése jeléül, mert Flóra lehetlenné tett minden élőszót. És Flóra is bólintott a fejével köszönete jeléül és kisietett a szobából.

Kis Dorrit léptei hallatszottak is már a lépcsőn, s a következő pillanatban belépett a szobába ő maga is. Bár Clennam mindent elkövetett, hogy uralkodjék az arczán, még sem volt képes annyira megóvni rendes arczkifejezését, hogy Kis Dorrit abban a pillanatban, a mikor meglátta Arthúrt, ki ne ejtse kezéből a munkáját és fel ne kiáltson:

— Clennam úr! Mi történt?

— Semmi, semmi. Vagyis semmi baj. Azért jöttem, hogy közöljek magával valamit; de nagyon örvendetes dologról van szó, nagy szerencséről!

— Nagy szerencséről?

— Csodálatos szerencséről.

Az ablaknál álltak, és Kis Dorrit szeme tágra nyitva bámult Clennam arczára. Clennam félkarjával átölelte, mert látta, hogy Kis Dorrit össze akar esni. Kis Dorrit egyik kezét Arthúr karjára tette, egyrészt hogy rátámaszkodjék, másrészt, hogy a helyzetök ne változzék, és Clennamre szegzett tekintetét semmi meg ne zavarhassa. Az ajkai mintha ezt ismételték volna: „Csodálatos szerencséről?” Clennam pedig még egyszer hangosan elismételte:

— Kedves Kis Dorrit! Az édes atya . . .

A halvány kis arczocskának a jege megtört és a kifejezés apró szikrái és sugarai villantak meg rajta. Csupa fájdalmas érzést tükröztettek. A lélekzete gyors és

gyöngé volt. A szíve hevesen dobogott. Arthúr közelebb vonta volna magához a kis alakot, de látta, hogy a szeme esedezve arra kéri, hogy ne mozduljon.

— Az édesatyja még ezen a héten kiszabadulhat. Ő még nem tudja; innen hozzá kell sietnünk, hogy megmondjuk neki. Az édesatyja egypár nap múlva szabad lesz. Az édesatyja egypár óra múlva szabad lesz. Ne felejtse el, innen oda kell hozzája sietnünk, hogy megmondjuk neki.

Ez megint eszméletre térítette Kis Dorritot. A szeme lecsukódott, de aztán megint kinyílt mindjárt.

— Ez még nem az egész szerencse. Ez még nem az egész csodálatos szerencse, drága Kis Dorritom. Beszéljek tovább?

Kis Dorrit ajkai „igen“-re csucsorodtak.

— Az édesatyja nem lesz koldus, ha kiszabadul. Nem lesz híja semmiben. Mondjak még többet is? Ne felejtse el, hogy az édesatyja még semmit sem tud. Innen oda kell hozzája sietnünk, hogy megmondjuk neki.

Kis Dorrit mintha arra kérte volna Clennamet, hogy engedjen neki egy kis időt. Clennam a karjában tartotta őt és csakhamar lehajtotta hozzá a fülét, hogy figyeljen.

— Azt kívánta, hogy folytassam?

— Igen.

— Gazdag ember lesz. Gazdag ember. Nagy összeg pénz váraozik rá; örökség. Valamennyien gazdagok lesznek ezentúl. A világ legderekabb és legjobb gyermeke, hálát adok az Istennek, hogy végre elnyerte a jutalmát!

Mikor megcsókolta, Kis Dorrit Arthúr vállára fordította a fejét és Arthúr nyakához emelve a kezét így kiáltott fel:

— Atyám! Atyám! Atyám! — azután elájult.

Flóra visszatért, hogy segítségére siessen Kis Dorritnak, és föléje hajolt egy pamlagon, miközben szerető segítségét úgy össze-vissza keverte szakgatott szótörmelékekkel, hogy senki a világon jólélekkel el nem döntötte volna, vajon a Marshalsea kérte-e arra, hogy vegyen be egy kanál esedékes kamatot, a mi bizonyára jót fog tenni neki; vagy vajon Kis Dorrit atyját magasz-

talta-e azért, mert százezer illatszerüvegese birtokába jutott; vagy vajon azt jelentette-e ki, hogy hetvenötezer csepp lavendulaszeszt ad be ötvenezer font cukordarabkán, és Kis Dorritot arra kéri, hogy vegye be ezt a kitűnő frissítőszeret; vagy vajon Doyce és Clennam homlokát dörzsölte-e be eczettel és a megboldogult F. urat legyezgette-e? Ezen kívül a zürzavar mellékárja is befelé hömpölygött az egyik szomszédos hálószobából, a hol F. úr nagynénje feküdt, hangjából ítélve, vízszintes helyzetben, a reggelijére várakozva; és ebből a leshelyből ez a kérérlhetetlen delnő, valahányszor hallathatta magát, éles nyilakat lövöldözött be rájuk, ilyenformán: — Csak azt ne találja hinni, hogy ő csinálta! — és — Szó sincs róla, hogy valami érdeme legyen benne! — és — Azt hiszem, jó sok időbe fog telni, a míg átad valamit a pénzből! — E méregnyilaknak egytől-egyig az volt a rendeltetésök, hogy Clennam részét a fölfedezésben kétségbe vonják és kifejezést adjanak azoknak a mélyen gyökerező érzéseknek, a melyekkel F. úr nagynénje Clennam iránt viseltetett.

De Kis Dorritnak forró vágya, hogy mielőbb atyjánál lehessen és megvihesse neki az örvendetes ujságot és egy pillanatig se hagyja őt tovább a börtönben úgy, hogy ne is tudjon róla, milyen boldogság vár reá, sokkal jobban sietette gyors föleszmélését, a világ minden ügyességénél és figyelmességénél.

— Jöjjön velem az én édes jó apámhoz! Kérem, jöjjön velem és mondjon el mindent az én édes jó apámnak! — ezek voltak az első szavai. Az édesatyja, az édesatyja! Nem beszélt semmi másról, csak róla, nem gondolt semmi másra, csak őrá. Mikor letérdelt és kezét égnek emelve forrón hálálkodott, csak édes apjáért hálálkodott.

Flóra gyöngédségét szörnyen meghatotta mindez, úgy hogy csészéi és tálai között csodálatos köny- és szóözőnbe fakadt ki.

— Mondhatom, — zokogta, — hogy nem voltam még soha életemben ennyire magamon kívül mióta a maga mamája és az én papám most az egyszer nem Doyce és Clennam, de adjon egy csésze teát a drága

kicsikének és beszélje rá hogy értesse oda legalább az ajkához kérem Arthur tegye meg még F. úr utolsó betegsége alkalmával sem mert ez egészen másfajta betegség volt és a köszvény nem gyermekbetegség bár nagyon fájdalmas minden érdekelt félre és F. úr valóságos mártir volt kinyujtott lábával és a borkereskedés már magában is gyuladást okozó mert mindnyájan ezt teszik többé-kevésbé ha együtt vannak és nem is csoda mintha csak álom lenne ha meggondolja az ember hogy ma reggel nem volt még semmi sem és most egész aranybánya igazán, de meg kell innia édes gyermekem mert különben nem lesz elég ereje mindent elmondani neki legalább egypár kanálkával nem volna-e jobb az orvosi tanácsadóm utasítását követni bárha a szaga minden inkább mint kellemes de én mégis rákényszerítem magamat és nagyon jólékonyan tapasztalom a hatását, maga inkább nem akarja szívecském igen én is szívesebben nem akarnám de mégis megteszem mert kötelességem, az egész világ szerencsét fog kívánni magácskának némelyek őszintén és mások nem és sokan szívők mélyéből szerencsét fognak kívánni magácskának de senki sem inkább mint én a szívem mélyéből higye meg bárha tudom hogy sok csacsiságot összefecsegek és Arthur most az egyszer nem Doyce és Clennam bizonyosan ki fog nevetni érte legyen hát boldog szívecském és Isten áldja meg és tegye nagyon boldoggá és bocsássa meg ha megfogadom hogy a ruhát soha senki más nem fogja bevégezni hanem úgy marad a hogy van, örök emlékül és Kis Dorrit lesz a neve ám-bár ezt a minden furcsa névnél furcsább nevet én magam soha nem használtam és nem is fogom soha használni!

Igy búcsúzott Flóra a kedvenczétől. Kis Dorrit köszönetet rebegett és újra meg újra megölelte Flórát. De végül Clennammal együtt eltávozott a házból és kocsit bérelt, hogy a Marshalseabe hajtasson.

Furcsa, valóság nélküli kocsizás volt ez a régi, jól ismert, piszkos utczákon, azzal az érzéssel, hogy kiemelkedett belőlük az ember a gazdagság és a fény ragyogó világába. Mikor Arthur azt mondta Kis Dorritnak, hogy most már nemsokára a saját kocsijában fog utazni

egészen más színhelyeken, és hogy mindez a meghitt dolog hamarosan el fog tűnni, Kis Dorrit ijedten nézett maga elé. De mikor Arthur Kis Dorritnak az atyját tette Kis Dorrit helyébe és leírta, hogyan fog Kis Dorrit atyja a saját kocsiában hajtatni és milyen tisztelt és előkelő ember lesz, hát akkor az öröm és az ártatlan büszkeség könyeket csalt Kis Dorrit szemébe. Minthogy Arthur látta, hogy minden boldogság, a melyet Kis Dorrit most el tud képzelni, atyját ragyogja be, folyton ezt a szeretett alakot festette Kis Dorritnak a szeme elé. És így hajtattak végig boldogan a fogház környékén lévő nyomorult utczákon, hogy megvigyék Kis Dorrit atyjának a nagy-szerű ujságot.

Mikor Chivery úr, a ki soros volt, bebocsátotta őket, olyasvalamit látott az arcukon, a mi csodálkozással töltötte el őt. Megállt és utánuk nézett, mikor besiettek a fogházba, mintha úgy rémlett volna neki, hogy mindenikök egy szellem kíséretében tért vissza. Kéthárom fogházlakó, a kik mellett elhaladtak, szintén utánuk nézett, azután rögtön bevonult Chivery úrhoz, s kis csoportba verődött a páholy lépcsőjén. A kis csoportból, senki sem tudta hogyan, szárnyra kelt suttogva az a hír, hogy a Marshalsea apja vissza fogja nyerni a szabadságát. Pár percz múlva elterjedt a hír a fogház legrejtettebb zugába is.

Kis Dorrit kinyitotta kívülről az ajtót és Arthurral együtt belépett a szobába. A Marshalsea apja ócska, szürke köntösében, fején ócska, fekete sapkájával, ott ült az ablak mellett és ujságot olvasott. Pápaszeme a kezében volt, s a fejét éppen hátrafordította, mert nyilván meglepte őt az, hogy Kis Dorrit lépteit hallja a lépcsőn, minthogy esténél előbb nem várta őt haza. Majd még jobban meglepte őt az, hogy Clennam Arthur is együtt jött a lányával. Mikor beléptek, a Marshalsea apjának is feltűnt mindkettőjüknek az a szokatlan arczki-fejezése, a mely már odalenn az udvarban is akkora feltűnést keltett. Nem állt fel és egy szót sem szólt, de a pápaszemét és az ujságját letette maga mellé az asztalra, s egy kissé nyitott szájjal és remegő ajakkal nézett a belépőkre. Mikor Arthur kezét nyújtott neki, el-

fogadta, de nem olyan ünnepélyesen, mint szokta. Azután odafordult a lányához, a ki leült melléje, kezét rátette atyjának a vállára és figyelmesen atyjának a szemébe nézett.

— Atyám! Ma reggel nagy boldogság ért!

— Nagy boldogság ért, gyermekem?

— Clennam úrnak köszönhetem, atyám. Oly csodálatos és örvendetes újságot hozott számomra felőled! Ha nagy jóságával és gyöngédségével nem készített volna rá elő, atyám, — nem készített volna rá elő, atyám, — azt hiszem, nem tudtam volna elviselni.

Mérhetetlen volt Kis Dorritnak az izgatottsága és az arczán végigperegtek a könnyei. A Marshalsea apja hirtelen szívére tette a kezét és Clennamre tekintett.

— Szedje össze magát, uram, — szólott Clennam, — és engedjen egy kis időt magának a gondolkozásra. Gondoljon az élet legderűsebb és legszerencsésebb véletleneire. Hallottunk mindannyian örvendetes meglepetésekről. Ezek még nem szüntek meg, uram. Ritkák, de még nem szüntek meg.

— Clennam úr! Még nem szüntek meg? Nem szüntek meg az én . . . — A kebléhez kapott, a helyett, hogy kimondta volna ezt a szót is: „számomra“.

— Nem, — mondta Clennam.

— Miféle meglepetés, — kérdezte, miközben bal kezét szívére szorítva egy pillanatra elakadt, s jobb kezével gépiesen megigazgatta pápaszemét az asztalon, — miféle meglepetés várhat még én reám?

— Engedje meg, hogy egy másik kérdéssel feleljek erre a kérdésére. Mondja csak, Dorrit úr, miféle meglepetés volna önre nézve a legváratlanabb és a legkellemebb? Ne féljen elképzelni vagy kimondani, hogy mi lehetne ez?

A Marshalsea apja le nem vette a szemét Clennamról, s ekközben mintha hirtelen, nagyon öreg, összeroskadt emberré változott volna át. A nap fénye rásütött odakünn a börtön falára és a vascsúcsokra, a melyekkel a fal csipkézve volt. A Marshalsea apja lassan kinyújtotta azt a kezét, a melyet a szívére szorított volt, és rámutatott a falra.

— A fal ledőlt, — mondta Clennam. — Eltűnt!

A Marshalsea apja nem mozdult a helyéből és még mindig merően Clennamre nézett.

— És a fal helyett, — szólt Clennam lassan és világosan, — meglesz önnek a hozzávaló módja, hogy megszerezze és élvezze mindazt, a mitől a fal olyan hosszú időn át elzárta. Dorrit úr, kétségtelen tény, hogy ön egypár nap múlva szabad lesz és nagyon gazdag ember lesz. Szerencsét kívánok önnek szívem mélyéből sorsának ehhez a rendkívüli változásához és a boldog jövődökhöz, a melybe immár el fogja vinni magával nemsokára azt a kincset, a melylyel itt meg volt áldva, — azt a drága kincset, a melynél drágább kincse nem lehet önnek sehol a világon, — azt a kincset az oldala mellett.

Így szólván, megszorította és azután eleresztette a Marshalsea apjának a kezét; a leánya pedig odasimult arczával atyjának az arczához, és a szerencse órájában átölelte őt karjaival, úgy, a hogy a szerencsétlenség hosszú éveiben átölelte volt őt a szeretetével, a gondoskodásával és az odaadásával; és csordultig telt szívéből kiáradt a hála, a remény, az öröm, az elragadtatás — és mindez egyedül az apjáért.

— Látni fogom őt úgy, a hogy még sohasem láttam. Látni fogom édes jó apámat feje körül a sötét felhő nélkül. Látni fogom őt úgy, a hogy az édesanyám látta valaha. Óh, atyám! Drága, jó édesapám! Dicsőség az Istennek! Dicsőség az Istennek!

A Marshalsea apja átengedte magát leánya csókjainak és dédelgetésének, de nem viszonzta, csak azzal, hogy félkarját derekára fonta. És nem szólt egy szót sem. Most immár szakadatlanul hol Clennamre nézett, hol a leányára, és megborzongott, mintha nagyon fáznék. Clennam megértette Kis Dorrittal, hogy egy üveg bort akar hozni, és lesietett a kantinba. Mialatt felhozták a bort a pinczéből a süntésbe, izgatott emberek se-reglettek köréje, a kik mind azt kérdezték tőle, hogy mi történt. Clennam sebtében közölte velök, hogy Dorrit úr nagy vagyont örökölt.

Mikor visszatért a borral, azt látta, hogy Kis Dorrit leültette édesatyját a karosszékre és kigombolta.

az ingét és a nyakravalóját. Teletöltöttek borral egy poharat és odatartották az ajkához. Miután ivott egy kortyot, elvette a poharat és kihajtotta. Ezután mindjárt hátradőlt a székén, és sírt, zsebkendőjét a szeméhez emelve.

Kisvártatva az jutott eszébe Clennamnek, hogy úgy fogja gondolatait legjobban elterelni a nagy meglepetésről, ha elmondja neki az eset részleteit. Elkezdett hát lassan, nyugodt hangon a részletekről beszélni, és legtovább időzött Pancks érdemeinél.

— Meg fogom, — szólt a Marshalsea apja felugorva és gyorsan fel s alá járva a szobában, — meg fogom — ha — fényesen jutalmazni. Legyen meggyőződve róla, Clennam úr, hogy mindenkit, a kinek dolga volt vele — mindenkit, a kinek dolga volt vele — ha — fényesen meg fogok jutalmazni. Ne mondhassa senki, tisztelt uram, hogy kielégítetlen igénye van velem szemben. Azokat a — hm — az előlegeket, a melyeket öntől kaptam, különös gyönyörűséggel vissza fogom téríteni. Azt óhajtom, hogy mihelyt módjában lesz, közölje velem azt is, a mit a fiának előlegezett.

Minden cél nélkül, nyughatatlanul fel s alá járt még egyre a szobában.

— Lesz gondom, — szólt, — mindenkire. Nem akarok senkinek adósa maradni, mikor eltávozom innen. Meg fogok jutalmazni mindenkit, a ki — ha — szíves volt hozzám és a családomhoz. Meg fogom jutalmazni Chiveryt. Meg fogom jutalmazni John úrfit. Az az óhajtásom és az a szándékom, Clennam úr, hogy nagyon bőkezű legyek.

— Engedje meg, — szólt Arthur, erszényét az asztalra téve, — hogy ideiglenesen kisegítsem, Dorrit úr. Jónak láttam, hogy e végből magammal hozzak egy kis pénzt.

— Köszönöm, uram, köszönöm. Szíves örömet elfogadom e pillanatban azt, a mit egy óra előtt még nem fogadhattam volna el jó lélekkel. Nagyon lekötelez vele, hogy ideiglenesen kisegít. Csak egy időre, de a legjobbkor — a legjobbkor.

Felkapta a pénzt és ide-oda járkált vele.

— Legyen szíves, uram, és számítsa hozzá ezt az összeget is a régebbi előlegekhez, a melyeket az imént említettem már; és arra kérem, ne feledkezzék meg a fiannak adott előlegekről sem. A végösszeg pusztá megnevezése az egész — ha — az egész, a mire kérem.

Pillantása leányára fordult, s a Marshalsea apja megállt egy pillanattig, hogy a lányát megsókolja és megsimogassa a haját.

— El kell majd hivatni egy nőszabót, édesem, hogy gyors és alapos változtatást tegyen nagyon is egyszerű ruhádon. Kell valaminek Maggyvel is történnie, a kiré ez idő szerint — ha — ez idő szerint alig lehet ránézni. És a nénéd, Amy, meg a bátyád. És az öcsém, a nagybátyád, — remélem, hogy ez felrázza majd egy kissé a szegényt, — nyomban el kell értök küldeni. Nyomban értesíteni kell őket. Óvatosan kell velök közölni a dolgot, de nyomban értesítenünk kell őket. Tartozunk azzal nekik és önmagunknak is, hogy e pillanattól fogva ne engedjünk nekik — hm — semmit csinálni.

Ez volt az első jele annak egész életében, hogy tud arról, hogy a többiek csinálnak valamit, hogy megélhessenek.

Fel s alá rohant még mindig a szobában, az ereszényt erősen megmarkolva, mikor egyszerre hangos ujjongás harsant fel az udvaron.

— Az újságnak már is híre terjedt, — szólta Clennam kitekintve az ablakon. — Nem akar mutatkozni előttük, Dorrit úr? Nagyon komolyan fogják fel a dolgot és nyilván látni szeretnék önt.

— Megvallom, — hm — ha — Amy szívem, hogy azt szerettem volna, — szólta, még lázasabb izgalomban futkosva fel s alá, — ha előbb átöltözhetném és — hm — órát meg lánczot vehetnék magamnak. De ha meg kell lenni, — ha — hát meg kell lenni. Gombold be a galléromat, gyermekem. Clennam úr, legyen szíves és — hm — nyújtsa ide azt a kék nyakravalót, a melyet ott talál a könyökénél a fiókban. Gombold be elől a kabátomat, édesem. Jobban fest, — ha — ha be van gombolva.

Remegő kézzel hátrasimította szürke haját és Clen-

namre meg Amyre támaszkodva, megjelent az ablakban. A fogolytársak hangos örömujjongással üdvözölték, ő pedig nagyon udvariasan és leereszkedően csókot hintett feléjük a kezével. Mikor megint visszahúzódott a szobába, így szólt: — Szegény emberek! — olyan hangon, a melyből kiértett a mély részvét sajnálatos sor-suk iránt.

Kis Dorrit esengve arra kérte atyját, hogy feküdjék le, hogy egy kicsit kipihenje magát. Mikor Arthur közölte Kis Dorrittal, hogy el akar menni Pancksért, hogy értésére adja, hogy immár eljőhet ide, a mikor akar, hogy áldásos művét befejezze, Kis Dorrit sűgva arra kérte Clennamet, hogy maradjon ott vele, a míg édes-atyja megnyugodva le nem pihen. Másodszor nem kellett Arthurt erre kérni. Kis Dorrit megvetette atyjának az ágyát és arra kérte atyját, hogy feküdjék le. Még vagy egy jó félóráig hallani sem akart a Marshalsea apja sem-miről, csak fel s alá járt a szobában, azt fontolgatva, vajjon a fogház igazgatója meg fogja-e engedni vagy sem az összes foglyoknak, hogy oda álljanak hivatali lakásának az utczára nyíló ablakaiba, s onnan nézzék, hogy hajtat el a Marshalsea apja családjával együtt kocsin a fogházból — a mi, így mondta, bizonyára nagy látványosság lenne a számukra. De lassan kezdett bágyadni és kimerülni, s végül elnyújtózott az ágyán.

Kis Dorrit hűségesen leült melléje, a homlokát le-gyezve és hűsítgetve; s már úgy tetszett, hogy (kezében az erszénynyel) elszunnyadt, mikor egyszerre csak felült és így szólt:

— Clennam úr, bocsásson meg. Jól értem a dolgot, ha azt hiszem, hogy — hm — most e pillanatban keresztülmehetnék a páholyon — hm — és kimehetnék sétálni?

— Azt hiszem, nem, Dorrit úr, — felelt Clennam ellenkezve. — Bizonyos formaságokat el kell még intézni, s bárha most már pusztá formaság csak, hogy önt itt tartják még ezen a helyen, mégis attól félek, hogy egy ideig nem lehet még eltekinteni ettől a formaságtól.

Erre a válaszra megint könybe lábadt a szeme.

— Egypár óráról van már csak szó, uram, — szólt Clennam, hogy bátorítsa.

— Egypár óráról, uram, — felelt a Marshalsea apja hirtelen szenvedélyesen. — Ön könnyen beszél az órákról, uram! De mit gondol, milyen hosszúnak érez egy órát az az ember, a ki majd megfullad levegő híján?

Ezúttal ez volt az utolsó kitörése, mert miután ejtett még néhány könyvet és keservesen panaszkodott, hogy nincs lélekzete, lassan elszenderedett. Clennamnek bőven volt miről gondolkoznia, mialatt elnézte az atyát, a ki az ágyban feküdt, és leányát, a ki legyezgette.

Kis Dorrit is elgondolkozott. Miután gyöngéden lesimította atyja szürke haját és ajkaival csókot lehelt a homlokára, föltekintett Arthurra, a ki nyomban odalépett melléje és suttogva közölte vele, mi foglalkoztatja a gondolatait.

— Clennam úr, ki fogja fizetni az édesapám minden adósságát, mielőtt innen elmegy?

— Minden bizonynyal!

— Minden adósságát, a mely miatt itt élt bebörtönözve, mióta én a világon vagyok, sőt még hosszabb idő óta?

— Kétségtelenül.

Mintha valami bizonytalanság és ellenmondásféle látszott volna Kis Dorrit tekintetében; valami, a mi egyáltalában nem volt meglepés. Clennam elcsodálkozva látta ezt és így szólt:

— Nem örül neki, hogy kifizeti?

— Ön örül? — kérdezte Kis Dorrit figyelmesen.

— Hogyne! Szívem mélyéből örülök.

— Akkor tudom, hogy örülnöm kellene énnekem is.

— És nem örül?

— Súlyos dolognak tartom, — szólt Kis Dorrit, — hogy oly sok esztendőt kellett vesztítenie, annyit kellett szenvednie, és most mégis ki kell fizetnie minden adósságát is. Súlyos dolognak tartom, hogy nemcsak az életével kell fizetnie, hanem a pénzével is.

— Édes gyermekem —, — kezdte Clennam.

— Igen, tudom, hogy nincs igazam, — vágott a

szavába félénken Kis Dorrit, — de azért ne gondoljon rosszat felőlem; itt szívtam ezt magamba.

A börtön, a mely oly sok mindent megrontott, Kis Dorrit lelkét ennél jobban nem homályosíthatta el. Ez a fogalomzavar, a mely a szegény fogoly, édesapja, iránt való részvétéből eredt, ez volt az első és az utolsó folt, a melyet Clennam a fogházélet következményeképpen észrevett rajta.

Erre gondolt és nem szólt egy szót sem többet. E gondolattal együtt ott ragyogott előtte tündökölve Kis Dorrit tisztasága és jósága. És ez a kis folt csak még ragyogóbbá és még szebbé tette őt.

Az izgalomtól kimerülten és a körülötte levő csendnek engedve, lassan elbágyadt Kis Dorrit keze a legyczgetésbe, és feje lehanyatlott a párnára atyja feje mellé. Clennam csendesen felállt, nesztelenül kinyitotta és betette az ajtót, és távozott a fogházból, magával vivén a szoba nyugalmát ki a zsvajgó utcákra.

HARMINCZHATODIK FEJEZET.

A Marshalsea elárvul.

És végül elkövetkezett a nap, a mikor Dorrit úrnak családjával együtt örökre ott kellett hagynia a fogházat, hogy ne ismerje soha többé a fogház udvarának sokat taposott kövezetét.

Nagyon rövid idő telt csak el addig, de a Marshalsea apja sokat panaszkodott az idő hosszúsága miatt és nagyon crélyesen korholta Rugg urat a késlekedésért. Nagyon keményen beszélt Rugg úrral és megfenyegette, hogy mást fog megbízni az ügy elintézésével. Felszólította Rugg urat, hogy ne ellen vissza azzal a körülménnyel, hogy itt találta őt ezen a helyen, hanem teljesítse a kötelességét, uram, még pedig haladéktalanul. Megmondta Rugg úrnak, hogy nagyon is jól tudja, miféle emberek az ügyvédek és az ügynökök, és hogy ő bizony nem engedi becsapni magát. Mikor Rugg úr illő szerénységgel kifejtette, hogy amúgy is megtesz minden tőle

telhetőt, Fanny kisasszony nagyon röviden elbánt vele, a mennyiben arra volt kíváncsi, vajjon tehetne-e Rugg úr ennél kevesebbet, mikor már hűszszor is az orrára kötötték neki, hogy a pénz nem játszik szerepet, és a mennyiben azt a gyanúját fejezte ki, hogy Rugg úr valószínűleg elfelejtette, kivel van dolga.

A fogház igazgatójával szemben, a ki évek sora óta igazgatója volt már a Marshalseának, s a kivel eddigelé nem volt soha semmi baja, Dorrit úr nagyon szigorúan lépett föl. Ez a hivatalnok ugyanis személyesen gratulált Dorrit úrnak és felajánlta neki lakásának két szobáját szabad használatra, addig, a míg el nem távozik a fogházból. Dorrit úr azon melegében köszönetet mondott az igazgatónak és kijelentette, hogy majd megfontolja a dolgot; de alig búcsúzott el tőle az igazgató, Dorrit úr leült és epés levelet írt neki, a melyben megjegyezte, hogy eddigelé nem volt hozzá még sohasem szerencséje, hogy fogadhassa szerencse kívánatait (a mi föltétlenül igaz volt, mert hiszen eddigelé nem is volt mihez szerencsét kívánni neki), és megjegyezte továbbá, hogy az igazgató ajánlatát úgy a maga, mint a családja nevében visszautasítja azzal a köszönettel, a mely az ajánlat önzetlenségét és minden világi tekintettől való teljes függetlenségét megilleti.

Bárha az öcsce oly elmosódó érdeklődést árult csak el változott viszonyai iránt, hogy kétséges volt, vajjon egyáltalában megértette-e a helyzetet, Dorrit úr mégis mértéket vététt az ő számára is a szabókkal, czipészekkel, fehérnemű- s kalapkereskedőkkel, a kiket a saját számára hivatott el, és megparancsolta, hogy öccsének az ócska ruháit vegyék el tőle és égessék el. Fanny kisasszonynak és Tip úrnak nem volt szükségük útmutatásra, hogy a legdivatosabban és legelegánsabban kiöltözködve jelenjenek meg; és mind a hárman a környék legjobb szállodájában töltötték el a hátralevő időt, noha, mint Fanny kisasszony mondta, a legjobb szálloda is valóban nagyon meg nem felelő volt. Tip úr kétkerekű egylovas fogatot bérelt inassal, nagyon csinos fogatot, a mely rendszerint két-három óra hosszat ékesítette egyfolytában a Borough High Streetet, a Marshalsea udvara előtt.

Épp oly gyakran lehetett ott látni egy szerény kis kétfogatú kibérelt hintót, és Fanny kisasszony, valahányszor kiszállt ebből a hintóból vagy felült rá, mindig megközelíthetetlen kalapokkal ejtette izgalomba az igazgató leányait.

Egész tömeg ügyet bonyolítottak le ez alatt a rövid pár nap alatt. A többi között Peddle és Pool ügyvéd urakat (Monument Yard) megbízta ügyfelük, nemes Dorrit Edvárd, hogy intézzenek Clennam Arthúr úrhoz levelet, a melyhez huszonnégy font, kilencz shilling és nyolcz penny volt mellékelve, mint oly tőkeösszeg évi ötszázalékos kamatjával együtt, a melylyel ügyfelük — véleménye szerint — Clennam úrnak adósa volt. A midőn ezt az összeget eljuttatták Clennam úrhoz, Peddle és Pool uraknak az volt a további megbízásuk, hogy ügyfelük nevében figyelmeztessék rá Clennam urat, hogy az immár visszafizetett előleget ügyfelük soha nem kérte és el sem fogadta volna, ha Clennam úr nyíltan a saját nevében ajánlotta volna fel. Ezek után bélyeges nyugtát kérve, maradtak Clennam úrnak alázatos szolgálói.

Nagyon sok volt az immár hamarosan elárvuló Marshalsea falain belül is az elintézni való Dorrit úr számára, a ki oly sokáig apja volt a Marshalseának. Főként apró összegekről volt szó, a miket a fogolytársak kértek tőle. E kéréseknek nagy bőkezűséggel tett eleget és nem mulasztotta el a kellő formáságokat sem. Először is mindig meghatározta írásban azt az időpontot, a mikor az illetőnek meg kellett előtte jelennie. Nagy halom okirat között fogadta őt és ajándékát (mert minden egyes alkalommal ezt mondta: — Ajándék, nem kölcsön!) — egész csomó jótanácscsal kísérte, a melyeknek egytől-egyig az volt a veleje, hogy mint a Marshalsea búcsúzóféltben lévő apja azt reméli, hogy sokáig vissza fognak rá emlékezni, mint olyan emberre, a ki példát adott rá, hogyan kell az embernek ilyen helyen is megóvni a méltóságát és kiérdemelni a közbecsülést.

A fogolytársak nem voltak irigyek. Azonkívül, hogy különben is személyes és hagyományos becsüléssel viseltettek a fogház legrégebb lakója iránt, nagy be-

csületére vált az eset magának az intézetnek is és dicsőséget szerzett neki az újságokban. Talán sokan önkénytelenül arra is gondoltak, hogy a szerencse sorsjátékában őket is érhetne volna avagy valamikor érheti még hasonló nyeresemény. Valamennyien örültek az esetnek. Voltak néhányan, a kiket lehangolt ugyan az a gondolat, hogy ő nekik továbbra is ott kell maradniok, még pedig szegényen kell ott maradniok, de még ezek sem irigyelték a család viszonyaiban bekövetkezett ragyogó fordulatot. Sok, finomabb helyen valószínűleg nagyobb lett volna az irigység. Valószínű, hogy a jobb-módban élő emberek kevésbé lettek volna nagylelkűek, mint ezek a foglyok, a kik napról-napra éltek, illetve a zálogházból szerezték meg a mindennapi kenyerüket.

Feliratot intéztek hozzá, a melyet szép rámás üveg alatt nyújtottak át neki. Bárha ezt a feliratot később nem is lehetett megtalálni sem a családi házban, sem a család iratai között, a Marshalsea apja mégis kegyes választ adott rá. Ebben a válasz-okiratban királyi módon biztosította őket, hogy ragaszkodásuk kifejezését az őszinteségükben való erős meggyőződéssel fogadja; s azután általánosságban megint arra buzdította őket, hogy kövessék a példáját, a mit a foglyok — legalább a mi a nagy vagyon öröklését illetve, — kétségtelenül örömet utánoztak volna. Ugyanezt az alkalmat arra is felhasználta Dorrit úr, hogy meghívja őket egy nagy ünnepi lakomára, a melyet az udvarban fog adni az egész intézet számára, s a melyen — mint bejelentette, — ő neki magának is lesz szerencséje búcsúpoharat üríteni mindazok egészségére és boldogságára, a kiket immár készül elhagyni.

Személyesen nem vett részt ezen a nyilvános lakomán, mert ez délután két óraker volt, míg az ő ebédjét most már hat óraker szállították a szállóból; de fia volt szíves helyette elfoglalni a főasztal mellett az elnöki széket s nagyon fesztelenül és nagyon barátságosan viselkedett. Dorrit úr maga ide-oda járkált a társaságban, itt-ott megállt egyik-másik fogolytársánál, megnézte, vajjon az ételek olyan minőségűek-e, a milyeneket rendelt, és vigyázott, hogy mindenkit kiszolgáljanak. Általában olyan

volt, mint valami báró a régi jó időkben, és ritka jókedve volt. A lakoma vége felé megivott egy pohár ó-madeirát vendégeinek az egészségére; azt mondta, reméli, hogy jól mulattak és hogy jól fognak mulatni az este hátralévő részében is; minden jót kíván nekik és Isten éltesse őket. De mikor hangos rivalgás közben ittak az egészségére, mégsem volt annyira báróias, hogy miközben köszönetét akarta kifejezni, az érzések terhe alatt össze ne roskadt volna, s mint a legközönségesebb jobbágy, a kinek szív van a keblében, sírva ne fakadt volna nyilvánosan a többiek előtt. E nagy siker után, a melyet ő maga kudarcznak tekintett, ivott „Chivery úrnak és tisztársainak“ az egészségére, a kiket már előbb megajándékozott volt fejéknél tíz fonttal, s a kik valamennyien részt vettek a lakomában. A felköszöntőre Chivery úr felelt, és azt mondta, hogy a mit be kell zárnia az embernek, azt zárja be; de azért ne felejtkezzék meg róla soha senki, hogy a békóba vert afrikai szavai szerint* emberek és testvérek vagyunk mindannyian. Miután a felköszöntők sora kimerült, Dorrit úr nem átallott testgyakorlásképpen nyájas leereszkedéssel egy tekejátzmát játszani azzal a fogolytársával, a ki ő utána legrégebb lakója volt a fogháznak; azután visszavonult, hogy a társaság zavartalanul mulathasson.

De mindez még az utolsó nap felvirradása előtt történt. És végül elkövetkezett az a nap, a mikor Dorrit úrnak családjával együtt örökre távoznia kellett a fogházból, — hogy soha többé viszont ne lássa az udvar sokat taposott kövezetének koczkáit.

Az indulás pont délre volt kitűzve. Mikor közeledett, egy fogoly sem maradt a szobájában, egyetlen kapus sem hiányzott. Ez utóbbi urak ünneplőjükben jelentek meg, s a foglyok nagyobb része is kicsipte magát körülményeihez képest. Sőt két vagy három lobogót is kibontottak, a gyermekek pedig felpántlikázták magukat. Dorrit úr ebben a válságos pillanatban is megóvta komoly, de azért nyájas méltóságát. Figyelme nagy részét

* A brit rabszolgaságellenes társaság pecsétjén egy lánczravert rabszolga van, a ki így szól: »Am I not a man, and a brother?« (Nem vagyok-e én is ember és testvér?)

öccsének szentelte, a kinek viselkedése az ünnepélyes alkalommal nagyon nyugtalanította őt.

— Kedves Frigyesem, — szólt Dorrit úr, — ha megengeded, hogy karonfogjalak, akkor majd együtt vonulunk ki barátaink között. Azt hiszem, jó lesz, ha karonfogvást megyünk ki, kedves Frigyesem.

— Hah! — szólt Frigyes. — Igen, igen, igen, igen.

— És kedves Frigyesem, ha — nagy megerőltetés nélkül egy kissé nagyobb, egy kissé (bocsáss meg, Frigyes), nagyobb eleganciát fejthetnél ki a rendes magad tartásában . . .

— Vilmos, Vilmos, — szólt a másik, fejét rázva, — ez a te dolgod. Én nem tudom, hogyan csináljam. Mindent elfelejtettem, elfelejtettem!

— De, édes fiam, — válaszolt Vilmos, — ha másért nem is, hát éppen ezért igazán meg kell próbálnod, hogy összeszedd magadat. A mit elfelejtettél, arra megint vissza kell most lassan emlékezned, kedves Frigyesem. A helyzeted — —

— Micsoda? — szólt Frigyes.

— A helyzeted, kedves Frigyesem.

— Az enyém? — Először végignézett saját magán, azután a bátyján, és aztán mély lélekzetet véve, így szólt:

— Hah, minden bizonynyal! Igen, igen, igen.

— A helyzeted, kedves Frigyesem, most nagyon előkelő. A helyzeted, minthogy az öcsém vagy, most nagyon előkelő. És tudom, hogy lelkiismeretességégnél fogva arra fogsz törekedni, kedves Frigyesem, hogy méltó légy hozzá, hogy díszére válj. Hogy ne válj szégyenére, hanem hogy díszére válj.

— Vilmos, — szólt a másik panaszosan sóhajtva, — megteszek szívesen mindent, a mit kívánsz, ha módomban van. De kérlek, gondolj rá, milyen kevés az, a mi módomban van. Mit tegyek ma, kedves bátyám? Mondd meg, mit tegyek, mondd meg, mit tegyek.

— Kedves Frigyesem, semmit. Nem érdemes zavarni vele olyan jó lelket, a milyen te vagy.

— Kérlek, csak zavarj vele, — felelt a másik. —

Szívesen megteszek érted mindent, a mi telik tőlem, Vilmos.

Vilmos végigsimította kezével a szemét és felséges meglepődéssel ezt mormolta: — Isten áldjon meg hűségédért, szegény, édes fiam! — Azután fenhangon így szólt:

— Nos, kedves Frigyesem, csak azt próbálnád megmutatni, miközben kifelé megyünk, hogy tisztában vagy az alkalommal — hogy gondolkozol rajta —

— Mit tanácsolnál, mit gondoljak? — kérdezte alázatos öccse.

— Óh! Kedves Frigyesem, mit feleljek erre? Csak azt mondhatom meg, mit gondolok én magam, mikor itt hagyom ezeket a derék embereket.

— Ez az! — kiáltott az öccse. — Ez majd kisegít engem is.

— Én azt hiszem, azt gondolom, kedves Frigyesem, még pedig vegyes érzésekkel, a melyek között legerősebb bizonyos lány részvét: „Mit fognak csinálni nélkülem?”

— Igaz, — felelt az öccse. — Igen, igen, igen, igen. Én is azt fogom gondolni, mikor kifelé megyünk: „Mit fognak csinálni a bátyám nélkül? A szegények! Mit fognak csinálni nélkülc?”

Minthogy éppen elütötte a tizenkettőt és jelentették, hogy a kocsni odakünn vár a külső udvarban, a két fivér karonfogvást megindult lefelé a lépcsőn. Nyomon követte őket Nemes Dorrit Edvárd (valaha Tip) és a huga, Fanny, szintén karonfogvást. Plornish úr és Maggy, a kiknek az volt a megbízásuk, hogy gondoskodjanak azoknak a családi értéktárgyaknak a leszállításáról, a melyeket érdemeseknek ítéltek az elszállításra, batyukat és csomagokat czipeltek utánok, a miket odalenn egy szekérre kellett felrakni.

Az udvarban ott voltak a foglyok és a kapusok. Az udvarban volt Pancks úr és Rugg úr is, a kik látni akarták munkájuk befejezését. Az udvarban ott volt John úr is, új sírfeliratot készítve magának, a mely elmondja, hogy meghasadt a szíve, úgy halt meg. Az ud-

varban ott volt Casby, a patriárcha is, még pedig oly szörnyű jószágos arczczal, hogy nem egy rajongó fogházlakó áhítatosan megragadta a kezét, és még több fogházlakónak felesége és nőrokona kezét csókolt neki, mert szentül azt hitték, hogy ő neki volt minden köszönhető. Az udvarban ott volt azoknak az embereknek a rendes serege, a kik hozzáillettek ehhez a helyhez. Ott volt az udvarban az az ember is, a ki azt a homályos vádat hordozta magával az igazgató által elsikkasztott alapra vonatkozóan, s a ki már hajnali öt órakor felkelt, hogy befejezze a sikkasztás teljesen érthetetlen történetének a leírtatását, a melyet átnyújtott Dorrit úrnak, mint oly rendkívül fontos okiratot, a mely megdöbbenő hatással lesz a kormányra és meg fogja buktatni az igazgatót. Ott volt az udvarban az a fizetésképtelen adós, a ki minden energiáját arra fordította, hogy adósságokba keveredjék, s a ki oly kínos vergődéssel törekedett bejutni a fogházba, mint a hogy mások kijutni igyekeztek onnan, s a kit minduntalan kiszabadítottak a fogházból és szerencsekívánatokkal halmoztak el. És ott volt mellette az a másik fizetésképtelen adós, — egy szegény, kis, agyonhajszolt kereskedő, a ki félholtra kínozza magát azon való igyekezetében, hogy szabaduljon az adósságaitól, s a ki sehogysem tudott ráakadni arra az ügynökre, a ki elhalmozva őt korholással és szemrehányással, végül kiszabadítja a börtönből. Ott volt az udvarban az a sok gyermekkel és sok teherrel megáldott ember, a kinek bukása csodálathá ejtett mindenkit, és ott volt az udvarban az a gyermektelen és nagy jövedelmű ember, a kinek bukásán nem csodálkozott senki sem. Ott voltak az udvarban azok, a kik minden reggel ki akartak menni a fogházból és mindig elhalasztották a kimenetelüket; ott voltak azok is, a kik tegnap kerültek be a fogházba, s a kik sokkal jobban bosszankodtak és keseregtek a sorsnak e szeszélyeskedése miatt, mint a fogház rég meghonosodott madarai. Ott voltak néhányan az udvarban, a kik pusztá lelki szolgaságból hajlongtak és bókoltak a meggazdagodott fogházlakó és családja előtt; és ott voltak mások, a kik csak azért tették ugyanezt, mert a börtön és a szegénység homályához szokott szemük nem bírta

el ilyen ragyogó napvilágnak a fényességét. Voltak ott sokan, a kiknek shillingjei a Marshalsea apjának zsebébe vándoroltak volt, hogy ételt és italt vásárolhasson magának; de nem volt közöttük egy sem, a ki most tolakodó lett volna az egykori támogatásra való hivatkozással. Inkább azt lehetett észrevenni, hogy a rab madarak egy kissé riadoztak attól a madártól, a ki most oly nagyszerű módon visszakarta a szabadságát, és kedvük lett volna hátrább húzódni kalitkájuk rácsai mögé, mert egy kissé izgatottaknak látszottak, mikor Dorrit úr elvonult előttük.

A kis menet, élén a két fivérrel, lassan vonult e nézők között a kapu felé. Dorrit úr, a kit az a gondolat töltött el, hogy mit fognak csinálni ezek a szegény teremtmények ő nélkül, nagyszerű és szomorú jelenség volt, de megőrizte a lélekjelenlétét. Megsimogatta a gyermekek fejét, mint Sir Roger de Coverley*, mikor a templomba ment; többeket, a kik hátul álltak, keresztneveükön szólított; leereszkedett minden jelenlévőhöz, s mintha vigasztalásukra úgy járt volna, hogy körülötte aranybetűkkel ott ragyogott ez a felírás: „Vigasztalódjál, én népem! Viseld türelmesen!”

Végül három becsületes üdvivalgás jelentette, hogy Dorrit úr kilépett a kapun és most a Marshalsea el-
árvult. Mielőtt a kiáltás elhalt volna a börtön falainak vizshangjában, a család kocsiba szállt és a szolgálta megfogta már a kocsni lépcsőjét.

Csak most, nem előbb — így kiáltott fel hirtelen Fanny kisasszony; — Szent Isten! Hol van Amy?

Az atyja azt hitte, hogy Amy a nénjénél van. A néne azt hitte, hogy Amy itt van „valahol”. Arra számítottak mindnyájan, hogy mint mindig, most is ott fogják találni a kellő időben a kellő helyen. Ez a távozásuk volt talán közös életükben az első lépés, a melyet Amy nélkül tettek meg.

Egy perczbe telhetett a tényállás megállapítása, mikor Fanny kisasszony, a ki üléséről a kocsiban végig láthatott a portás páholyához vezető hosszú, szűk folyosón, méltatlankodva elpirult.

* Addison költő ismert barátja, a régi angol falusi nemes típusa.

— No de ilyet, papa! — kiáltott fel. — Ez már igazán gyalázat!

— Mi az, a mi gyalázat, Fanny?

— Ha mondom, — ismételte Fanny kisasszony, — ez mégis csak igazán hallatlan! Igazán csaknem elég hozzá, hogy az ember még ilyen nagy napon is azt kívánja, bárha meghalt volna! Itt jön ez az Amy gyerek az undok, rongyos, ócska ruhájában, a melyhez oly makacsul ragaszkodott, papa, noha annyiszor kértem, könyörögtem neki, hogy vesse le már, s a melyet megátalkodottan még sem vetett le soha, de azt ígérte, hogy ma le fogja vetni, mert azt mondta, addig akarja hordani, a míg odabent lesz veled — a mi teljességgel hitvány, regényes ostobaság volt tőle, — itt jön ez az Amy gyerek és megaláz bennünket még utoljára, az utolsó pillanatban is, a mennyiben még most is abban a ruhában hozzák kifelé. És még hozzá az a Clennam úr hozza őt!

A sérelem igaznak bizonyult, mialatt a vádló beszélt még. Clennam megjelent a kocsi ajtaja előtt, karján hozva az eszméletlen kis alakot.

— Megfeledekettek róla, — szólt részvevő hangon, a melyben volt valami szemrehányás is. — Felrohantam a szobájába (a melyet Chivery úr mutatott meg), nyitva találtam az ajtaját, s a szegény gyermek ott feküdt a padlón eszméletlenül. Úgy látszik, felment, hogy átöltözzék, és ekközben ereje fogytán összeesett. Talán a hangos kiáltozástól, vagy talán még előbb. Vigyázzon erre a szegény, hideg kezeckére, Dorrit kisasszony. Ne engedje lehanyaglani.

— Köszönöm, uram, — felelt Dorrit kisasszony, el-sírva magát. — Azt hiszem, tudom, mi a teendőm, ha nincs kifogása ellene. Édes Amy, nyisd ki a szemedet, szívecském! Óh, Amy, Amy, igazán sajnállak és úgy szégyellem magamat! Szedd össze hát magadat, aranyosom! Óh, mért nem indulunk! Papa, kérlek, induljunk már!

A szolga élesen rászólva Clennamre: — Engedel-mével, uram! — Clennam és a kocsiajtó közé lépett, felcsapta a lépcsőt, és Dorriték elhajtottak.

MÁSODIK KÖNYV.

Gazdagság.

ELSŐ FEJEZET.

Utilársak.

Őszi szaka volt az évnek, sötétség, éj kúszott az Alpok legmagasabb ormaira is.

A nagy Szent Bernát svájci oldalának völgyeiben és a Genfi-tó partvidékén javában állt a szüret. Szedett szőlő szagától volt nehéz ott a levegő. Szőlővel teli kosarak, dézsák, puttonyok álltak a falusi kaputorkolatok félhomályában, torlaszolták el a meredek és szűk falusi utakat, azt czipeltek egész nap a lombsátoros utczákon, zöld ösvényeken mindenfelé. Elszóródott, széttaposott szőlőszemek heverték mindenütt. A gyermek, a kit a súlyos terhével görnyedezően hazafelé czammogó paraszt-asszony az átalvetőjében czipelt a hátán, csititóul pár szem fölszedett szőlőt kapott; a falu bolondja, a ki a zuhataghoz vivő út mentén, fakunyhójának eresze alatt ülve a nagy golyváját süttette a napon, szőlőt csámcsogott; a tehenek és kecskék lehellete szőlő-levéll és szőlőszár szagú volt. Minden kis csapszék törzsvendégsége szőlőt majszolt, szőlő-levet szüircsölt és szőlő-fajtákról teferferélt. Beh kár, hogy mind e nemes temérdekségből az érett erőnek még csak ízelítőnyije sem juthat vala abba

a hitvány, fanyar kövi borba, a melyet e szőlőből préselni szoktak!

Egész nap szép idő volt, meleg, tiszta a levegő. Fényes bádognokok és templomtetők, igen távoliak és ritkán láthatók, csillantak meg a tág látókörben; a havas hegycsúcsok is oly tisztán látszóttak, hogy tapasztalatlan szem tekintete, a közbeneső vidéket sokkal kisebb területül röpülvén át s hanyag közömbösségében a zord magaslatok mesés nagyszerűségét semmibe véve, távolóságukat csak egy-két órányi könnyű útnak becsülhette volna. Hegycsúcsok, a melyek nagy hírnek örvendtek a völgyekben, de onnan néha hónapokig sem voltak láthatók, reggel óta a még tisztán kéklő égbe jól felismerhetőn rajzolódtak bele. S most is, mikor lenn már sötét volt, fönn pedig a leáldozó nap vörös izzása elsápadt rajtok, hideg fehérségben hagyván őket, bár eltűnő árnyak gyanánt ünnepélyesen visszavonulni látszóttak, mégis magányosságukban a homály és köd fölött is meg voltak különböztethetők.

E magaslatokról s a Szent Bernátnak szintén hozzájuk tartozó hágójáról úgy látszott, mintha a fölfelé kúszó éj vízáradásként jönne fel a hegyre. Mikor aztán a szentbernáthegyi kolostor falait elérte, úgy rémlett, mintha ez a viharálló épület valami második Noé-bárcája lenne s úgy úsznék tova a sötétlő hullámokon.

Néhány utast, a kik öszvéren ügettek, utólérvén, a sötétség tehát már a kolostorfalakig jutott, mikor ezek az utasok még javában mászták a meredeket. A miképpen a forró nappal hőségét, a melyben meg-meg kellett pihenniök, hogy a jég- és hóolvadás patakjaiból igyanak, a nagy magasságban a fagyos, megritkult éji levegő átható hidege váltotta föl, épp úgy következett útjuk mélyebb részeinek üde szépségeire sivár pusztaság. Sziklás, rögös ösvény, a melyen az öszvérek libasorban kapaszkodtak fölfelé, fokról-fokra lépve, mintha valami óriási rom szertetőredezett lépcsőjét másznák meg, — ez volt most az útjuk. Fa itt nem volt látható, sem egyéb növényzet valami nyomorúságos, piszkos-barna mohon kívül, a mely a sziklahasadékokban fázóskodott. Fekete, görcsös fakarok az út mentén mutatták az irányt a ko-

lostor felé, mintha hófúvásba veszett néhai vándorok szellemei kísértének itt szenvedéseik helyén. Jégcsapos barlangok és fülkék, a miknek az volt a rendeltetésük, hogy hirtelen hó-veszedelem esetén menedékül szolgáljanak, mindmegannyi halkán intő szájként figyelmeztettek e hely veszélyeire; panaszos szél-úzte, soha nyugtot nem lelő köd-foszlányok és gomolyok tévelyegtek ide-oda; s hatalmasan uralkodó veszedelméül a hegyeknek, a mely ellen a védekezés minden nemét megkísérelték, élesen csapkodott alá a hó.

A napszámukba immár belefáradt öszvérek sora lassan kanyarodva fordult a meredek kapaszkodón föl-felé; az elsőt úgy hajtotta gyalog egy vezető, nagy karimáskalapú, kerek zekés ember, a ki két hegymászóbotot czipelt a vállán s egy másik vezetővel beszélgett. A nyargalók sorában nem hangzott társalgás. A csipős hideg, útjuk fáradalmain támadt elernyedtségük s egy új érzés: oly remegése, elszorulása a lélekzetnek torukuban, mintha éppen friss hideg vízből bukkantak volna föl, vagy mintha zokogás után csillapodnának, hallgatásra kárhoztatta őket.

A szikla-lépcső tetejéről végre valami világosság csillant a havazáson és ködön keresztül. A vezetők megnógatták az öszvéreket, az öszvérek fölkapták aláhorgadt fejüket, a utasok nyelve megoldódott s a menet kapaszkodások, megcsuszamlások, csilingelés, csörtetés, beszélgetés hirtelen támadt összevisszasága közepett a kolistor kapujához ért.

Más öszvérek is érkeztek oda nem sokkal előbb. Némelyeken parasztok ültek, mások áruval voltak megpakva, s a kapú körül fekete pocsolyává taposták össze a havat. Lovagló-nyergek és kantárszarak, málhanyergek és csengős hámok, öszvérek és emberek, lámpások, fáklyák, zsákok, takarmány, hordók, sajtkaréjok, mézes- és vajas-dobozok, szalmakötegek és mindenfajta csomagok nyüzsögtek nagy összevisszaságban a felolvadt iszapos sárban és a lépcsők körül. Itt fönna felhők között, mintha minden — felhőn keresztül látszott és felhővé oldódott volna. Az emberek lehellete felhő volt, az öszvérek párája felhő volt, a lámpáknak és a gyertyáknak felhőudvara volt,

emberek, a kik egymás mellett állva beszélgettek, a felhőtől nem látták egymást, bár a hangjuk és minden egyéb hang meglepően tisztán csengett. Az öszvérek felhős sorában, a melyet sietve kikötöttek a fal gyűrűihez, egyik-másik megharapta vagy megrúgta a társát olykor-olykor, mire felkavarodott az egész ködtenger. Emberek merültek beléje, s emberek és állatok kiáltozása hangzott ki belőle, a nélkül, hogy a szemlélő meg tudta volna különböztetni, mi a baj voltaképpen. Mindeközben a kolostor nagy istállója, a mely a pinczehelyiséget foglalta el, s a pinczeajtón keresztül volt megközelíthető, a mely előtt ez az egész összevisszaság volt, bőven ontotta magából a maga felhőrészét is, mintha felhővel lett volna megtöltve az egész durva építmény, s mintha öszeomlóban lett volna, mihelyt kiürül, hogy aztán a csupasz hegytetőre hullhasson a hó.

Mialatt az élő utasok között ez a nagy lármá és kapkodás folyt, alig öt-hat lépésnyire, egy rácsos házikóban, ugyanazon felhőbe burkoltan, s ugyanazon hópelyhek sodrában, ott voltak összegyülekezve a halott utasok is, kiket a hegységben találtak. Az anya, a kit több esztendeje meglepett a téli vihar, ott állt még mindig a sarokban, kisedét keblére szorítva; a férfi, a ki úgy fagyott meg, hogy karját éhségében vagy ijedtében a szájához emelte, száraz ajkait annyi esztendő után is a karjához szorította még. Borzalmas társaság volt ez, a mely rejtelmesen került együvé! Szörnyű sors lett volna, ha az az anya előre látta volna: „Körülvéve annyi és olyan társtól, a kiket nem láttam és nem is fogok látni soha, gyermekemmel együtt ott fogok lakni elválthatatlanul a Nagy Szent Bérnát hegyén, túlélve nemzedékeket, a melyek el fognak jönni, hogy meglátogassanak bennünket, és sohasem fogják tudni a nevünket, és egy szót sem fognak tudni a történetünkből, csak a befejezését.”

Az élő utasok azonban e pillanatban nem igen, vagy egyáltalában nem gondoltak a halottakra. Arra gondoltak csak, hogy leszállhassanak a kolostor kapujában és fölmelegedhessenek a kolostor tüzenél. Hátat fordítva a zsvajgásnak, a mely lassankint el is csitult, a mint az öszvéreket egymás után elhelyezték az istállóban, dide-

regve felsiettek a lépcsőn és be az épületbe. Odabenn olyan szag volt, a mely alulról jött fölfelé, a megkötözött állatoktól, mintha vadállatsereglet szaga lett volna. Odabenn erős, boltozatos folyosók voltak, hatalmas köpillérek, nagy lépcsők és vastag falak, a melyeket apró, horpadt ablakok szakgattak meg, — megannyi erődítmény a hegyi viharok ellen, mintha ezek emberi ellenségek lettek volna. Odabenn komor, boltíves hálószobák voltak, kutyahidegek, a melyek azonban tisztán és barátságosan várták a vendégeket. S volt végül odabenn egy nagy vendégszoba, a hol elüldögélhettek és étkezhettek a vendégek, s a hol egy asztal meg is volt már terítve, s piroosan, izzóan lobogott a tűz.

Ebben a szobában sereglettek össze nemsokára az utasok körben a tűz körül, miután előbb két ifjú páter kiosztotta számukra az éjjeli szállásokat. Három csoportra oszlottak. Az első, a mely a legnagyobb és legelőkelőbb volt, leglassabban haladt, s útközben fölfelé utol is érte őt az egyik a két másik csoport közül. Egy idősebb delnő, két őszhajú úriember, két fiatal hölgy és a fivérük: ezek voltak az első csoport tagjai. Négy vezetőjükön kívül egy futár, két lakáj és két komorna volt a kíséretükben. Ezt a kényelmetlen nagy kíséretet máshol helyezték el a páterek ugyanazon földél alatt. Az a társaság, a mely az előbbit utolérte s azután csatlakozott hozzája, csak három tagból állott: egy hölgyből és két úriemberből. A harmadik társaság, a mely a hágó olaszországi oldalán szállt fel a völgyből, és legelőször érkezett meg, négy tagból állt: egy vérmes, éhes és hallgatag, pápaszemes német nevelőből, a ki úton volt három fiatal tanítványával, a kik egytől-egyig vérmesek, éhesek, hallgatagok és pápaszemesek voltak.

Ez a három csoport ott ült a tűz körül, hidegen nézegetve egymást, és a vacsorára várakozva. Csak egy ember volt közöttük, a háromtagú társaságnak egyik férfitagja, a ki mindenáron beszélgetésbe szeretett volna elegyedni. Horgát a legnagyobb csoport főnökére vetvén ki, miközben a saját utitársaihoz fordult, olyan hangon, a mely vonatkozhatott az egész társaságra, ha ugyan kedvük volt magukra is vonatkoztatni, azt a megjegy-

zést tette, hogy bizony ez a napi út nagyon hosszúra nyúlt és hogy sajnálja a hölgyeket. Attól tart, hogy az egyik fiatal hölgy nem elég erős vagy nem elég gyakorlott utazó, és már két-három órával előbb nagyon ki volt merülve. Helyéről, a menet végén, észrevette, hogy az illető fiatal hölgy úgy ült az öszvéren, mintha halálosan kifáradt volna. Később aztán két vagy három ízben nem tagadhatta meg magától azt a tisztességet, hogy a mikor egyik vezető hátrább maradt, meg ne kérdezze tőle, hogy van az illető fiatal hölgy. Nagy öröme az, hogy már jobban van és hogy múltó gyöngeségről volt csak szó. Reméli, — (közben magára vonta már a családfő tekintetét s most hozzá fordult), — reméli, hogy a fiatal hölgy most sincsen rosszabbul és hogy nem lesz oka megbánnia ezt az utazást.

— A leányom, fogadja hálás köszönetemet, uram, — felelt a családfő, — teljesen összeszedte már magát és az út rendkívül érdekelte őt.

— Talán most van először hegyek között? — szólt a hízelkedő utas.

— Most van először — ha — hegyek között, — szólt a családfő.

— De ön otthonos a hegyekben, uram? — folytatta a hízelkedő utas.

— Meglehetősen — hm — meglehetősen otthonos vagyok. Nem mostanság. Nem mostanság, — felelte a családfő, legyintve a kezével.

A hízelkedő utas, miközben a kézlegyintést fejének biccentésével tudomásul vette, a második fiatal hölgyhöz fordult, a kiről nem tett még említést csak annyiban, a mennyiben ez is azokhoz a hölgyekhez tartozott, a kik iránt a hízelkedő utas oly élénken érdeklődött.

Azt remélte, hogy a második fiatal hölgyet nem érintették kellemetlenül a nap fáradaimai.

— Mindenesetre kellemetlenül érintettek, — felelte ez a fiatal hölgy, — de nem merítették ki.

A hízelkedő utas bókkolt a találó megkülönböztetésért. Hiszen ő is ezt akarta mondani. Kétségtelenül kellemetlenül érint minden hölgyet, ha olyan közmondásosan makranczos állattal van dolga, a milyen az öszvér.

— A hintóinkat és a podgyázkocsinkat, — szólta a fiatal hölgy, a ki nagyon tartózkodó és kevély volt, — ott kellett hagynunk Martignyban. És az a körülmény, hogy e megközelíthetetlen helyre lehetetlenség felhozni bármit is, a mire az embernek szüksége van, úgy hogy kénytelen lemondani minden kényelemről, természetesen nem kellemes.

— Valóban vad hely ez, — mondta a hízelkedő utas. Az éltesebb hölgy, a ki mintaképe volt a kifogástalan öltözködésnek és a kinek viselkedése oly tökéletes volt, mintha gépezet lett volna, halk, lágy hangon megszólalt most és a következő megjegyzést tette:

— De azért csak úgy, mint sok más kényelmetlen helyet, ezt is látni kell. Minthogy sokat beszél róla a világ, föltétlenül látni kell.

— Óh, semmi kifogásom ellene, hogy meg ne nézzük, higye meg, Tábornokné, — felelt a fiatal hölgy közönyösen.

— Kegyed, asszonyom, — szólta a hízelkedő utas, — járt már itt régebben is?

— Igen, — felelt Tábornokné, — jártam itt már régebben is. Azt tanácsolom, édesem, — folytatta az előbbi fiatal hölgyhöz fordulva, — hogy takarja el arczát a forró tűz elől, miután kitette a hegyi levegőnek és a hónak. Maga is, édesem, — szólta a másikhoz, a fiatalabb hölgyhöz is, a ki nyomban szót fogadott, míg az előbbi ennyit felelt csak:

— Köszönöm, Tábornokné; nagyon kényelmesen ülök és már csak inkább így maradok.

A két fiatal hölgy fivére, a ki fölkelte székéről, hogy kinyissa a szobában lévő zongorát, s a ki belefüttyentett a zongorába s azután megint becsukta, szemén monoklijával, visszabaktatott most megint a tűzhöz. A világ legteljesebb és legtökéletesebb utazó ruhája volt rajta. Talán az egész világ sem volt akkora, hogy annyi alkalmat nyújthatott volna neki az utazásra, a mennyi fölszerelésének megfelelt.

— Ezek az emberek egy örökkévalóságig készítik a vacsorát, — szólta vontatottan. — Igazán kíváncsi vagyok rá, mit fogunk kapni! Van róla sejtelve valakinek?

— Embersültet semmiesetre sem, azt hiszem, — felelt a háromtagú társaság másik férfitagjának a hangja.

— Én is azt hiszem. De mit akart ezzel mondani? — kérdezte az előbbi.

— Azt, hogy mivel ön nincs arra szánva, hogy a közös vacsorán feltárlalják, talán lesz szíves és nem süti magát tovább a közös tűzön, — felelt a másik.

A fiatal ember, a ki kényelmesen megállt a tűz előtt, monokliját a társaságra szegezve, hátát a tűznek vetve és kabátját a karjai alá tűrve, úgy, mintha nyársra húzott szárnyasféle lett volna, elképedt erre a válaszra. Már-már további magyarázatot akart kérni, mikor észrevették, minthogy mindenki a megjegyzést tevő úriember felé tekintett, hogy a vele lévő szép, fiatal hölgy nem is hallotta, mi történt, a mennyiben fejét vállára horgasztva elájult.

— Azt hiszem, — szólt a férfi halkán, — legjobb lesz, ha rögtön felviszem a szobájába. Lesz szíves gyertyát hozatni? — fordult oda társához, — és behívni valakit, a ki megmutatja az utat? Ebben a furcsa, tágas épületben egyébként aligha tudnék eligazodni.

— Kérem, engedje meg, hogy hívassam a komornát, — kiáltott a két ifjú hölgy közül a magasabbik.

— Kérem, engedje meg, hogy aikához értessem ezt a pohár vizet, — szólt a kisebbik, a ki eddig egy szót sem szólt még.

Minthogy mindkettőjük szavát nyomon követte a tett, segítségben nem volt hiány. Sőt, mikor mind a két komorna megjelent (a futárral együtt, hogy útközben csejtleg zavarba ne hozza őket senki idegen nyelvű megszólítással), csaknem úgy festett a dolog, hogy most már nagyon is sok a segítség. Az úriember legalább így látta a dolgot, s miközben pár szóval megmondta ezt a két hölgy közül a kedvesebbnek és kisebbnek, felesége karját a saját válla köré fonta, fölemelte feleségét és kivitte a teremből.

Barátja, a ki ott maradt egyedül a többi vendéggel, lassan fel s alá járkált a szobában, a nélkül, hogy megállt volna megint a tűz mellett, és gondolatokba merülten pödörte fekete bajuszát, mintha úgy érezte volna,

hogy barátjának nyers válaszáért ő is felelős. Miközben az az úr, a kire a megjegyzés vonatkozott, az egyik sarokban adta a sértődöttet, a családfő felséges leereszkedéssel az ott maradt úriemberhez fordult:

— Az ön barátja, uram, — mondotta, — egy kissé — ha — türelmetlen, és türelmetlenségében talán nem gondolta meg jól, hogy mivel tartozik egy — hm — egy — de hagyjuk ezt — hagyjuk ezt. Az ön barátja egy kissé türelmetlen, uram.

— Meglehet, uram, — felelte a másik. — Minthogy azonban énnekem szerencsém volt megismerkednem ezzel az úrral a genfi szállóban, a hol nem régiben igen jó társaságban találkoztunk, s minthogy szerencsém volt több későbbi kirándulás alkalmával ehhez az úrhoz csatlakozni és a társaságát élvezni, ennél fogva nem hallgathatok meg semmit — nem, semmit, még oly előkelő megjelenésű és rangú embertől sem, mint ön, uram — a mi erre az úriemberre nézve hátrányos lenne.

— Ne tartson attól a veszedelemtől, uram, hogy ilyesmit hall tőlem. A mikor azt mondom, hogy az ön barátja türelmetlenségére mutatkozott, ezzel még nem mondtam semmi euféziát. Azért teszem csak ezt a megjegyzést, mert kétségtelen, hogy a fiam, a ki születésénél és — ha — neveltetésénél fogva — hm — úriember, készségesen eleget tett volna minden lekötő formában tett kívánságnak a tűzre vonatkozóan, a mely természetesen egyaránt megközelíthető az itt egybegyülekezett egész társaság számára. És ezt a kívánságot, minthogy — ha — az ilyen alkalommal minden ember — hm — egyenlő — én magam is jogosnak tartom.

— Jó! — volt a felelet. — És ezzel be is fejezhetjük a dolgot. Alázatos szolgája vagyok az ön fiaurának. Arra kérem az ön fiurát, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését. Most pedig, uram, magam is őszintén megvallhatom, hogy a barátom néha nagyon hajlik a szarkazmusra.

- A hölgy az ön barátjának felesége, uram?
- A hölgy barátom felesége, uram.
- Nagyon szép nő.
- Uram, páratlanul szép. Házasságuk első eszten-

dejében vannak még. Részben nászúton vannak még mindig, részben művészi tanulmányúton.

— Az ön barátja művész, uram?

Az úriember válaszul erre a kérdésre megcsókolta jobb keze ujjait s a csókot egész hosszában kinyújtott karjával az ég felé dobta, mintha ezt akarta volna mondani: az égi hatalmak kegyébe ajánlom, mint halhatatlan művészt!

— De jó családból is való, — tette hozzá azután. — Összeköttetései a legjobbak közül valók. Több a művésznél; előkelő származású férfi. Lehet, hogy a maga büszkeségében, türelmetlenségében és szarkazmusában (megengedem mind a két kifejezést), megvetette rokonságát, de azért mégis csak megvannak a rokonai. Több szikra, a mely érintkezésünk során kipattant, világosan megértette ezt velem.

— Nos, — remélem, — szólt az előkelő családfő, arczkifejezésével jelezve, hogy az ügyet végképp elintézettnek tekinti, — remélem, hogy a hölgy rosszulléte csak múló természetű.

— Én is azt remélem, uram.

— Fáradság csupán, azt hiszem.

— Nem csupán fáradság, uram, mert az öszvére megbotlott ma útközben és a hölgy kiesett a nyeregből. Nem nagyot esett és nyomban fel is kelt segítség nélkül és nevetve elvágtatott mellőlünk; de estefelé panaszkodott, hogy az oldalán egy kicsit megütötte magát. Több ízben említette ezt, mialatt az önök nyomában fölfelé jöttünk a hegyre.

A nagy csoport feje, a ki nyájas volt a nélkül, hogy bizalmaskodott volna, most már úgy vélte, hogy a kelletténél nagyobb leereszkedést tanusított. Nem beszélt tovább s vagy negyedóráig csend volt, a míg be nem hozták a vacsorát.

A vacsorával együtt megjelent a teremben egyik fiatal páter is (öreg páterek, úgy látszik, egyáltalában nem is voltak a kolostorban), hogy elfoglalja helyét az asztalfőn. A vacsora nem különbözött a rendes svájci szállók vacsorájától, és nem hiányzott a jó vörös bor sem, a melyet enyhébb éghajlat alatt termelt a kolostor.

A művész utas nyugodtan belépett a terembe és a többiekkel együtt leült az asztalhoz, látszólag a nélkül, hogy a legkevésbé is gondolt volna még iménti czivódására tökéletesen kiöltözött utitársával.

— Kérem, — kérdezősködött leves közben a házigazdától, — ez idő szerint sok a kolostor híres kutyája?

— Monsieur, három kutyánk van.

— Hármát láttam odalenn a folyosón. Bizonyára ez a három volt.

A házigazda, egy karcsú, csillogó-szemű, udvarias, barna fiatalember, a kinek fekete csuháján fehér sávok keresztelkedtek, mint a nadrágtartó szíjjai, s a ki épp oly kevésbé hasonlított a Szent Bernáthegyi barátok, mint a Szent Bernáthegyi kutyák rendes típusához, azt felelte, hogy kétségtelenül az a három kutya volt.

— És azt hiszem, — mondta a művész utas, — hogy az egyiket már előbb is láttam.

Lehetséges volt. Elég ismert kutya. A monsieur könnyen láthatta őt odalenn a völgyben vagy valahol a tó mellett, mikor a kutya lement a rend valamelyik tagjával, a ki adományokat gyűjtött a kolostornak.

— Ez rendszerint megtörténik minden évben ugy-e? A monsieurnek igaza volt.

— És soha sem történik a kutya nélkül. A kutya nagyon fontos.

A monsieurnek ebben is igaza volt. A kutya nagyon fontos. Az emberek joggal érdeklődnek a kutya iránt, mert egyike a leghíresebb kutyáknak, a mint a ma'amselle is bizonyára tudja.

De a ma'amselle kissé hosszadalmasan készült a hozzá intézett megjegyzésre a válaszszal, mintha még nem igen lett volna otthonos a franczia nyelvben. De Tábornokné asszony megadta helyette a választ.

— Kérdezze meg tőle, vajjon az a kutya sok ember életét megmentette-e már, — szólt angol anyanyelvén az a fiatalember, a ki az előbb kijött volt a sodrából.

A házigazdának nem volt szüksége rá, hogy megvárja a kérdés lefordítását. Nyomban felelt rá francziául:

— Nem; ez a kutya nem.

— Miért nem? — kérdezte tovább ugyanaz az úriember.

— Pardon, — felelt a házigazda nyugodtan, — adjon neki rá alkalmat és kétségtelenül élni fog vele. Én például meg vagyok győződve róla, — tette hozzá, miközben felszeletelte a borjúsültet, hogy kézzől-kézre adhassa, és szelíden rámosolygott a fiatalemberre, a ki kijött volt a sodrából, — meg vagyok győződve róla, hogy ha ön, monsieur, alkalmat adna rá neki, nagy buzgalommal sietne teljesíteni a kötelességét.

A művész utas nevetett. A hízelkedő utas, (a ki szörnyű mohón iparkodott biztosítani a maga részét a vacsorából), egy falat kenyérral letörölt a bajuszáról néhány csöpp bort, s azután maga is belevegyült a társalgásba.

— Innen-onnan úgy fordul már az esztendő, ugy-e, atyám, — mondotta, — hogy a turista utazók elmaradnak?

— Igen, úgy fordul már. Legfőlebb két-három hét még, s azután egyedül maradunk a téli hóban.

— És azután, — beszélt tovább a hízelkedő utas, — következnek a hókaparó kutyák és az eltemetett gyermekek, úgy mint a képeken!

— Pardon, — szólt a házigazda, a ki nem egészen értette meg a czélzást. — Hogy-hogy a hókaparó kutyák és az eltemetett gyermekek, úgy mint a képeken?

A művész utas megint közbeszólt, mielőtt a páter felelhetett volna.

— Hát nem tudja, — szólt át az asztal fölött hidegen utitársához, — hogy télen át csak csempészek járnak ezen az úton és senki másnak nem lehet erre semmi keresnivalója?

— Teringettét! Nem! Erről soha sem hallottam.

— Pedig így van, azt hiszem. És minthogy ezek meglehetősen értik az időjárás tüneteit, hát nem sok dolgot adnak a kutyáknak, — (a melyek éppen ezért már kiveszőben vannak), — bárha ez a vendéglátó hely elég kényelmesen az útjukba esik. A kicsinyeiket, úgy hallottam, rendszerint otthon hagyják. De azért ez nagyszerű idea! — kiáltott fel hirtelen váratlan lelkesedéssel.

— Felséges idea! A legszebb idea a világon, és Jupiterre! könyekig meghatja az embert!

Azután teljes nyugalommal tovább falatozta a borjúsültjét.

Voltaképp annyi csúfolkodó következetlenség lap-pangott beszéde mélyén, hogy meglehetősen visszás hatást kelthetett, bárha a beszédmodora finom volt és a beszélő nagyon kedvező benyomást tett, és bárha a beszédben rejlő kicsinylés oly ügyesen volt odavetve, hogy a ki nem tudott tökéletesen angolul, aligha érthette meg, vagy ha meg is értette, aligha foghatta fel sértésnek: oly természetes és oly szenvedélytelen volt a beszélő hangja. Miután borjúsültjét általános szótlanság közepett megette, a művész utas megint odafordult utitársához.

— Nézze csak meg, — szólt előbbi hangján, — a mi fiatal házigazdánkat, a ki nincs még élte virágkorában sem, milyen kecsesen és milyen finom udvarias-sággal és szerénységgel elnököl az asztalunknál! Királyi módon viselkedik! Ebédeljen csak egyszer a londoni Lord Mayornál (ha meghivathatja magát), és figyelje meg a különbséget. Ez a kedves fiú, a kinek arczánál finomabb metszésű arcot sohasem láttam, — igazi klasz-szikus arcz! — ott hagy valami munkás életet és feljön ide nem is tudom hány lányira a tenger színe fölé, a világon semmi egyébért (azon kívül, hogy élvezzi — remélem — a kitünő refraktóriumot), pusztán azért, mondom, hogy szállót tartson fenn olyan renyhe, szegény ördögök számára, mint ön meg én, és a számlát rábízza a lelkiismeretünkre! Nos, nem csodaszép áldozat ez? Kell-e ennél több, hogy meg legyünk hatva? Mert minden esztendőben tizenkét hónapból nyolcz vagy kilencz hónapon át, érdekes külsejű megmentett emberek nem kapaszkodnak a legokosabb, fakulacsos kuttyák nyakába, hát azért lekicsinyeljük ezt a helyet? Nem! Isten áldja meg ezt a helyet! Nagyszerű hely ez, dicső hely!

Az őszhajú úriembernek keble, a ki feje volt a jelentős társaságnak, duzzadozott, mintha tiltakoznék az ellen, hogy őt is a szegény ördögök közé ne számítsák. Alig hallgatott el a művész utas, megszólalt rögtön a családfő méltóságosan, mintha az ő kötelessége lett

volna a legtöbb helyen a társalgás vezetése, s mintha ezt a kötelességét egy kis ideig elhanyagolta volna.

Nyomatékosan közölte a házigazdával azt a véleményét, hogy élete nagyon szomorú élet lehet idefönn télen át.

A házigazda ráhagyta a monsieur-re, hogy bizony egy kicsit egyhangú az élete. A levegőt bajos belélekezni hosszabb ideig állandóan. A hideg igen nagy. Fiatalságra és erőre van szüksége annak, a ki el akarja viselni. De a ki rendelkezik ezzel és az Isten áldásával — —

Igen, igen, ez mind nagyon szép. — De örökösen a négy fal között, — mondta az őszhajú úriember.

Sok olyan nap van, még rossz időben is, mikor ki lehet menni sétálni. Az a szokás, hogy kiki vág magának egy kis ösvényt és ott végzi a kellő testmozgást.

— De a terület, — makacskodott az őszhajú úriember. — Olyan kicsike. Olyan — ha — túlságosan korlátozott.

A monsieur gondolja meg, hogy föl kell keresni a menedékházakat is, és ezekhez is ösvényeket kell vágni a hóban.

A monsieur ezzel szemben is még mindig azt az ellenvetést tette, hogy a terület — ha — hm — túlságosan szűk. Sőt mi több, mindig ugyanaz, mindig ugyanaz.

A házigazda kicsinylő mosolylyal csendesesen vállalt vont. Ez igaz, mondotta, de legyen szabad megjegyeznie, hogy a világon csaknem minden dolgot különböző szempontok szerint lehet felfogni. Az ő szegény életét a monsieur és ő nem ugyanazon szempont szerint fogják fel. A monsieur nem szokta meg azt, hogy mindig négy fal között üljön.

— Én — ha — igen, való igaz, — szólt az őszhajú úriember.

Látszott rajta, hogy az ellenvetés ereje valósággal lesújtotta.

A monsieur, angol utazó létére, rendelkezik minden eszközzel, hogy kellemesen utazhassék; bizonyára vagyona van, vannak hintói, szolgálói — —

— Persze, persze. Kétségtelenül, — szólt az őszhajú úriember.

— A monsieur nem egykönnyen tud belehelyezkedni oly embernek a helyzetébe, a kinek nincs módjában a választás, hogy holnap ide megyek vagy holnapután oda megyek; hogy átlépem ezt a korlátot vagy hogy lazítok ezeken a kötelékeken. A monsieur talán el sem tudja képzelni, hogy mennyire alkalmazkodik a lélek ilyen dolgokban a szükség kényszerítő erejéhez.

— Ez igaz, — szolt a monsieur. — Ne is beszéljünk tovább — ha — erről a dologról. Önnek — hm — kétségtelenül igaza van. Ne is beszéljünk róla tovább.

Minthogy a vacsorának közben vége lett, a család fő, mialatt beszélt, félrehúzta a székét és visszament előbbi helyére a tűz mellé. Minthogy az asztal nagyobb része mellett nagyon hideg volt, a többi vendég is elfoglalta előbbi helyét a tűz mellett, hogy jól átmelegedjék, mielőtt lefekszik. A házigazda, mikor a többiek fölkeltek az asztaltól, meghajolt az összes jelenlévők előtt, jó éjszakát kívánt nekik és visszavonult. De a hízelkedő utas még előbb megkérdezte tőle, vajjon nem kaphatnának-e egy kis melegített bort; s mikor a páter azt felelte, hogy kaphatnak, és nemsokára be is küldte a bort, az említett utas leült a társaság közepére, oda, a hová legforróbban süttött a tűz, és töltött a borból mindenkinek.

Ez időtájt a két fiatal hölgy közül az ifjabbik, a ki sötét kuczkójában ülve (a tűz fénye volt a homályos szobában a fő világosság, mert a lámpás füstös volt és rosszul égett), szótlanul figyelt mindarra, a mit a távollévő hölgyről mondtak, nesztelenül kisurrant a tereméből. Mikor halkán betette maga után az ajtót, nem tudta, merre forduljon; de miután egy kis ideig tétovázva ide-oda járt a vízhangos tornácokon és a sok folyosón, eljutott végül a főfolyosó egyik sarkában egy szobához, a hol a cselédség vacsorázott. Itt lámpást kapott és azt is megmutatták neki, hol van az idegen hölgy szobája.

Fel kellett mennie a nagy lépcsőn a felső emeletre. Itt-ott vasrács szakgatta meg a csupasz fehér falakat, és a fiatal lány, miközben tovahaladt, azt gondolta, hogy az egész hely nagyon hasonlít valami börtönhöz. A hölgy szobájának vagy czellájának boltíves ajtaja nem volt egészen becsukva. Miután kétszer vagy háromszor ko-

pogott a nélkül, hogy feleletet kapott volna, csendesen benyitott az ajtón és benézett a szobába.

A hölgy ott feküdt csukott szemmel a vetetlen ágyon, s a hideg ellen a takarók és kendők oltalmazták, a melyekkel letakarták őt, mikor ájulásából föleszmélt. A homályos lámpa, a melyet az ablak mély fülkájében helyeztek el, nem igen világította meg a boltozatos szobát. A látogató félénken odalépett az ágyhoz és halkan így suttogott:

— Jobban van?

A hölgy álomba merült, s a suttogás sokkal halkabb volt, semhogy fölébressze. A látogató, a ki megállt a helyén csendesen, figyelmesen megnézte az alvó hölgyet.

— Nagyon szép, — szólt magában. — Sohse láttam még ilyen szép arcot. Óh, mennyire más, mint én!

Furcsa szavak voltak ezek, de volt bennük valami rejtett értelem, mert könybe borították a látogató szemét.

— Tudom, hogy nem tévedek. Tudom, hogy akkor este ő róla beszélt. Minden más dologban könnyen tévedhetnék; de ebben nem, ebben nem!

Nyugodt, gyöngéd kézzel félresimított az alvó homlokából egy hajfonatot, s azután megérintette az alvó kezét, a mely kívül pihent a takarón.

— Örömet elnézem őt, — suttogta magában. — Szívesen elnézem az arcot, a mely őt oly mélyen meghatotta.

A kezét nem vonta még vissza, mikor az alvó kinyitotta a szemét és felriadt.

— Kérem, ne ijedjen meg. Egyik utas vagyok csak odalentről. Azért jöttem fel, hogy megkérdezzem, jobban van-e, és hogy nem lehetnék-e valamivel a szolgálatára.

— Azt hiszem, kegyed volt szíves felküldeni már hozzám a komornáit is, hogy támogassanak.

— Nem, nem én. A néném volt. Jobban van?

— Sokkal jobban. Egy kis zúzódás csupán, és ezt is oly jól kezelték, hogy immár csaknem egészen el is múlt. Egy pillanatra elszédültem és el is ájultam. Már előbb fájt; de végül egyszerre csak egészen elgyön-
gített.

— Itt maradhatok kegyednél, a míg jön valaki? Szívesen lát?

— Nagyon szívesen, mert nagyon egyedül vagyok itt. De félek, hogy nagyon meg talál fázni.

— Engem nem bánt a hideg. Nem vagyok érzékeny, habár annak tetszem is.

Gyorsan odahúzta az ágy mellé a két durva szék közül az egyiket és leült rá. A másik épp oly gyorsan lehúzta magáról egy utitakarónak a csücskét és rávetette a másikra, úgy hogy karja a látogató vállán pihent, mialatt a takaróval átfogta őt.

— Annyira olyan, mint egy kedves ápoló, — szólt a hölgy rámosolyogva vendégére, — hogy úgy tetszik, mintha otthonról jött volna el ide énhozzám.

— Ennek igazán örülök.

— Éppen otthonról álmodtam, mikor az imént fölébredtem. A régi otthonomat értem, mielőtt férjhez mentem.

— És mielőtt ilyen messzire elkerült az otthonából.

— Voltam már ennél sokkal messzebbre is tőle; de akkor magammal vittem az otthon javarészét is és nem éreztem semminck a híját. Most, a mikor itt elaludtam, egyedül éreztem magamat, s minthogy egy kicsit a híját éreztem, visszavándoroltam hozzá.

Valami megható szomorúság és sajnálkozás hallatszott a hangjából, úgy hogy a látogató egy pillanatra önkénytelenül nem emelte rá a tekintetét.

— Furcsa véletlen az, a mely végül összehoz bennünket egymással ez alatt a takaró alatt, a melybe engem is beburkolt, — szólt a vendég kisvártatva. — Mert tudja meg, azt hiszem, hogy egy idő óta kerestem is már kegyedet.

— Engemet?

— Azt hiszem, van nálam egy kis levél, a melyet át kell adnom kegyednek, a mikor találkozunk. Ez az. Ha csak alaposan nem tévedek, akkor ez a levél kegyednek szól. Vagy nem?

A hölgy átvette a levelet, azt mondta, hogy neki szól, és elolvasta. Vendége figyelte, mialatt olvasott. A levél nagyon rövid volt. A hölgy elpirult egy kissé, mi-

kor ajkát a vendég arczára nyomta és a kezét megszorította.

— Az édes fiatal jóbarát, a kinek bemutat, olykor talán vigasztalásomra lehet, azt írja levelében. És valóban vigasztalásom már első ízben is, a mikor találkozom vele.

— Talán nem ismeri, — szólt a vendég tétovázva, — talán nem ismeri a történetemet? Talán nem mondta el kegyednek soha?

— Nem.

— Óh, nem! Miért is mondta volna el? Magamnak is alig van rá most jogom, hogy elmondjam, mert megkértek, hogy ne tegyem. Nem sokból áll, de talán mégis megmagyarázná kegyednek, miért kérem arra, hogy ne szóljon itt erről a levélről senkinek. Talán látta velem a családomat? Egynémely tagja — ezt csak kegyednek mondom — egy kissé büszke, egy kissé elfogult.

— Vegye vissza a levelet, — szólt a másik; — akkor bizonyos vagyok benne, hogy az uram nem fogja meglátni. Különben megláthatná és véletlenül is megemlíthetné. Lesz szíves megint a keblébe rejtteni biztonság kedvéért?

Gondosan el is rejtette. Keskeny, kis keze a levélre pihent még mindig, mikor lépteket hallottak kívülről a folyosóról.

— Megigértem, — szólt a vendég felállva, — hogy írok *neki*, miután találkoztam kegyeddel (bizonyos volt ugyanis, hogy előbb-utóbb találkozunk), és megírom *neki*, vajjon kegyed jól van-e és boldog-e. Legjobban szeretném, ha azt írhatnám neki, hogy jól van és boldog.

— Igen, igen, igen! Írja azt, hogy nagyon jól vagyok és nagyon boldog vagyok. És hogy szívem mélyéből köszönetet mondok neki és sohasem fogom őt elfelejteni.

— Reggel még találkozunk. És most már bizonyos, hogy nemsokára megint találkozunk. Jó éjszakát!

— Jó éjszakát! Köszönöm, köszönöm. Jó éjszakát, édesem!

Mind a ketten gyorsan és suttogva beszéltek, mi-

közben búcsúztak és miközben a vendég kisurrant az ajtón. Azt várta, hogy a hölgy férjével fog találkozni az ajtó közelében; de a folyosón nem a hölgy férje volt; az az utas volt, a ki a pár csöpp bort egy falat kenyérral letörölte a bajuszáról. Mikor meghallotta háta mögött a lépteket, megfordult — mert már távozófélben volt a sötétben.

Udvariassága, a mely rendkívüli volt, nem akarta megengedni, hogy a fiatal hölgy saját magának világítson a lépcsőn lefelé vagy hogy egyedül menjen le az emeletről. Elvette a lámpását, úgy tartotta, hogy a lépcsőt legjobban megvilágítsa vele és elkísérte végig az egész úton, vissza a terembe, a hol vacsoráztak volt. A fiatal hölgy lefelé menet alig tudta palástolni, mennyire kedve lett volna remegni és borzongni; mert ennek az utasnak a külseje rendkívül kellemetlen benyomást tett rá. Mikor vacsora előtt ott fildögélt csendes kuczkójában, elképzelte, hogyan illeszkedett volna bele ez az utas az ő életének színhelyeibe és jeleneteibe, a míg oly ellenszenv nem támadt fel benne vele szemben, hogy az utast valószínűleg ijesztőnek találta.

Ez udvariasan mosolyogva követte a fiatal hölgyet, belépett nyomában a szobába is, és leült megint a legjobb helyre a tűz mellé. Ott ült, mialatt a már-már hamvadozó tűz vörös fénye fel s alá suhant rajta a sötét szobában, a lábát kinyújtotta a meleg felé, s fenékgig ürtette a meleg bort, mialatt minden mozdulatát könnyű árnyék rajzolta le a falra és a mennyezetre.

A fáradt társaság már előbb felkászolódtott, s a többiek már mind aludni mentek a fiatal hölgy atyján kívül, a ki ott bóbiskolt székében a tűz mellett. Az utas kénytelen volt fölmenni az emeletre hálósobájába, hogy lehozza magával a zsebbevaló konyakos üvegét. Így mondta legalább, mikor a konyakot beleöntötte a bor maradékába és a keveréket újabb gyönyörűséggel megitta.

— Szabad kérdenem, uram, Itália felé vannak úton?

Az őszhajú úriember felébredt már és készült visszavonulni. Azt felelte a kérdésre, hogy oda.

— Én magam is! — szólt a másik. — Remélem,

lesz szerencsém szebb helyeken és kellemesebb körülmények között is kifejezni a tiszteletemet, mint ezen a szomorú hegytetőn.

Az őszhajú úriember elég kimérten meghajolt, és azt mondta, hogy le fogja őt kötelezni vele.

— Mi szegény emberek, uram, — szólta az utas, miközben végighúzta kezét a bajuszán, a melyet bele-mártott volt a konyakos borba, — mi szegény emberek nem utazunk ugyan úgy, mint a fejedelmek, de azért mi is meg tudjuk becsülni az élet finomságait és kellemetességeit. Egészségére, uram!

— Köszönöm, uram.

— Nagyrabecsült családjának az egészségére — a szép hölgyeknek, leányainak az egészségére!

— Uram, még egyszer köszönöm. Jó éjszakát kívánok. Drágám, itt vannak — ha — az embereink?

— Itt vannak a közelben, atyám.

— Engedelmeivel! — szólta az utas felállva és kitérve az ajtót, miközben az őszhajú úriember, karját leánya karjába fűzve, megindult a szobán keresztül az ajtó felé. — Kellemes pihenést! Remélem, lesz még szerencsém! Holnap!

Mialatt az utas a legjobb modorában és a legédeesebb mosolyával megcsókolta a saját kezét, a fiatal hölgy egy kissé jobban odasimult az atyjához és úgy ment el az utas mellett, hogy valahogyan hozzá ne érjen.

— Eh! — szólta a hízelkedő utas, a kinek magatartása összezsugorodott és hangja alább szállt, mihelyt egyedül maradt. — Ha mindnyájan lefekszenek, nekem is le kell feküdnöm. Fenemód sietnek vele. Pedig tudhatnák, hogy az éjszaka elég hosszú ebben a fagyos csendben és magánosságban akkor is, ha két órával később fekszik le az ember.

Miközben hátraszegte a fejét, hogy fenéig üritse a poharát, szemét rávetette a vendégkönyvre, a mely ott feküdt nyitva a zongorán, mellette tollak és tinta, mintha az est jövevényei beleírták volna a nevüket az ő távollétében. Fölvette a könyvet és a következő megjegyzéseket olvasta ki belőle:

Nemes Dorrit Vilmos,
Nemes Dorrit Frigyes,
Nemes Dorrit Edvárd,
Miss Dorrit,
Dorrit Amy,

Tábornokné és kíséretük. Úton Franciaországból Itáliába.

Gowan Henrik és neje. Úton Franciaországból Itáliába.

E bejegyzésekhez vékony, czifra írással, a melynek végére olyan kacskaringót kanyarított, mintha laszszót akart volna vetni az összes többi névre, hozzátette ezt:

Blandois. Páris. Úton Franciaországból Itáliába.

Azután, miközben orra lehorgadt a bajusza fölé és bajusza felkunkorodott az orra alá, visszavonult ő is a czellájába.

MÁSODIK FEJEZET.

Tábornokné.

Elkerülhetetlenül be kell mutatnom azt a tökéletes delnőt, a kinek elég jelentősége volt a Dorrit-család kíséretében ahhoz, hogy külön sor jusson neki a vendégkönyvben.

Tábornokné egy egyházi méltóságnak a leánya volt egy püspöki székvárosban, a hol addig volt a divat vezére, a míg oly közel nem jutott a negyvenötödik esztendejéhez, a mily közel egyáltalában eljuthat hozzá az, a ki hajadon. Egy hatvan esztendős, feszes tartású élelmezési biztos, a ki híres erénycsősz volt, beleszeretett ekkor abba a méltóságba, a melylyel az említett hajadon az illem négyesét a püspöki székváros társas életében hajtotta, és arra kérte őt, vegye föl maga mellé annak a hideg díszkocsinak a bakjára, a mely elé a négyes be volt fogva. A házassági ajánlatot a delnő elfogadta, az élelmezési biztos nagy tisztesség közben elfoglalta helyét az illem hintaján, és Tábornokné tovább hajtotta a négyest, a míg az élelmezési biztos meg nem halt. Közös

útjuk közben elgázoltak többeket, a kik az illendőség útjába kerültek; de mindig előkelően és nagy nyugalommal tették meg ezt.

Miután az élmezési biztost az állását megillető teljes pompával eltemették (az illemnek mind a négy lovát befogták a gyász kocsija elé, és a lovak egytől-egyig tollbokrétát és fekete bársonytakarót viseltek, a melynek csücskét az elhunyt czimere ékesítette), Tábornokné elkezdett tudakozódni, milyen mennyiségű por és hamú maradt az elhunyt után bankletétben. És ekkor kiderült, hogy az élmezési biztos annyiban megcsalta Tábornoknét, a mennyiben életjáradékot vásárolt magának néhány évvel a házassága előtt, és ezt a körülményt elhallgatta, mikor házassági ajánlatával kapcsolatban említést tett róla, hogy pénzének a kamataiból él. Tábornokné ennél fogva egyszerre oly szűkös anyagi viszonyok közé került, hogy ha kedélyállapota nem lett volna tökéletesen szabályozva, könnyen abba a kísértésbe eshetett volna, hogy kétségbevonja a gyászistentisztelet ama részének a fontosságát, a mely azt hangoztatta, hogy az élmezési biztos nem vihet el semmit sem magával.

Ilyen körülmények között Tábornoknének az jutott az eszébe, hogy talán vállalkozhatnék arra, hogy valamelyik előkelő fiatal hölgynek „kicsiszolja a lelkét” és kipallérozza a modorát. Vagy pedig, hogy az illedelm négyesét befogja valamelyik gazdag fiatal örökös nő vagy özvegy kocsija elé s egyben kocsisa és öre legyen efféle járműnek a társadalom ködös világában. Mikor Tábornokné közölte ezt a gondolatát egyházi és élmezési rokonságával, oly nagy tetszést aratott vele, hogy ha nem ismertük volna Tábornokné elvitázhatatlan érdemeit, könnyen azt hihettük volna, hogy a rokonság szeretné lerázni Tábornoknét a nyakáról. Bizonyítványokat, a melyek Tábornoknét, mint a jámborság, műveltség, erény és előkelőség csodáját jellemezték, özönével állítottak ki számára a legbefolyásosabb helyekről; és egy érdemes archidiakonus még könyvezett is, miközben kiállította bizonyítványát Tábornokné tökéletességéről (a melyet megbízható személyek ecseteltek előtte), noha

az érdemes archidiakonusnak nem volt meg az a szerencséje és erkölcsi elégtétele soha életében, hogy Tábornoknét a tulajdon két szemével láthatta volna.

Minthogy ilyenformán úgyszólván az egyház és az állam bízta meg hivatásával Tábornoknét, a ki mindig magas álláspontot foglalt el, Tábornokné úgy érezte, hogy továbbra is megtarthatja ezt a magasságot, és hivatása gyakorlását azzal kezdte meg, hogy igen magas áron kínálta magát. Eltelt bizonyos időtartam, a mely alatt kereslet nem érkezett Tábornoknéra. Végül azonban egy vidéki özvegyember, a kinek volt egy tizen-négy esztendő leánya, tárgyalásba bocsátkozott a del-nővel; és minthogy az is hozzátartozott Tábornoknénak vagy a veleszületett méltóságához, vagy a művészi politikájához (az egyikhez vagy a másikhoz föltétlenül), hogy úgy viselkedjék, mintha sokkal nagyobb volna a kereslete, mint a kínálata, az özvegy addig unszolta Tábornoknét, a míg rá nem bírta arra, hogy elvállalja leánya lelkének a kicsiszolását és modorának a pallérozását.

E megbízás végrehajtása körülbelül hét esztendeig foglalkoztatta Tábornoknét, a ki ez idő alatt beutazta egész Európát és látta nagy részét mindama látnivaló eszeveszett keverékének, a mit látnia kell minden finom műveltségű személynek, még pedig mindig mások szemén keresztül, és sohasem a tulajdon két szemével. Mikor a rábízott kincs végül kicsiszolódott, elhatározták nemcsak a fiatal hölgynek, hanem özvegy édesatyjának is a megházasodását. Az özvegyet, a ki akkor már nemcsak kellemetlennek, hanem drágának is találta Tábornoknét, egyszerre csaknem épp úgy meghatották Tábornokné érdemei, mint annak idején az archidiakonuszt, és mindazokon a helyeken, a hol azt remélte, hogy alkalma nyilhat ezt az áldást más valakire áthárítania, oly magasztaló nyilatkozatokat hozott forgalomba Tábornokné megbecsülhetetlen értékéről, hogy Tábornoknénak a neve nem volt még soha életében nagyobbra becsült.

A fönixet erről a magas rúdról kinálták éppen, mikor Dorrit úr, a ki nem régiben jutott hozzá vagyoná-

hoz, említette bankárjai előtt, hogy szeretne találni olyan jól nevelt, művelt, előkelő családból való, jó társasághoz szokott hölgyet, a ki alkalmas lenne arra, hogy egyrészt befejezze leányainak a nevelését, másrészt pedig társuk vagy kísérőnőjük lehessen nekik. Dorrit úr bankárai, a kik bankárai voltak a vidéki özvegynek is, nyomban így szóltak:

— Tábornokné!

Követvén a világosságot, a melyre véletlenül rábukkant, és azt tapasztalván, hogy Tábornokné összes ismerőseinek egyhangú bizonyossága oly fellengzően magasztaló, mint már főntebb említettük, Dorrit úr nem átalott személyesen leutazni a vidéki özvegyemberhez, hogy megismerkedhessék Tábornoknéval, a kiben oly hölgyet talált, a kinek kiválósága felülmúlta Dorrit úr minden várakozását.

— Bocsásson meg, — szólt Dorrit úr, — ha érdeklődöm — ha — hogy milyen tiszteletdí — —

— Ez valóban olyan kérdés, — felelte Tábornokné, Dorrit úr szavába vágva, — a melynek tárgyalását kerülni szeretném. Itteni barátaimmal nem is beszéltem erről soha; és nem is mondhatok le arról a finom tapintatosságról, Dorrit úr, a melylyel ezt a kérdést mindig kezeltem. Remélem, azt tudja, hogy én nem nevelőnő vagyok — —

— Oh, Isten ments! — szólt Dorrit úr. — Kérem, asszonyom, azt ne képzelje egy pillanatig sem, hogy talán ezt gondoltam.

Dorrit úr valósággal belepirult ebbe a gyanúsításba. Tábornokné méltóságosan bólintott a fejével.

— Ennélfogva nem is szabhatom meg az árát oly szolgálatoknak, a melyeket gyönyörűséggel teljesítek, ha önként teljesíthetek, ellenben nem teljesíthetnék semmiképpen, mint pusztá ellenértéket. Azt sem tudnám különben, hogyan vagy hol lehetne találni az enyémhez hasonló esetet. Ez egészen különleges eset.

Kétségtelenül. De hát akkor (sejtette Dorrit úr nem egészen természetellenesen), hogyan lehetne ezt a kérdést mégis megközelíteni?

— Nem lehet ellene semmi kifogásom, — mondta

Tábornokné, — bárha ez is kellemetlen rám nézve, — ha Dorrit úr bizalmasan tudakozódnék itteni barátaimtól, hogy negyedévenként milyen összeget szoktak számlám javára könyvetetni bankárainnál.

Dorrit úr helyeslően meghajolt.

— Legyen szabad hozzáfűznöm, — mondta Tábornokné, — hogy ezenkívül soha többé nem térhetek vissza erre a kérdésre. Továbbá azt is, hogy nem fogadhatok el sem másodrangú, sem alárendelt állást. Ha ajánlanák azt a megtiszteltetést, hogy megismerkedhetem Dorrit úr családjával — azt hiszem, két leányról történt említés?

— Két leányról.

— Akkor is csak a teljes egyenlőség alapján fogadhatnám el az ajánlatot, mint társnő, pártfogó, mentor és jóbarát.

Dorrit úr, bármennyire tudatában volt is saját jelentőségének, mégis úgy érezte, hogy tiszta szívesség lenne Tábornoknétól, ha bármilyen föltételekkel is elfogadná az ajánlatot. Körülbelül meg is mondta ezt.

— Azt hiszem, — ismételte Tábornokné, — két leányról történt említés?

— Két leányról, — mondta Dorrit úr újra.

— Ennélfogva, — szólta Tábornokné, — szükséges lenne azt az összeget (bármekkorának fog is az összeg bizonyulni), a melyet itteni barátaim javamra szoktak könyvetetni a bankárainnál, egy harmadával megtétezni.

Dorrit úr haladéktalanul a vidéki özvegy elé terjesztette a kényes kérdést, és minthogy kitünt, hogy az özvegy évenként háromszáz fontot szokott Tábornokné számlája javára könyvetetni, minden nagyobb számtani erőfeszítés nélkül arra az eredményre jutott, hogy ő neki négyszáz fontot kell évenként fizetnie. Minthogy Tábornokné oly pompázó külsejű árúczikk volt, a mely az első pillanatra azt a hitet kelti, hogy megér minden pénzt, Dorrit úr formyszerűen is megtette neki ajánlatát, hogy legyen szabad abban a megtisztelő kitüntetésben részesülnie, hogy Tábornokné családja tagjául te-

kinthesse. Tábornokné megadta ezt a nagy előjogot, és most ime itt volt.

A személyét illetőleg, Tábornokné asszony, beleértve a ruháit is, a melyek igen fontos alkatrészét tették a személyének, rendkívül méltóságos és impozáns jelenség volt; pompás, suhogó, méltóságosan terjedelmes; mindig szálegyenesen ülve az illem négyes fogatának a bakján. El lehetett volna vezetni őt — a minthogy valóban el is vezették már, — az Alpesek csúcsára és Herkulanum mélyébe, a nélkül, hogy ruhájának egyetlen ráncza összegyűrődött vagy egyetlen gombostűje meglazult volna. Ha az arcza és a haja egy kissé lisztes volt is, mintha Tábornokné asszony talán valami transcendentalis finomságú malomban élt volna, ennek inkább az volt a magyarázata, hogy Tábornokné egyáltalában mészlény volt, semmint az, hogy ibolyaporral szépítette az arczát és meg is öszült már egy kissé. Ha a szeme kifejezéstelen volt, valószínűleg azért volt kifejezéstelen, mert nem volt mit kifejeznie. Ha kevés ráncz volt az arczán, ennek az volt a magyarázata, hogy Tábornokné lelke sohasem írta fel a nevét, de nem írt fel soha semmi mást sem az arczára. Hideg, viaszkos, kialudt néber volt, a ki sohasem égett igazában.

Tábornokné asszonynak nem volt véleménye semmiről sem. A lélek kicsiszolása alatt azt értette, hogy meg kell akadályozni a lelket abban, hogy véleményt alkosson magának bármiről is. Volt egy kis körpályája szellemi barázdákból vagy sinekből, a melyen más emberek véleményeinek apró vonatait járatta, a melyek sohasem érték utol egymást és sohasem érkeztek meg sehová sem. Még az ő illemtudása sem tagadhatta, hogy vannak a világon illetlenségek; de Tábornokné asszony úgy szabadult tőlük, hogy szem elől rakta őket és úgy tett, mintha nem is volnának a világon. Ez volt Tábornokné asszonynak egy másik lélekcsiszoló módszere: minden kellemetlen és bajos dolgot begyömöszölt egy szekrénybe, a szekrényt becsukta és kijelentette, hogy ezek a dolgok nincsenek. Ez volt a világon a legkönnyebb módszer és kétségtelenül a legmegfelelőbb.

Ijesztő dolgokról nem volt szabad mesélni soha

Tábornokné asszony előtt. Baleseteket, nyomoruságot, gonosztetteket nem volt szabad Tábornokné asszony füle hallatára említeni. A szenvedélynek Tábornokné asszony jelenlétében el kellett aludnia s a vérnek vízzé és tejjé kellett változnia. Tábornokné asszonynak az volt a hivatása, hogy azt a keveset, a mi mind ennek levonása után megmaradt, bevonja fénymázzal. Hivatása gyakorlása közben bemártotta a legkisebb ecsetet a legnagyobb fazékba, és bevonta fénymázzal minden tárgynak a felületét, a mely tekintetbe jöhetett. Mennél repedezettebb volt a szóban forgó tárgy, annál jobban bevonta fénymázzal Tábornokné asszony.

Fénymáz volt Tábornokné asszony hangjában, fénymáz volt Tábornokné asszonynak a vonásaiban, fénymázas légkör vette körül Tábornokné asszonynak az egész alakját. Tábornokné asszonynak az álmai is bizonyára be lettek volna vonva fénymázzal, — ha szokott volna álmodni, — mikor ott aludt a jó Szent Bernát karjaiban, mialatt a pelyhes hó hulldogált a kolostor tetejére.

HARMADIK FEJEZET.

Úton.

A ragyogó reggeli napfény kápráztatta a szemet, a havazás megszűnt, a köd szertefoszlott, a hegyi lég oly tiszta és oly könnyű volt, hogy a ki belélekzette, szinte úgy érezte, hogy ujjászülctett. És hogy a csalódás tökéletesebb legyen, mintha a szilárd talaj maga is eltűnt volna, s a hegység, rengeteg fehér halmoknak és tömegeknek ez a ragyogó sivataga, mintha felhők régiója lett volna, a mely szabadon lebegett fönn a kék égboltozat és messze lenn a föld között.

Néhány fekete folt a hóban, megannyi csomó egy kis fonalon, a mely a kolostor kapujában kezdődött és még össze nem fűzött darabokra szakadozottan lecsavarodott a lejtőségen, mutatta, hol dolgoznak a páterek különböző helyeken, hogy útat vágjanak a hóban. A kapú körül megint kezdett már a letaposott hó fölnedni. Egyre-másra vezették ki az öszvéreket, odakö-

tötték a falgyűrűkhöz és megrakták őket; a csengős há-
mokat felcsatolták, a terheket megerősítették, a hajtók
és a lovaglók hangja vidáman csengett. Néhányan a leg-
korábban kelők közül útra is keltek már; és úgy a ko-
lostor közelében lévő sötét víz parti fensikján, mint le-
felé az úton, a melyen tegnap felkapaszkodtak volt,
csengőcsilingelés és beszélgetés kellemes harmóniája
közben emberek és öszvérek apró alakjai mozogtak, a
melyeket a környezet óriási méretei egészen eltörpí-
tettek.

A tegnap esti vacsorázó teremben a tegnapi tűz
szárnyas hamuján rakott új tűz fénye világította meg a
cipőből, vajból és tejből álló egyszerű reggelit. Megvi-
lágította a tűz a Dorrit-család futárját is, a ki teát ké-
szített gazdái számára a magával hozott készletből, a
melylyel együtt felhozott több más kisebb elemőzsiás
készletet is, a mely a terhes, nagy kíséret tagjainak volt
szánva. Gowan úr és a párisi Blandois már megregge-
lizett, s most szivarozva fel s alá járkált a tó partján.

— Gowan, mi? — dünnyögött Tip, másként ne-
mes Dorrit Edvárd, a vendégkönyvben lapozgatva, mi-
kor a futár egyedül hagyta őket a reggelinél. — Akkor
hát Gowan a neve egy nevetlen kamasznak, ennyi
az egész mondanivalóm! Ha érdemes volna a fáradságra,
hát akkor felfricskáztam volna. De szerencsé-
jére — nem érdemes a fáradságomra. Hogy van a fele-
sége, Amy? Úgy sejtem, tudod. Te rendesen tudni szok-
tál efféjét.

— Jobban van, Edvárd. De ma még nem utaznak
tovább.

— Óh! Ma még nem utaznak? Ez is szerencséje
annak a ficzkónak, — mondta Tip, — mert különben
útközben könnyen összekaphattunk volna egymással.

— Azt hiszik, jobb lesz, ha ma még nyugodtan
pihen, és holnapnál előbb nem fárasztja és rázatja magát
a lefelé való lovaglással.

— Isten neki! De te úgy beszélsz róla, mintha az
ápolója lettél volna. Csak nem estél vissza a (nincs
itt Tábornokné) a régi szokásaidba, Amy?

E kérdés közben Tip ravaszul figyelő pillantást vetett oldalvást Fanny kisasszonyra és az atyjára is.

— Csak bementem hozzá, hogy megkérdezzem, nem tehetnék-e érte valamit, Tip, — mondta Kis Dorrit.

— Ne szólíts Tipnek, Amy szívem, — szólott ez a fiatalember, összeránczolva a homlokát, — mert ez olyan régi szokásod, a melyről le kell tenned!

— Nem szándékosan tettem, édes Edvárd. Megfeledkeztem róla. Valaha oly természetesnek tartottam, hogy e pillanatban is ezt találtam a leghelyesebb szónak.

— Óh, persze! — vágott közbe Fanny kisasszony. — Természetesen és valaha és a leghelyesebb szó és így tovább! Lárifári, te kis csitri! Nagyon jól tudom, miért érdeklődtél ennyire az iránt a Gowanné iránt! Engem bizony el nem kápráztatasz!

— Nem is próbállak elkápráztatni, Fanny. Ne haragudjál rám!

— Óh! Ne haragudjam! — felelt ez a fiatal hölgy, dühösen hátraszegve a fejét. — Nincs türelmem! — (Ez való igaz volt.)

— Kérlek, Fanny, — szólott Dorrit úr, magasba rántva a szemöldeit, — mire célzol? Beszélj világosan.

— Óh! ne bánts, papa, — felelte Fanny kisasszony, — szót sem érdemel! Amy megértett. Ismerte ezt a Gowannét már tegnapnál előbb is, vagy tudott róla, csak vallja meg őszintén.

— Gyermequem, — szólott Dorrit úr ifjabb leányához fordulva, — van a nénédnek valami — ha — alapja erre a furcsa állításra?

— Bármily lágyszívűek vagyunk is, — vágott közbe Fanny kisasszony, mielőtt Kis Dorrit felelhetett volna, — nem surranunk be hideg hegytetőkön más emberek szobáiba és nem ülünk dideregve senki mellett, ha csak régebben nem tudtunk már egyet-mást arról a valakiről. Nem nehéz kitalálni, kinek a barátja Gowanné.

— Kinek a barátja? — kérdezte a családfő.

— Papa, sajnos, azt kell mondanom, — felelt Fanny kisasszony, a kinek közben sikerült belelovalnia

magát a sértődöttségnek és felháborodásnak abba az állapotába, a melynek elérése gyakran nagy fáradtságába került, — azt kell mondanom, hogy azt hiszem, annak a nagyon ellenszenves és kellemetlen egyénnek a barátja, a ki híjával minden gyöngédségnek, a melyet tapasztalásunk alapján talán elvárhattunk volna tőle, megsértett bennünket és érzéseinket oly nyilvánosan és annyira szándékosan megbántotta egy izben oly alkalommal, a melyre közös megállapodásunk értelmében nem akarunk soha többé világosabb célzást tenni.

— Amy, gyermekem, — szól Dorrit úr, szelid szigorúságát méltóságos nyájassággal enyhítve, — így van a dolog?

Kis Dorrit szelíden azt felelte, hogy így van.

— Igen, így van! — kiáltott Fanny kisasszony. — Természetesen! Ugy-e megmondtam! Most pedig, papa, egyszer s mindenkorra kijelentem (ennek a fiatal hölgynek az volt a szokása, hogy ugyanazt a dolgot élete minden áldott napján, még pedig ugyanaz nap többször is egyszersmindenkorra kijelentse), — egyszersmindenkorra kijelentem, hogy ez gyalázat! Egyszersmindenkorra kijelentem, hogy ennek véget kell vetnünk! Nem elég, hogy átéltük azt, a mit csak mi tudunk? Eltűrjük még azt is, hogy a kinek leginkább kellene érzelmeinket kímélni, éppen az vágja arcunkba a multat rendszeresen és állhatatosan? Ki legyünk téve ennek a természetellenes viselkedésnek életünk minden pillanatában? Ne legyen szabad sohasem teljesen elfelejtenünk azt, a mi történt? Még egyszer azt mondom, hogy ez teljességgel alávalóság!

— Látod, Amy, — jegyezte meg bátyja, a fejét csóválva; — tudod, hogy én a te pártodon vagyok, valahányszor csak lehetek, és a legtöbb alkalommal. De azt igazán meg kell mondanom, hogy, szavamra! érthetetlen eljárásnak tartom, ha testvéri vonzalmadnak úgy adod jelét, hogy rokonszenvezel azzal az emberrel, a ki oly tapintatlanul bánt velem, hogy tapintatlanabbul egyik úriember nem is bánhat már a másikkal. És a ki, — tette hozzá meggyőződéssel, — kétségtelenül alacsony gondolkozású ficzkó, mert különben soha sem viselkedhetett volna úgy, a hogy viselkedett.

— És gondold csak meg, — szól Fanny kisasszony, — gondold csak meg, mi ennek a következménye! Remélhetjük-e valaha, hogy a cselédeink tisztelni fognak? Soha! Itt a két vászoncelédiünk, meg papának az inasa, meg egy lakáj, meg egy futár, és más egyéb szolganépség, és e népség szemeláttára azt kell megéernünk, hogy családunk egyik tagja futkos ide-oda egy-egy pohár hidegvízzel, mintha megbolondult volna! Bizony, — folytatta Fanny kisasszony, — csak egy rendőr futkoshatna úgy az utcán vizespoharakkal, ha valami koldus összeesik, mint a hogyan ez a Fanny szaladgált itt ebben a szobában a tulajdon szemünk láttára, tegnap este!

— Ez még csak hagyján volna, — jegyezte meg Edvárd; — de az a te Clennamed, a hogy jónak látja nevezni magát, az már egészen más valami.

— Része csak ugyanannak a dolognak, — felelte Fanny kisasszony, — és szakasztott az, mint a többi mindenféle. Először is a nyakunkba varrta magát. Sohasem volt rá szükségünk. Én legalább mindig megérttettem vele, hogy a legnagyobb gyönyörűséggel nélkülözhettem volna a társaságát. Azután elköveti azt a durva sértést érzelmeinkkel szemben, a melyet sohasem követett vagy követhetett volna el, ha nem telik öröme abban, hogy benűnket megalázzon. És mi most még annyira lealjasodjunk, hogy szívességeket tegyünk a barátainak?! Igazán nem is csodálkozom többé ennek a Gowannak a tegnapi viselkedésén veled szemben! Ugyan mit várhattunk volna tőle egyebet, mikor örült egykori szerencsétlenségünkön — és valósággal kéjelgett rajta abban a pillanatban!

— Atyám — Edvárd — igazán nem! — tiltakozott Kis Dorrit. — Sem Gowan úr, sem a felesége nem hallotta soha a nevünket. Egyáltalán nem ismerték és nem ismerik még most sem a történetünket.

— Akkor annál rosszabb! — vágott vissza Fanny, a ki el volt rá szánva, hogy nem tűr semmiféle enyhítő körülményt. — Mert akkor egyáltalán *nincsen* semmiféle melegség. Ha tudtak volna rólunk valamit, akkor még hivatottnak érezhetted volna magadat arra, hogy megengeszteld őket. Ez gyöngé és nevetséges tévedés lett volna ugyan, de tévedést még meg tudok bocsátani; ellenben

nem tudom megbocsátani azoknak szándékos és megfontolt lealacsonyítását, a kiknek legközelebb kellene állniok hozzánk és legdrágábbaknak kellene lenniök számunkra. Nem. Ezt nem tudom megbocsátani. Ezt csupán kárhoz-tatni tudom.

— Sohasem sértlek meg szándékosan, Fanny, — szolt Kis Dorrit, — bárha oly kegyetlen vagy is hozzám.

— Akkor óvatosabbnak kellene lenned, Amy, — felelte a néneje. — Ha véletlenül csinálsz ilyesmit, akkor óvatosabbnak kellene lenned. Ha én véletlenül olyan különös helyen és olyan különös körülmények között születtem volna, a hol eltompul érzékem az illendőség iránt, akkor, azt hiszem, kötelességemnek tartanám minden lépésemnél megfontolni: „Tudtomon kívül nem olyasmit akarok-e tenni, a mivel hozzám közelálló, drága személyeket kompromittálok?” Azt hiszem, én ezt tenném, ha én lennék ilyen helyzetben.

Végül közbelépett Dorrit úr, hogy véget vessen tekintélyével ezeknek a kínos kérdéseknek s egyben megállapítsa a belőlük levonható erkölcsi tanulságot bölcsességével.

— Drágám, — szolt Dorrit úr legifjabb lányához, — arra kérlek — ha — hogy ne szólj egy szót sem többet. A néned, Fanny, erős kifejezéseket használ, de nem alaptalanul. Neked most — hm — az a kötelességed, hogy támogass egy előkelő társadalmi helyzetet. Ezt az előkelő társadalmi helyzetet nem csupán te foglald el, hanem — ha — én is, és — ha, hm — mi is. Mi is. Már most minden előkelő társadalmi helyzetben lévő embernek az a kötelessége, de az a kötelessége különösen ennek a családnak, oly okokból, a melyeknél nem akarok — ha — tovább időzni, hogy tiszteletet szerezzen magának. Éberen vigyáznia kell arra, hogy tiszteletet szerezzen magának. A függő személyeket, ha azt akarjuk, hogy tiszteljenek bennünket, bizonyos távolságban kell — ha — tartani és le kell őket — hm — szorítani. Leszorítani. Ennél fogva az, hogy ki ne tedd magadat cselédeink megjegyzéseinek, s azt a látszatot ne keltsd, mintha bármikor nélkülözted volna a szolgálatukat és saját magadat szolgáltad volna ki, ez — mondom — rendkívül — ha — fontos.

— Ugyan ki ne látná be ezt? — kiáltott Fanny kissasszony. — Ezen múlik minden.

— Fanny, — felelt az atya fenségesen, — hallgass végig, édesem. Térjünk rá most — ha — Clennam úrra. Őszintén megvallom, Amy, hogy én nem osztozom nénéd érzelmeiben — illetve, nem osztozom teljesen — hm — teljesen — Clennam úrra vonatkozóan. Beérem azzal, hogy ezt az egyént — ha — általánosságban — jónevelésű személynek tartom. Hm. Jónevelésű személynek. Azt sem akarom kutatni, vajjon Clennam úr valaha betolakodott-e — ha — a társaságomba. Tudta, hogy az én társaságomat — hm — keresik, és az lehet a mentsége, hogy engem közszemélyiségnek tekintett. De Clennam úrral való — ha — futó ismeretségemet (nagyon futó volt ez az ismeretség!) oly körülmények kísérték, a melyek, — Dorrit úr e helyütt rendkívül komolyan és nyomatékosan beszélt, — tapintatlanságra vallának Clennam úr részéről, ha megpróbálná — hm — fölfrissíteni az érintkezést velem vagy családom bármely tagjával a mostani körülmények között. Ha Clennam úrban van annyi tapintat, hogy belátja minden efféle próbálkozás illetlenségét, akkor felelős úriember létemre kötelességem — ha — elismerni ezt a tapintatosságát. De ha Clennam úrban nincs meg ez a tapintat, akkor egy pillanatig sem — ha — érintkezhetem tovább ilyen — hm — faragatlan emberrel. Mindkét esetben kiderülne, hogy Clennam úrról szó sem lehet többé, s hogy sem minékünk nincs semmi dolgunk vele, sem öneki nincs semmi dolga velünk. Ha — Tábornokné!

Ennek a delnőnek a megjelenése, — mert ezt jelentette be Dorrit úr, — a ki azért jött, hogy leüljön a reggelhez, véget vetett a fejtegetésnek. A futár nemsokára jelentette, hogy a szolga és az inas és a két komorna és a négy vezető és a tizennégy öszvér készen áll, mire a reggeliző társaság fölkerelkedett a kolostor kapuja elé, hogy csatlakozzék az induló menethez.

Gowan úr, szivarral és czeruzával, távolabb állt, de Blandois úr nyomban ott termett, hogy kifejezze tiszteletét a hölgyek iránt. Mikor udvariasan megemelte kalapját Kis Dorrit előtt, Kis Dorritnak úgy rémlett, hogy a

mint ott állt előtte köpönyegében, sötéten a hóban, még baljóslatúbb volt a megjelenése, mint előtte való este a tűz fénye mellett. Minthogy azonban nemcsak az atyja, hanem a néne is elég kegyesen fogadta Blandois úr hódolatát, Kis Dorrit is tartózkodott bizalmatlanságának a kifejezésétől, hogy újabb gyarlóságnak ne adja jelét, a melyet a fogházban történt születésére lehetne megint csak visszavezetni.

De mialatt lefelé kanyarodtak a hepe-hupás úton, egyszernél többször hátra tekintett, a míg látható volt még a kolostor, és látta, hogy Blandois úr, a kinek háta mögött egyenesen fölfelé szállt a kémények füstje az aranyos párázatban, ott áll egy kinyúló ponton és lenéz utánok. Miután pusztá fekete vonallá vált már a hóban, Kis Dorritnak még akkor is sokáig úgy rémlett, mintha látná még mindig azt a különös mosolyt, azt a horgas orrot és azokat az egymáshoz túlságosan közel álló szemeket. Sőt még akkor is, mikor a kolostor eltűnt már és könnyed reggeli felhők fátyolozták el az ösvényt a kolostor alatt, az út szélén levő kísérteties csontvázkarok mintha egytől-egyig oda mutattak volna fel Blandois úrra.

De mihelyt enyhébb tájakra érkeztek le, a párisi Blandois, a ki árulóbb volt talán a hónál is, hidegebb szívű és nehezebben olvadó, lassan-lassan eltűnt Kis Dorrit gondolataiból. A nap megint melegen sütött, üdítő itallal kínálkoztak megint a folyók, a melyek a jéghegyekből és a havas barlangüregekből eredtek, megint belejutottak Svájc fenyőfái, szirti csermelyei, zöldelő magaslatai és völgyei, faházacskái és mesterkéletlen, zeg-zugos sövénykerítései közé. Néha úgy kiszélesedett az út, hogy Kis Dorrit atyja mellett lovagolhatott. És ilyenkor boldoggá tette Kis Dorritot, hogy ránézhetett atyjára, a ki drága prémes ruhában, gazdagon, szabadon, nagy szolgálhad kíséretében, messze jártathatta tekintetét a táj gyönyörűségein, a nélkül, hogy nyomorult fal lett volna előttük, a mely tekintetének szabad röptét korlátozta s árnyékát ráborította volna.

A hácsija annyiban szabadult meg ettől a régi árnyéktól, hogy azt a ruhát viselte, a mit ráadtak, s hébe-korba valamelyes mosakodással áldozott a családi becsület

oltárán, s elment mindenüvé, a hová elvezették, bizonyos türelmes, állati örvendezéssel, a mely mintha azt fejezte volna ki, hogy a levegő és a változatosság jót tesz neki. Minden egyéb tekintetben, egyen kívül, más fényesség nem áradt belőle, csak az, a mely bátyja ragyogásának a visszfénye volt. Bátyjának nagysága, gazdagsága, szabadsága és előkelősége tetszett neki, minden tekintet nélkül önönmagára. Némán és elhúzódva nem is volt szüksége a beszédre, mikor a bátyját hallhatta beszélni; nem is kívánta, hogy kiszolgálják, csak szenteljék magukat a cselédek bátyja szolgálatára. Az egyetlen észrevehető változás, a mely belőle eredt, modorának megváltoztatása volt ifjabb unokahugával szemben. Napról-napra jobban átfinomult a viselkedése határozott tiszteletté, a minőt ritkán tanusít az élteőbb kor a fiatalsággal szemben, és még ritkábban fejez ki, mondhatnók, oly tapintatosan, mint a hogy ő kifejezte. Valahányszor Fanny kisasszony egyszersmindenkorra kijelentett valamit, a bácsi megragadta a legközelebbi alkalmat, hogy leemelje kalapiját ősz fejről ifjabb unokahuga előtt és segítse őt az öszvérre ülni vagy odavezesse őt a kocsihoz, vagy más figyelmeséget tanusítson iránta a legmélyebb hódolattal. És tiszteletadása nem tetszett soha helyén nem valónak vagy erőltetettnek, hanem mindig szíves, egyszerű, önkénytelen és természetes volt. És abba sem egyezett bele soha, még bátyja kívánságára sem, hogy bárhol előtte foglaljon helyet vagy bármiben megelőzze őt. Oly féltékenyen vigyázott arra, hogy ifjabb unokahuga a kellő tiszteletben részesüljön, hogy most is, miközben lefelé haladtak a Nagy Szent Bernát-hegyről, hirtelen dühös haragra lobbant, mert a lakáj elmulasztotta ifjabb unokahugának a kengyelt tartani, noha ott állt a közelben, mikor Kis Dorrit leszállt. És mondhatatlan ámulatba ejtette az egész társaságot, mikor egy csökönyös öszvér hátán a lakájnak ugratott, beszorította őt egy sarokba és azzal fenyegette meg, hogy halálra tapossa.

Pompás vendégek voltak és a fogadósok valósággal imádták őket. Bárhová mentek, előkelőségüket előre bejelentette az előttük nyargaló futár, a ki gondoskodott róla, hogy a legpompásabb szobák készen várják őket. Ő volt

a családi fölvonulások hírnöke. Nyomon követte őt a nagy utazó-hintó, benne Dorrit úr, Dorrit kisasszony, Dorrit Anny kisasszony és Tábornokné; és kívül a kocsin a kíséret néhány tagja, és (szép időben) nemes Dorrit Edvárd, a kinek számára egy bak-ülés fönn volt tartva. Ezután következett a könnyű kocsi, benne nemes Dorrit Frigyes és egy üres hely, a melyet esős időben nemes Dorrit Edvárd szokott elfoglalni. Végül a podgyáskocsi, a kíséret többi tagjával, a nagy mállíval és annyi sárral és porral, a mennyi csak ráfért abból, a mit a többi alkalmatosság hátrahagyott.

Ezek a kocsik ékesítették a szálló udvarát Martignyben, mikor a család visszatért hegyi kirándulásából. Minthogy ez az út forgalmas volt, más járművek is voltak az udvaron, kezdve az összetákolts olasz vettúrától az elegáns angol hintóig. (A vettúra olyan volt, mint egy vásári lengőhintának a feneke rátéve egy kerekes fatálczára és beborítva egy másik kereketlen fatálczával.) De volt a szállónak még más ékessége is, a melyre Dorrit úr nem számított. Két idegen utas diszítette lefoglalt szobái közül az egyiket.

A fogadós, a ki levett kalappal ott állt az udvarban, esküdözött a futárnak, hogy tönkremegy, hogy kétségbe van esve, hogy mélységesen el van szomorodva, hogy a legnyomorultabb és legszerencsétlenebb pára, hogy tökkelütött barom. Nem lett volna szabad semmiképpen megengednie (mondotta), de az a roppant előkelő úrnő oly esengve kérte, hogy megebédelhessen az egyik szobában, csak egy kis félórácskára, hogy nem tudott neki ellent állani. A kis félórácska letelt, az úrnő és az úriember éppen a kis gyümölcsöt és a félcsészecske feketekávéját fogyasztja, a számla ki van egyenlítve, a lovak be vannak íogva, és a két vendég nyomban tovább indul; csak a boldogtalan végzet és az ég átka intézte úgy, hogy még nem utaztak tovább.

Semmi sem múlhatta volna fölül Dorrit úr fölháborodását, mikor a lépcső tövében megfordult, e mentegedőzés hallatára. Érezte, hogy családi méltóságán orgyilkos kéz ejtett súlyos sebet. Pedig oly finom érzeke volt saját méltóságával szemben, hogy finomabbat elkép-

zelni sem lehetett volna. Merényletet tudott fölfedezni el-
lene olyankor is, mikor másnak sejtelve sem volt effélé-
ről. Életét valósággal halálos gyötrődéssé tette az a sok
finom műtökés, a mely érzése szerint szakadatlanul méltó-
sága bonczolásával volt elfoglalva.

— Lehetséges, uram, — szól Dorrit úr, fülig elvö-
rösödve, — lehetséges, hogy volt — ha — bátorsága
egyik szobámat másvalakinek a rendelkezésére bocsá-
tani?

Ezer bocsánat! A fogadós szörnyű balvégzete azt
akarta, hogy engedjen a rendkívül előkelő úrnő rábe-
szélésének. Esedezve kéri a Monseigneur, hogy ne hara-
gudjék rá. A Monseigneur lábai elé veti magát, hogy ir-
galomért könyörögiön. Ha a Monseigneur kegyeskednék
bevonulni a másik szalónba, a mely csak is az ő számára
van fönntartva, csupán öt perczecskére bevonulni, akkor
minden rendbe jönne.

— Nem, uram, — szól Dorrit úr. — Nem vonulok
be semmiféle szalónba. Távozom a házából egy falat étel,
egy korty ital nélkül, a nélkül, hogy betenném a lábamat a
házába. Hogy mer így bánni velem? Ki vagyok én, hogy
engem — ha — megkülönböztet más úriemberektől?

Jaj! A fogadós tanubizonyságul hívta föl az egész
mindenséget, hogy a Monseigneur az egész nemesi kar
legszeretreméltóbb tagja, a legfontosabb, a legbecsül-
tebb, a legtiszteltebb tagja. Ha megkülönbözteti a Mon-
seigneur másoktól, azért teszi csak, mert ő sokkal kima-
gaslóbb, sokkal becsültebb, sokkal nemesielkübb, sokkal
híresebb.

— Ne mondjon ilyet, uram, — felelte Dorrit úr ször-
nyen fölhevülve. — Megsértett! Sértésekkel halmozott el.
Hogy mert ilyet tenni? Adjon magyarázatot!

Ah, szent ég, hogy adjon a fogadós magyarázatot,
mikor nincs egyéb megmagyarázni valója? Mikor csak
bocsánatot kérhet és a Monseigneur ismert nagylelkűsége-
ben bizakodhatik?

— Ha, mondom, uram, — szól Dorrit úr, lihegve
dühében, — ön megkülönböztet engem. — ha — más
úriemberektől! Különbséget tesz közöttem és más gaz-
dag és előkelő úriemberek között! Azt kérdezem, hogy

miért? Tudni akarom, hogy — ha — milyen joron? Kinek a fölhatalmazása alapján? Feleljen, uram! Magyarázza meg! Válaszoljon, hogy miért?

Legyen szabad a fogadósnak alázatosan megjegyezni a futár úr előtt, hogy a Monseigneur, a ki egyébként oly kegyes, most teljesen ok nélkül haragszik. *Miért*-ről szó sincsen. A futár úr lesz szíves a Monseigneurnek megmagyarázni, hogy a Monseigneur téved, mikor azt gyanítja, hogy volt szó valami „*miért*“-ről, azon kívül, a melyet alázatos szolgája bátorzkodott már elébe terjeszteni. Az a rendkívül előkelő úrnő . . .

— Csend! — kiáltott Dorrit úr. — Fogja be a száját! Egy szót se többet arról a rendkívül előkelő úri nőről! Egy szót se halljak többet öntől! Nézze ezt a családot — az én családomat — ez előkelőbb minden úri nőnél. Tiszteletlenül bánt ezzel a családdal; arczátlanul viselkedett ezzel a családdal szemben! Tönkre fogom tenni! Ha — hozzák a lovakat, rakják föl a podgyászt, nem teszem be többé a lábamat sem ennek az embernek a házába!

Nem elegyedett belé senkisémben ebbe a vitába, a mely meghaladta nemes Dorrit Edvárd francia társalgási képességét, s a melyet a hölgyek is aligha értettek meg. De Fanny kisasszony most inumár nagyon elkeseredetten támogatni kezdte az atyját; kijelentve, anyanyelvén, hogy ennek az embernek nyilvánvalóan volt valami különös oka erre az arczátlanságra; és az ő véleménye szerint fontos lenne, hogy bármilyen módon rákényszerítsék annak a megvallására, miféle joron mer különbségét tenni e család és más gazdag családok között. Hogy vakmerőségének mi lehet az oka, azt ő (Fanny kisasszony) nem is sejti; de van valami oka, és ezt ki kell belőle csikarni.

Az összes vezetők, öszvérhajcsárok és léhütők az udvarban végighallgatták a dühös párbeszédet és most nagy hatást tett rájuk, mikor a futár készült a kocsikat előállítani. Ez persze, minthogy minden kerékre jutott vagy tíz-tizenkét pár segítő kéz, óriási zajjal ment végbe; aztán hozzáfogtak a podgyász fölrakásához, a míg a lovak megérkeznek a postahivatalból.

Minthogy azonban a rendkívül előkelő úrnőnek an-

gol kocsija ott állt már befogva a fogadó ajtaja előtt, a gazda lopva fölsurrant az emeletre, hogy elmondja súlyos esetét. Ezt kitalálta az udvar, mikor a fogadós lejött most a lépcsőn az úriember és az úrhölgy kíséretében, a kikknek jelentős kézmozdulattal megmutatta Dorrit úr megbántott fenségét.

— Bocsánat, — szólt az úriember, otthagya az úrhölgyet és előlépve, — én szüksézáví ember vagyok és nem értek a magyarázkodáshoz — de ez az úrhölgy nagyon szeretné, hogy ne legyen gabalyodás. Az úrnő — voltaképpen az anyám — és azt kívánja, mondjam meg, hogy azt reméli, nem lesz belőle gabalyodás.

Dorrit úr, a ki még mindig lihegett a rajta esett sérelem miatt, hidegen, kurtán, kérlelhetetlenül üdvözölte az úriembert és üdvözölte az úrnőt.

— No, de ilyet — nini, öregem, maga az!?

Igy szólította meg most az úriember nemes Dorrit Edvárdot, a kire le is csapott nyomban, mint gondviselés-szerű, hatalmas megmentőjére. — Próbáljuk csak meg mi ketten rendbe hozni valahogyan a dolgot. Az úrhölgy semmikép sem akar gabalyodást.

Nemes Dorrit Edvárd, mikor gombjánál fogva egy kicsit félrehúzták. diplomata-arczot vágva, így válaszolt:

— No, annyit be kell látnia, hogy ha az ember lefoglal előre egy csomó szobát, úgy hogy az övé, hát akkor nem kellemes, hogyha másokat talál bennök.

— Nem, — szólt a másik, — tudom, hogy nem az. Megengedem. De hát próbáljuk meg mégis rendbehozni a dolgot, hogy ne legyen gabalyodás. Ez a ficzkó nem oka semminek, hanem az anyám oka mindennek. Minthogy fehére finom asszony és nyoma sincs benne az átkozott ostobaságnak — aztán meg nagyon művelt is — hát ez a ficzkó nem bírt vele. Az anyám egyszerűen zsebredugta.

— Ha így történt, — kezdte nemes Dorrit Edvárd.

— Becsületszavamra, így történt. Ennélfogva, — szólt a másik úriember, visszatérve kiinduló pontjához, — mire való lenne a gabalyodás?

— Edmund, — szólt az úrnő a kapu aljából, — remélem, megmagyaráztad, illetve megmagyarázod ennek

az úriembernek és családjának teljes meglegedésére, hogy az udvarias fogadást nem érheti gáncs?

— Hígyje meg, asszonyom, — felelt Edmund, — majd széttépem magam, hogy ezt tegyem. — Azután merően rábáméskodott nemes Dorrit Edvárdra néhány pillanatig, majd mintha hirtelen a kedélyesség rohama tört volna ki rajta, hozzátette: — Öregem! Rendben van minden?

— Voltaképpen nem is tudom, — szólta az úrnő, néhány lépést téve kecsesen Dorrit úr felé, — nem az lesz-e a legokosabb, ha magam mondom meg, hogy biztosítottam róla ezt a derék embert, hogy vállalom minden következményét, ha elfoglalhatom egy idegennek egyik szobáját az illető távollétében, annyi (vagy oly kis) időre, a míg megebédélhetek benne. Sejtelmem sem volt róla, hogy jogos tulajdonosa oly hamar vissza fog térni, és arról sem volt sejtelmem, hogy már visszatért, különben siettem volna kivonulni jogtalanul elfoglalt szobámból és személyesen megadni a magyarázatot és bocsánatot kérni. Azt hiszem, hogy ezzel . . .

Az úrnő, a kinek lorgnon volt a szemén, egy pillanatig dermedten és szótlánul állt a két Dorrit kisasszony előtt. Ugyane pillanatban Fanny kisasszony, a nagyszabású festői kép előterében, a mely a családból, a családi kocsiából és a családi cselédségből alakult ki, egyik kezével erősen karon ragadta a lugát, hogy ott tartsa a helyén, másik karjával pedig, előkelő arcot vágva, legyezte magát és közönyösen végigmérte az úrhölgyet tetőtől talpig.

Az úrhölgy gyorsan összeszedte magát, — mert Merdlené asszony volt, a ki nem egykönnyen jött zavarba, — és tovább beszélt. Kijelentette, hogy azt hiszi, ezzel kiérdemelte merészségéért a bocsánatot és visszacserezte ennek a derék fogadósnak azt a kegyet, a mely oly értékes a számára.

Dorrit úr, a kinek méltósága oltárán mindez tömjén volt, kegyesen válaszolt és kijelentette, hogy emberei — ha — ki fogják fogni megint a lovakat, s ő maga — hm — elnézi, a mit eleinte sértésnek tartott, most azonban kitüntetésnek tekint. A kebel erre meghajolt előtte; és tulaj-

donosa, a ki bámulatosan uralkodott az arczán, megnyerő mosolylyal búcsúzott a két testvértől, mint két olyan gazdag fiatal hölgytől, a kik nagyon belejutottak a kegyébe, s a kikhez eddig még soha életében nem volt szerencséje.

Nem így Sparkler úr. Ez a fiatal ember, a ki ugyanabban a pillanatban dermedt meg, mikor úri édes anyja, sehogysem tudott fölengedni, hanem szinte kövé váltan állt a helyén, rábámulva az egész képre, a melynek előterében Fanny kisasszony állt. Mikor anyja így szólt: — Edmund, készen vagyunk; add a karodat! — a fiatal ember, ajkának mozgásáról ítélve, válaszolt valamit, olyanforma megjegyzést, a minőben ragyogó talentuma leggyakrabban kifejezésre szokott jutni, de mozdítani egyetlen izmát sem mozdította. Olyan merev volt egész alakja, hogy bajos dolog lett volna annyira meghajolnia, hogy beszállhasson a kocsiajtón, ha édesanyja belülről idejében nem támogatja egy rándítással. Mihelyt odabenn volt a kocsiban, a hátsó kis ablak párnája nyomban eltűnt és helyét a fiatal ember szeme foglalta el. Ott is maradt mindaddig, a míg ilyen kicsiséget meg lehetett különböztetni, és valószínűleg még jóval tovább is, és úgy bámult, (mint mikor valami kimondhatatlanul meglepő dolog esik meg egy tökehallal), mint egy rosszul elhelyezett szem egy nagy medálionban.

Ez a találkozás oly kellemes volt Fanny kisasszonyra nézve és utólag annyi anyagot szolgáltatott neki a diadalmas elmélkedésre, hogy gorombasága bámulatosan megenyhült. Mikor a menet másnap megint útnak indult, Fanny kisasszony szokatlanul jókedvűen foglalta el benne a helyét; és valóban oly vidám volt egész nap, hogy Tábornokné nem győzött rajta csodálkozni.

Kis Dorrit örült, hogy nem találtak benne hibát, és annak is, hogy Fanny meg volt elégedve. De ő maga csendes és tűnődő volt a menetben. A mint ott ült az utazókocsiban szemközt az édes atyjával és visszagondolt a Marshalsea régi szobájára: mintha ez az egész jelenvalósága álom lett volna csak. A mit látott, új és csodálatos volt minden, de nem volt valóság. Mintha a hegyek és festői tájak víziói minden pillanatban elenyész-

hettek volna, s a kocsi, befordulva hirtelen egy sarkon, egyszerre csak ott teremhetett volna a Marshalsea régi kapuja előtt.

Hogy nem volt semmi dolga, az furcsa volt, de félig sem olyan furcsa, mint az, hogy olyan sarokba jutott bele, a hol nem kellett senki helyett sem gondolkoznia, semmin sem törni a fejét, semmivel sem törődnie, senkinek a gondját magára vennie. És még ennél is furcsább volt az, hogy atyja és saját maga között bizonyos távolságot kellett észrevennie, a hol mások dolga volt az, hogy az atyjával törődjenek és a hol ő rá sohasem volt szükség. Eleinte annyira szokatlannak tünt föl ez előtte, szokatlannabbnak még a hegyeknél is, hogy sehogysem tudott beletörödni és megpróbálta elfoglalni megint régi helyét az atyja mellett. De az atyja beszélt vele négyszem között és megmondta neki, hogy — ha — előkelő embereknek „édesem“, föltétlen tiszteletet kell követelniök az alárendeltjeiktől és hogy neki, a leányának, Dorrit Amy kisaszszonynak, a ki a dorsetshirei Dorritok egyetlen élő ágának a sarja, tudnia kell, hogy ha — hm — azzal foglalkozik, hogy — hm — cselédmunkát végez, hát ez összeférhetetlen a megkövetelt tisztelettel. Ennélfogva, „szívem“, atyailag arra kell őt — hm — figyelmeztetnie, ne feledkezzék meg soha arról, hogy úrihölgy, a kinek — hm — illő büszkeséggel kell viselkednie és rangja méltóságát meg kell óvnia; és ezért arra kéri őt, hogy tartózkodjék mindentől, a mi alkalmat adna — ha — kellemetlen és kicsinylő megjegyzésekre.

Kis Dorrit szó nélkül engedelmeskedett. És így esett, hogy most ott ült a fényes hintó egyik sarkában, türelmes kis kezeit összekulcsolva, és teljesen megfosztva utolsó kis pontjától is élete régi alapjának, a melyen lábát megvetette volt.

Ebből a helyzetből valóság nélkül valónak tetszett neki minden, a mit látott; mennél csodásabbak voltak a tájak, annál jobban hasonlítottak saját belső életének a valóságnélküliségéhez, a mint ott járt a lelke naphosszat az üres helyeken. A Simplon szakadéka, szörnyű mélységei és mennydörgő vízesései, a gyönyörű út, a veszedelmes pontok, a hol egy meglazult kerék vagy megbotló

ló a romlást jelentette volna, a leszállás Itáliába, ennek a szépséges országnak a kibontakozása, mikor a vad hegy-szoros kiszélesedett és kibocsátotta őket sötét, komor börtönéből — mindez álmom volt — csak a régi nyomorult Marshalsea volt valóság. Nem, még a régi, nyomorult Marshalsea alapjai is megrendültek, ha úgy képzelte el, hogy az atyja nincs többé a falai között. Sehogysem tudta elhinni, hogy a foglyok ott üdöngenek még mindig a szűk udvarban, hogy a hitvány szobák közül minden egyesnek van lakója, hogy a kapus ott van még mindig a páholyában, ki- s beeresztgetve az embereket, úgy, a hogy Kis Dorrit nagyon is jól tudta.

Miközben édesatyja egykori fogházéletének az emléke ott csengett a lelkében, mint valami szomorú dalnak a refrainje, Kis Dorrit gyakran ébredt a szülőhelyéről való álmából egész napig tartó hosszú álmokra. A festett szoba, a melyben felébredt (nem egyszer valami roskatag palotának a pusztuló díszterme), volt az álmom kezdete; a pirosló, őszi vadszőlőlevelek, a melyek belelógtak az ablaküvegbe, a narancsfák odakünn a megrepedezett fehér terrazon, egy csoport szerzetes és paraszt odalenn a kis utcán, az egymással birkózó nyomor és pompa a táj minden tenyérnyi földjén, bármennyire eltért is egymástól, és a nyomor mindenütt legyőzi a pompát a végzet erejével. Erre csupasz folyosók és pilléres karzatok útvesztője következett, miközben odalenn a folyosók és karzatok által alkotott négyyszögben készült már a családi menet az út folytatására, a hintók és a málhák között, a melyeket a szolgahad rendezgetett. Azután reggeli egy másik festett szobában, a melynek rengeteg méretű falait a nedvesség foltokkal rakta tele; s azután az elutazás, a mely tekintettel Kis Dorrit féltékenységére és arra az érzésére, hogy nem elég nagy a helyéhez képest, a mely megillette őt a czeremóniában, mindig kellemetlen mozzanat volt. Mert ekkor megjelent a futár (a ki maga is nagytekintélyű idegen uriember lett volna a Marshalseaben), és jelentette, hogy indulhatnak; és azután atyja inasa ünnepélyesen belesegítette atyját az utazóköntösébe; azután megjelent Fanny komornája és a saját komornája (a ki szörnyen ránehezedett Kis Dorrit lel-

kére — és eleinte sokszor megrikatta, mert Kis Dorrit nem tudott mit csinálni vele), hogy kiszolgálják őket; azután bátyjának az inasa tökéletesítette gazdája felszerelését; azután atyja karját nyújtotta Tábornoknének és bácsija karját nyújtotta neki, s a fogadós és személyzete kíséretében levonultak valamennyien a lépcsőn. Odalenn nagy tömeg sereglett egybe, hogy nézze őket, a mikor kocsiba ülnek, a mi sok hajlongás, koldulás, lovak ágaszkodása, ostorok pattogtatása és általános láрма közepett ment végbe; s végül eszeveszetten döcögve a büzös, szűk utczákon, kihajtottak a város kapuján.

A nap valóságnélküliségéhez tartoztak azután az országutak, ahol ragyogó, piros szőlőindák húzódtak mértföldeken keresztül guirlandszerűen egyik fáról a másikra; az olajfaerdők; a lejtőkön elterülő fehér falvak és városok, a melyek kívülről bájosak, de belül szörnyű piszkosak és szegények; a keresztek az út mentén; a sötétkék tavak a tündérszigetekkel s a számtalan csónak tarka, színes fődéllel és szépformájú vitorlákkal; a hatalmas épületek, a melyek porladozóban voltak; a függőkertek, a melyekben úgy felburjánzott a gyom, hogy mint az ég, belenyomult a kövek eresztékeibe, szétrepesztette a boltiveket és meghasogatta a falakat; a kőterraszos utcák, a hol gyíkok futkostak ki s be minden repedésen; mindenütt a legkülönbözőbb fajta koldusok: siralmas, festői, éhes, jókedvű gyermekek és aggok. Nem egyszer a postaállomásokon és más megállóhelyeken úgy tűntek fel Kis Dorritnak ezek a nyomorúságos teremtmények, mint az egész nap egyedüli valóságai; és nem egyszer, mikor a magával hozott pénzt az utolsó fillérig elosztogatta már, kezeit összekulcsolva s egy-egy kis lány után tekintve, a ki ősz atyját vezette, úgy ült a helyén Kis Dorrit eltűnődve, mintha az, a mit látott, rég elmúlt napokra emlékeztetné őt.

Azután voltak helyek, a hol egy hétig laktak pompás termekben, banketteken voltak mindennap, ezernyi csoda között kocsiztak, mértföldnyire elnyuló paloták között bolyongtak és hatalmas templomok sötét zugaiban pihentek; a hol pillérek és boltozatok között arany és ezüst lámpások pislogtak, elszórt alakok térdeltek itt-ott

a gyóntatószékek előtt és a kőkoczkákon; a hol a tömjén gőze és illata lebegett a levegőben; a hol festmények, phantastikus szobrok, pompázó oltárok, hatalmas magasságok és távolságok voltak, s mindent színes homályba borított az üvegfestményeken és a kapuk tömör függönyein átszűrődő fény. Mikor e városokból eltávoztak, megint szőlős és olajfás utakon haladtak tovább, piszkos falukon keresztül, a hol minden kunyhó mocskos falában repedések tátongtak s egyetlen ablaknak sem volt ép az üveg- vagy papirtáblája; a hol mintha nem lett volna miből megélni, nem lett volna mit enni, mit csinálni, mit művelni, mit remélni, a hol mintha nem lehetett volna egyebet tenni, mint meghalni.

És aztán megint palotás városokba értek, a melyekből a paloták ősi lakóit egytől-egyig száműzték s a palotákat egytől-egyig kaszárnnyává alakították át. Lustálkodó katonák csoportjai hajoltak ki a pompás ívelt ablakokból, a melyeknek márvány homlokzatán a ruhájukat szárították; és valósággal patkányseregnek tetszetek, a mely (szerencsére) a háznak, a hol tanyázott, az alapjait rágcsálta össze, úgy hogy a háznak előbb-utóbb össze kellett omlania, hogy szétfúzza őket a többi csapat katonával, és pappal és kémmel együtt, a kik egyedüli lakói maradtak — romlásra szántan — a város utcáinak.

Ilyen képek és jelenetek között vonult a családi menet egészen Velenczéig. Itt szétszóródtak egyidőre, mert néhány hónapra megszálltak a Canal' Grande mellett egy palotában, a mely hatszor akkora volt, mint az egész Marshalsea.

Itt e legnagyobb valóságnélküli helyen, a hol az utcák vízzel voltak kikövezve, s a hol a nappalok és az éjszakák halálos csendjét semmi más hang meg nem zavarta, mint a harangok halk kongása, az ár csobogása és a gondolasok kiáltozása, mikor a folyó-utcák sarkain befordultak, Kis Dorrit, a ki egészen belezavarodott már végzett munkájába, leült és tépelődött. A család víg életet élt, ide-oda járt és nappallá tette az éjszakát is; de Kis Dorrit félénken visszahúzódott minden

mulatságtól s arra kérte csak a többieket, hogy hagyják őt egyedül.

Néha — a mikor szabadulhatott tolakodó komornája kíséretétől, a ki úrnője volt neki, még pedig nagyon szigorú úrnője, — beült valamelyik gondolába, mert mindig ott ödöngött egy csomó gondola a kapu előtt, kikötve a festett czölöpökhöz, és bejárta gondolán az egész furcsa várost. Vígán élő emberek más gondolákban kezdték kérdezetni egymástól, vajjon ki lehet az a magános kis lányka, a ki kezeit összekulcsolva ül a csónakában, miközben tünődve és csodálkozva nézeget maga körül. De Kis Dorrit sohasem gondolt arra, hogy akadhát, a ki érdemesnek tartja őt megfigyelni, és tovább járta a várost csendesen, félénken, egymagában.

De legkedvesebb helye szobájának az erkélye volt, a mely kirúgott a csatornára, s a mely alatt több más erkély volt, de fölötte egy sem. Tömör, a kortól megfeketedett köerkély volt, vad, phantastikus építmény, a mely Keletről került ide, hogy gyarapítsa a vad phantastikus dolgok gyűjteményét. És Kis Dorrit igazán nagyon kicsike volt, mikor széles párkányzatára támaszkodva lenézett az erkélyről. Minthogy ezt a helyet szerette legjobban esténként, csakhamar kezdték őt megfigyelni, s a tovasuhanó gondolákból számos tekintet emelkedett fel hozzá és sokan mondogatták: Itt van ime a kis angol lány, a ki mindig egyedül van.

Ezek az emberek mind valóságnélküliek voltak a kis angol lány számára; ezeket az embereket nem ismerte. Elnézte a napnyugtát, hosszú, alacsony, bíbor és piros sávjaival és izzó lángcsóvjával, a mely felnyúlt magasan a levegőégbe: úgy beragyogva az épületeket és úgy megvilágítva körvonalalaikat, hogy a hatalmas falak szinte áttetszőknek tündek fel, mintha belülről lettek volna megvilágítva. Elnézte, hogy' lobbant ki mind ez a tündöklés; azután lenézett a fekete gondolákra, a melyek zenéhez és tánczhoz vitték a vendégeiket, s azután feltekintett a tündöklő csillagokra. Nem volt-e valaha ő neki is mulatsága, a mikor leragyogtak föléje a csillagok? Most is az a régi rácsoskapu jutott az eszébe!

Visszagondolt arra a régi rácsoskapura és saját ma-

gára, a mint ott állt a puszta éjszakában, és Maggy a keblére hajtotta a fejét; és visszagondolt más helyekre és más jelenetekre, a melyek azokkal a régi, egészen másfajta időkkel voltak kapcsolatban. Azután kihajolt az erkélyéről és lenézett a vízre, mintha az egész mult ott lappangana a víz tükre alatt. És tünődve nézte a víz áramlását, mintha nagy víziójában azt várta volna, hogy a víz kiszárad és ő meglátja megint a régi fogházat és saját magát és a régi szobát és a régi fogházlakókat és a régi látogatókat. Mindez valóság maradt az ő számára, soha sem változó valóság.

NEGYEDIK FEJEZET.

Kis Dorrit levele.

KEDVES CLENNAM ÚR!

Itt ülök Velenczében a szobámban, s írok önnek, mert azt hiszem, hogy örömet hall hírt rólam. De tudom, hogy annyira nem örülhet annak, ha híremet hallja, mint a mily örömet én írok önnek; mert ott ön körül minden olyan maradt, a hogy megszokta, és ön nem nélkülöz semmit sem — legfőlebb tán engemet, de engem is legfőlebb igen ritkán és mindig rövid időre, — míg az én életemben minden oly idegenszerű és én bizony nagyon sok mindent nélkülözök.

Mikor Svájcban voltunk, — mintha évekkal ezelőtt lettünk volna ott, pedig egypár hete csak, — találkoztam a fiatal Gowannéval, a ki kirándult a hegyekbe épp úgy, mint mi. Azt mondta nekem, hogy nagyon jól érzi magát és nagyon boldog. Azt üzeni önnek általam, hogy hálás köszönettel gondol önre, a kit sohasem fog elfelejteni. Nagyon bizalmas volt hozzám, és én megszerettem őt úgyszólván abban a pillanatban, a mikor először beszéltem vele. De ezen nincs mit csodálni. Ki nem szeretne meg ilyen szép és kedves teremést? Nem csodálkoznám senkin, a ki szereti. Igazán nem!

Remélem, nem fog nyugtalankodni Gowanné miatt, — mert emlékszem önnek arra a kijelentésére, hogy

őszinte barátsággal érdeklődik iránta, — ha azt mondom, hogy szeretném, ha olyan férje lenne, a ki jobban illik hozzá. Gowan úr, úgy látszik, szereti őt, ő pedig természetesen nagyon szereti Gowan urat, de úgy gondoltam, hogy Gowan úr nem elég komoly ember — nem ebben a tekintetben — hanem általában. Önkénytelenül az a gondolatom támadt, hogy ha én volnék Gowanné, (mekkora változás lenne ez, és mennyire meg kellene változnom, hogy őhöz hasonlóvá legyek!), nagyon egyedül és elhagyottan érezném magamat, mert nem volna senkim, a ki állhatatos és szilárd a céljaiban. Sőt arra is gondoltam, hogy maga Gowanné is érzi ezt egy kicsit, a nélkül, hogy tudná. De ne felejtse el, hogy ezért nincs oka önnek nyugtalankodnia, mert hiszen Gowanné „nagyon jól érzi magát és nagyon boldog”. És csodaszép is volt.

Remélem, hogy nemsokára megint találkozom vele, és az utolsó pár nap óta már is azt vártam, hogy meglátom őt itt valahol. Az ön kedvéért mindig oly jó barátja leszek neki, a milyen csak lehetek. Kedves Clennam úr, ön talán nem is igen gondol már arra, hogy énnekem barátom volt, a mikor nem volt más barátom, (nem mintha most volna más, mert új barátokat nem szereztem), de én sokat gondolok erre és nem tudom soha elfelejteni.

Szeretném tudni, — de azért legjobb, ha senkiséim ír nekem, — hogy' boldogul Plornish úr és a felesége az üzletben, a melyet édes atyám vett nekik, és vajjon az öreg Nandy úr boldogan él-e velök és a két unokájával és énekelgeti-e még egyre újra a dalocskáit? Nemi fojthatom vissza teljesen a könyveimet, ha az én szegény Maggymre gondolok és elképzelem, milyen sivár lehetett az élete eleinte kis anyácskája nélkül, bármily barátságosak is hozzá valamennyien. Lesz szíves megmondani neki titokban, hogy tiszteltetem és hogy elválásunk sohasem búsíthatta őt jobban, mint engemet? És lesz szíves mindannyiuknak megmondani, hogy én minden áldott nap gondoltam rájuk és hogy a szívem hűségesen ragaszkodik hozzájuk mindenütt. Óh, hogyha tudhatná, milyen hűségesen, akkor csaknem megesnék rajtam a szíve, hogy ilyen messzire elkerültem és ilyen előkelő lettem!

Bizonyára örömmel fogja hallani, hogy édes atyám-

nak nagyon jó az egészsége, és hogy mindez a változás nagyon jótékony hatással volt rá és hogy valóban egészen más ember, mint a milyen volt, mikor ön meg szokta volt látogatni. Azt hiszem, a bácsinak is javult az állapota, ámbár ő régebben sohasem panaszkodott, most pedig sohasem örvend túlságosan. Fanny nagyon bájos, okos és cleven. Természetes nála, hogy előkelő hölgy; és bámulatos könnyűséggel alkalmazkodott új helyzetünkhöz.

Ez eszembe juttatja, hogy énnekem bizony eddigelő még nem sikerült ez, és néha csaknem kétségbeesem már, hogy fog-e valamikor sikerülni egyáltalában. Azt tapasztalom, hogy nem tudok tanulni. Tábornokné mindig velünk van, és beszélünk francziául, meg beszélünk olaszul, és ő mindent elkövet, hogy kiműveljen bennünket. Ha azt mondom, hogy francziául meg olaszul beszélünk, csak a többieket értem. A mi engem illet, én oly lassan haladok, hogy úgyszólván nem is jutok előbbre. Valahányszor el kezdek tervezgetni, gondolkozni, próbálgatni, minden tervezgetésem, gondolkozásom és próbálkozásom a régi kerékvágásba terelődik, és azon kapom rajta magamat, hogy megint aggódok a napi kiadások miatt és az édes atyám miatt és a munkám miatt, és aztán egyszerre csak eszembe jut, hogy mind ez a gond nincs meg már többé, és ez megint oly új és oly valószínűtlen valami, hogy újra meg újra elcsodálkozom rajta. Ezt azonban nem merném elmondani önön kívül senkinek a világon.

Éppen így vagyok ezzel a sok új országgal és csodás látnivalóval is. Mindez nagyon szép és ámulatba ejt, de nem vagyok eléggé nyugodt, — nem vagyok eléggé meghitt saját magammal, ha ugyan érthető, mit akarok ezzel mondani, — hogy azt az élvezetet találjam bennök, a melyet találhatnék. A mit régebben tudtam, furcsa módon összekeveredik velök. Például, mikor a hegyekben jártunk, gyakran úgy éreztem, (ilyen dőreséget tétovázva mondok el még önnek is, kedves Clennam úr), mintha a mögött a nagy szikla mögött ott kellene állnia a Marshal-seanek, vagy mintha Clennamnén asszony szobájának, a hol oly sokszor dolgoztam, és a hol először találkoztam

önnel, ott kellene lennie túl azon a hómezőn. Emlékszik még arra az éjszakára, mikor Maggyvel együtt elmentem az ön lakásába a Covent Gardenen? Ezt a szobát képzeletemben nagyon gyakran ott láttam magam előtt, mintha együtt utazott volna velünk mértőföldeken át a kocsink oldala mellett, valahányszor, mikor már ránk esteledett, kitekintettem a kocsink ablakán. Akkor éjszaka kicsuktak bennünket, és ott ültünk a vasrácsos kapu előtt és járkáltunk reggelig. Gyakran föl néztek a csillagokra, még ennek a szobának az erkélyéről is, és azt hiszem, hogy ott vagyok megint az utcán, kicsukva Maggyvel együtt. Így vagyok az emberekkel is, a kiket elhagytam Angliában.

Ha gondolában kószálok itt, gyakran megesik velem, hogy hol ebbe, hol abba a gondolába nézek bele, mintha azt remélném, hogy meglátom őket. Nem győznék örülni, ha meglátnám őket, de alig hiszem, hogy az első perczen túlságosan meglepődném. Mikor el szoktam révedezni, úgy képelem, hogy ők mindenütt ott lehetnek; és szinte azt várom, hogy egyszerre csak meglátom drága arcukat a hidakon vagy a rakodópartokon.

Küzdök még egy nehézséggel, a melyet ön nagyon furcsának fog tartani. Furcsának kell ezt mindenkinek tartania, sőt annak tartom én magam is: gyakran érzem ő iránta — a szót le sem kell írnom, — a régi szomorú szárnakozást. Bármennyire megváltozott is és bármily boldog és hálás vagyok is én mindig, ha erre gondolok, a részvét régi, szomorú érzése néha annyira erőt vesz rajtam, hogy szeretném átkarolni a nyakát, szeretném megmondani neki, hogy mennyire szeretem, és szeretném egy kicsit kisírni magamat a keblén. Úgy örülnék utána, és büszke és boldog lennék. De tudom, hogy ezt nem szabad megtennem; tudom, hogy zokon venné, és hogy Fanny haragudnék érte, hogy Tábornokné elcsodálkoznék; így hát erőt veszek magamon. De ekközben úgy érzem önkénytelenül is, hogy eltávolodtam tőle; s hogy ő annyi szolga és kísérő között is elhagyatott, és hogy szüksége lenne rám.

Kedves Clennam úr, nagyon sokat írtam magamról, de meg kell írnom még valamit, mert különben éppen az

maradna ki ebből a gyarló levélből, a mit legfőképpen el akartam mondani. Minde sok dőre gondolatom között, a melyet nem átalítottam meggyónni önnek, mert tudom, hogy ha valaki, hát akkor ön meg fog érteni, és elnézőbb lesz velem szemben bárki másnál, még akkor is, ha nem értene meg, — mind e sok gondolatom között van egy gondolat, a mely úgyszólván soha — nem, sohasem tűnik el az elmémből, és ez az a remény, hogy ön olykor, egy-egy csöndes pillanatban, gondol rám. Meg kell mondanom azt is, hogy a mióta távol vagyok, e tekintetben mindig volt némi aggodalmam, a melytől nagyon szeretnék szabadulni. Attól féltem, hogy másképpen gondol rám, vagy másnak képzeli, mint régente. Ne tegye ezt, nem tudnám elviselni — boldogtalanabbá tenne, mintsem gondolná. Meghasadna a szívem, ha azt kellene hinnem, hogy olyan módon gondol rám, a mely idegenebbé tesz engem önnel szemben, mint akkor voltam, a mikor ön oly jó volt hozzám. Arra akarom megkérni önt esedezve, hogy sohase gondoljon rám úgy, mint gazdag ember leányára; sohase gondoljon rám úgy, hogy most jobban öltözködöm és jobban élek, mint a mikor először megismerkedett velem. Arra kérem, úgy tartson meg mindig az emlékezetében, mint szegény, kis leánykát, a kit ön oly gyöngéden pártfogásába vett, a kinek kopott ruháját oltalmazta az eső ellen, és a kinek átnedvesedett lábát a tüzénél melengette. Hogy úgy gondoljon rám, (ha egyáltalában gondol rám), és igaz vonzalmamra és odaadó hálámra, mint a ki maradok mindig változatlanul

az ön szegény gyermeke,

KIS DORRIT.

P. S. — Különösen azt ne felejtse el, hogy Gowanné miatt fölösleges nyugtalankodnia. Ezek voltak a szavai: „Nagyon jól érzem magamat és nagyon boldog vagyok“. És emellett csodaszép volt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Valami nincs rendben valahol.

A család néhány hónap óta Velenczében volt már, mikor Dorrit úr, a ki sokat forgott grófok és marquis-k között, és a ki nem igen ért rá semmire, egyszer előre kitűzött valamelyik nap egy órát a végből, hogy valamit megbeszéljen Tábornoknéval.

Mikor elkövetkezett ez az időpont, átküldte Tinkler urat, a komornyikját, Tábornokné lakosztályába, (a mely a Marshalsea területének körülbelül egy harmadát elfoglalta volna), hogy tolmácsolja az említett úrhölgy előtt szíves üdvözlétét és jelentse be neki, hogy beszélgetni óhajt vele. Minthogy éppen arról az időről volt szó, a mikor a család különböző tagjai a saját szobájukban kávéztak, pár órával a közös reggeli előtt, a melyre egy fakó teremben szoktak összegyűlni, a mely valaha pompás díszterem lehetett, most azonban nedves párák és megátalkodott melanchólia zsákmánya volt: a komornyik akadálytalanul bejutott Tábornoknéhoz. A kiküldött egy kis négyszögletes szőnyegen találta Tábornoknét. A szőnyeg oly mérhetetlenül kicsike volt a terem kö- és márványpadlójának méreteihez képest, hogy Tábornokné úgy festett, mintha csak azért terítettette volna fel a szőnyeget, hogy fölpróbáljon rajta egy pár új czipőt; vagy mintha birtokába jutott volna az a bűvös szőnyeg, a melyet az Ezeregy Éjszaka három királyfia közül az egyik negyven erszényért vásárolt meg, és kívánságára éppen abban a pillanatban ott termett volna a szőnyegen egy palota szalónjában, a melyhez semmi köze sem volt a szőnyegnek.

Tábornokné letette üres kávéscsészéjét és azt felelte a követnek, hogy hajlandó nyomban átvonulni Dorrit úr lakosztályába, hogy megkímélje őt az átjöveteitől, (a mit Dorrit úr lovagiasan fölajánlott). A követ erre kinyitotta az ajtót és átkísérte Tábornoknét a kihallgatásra. Valóságos séta volt az út, rejtelmes lépcsőkön és folyosókön keresztül, Tábornokné lakosztályából — a melyet elhomályosított egy szűk mellékutca, a melyben

komor, alacsony híd volt, és szemközt a börtönszerű épületek, a melyeknek falait ezernyi lefelé húzódó sáv és folt mocskosította el, mintha a falaknak valamennyi roskatag repedése évszázadok óta rozsdás könnyeket sírt volna az Adriába, — Dorrit úr lakosztályáig, a melynek egész angolházhomlokzatnyi ablakán gyönyörű székes-egyházakra nyílt kilátás, a melyek úgyszólván a víz tük-réből emelkedtek föl a kék égbe, s a hová fölhallatszott a Canal' Grande halk csobogása, a kapualjából, a hol Dorrit úr gondolái és gondolásai várták parancsait, álmosan ringatózva a czölöpök kis erdejében.

Dorrit úr pompás hálókabátjában és sipkájában, — (a szunnyadó báb, a mely oly sokáig várt a maga idejére a fogolytársak között, ritka pillangóvá alakult át), — föl-állt, hogy fogadja Tábornoknét. Széket Tábornoknének. Kényelmesebb széket, uram; mit csinál, hol jár az esze, mit gondol? Most pedig elmehet!

— Tábornokné asszony, — szól Dorrit úr, — bátorkodtam . . .

— Kérem, — szól közbe Tábornokné, — készséggel rendelkezésre állottam. Megittam már a kávémat.

— Bátorkodtam, — szól újra Dorrit úr, annak az embernek a hámulatos nyugalmával, a ki túl van minden helyreigazításon, — arra kérni, hogy tüntessen ki egy kis magánbeszélgetéssel, mert egy kissé nyugtalankodom a — ha — a fiatalabb leányom miatt. Nagy temperamentumbeli különbséget vett észre, asszonyom, bizonyára két leányom között?

Tábornokné keresztbe rakta keztyüs kezeit, (sohasem volt keztyüitlen és keztyüje sohasem vetett ránczot és mindig illett a kezére), és ezt felelte:

— Nagy a különbség közöttük.

— Szabad arra kérnem, hogy tüntessen ki erre vonatkozó véleményével? — szól Dorrit úr oly tisztelettel, a mely egyáltalán nem volt a felséges nyugalommal ösz-szeférhetetlen.

— Fannynak, — szól Tábornokné, — van jellemereje és önbizalma. Amynek nincs.

Nincs? Óh, Tábornokné asszony! Kérdezze csak meg a Marshalsea köveit és rácsait. Óh, Tábornokné

asszony! Kérdezze meg csak a divatárúsnőt, a ki Amy dolgozni tanította, és a tánczmestert, a ki Amy néniét tánczolni tanította. Oh, Tábornokné asszony, Tábornokné asszony! Kérdezzen meg csak engem, az édesatyját, mivel tartozom neki; és hallgassa meg tanubizonyúságomat ennek a lekicsinyelt kis teremtésnek az életére vonatkozólag, gyermekkorától fölfelé!

Efíféle tiltakozásnak nyoma sem ébredt Dorrit úr fejében. Ránézett Tábornoknéra, a ki szokott feszes tartásával ült kocsija bakján az illem négyes fogata mögött, és elgondolkozva így szólt neki:

— Igaza van, asszonyom.

— Nem azt akarom ezzel mondani, — szólt Tábornokné, — jól méltóztassék megérteni, hogy Fannyban nincs mit tökéletesíteni. De van mit tökéletesíteni — talán egy kissé nagyon is sok.

— Lesz szíves, asszonyom, — szólt Dorrit úr, — egy kissé — ha — világosabban kifejezni magát? Nem egészen értem, hogy idősebb lányomban nagyon is sok — hm — a tökéletesíteni való. Hogy-hogy nagyon is sok?

— Fanny, — felelte Tábornokné asszony, — ez idő szerint még nagyon is sok véleményt formál magában. Már pedig a tökéletes műveltség egyáltalán nem formál véleményt semmiről és nem fitogtat semmit.

Dorrit úr, hogy ő maga is fogyatékos műveltségűnek ne ítéltessék, gyorsan így felelt:

— Igaza van, asszonyom, kétségtelenül.

Tábornokné pedig a maga szenvedélytelen és színtelen modorában így felelt rá:

— Azt hiszem.

— De kegyed tudja, igen tisztelt asszonyom, — szólt Dorrit úr, — hogy két leányomat az a szerencsétlenség érte, hogy keservesen megsiratott édes anyjukat már nagyon fiatal korukban elvesztették, és hogy annak következtében, mert engem csak nemrégiben ismertek el vagyonom örökösének, velem együtt, a ki aránylag szegény, bár mindig büszke úriember voltam, — ha, hm — visszavonultságban éltek.

— Ezt a körülményt, — szólt Tábornokné, — nem téveszttem szem elől.

— Asszonyom, — folytatta Dorrit úr, — Fanny lányom miatt, a kinek ilyen vezetője van s a ki előtt állandóan ilyen példa lebeg . . .

(Tábornokné lecsukta a szemét.)

— . . . nem aggódom. Fanny alkalmazkodó lény természeténél fogva. De a fiatalabb lányom meglehetősen búsítja és gyöttri a lelkemet, Tábornokné asszony. Még kell mondanom kegyednek, hogy ő volt mindig a kedvenczem.

— Az efféle pártosság — szólt Tábornokné — értelmetlen.

— Ha — igaz, — hagyta rá Dorrit úr. — Igaz. Nos, hát, asszonyom, nyugtalanít az a megfigyelésem, hogy Amy úgyszólván nem is tartozik közénk. Nem szeret velünk járni; elhagyottnak érzi magát az itteni társaságunkban; a mi ízlésünk nyilvánvalóan más, mint az övé. És ez, — szólt Dorrit úr, bírói ünnepélyességgel összefoglalva a mondottakat, — más szóval azt jelenti, hogy valami nincs rendben — ha — Amynél.

— Szabad esetleg azt föltételeznünk, — szólt Tábornokné asszony, egy kis fénymázat cseppentve a témára, — hogy ez némileg a helyzet újdonságának tulajdonítható?

— Bocsásson meg, asszonyom, — jegyezte meg Dorrit úr föltűnő gyorsan, — de egy úriember lányának, habár egy ideig — ha — aránylag szűkös viszonyok között élt is, — aránylag — és — hm — visszavonultságban nőtt fel, mégsem kell föltétlenül annyira újnak találnia ezt a helyzetet.

— Igaz, — szólt Tábornokné, — igaz.

— Ennélfogva; asszonyom, — szólt Dorrit úr, — bátorkodtam, (nyomatékosan mondta ki és megismételte ezt a kifejezést, mintha udvarias határozottsággal azt akarta volna megértetni, hogy nem szabad megint ellentmondani neki), — bátorkodtam alkalmat keresni erre a beszélgetésre, hogy szóba hozhassam ezt a témát és tanácsát kérjem kegyednek.

— Dorrit úr, — felelt Tábornokné, — több ízben társalogtam Amyvel, mióta itt tartózkodunk, a modorképzés általános kérdéséről. Amy kijelentette, hogy nem győzi

bámulni Velenczét. Én figyelmeztettem rá, hogy jobb, ha az ember nem bámul semmit. Utaltam arra, hogy a híres Eustace, a klasszikus turista,* nem sokat tartott Velenceze felől, és hogy a Rialtot, ez utóbbi nagy hátrányára hasonlította össze a Westminsterrel és a Blackfriars híddal. Azok után, a miket ön mondott, fölösleges hozzátennem, hogy fejtegetéseimnek mindeddig nem igen láttam eredményét. Ön megtisztel azzal, hogy a tanácsomat kívánja hallani. Ennekem mindig úgy tetszett, (ha, a mit mondok, alaptalan föltevésnek bizonyulna, bocsánatot kérek), hogy Dorrit úr hozzászólt ahhoz, hogy mások lelkére hatást gyakoroljon.

— Hm — asszonyom, — szól Dorrit úr, — én élén álltam — ha — egy tekintélyes közösségnek. Igaza van, ha azt gyanítja, hogy rám nézve nem szokatlan — a befolyásos pozíció.

— Boldog vagyok, — felelte Tábornokné, — hogy sejtelmem valónak bizonyult. Ennélfogva még nagyobb bizakodással azt ajánlanám, hogy Dorrit úr maga beszéljen Amyvel és közölje vele megjegyzéseit és kívánságait. Minthogy Amy e mellett a kedvence is, és kétségtelenül ragaszkodik Dorrit úrhoz, annál valóbbszínű, hogy engedni fog Dorrit úr befolyásának.

— Előre sejtettem ezt a javaslatát, asszonyom, — mondta Dorrit úr, — de — ha — nem voltam bizonyos benne, vajjon — hm — nem avatkozom-e be . . .

— Az én birodalmamba, Dorrit úr? — szól Tábornokné asszony kecsesen. — Óh, ez szóra sem érdemes.

— Akkor hát, engedelmevel, asszonyom, — folytatta Dorrit úr, kis csengettyűjét megrázva, hogy komornyikját beszéltsa, — nyomban át is hívatom Amyt.

— Azt kívánja, Dorrit úr, hogy én is itt maradjak?

— Ha nincs elfoglalva másutt, talán lesz szíves még egy-két perczig . . .

— A legnagyobb készséggel.

Tinkler, a komornyik, megbízást kapott tehát, hogy keresse föl Amy kisasszony komornáját és mondja meg

* John Chetwode Eustace, tudós katolikus pap és régiségbuvár, 1813-ban kiadta „A Tour trough Italy” című művét, a melynek címét a harmadik kiadásban „A Classical Tour trough Italy”-ra változtatta meg. Munkájának eleinte nagy sikere volt; később azonban nagyon támadták érte.

neki, jelentse Amy kisasszonynak, hogy Dorrit úr beszélni óhajt vele a szobájában. Dorrit úr, miközben ezt a megbízást adta a komornyiknak, szigorúan ránézett és élesen szemmel tartotta mindaddig, a míg az ajtó be nem csukódott mögötte, mert Dorrit urat nyugtalanította az a bizalmatlanság, vajjon Tinkler nem gondol-e olyasvalamit, a mi sérthetné a család méltóságát; avagy nem halott-e talán, mielőtt elszegődött hozzá, valami adósbörtönbeli élczet is, a melyet most gúnyosan fölidéz az emlékezetébe. Ha Tinkler e pillanatban még oly bágyadtan és ártatlanul is mosolygott volna, Dorrit urat halála órájáig sem lehetett volna meggyőzni arról, hogy nem efféle csínyről volt szó. Minthogy azonban Tinkler, szerencséjére, véletlenül rendkívül komoly és nyugodt arcot vágott, megmenekült a titkos veszedelemtől, a mely tudtán kívüli fenyegette. S minthogy visszatérésekor, — a mikor Dorrit úr megint keményen szemmel tartotta őt, — Amy kisasszonyt úgy jelentette be, mintha temetésre érkezett volna, azt a határozatlan benyomást hagyta hátra Dorrit úrban, hogy jólnevelt fiatal ember, a kit özvegy édes anyja a katekizmus buzgó tanulmányozására szorított nevelése közben.

— Amy, — szólt Dorrit úr, — épp az imént rólad beszélgettem Tábornokné asszonnyal. Megegyezünk abban, hogy te alig érzed magadat e helyütt otthonosan. Ha — mi lehet ennek az oka?

Szünet.

— Azt hiszem, atyám, egy kis időre van szükségem.

— A papa ajánlatosabb megszólítás, — jegyezte meg Tábornokné. — Az atyám egy kicsit közönséges, édesem. Aztán a papa szó szépen kigömbölyíti az ajkat. Papa, paprika, palacsinta, pomádé és prizma, mind igen jó szó az ajkak számára: különösen a pomádé és a prizma. Azt fogja tapasztalni, hogy a modorképzésnek nagy hasznára van, ha néha társaságban — például mikor belép a szobába, — ezt mondja magában: papa, paprika, palacsinta, pomádé és prizma, pomádé és prizma.

— Kérlek, gyermekem, — szólt Dorrit úr, — ügyelj Tábornokné asszonynak a — hm — tanácsaira.

Szegény Kis Dorrit, a ki meglehetősen kétségbeesett pillantást vetett a kiváló fénymázolóra, megígérte, hogy meg fogja próbálni.

— Azt mondd, Amy, — folytatta Dorrit úr, — hogy azt hiszed, időre van szükséged. Mi végből?

Újabb szünet.

— Hogy hozzászokjam életemnek az újdonságához, csak ennyit akartam mondani, — szólt Kis Dorrit, szerető szemét atyjára emelve, a kit csaknem paprikának szólított, vagy esetleg pomádénak és prizmának is, csakhogy alárendelje magát Tábornoknének és atyjának kedvébe járjon.

Dorrit úr összeránczolta a homlokát és sehogysém látszott megelégedettnek.

— Amy, — felelte Kis Dorritnak, — énnekem úgy tetszik, meg kell mondanom, hogy erre bőségesen ráértél volna már. Ha — igazán meglepsz vele. Csalódtam benned. Fanny régen legyőzte már az efféle apró nehézségeket; mért nem győzted hát le — hm — te is?

— Remélem, nemsokára nekem is jobban fog sikerülni, — szólt Kis Dorrit.

— Én is remélem, — felelte az édes atya. — Igazán — ha — forrón remélem, Amy. Azért hivattalak, hogy megmondjam neked — hm — nyomatékosan megmondjam Tábornokné asszony jelenlétében, a kinek valamenynyien lekötelezettjei vagyunk, mert velünk van — ha — ezúttal és minden más alkalommal is — (Tábornokné lehúnyta a szemét), — hogy — ha, hm — nem vagyok veled megelégedve. Hálátlanná teszed Tábornokné asszonynak a föladatát. Engem pedig — ha — nagy zavarba hozol. Te voltál mindig, (mint a hogy Tábornokné asszonnyal is közöltem) a kedvencz gyermekem; barátomat és társamat láttam benned — hm — mindig; viszonzásul arra kérlek — ha — kérlek, hogy alkalmazkodjál jobban a — hm — körülményekhez és teljesítsd kötelességtudóan, a mit megkíván a — a helyzeted.

Dorrit úr egy kissé még szokatottabban beszélt, mint rendesen, minthogy nagyon izgatta őt a dolog és mindenáron nagy hatást akart elérni a szavaival.

— Arra kérlek, — ismételte, — hogy e szerint iga-

zodjál, kövess el minden tőled telhetőt és igyekezzél olyan módon viselkedni, a mely megfelel a helyzeteknek, — ha — Dorrit Amy kisasszony létedre, és kielégít engem és Tábornokné asszonyt is.

Ez utóbbi delnő leányta megint a szemét, mikor a nevét említették; majd, lassan kinyitva a szemét és fölállva, e szavakat tette hozzá Dorrit úr szavaihoz:

— Ha Dorrit Amy kisasszony rá fogja irányítani a figyelmét arra és élni fog az én szerény támogatással is, hogy kialakítsa előkelő megjelenését, akkor Dorrit úrnak ezentúl nem lesz oka aggodalomra. Szabad ez alkalommal megjegyezni, fontos példaképpen, hogy aligha illő dolog csavargókat oly figyelemre méltatni, mint a hogy egy nagyon kedves fiatal barátnőmtől láttam? Nem is volna szabad őket észrevenni egyáltalában. Kellemetlen dolgot egyáltalában nem volna szabad soha észrevenni. Arról nem is szólva, hogy ez a szokás útjában áll a külső ama bájos egyenletességének, a mely oly lényeges ismertetőjegye a jónevelésnek, és aligha egyeztethető össze a finomultabb érülettel. Az igazi finomult lélek nem fog tudomást venni soha semmiről, a mi nem tökéletesen illő, nyájas és kedves dolog.

Tábornokné asszony, miután megtette ezt a magasztos kijelentést, szertartásosan meghajolt és visszavonult, miközben szájának formája világosan utalt a pomádéra és a prizmára.

Kis Dorrit, akár beszélt, akár hallgatott, mindig megőrizte csöndes komolyságát és szerető tekintetét. A tekintete mostanig nem borult el, csak egy tűnő pillanatra. De most, a mikor egyedül maradt édes atyjával, könnyedén összekulcsolt ujjai megremegtek és arcán elfojtott izgatottság tükröződött.

Nem maga miatt. Talán egy kissé megsértődött ugyan, de nem maga miatt aggódott. Gondolatai úgy, mint mindig, most is atyjával foglalkoztak. Az a határozatlan sejtelem, a mely folyton ott ólalkodott körülötte, mióta váratlanul meggazdagodtak, hogy most sem láthatja atyját soha olyannak, a milyen a fogság napjai előtt lehetett: lassankint egyre határozottabb alakot öltött a lelkében. Érezte, hogy abban, a mit atyja az imént mon-

dott neki, és egész viselkedésében vele szemben, ott borongott a Marshalsea falának jól ismert árnyéka. Új alakot öltött, de azért a régi, szomorú árnyék volt. És Kis Dorrit kezdte szomorú ellenkezéssel megérteni, hogy ő neki nincs elég ereje annak a félelemnek az elhárítására, hogy az emberi életben nincs oly hosszú idő, a mely a börtön rácsai mögött eltöltött negyed század nyomait eltörölhetné. Nem volt joga ezért korholnia az édes atyját, nem volt joga szemrehányást tennie neki; nem volt iránta hűséges szívében más érzés, csak nagy részvét és mérhetetlen gyöngédség.

Igy esett, hogy mialatt ott ült előtte a pamlagon a ragyogó olasz nap tündöklő fényében, odakinn a csodálatos város, belül egy régi palota pompájában, még ebben a pillanatban is a Marshalsea szobájának jól ismert félhomályában látta őt, és szeretett volna odaülni melléje, hogy vigasztalja és biztassa őt, hogy ott szorgoskodjék megint körülötte. Ha Dorrit úr ki is találta Kis Dorritnak a gondolatait, az ő gondolatai egyáltalában nem voltak összhangban Kis Dorritéival. Miután egy ideig kényelmetlenül izgett-mozgott a székén, végül fölállt, s nagyon elégedetlen arcot vágva, föl s alá kezdett járkálni.

— Akarsz még valamit mondani nekem, édes atyám?

— Nem, nem. Semmi egyebet.

— Nagyon sajnálom, hogy nem vagy velem megelégedve, drágám. De remélem, azért nem haragszol rám. Ezentúl igyekezni fogok majd még jobban, hogy kívánságodhoz képest alkalmazkodjam a környezetemhez — mert eddig is igyekeztem erre mindig, de, sajnos, tudom, hogy hasztalanul.

— Amy, — felelt az atyja, hirtelen leánya felé fordulva, — te szakadatlanul — ha — sértegetsz engem.

— Sértegetlek, atyám! Én?

— Van egy — him — téma, — szólt Dorrit úr, miközben felnézett a mennyezetre, mindenhová, csak arra a figyelmes, panasztalan, ijedt arcocskára nem, a mely ott szenvedett előtte, — egy kínos téma, egész sor esemény, a melyet — ha — egészen szeretnék kiirtani az emlékezetünkől. Megérti ezt a nénéd, a ki erre vonat-

kozólag már az én jelenlétemben is szemrehányást tett neked; megérti a bátyád; megérti — ha, hm — mindenki, a ki gyöngéd és tapintatos, csak te — ha — sajnálom, hogy ezt kell mondanom, csak te nem érted meg. Te, Amy, — hm — egyedül te és csakis te visszatérsz állandóan erre a témára, ha nem is szavakkal.

Kis Dorrit atyja karjára tette a kezét. Egyebet nem tett. Gyöngéden megérintette. A remegő kéz talán némi nyomatékkaal ezt mondhatta: „Gondolj vissza rám, gondolj arra, mennyit dolgoztam, gondolj vissza annyi sok gondjaimra!” De maga Kis Dorrit nem szólt egy hangot sem.

Ebben az érintésben, a melylyel ekképp atyjához fordult, volt valami szemrehányás, a melyet Kis Dorrit nem látott előre, mert különben visszatartotta volna a kezét. Dorrit úr kezdett mentegetődzni; heves, támolygó, haragos módon, a mire látszólag nem volt semmi oka.

— Ott éltem annyi esztendőn át. Mindenki elismert ott — ha — a ház fejének. Elértem azt, hogy — hm — tiszteljenek ott, Amy. A családomnak — ha, hm — tekintélyt szereztem ott. Megérdemlem a hálát. Kívánom a hálát. Ha mondom, töröld el ezt a föld színéről és kezdj új életet. Sok ez, a mit kívánok? Azt kérdem, sok-e ez?

Egyszer sem nézett Kis Dorritra, mialatt így dohogott; hanem a pusztá levegőnek beszélt és gesztikulált.

— Szenvedtem. Valószínűleg jobban tudom, mennyit szenvedtem, jobban tudom bárki másnál — ha — ha mondom, bárki másnál a világon! Ha én le tudom ezt rázni magamról, ha én ki tudom írtani minden nyomát annak, a mit szenvedtem, s úgy tudok odaállni a világ elé, mint — ha — feddhetetlen, makulátlan úriember — sokat kívánok akkor — ismétlem, sokat kívánok akkor, ha azt kívánom, hogy a gyermekeim — hm — ugyanezt tegyék és söpörjék el azt az átkozott múltat a föld színéről?

Bár izgatott volt, szenvedélyes szavait mégis óvatosan elfojtott hangon mondta, hogy a komornyik semmit meg ne találjon hallani.

— Ennélfogva meg is teszik ezt. A nénéd megteszi.

A bátyád megteszi. Csak te, a kedvencz gyermekem, a kīt barátommá és életem társává tettelek, mikor — hm — kis baba voltál még csak, csak te nem teszed meg. Csak te mondod, hogy nem tudod megtenni. Ellátlak e végből értékes támogatással. Melléd állítok egy tökéletes, finom nevelésű hölgyet — ha — Tábornokné asszonyt, hogy megtehesd ezt. Meglepő hát, ha elégedetlen vagyok? Szükséges, hogy védekezem azért, mert kifejezést adok az elégedetlenségemnek? Nem!

De azért tovább védekezett, a nélkül, hogy heveskedése csillapult volna.

— Nem mulasztom el, hogy az illető hölgyet meg ne kérdezzem a véleményemről, mielőtt szóvá teszem egyáltalán az elégedetlenségemet. Persze — hm — szükségképpen szűk határok közé szorítva kérdezem meg, mert különben — ha — meg kellene értetnem az illető hölgygyel azt, a mit ki akarok törölni a múltból. Önző vagyok? A magam érdekében panaszkodom? Nem. Nem. Első sorban — ha, hm — a te érdekedben, Amy.

Abból, a hogyan felhozta, nyilvánvaló volt, hogy ez az utolsó szempont ebben a pillanatban jutott az eszébe.

— Azt mondtam, meg vagyok sértve. Meg vagyok. Föltettem magamban, hogy meg vagyok — ha — sértve, bármit hozzanak is föl ellene. Meg vagyok sértve, mert a lányom, a ki — hm — a szerencse ölében ül, duzzog és elhúzódik és azt állítja, hogy nem méltó a sorsára. Meg vagyok sértve, mert a lányom — ha — rendszeresen azt emlegeti, a mit mi többiek kiírtunk a múltból; és mert azt a látszatot kelti — hm — majd azt mondtam, szándékosan arra törekszik, — hogy gazdag és előkelő embereknek értésére adja, hogy — ha, hm, — olyan helyen született és nevelkedett, a melyet megnevezni sem akarok. De azért nincs benne ellentmondás, — ha — a legkevésbé sincs, ha sértve érzem magamat és mégis elsősorban a te érdekedben panaszkodom, Amy. Így van; ismétlem, hogy így van. A te érdekedben óhajtom, hogy Tábornokné asszony vezetése alatt előkelő modort — hm — sajtáíts el. A te érdekedben óhajtom, hogy — ha — igazán finomult lelked legyen s (hogy Tábornokné asz-

szony találó szavaival éljek), ne végy tudomást semmiről sem, a mi nem tökéletesen illő, nyájas és kedves dolog.

Az utolsó pár mondatot úgy lökdöste ki magából darabosan, mint valami rosszul működő zenélőóra. A kéz még mindig a karján pihent. Dorrit úr elhallgatott. És miután felnézett egy ideig megint a mennyezetre, végül lenézett Kis Dorrrra. Kis Dorrit feje le volt horgasztva, úgy hogy édes atya nem láthatta az arczát; de kezének érintése gyöngéd és nyugodt volt, és alázatos meghajlásában nem volt a szemrehányásnak nyoma sem, nem volt semmi egyéb csak — szeretet. Dorrit úr nyöszörögni kezdett, szakasztott úgy, mint akkor éjszaka a hőrtönben, mikor Kis Dorrit ott maradt azután reggelig az ágya mellett; siránkozott, hogy szegény rom és szegény roncs csupán minden gazdagsága közepett; és karjaiba zárta Kis Dorritot.

— Csitt, csitt, édes drágám! Csókolj meg! — Kis Dorrit ennyit mondott csak. És Dorrit úr könnyei hamar felszáradtak, sokkal hamarább, mint az előbbi alkalommal; és nem sokkal később nagyon szigorú volt a komornyikjával, mintha így akarta volna kiegyenlíteni azt, hogy egyáltalában könnyezett.

Egyetlen nevezetes alkalmon kívül, a melyről szó lesz a maga helyén, ezúttal esett meg vele egyetlen egyszer, szabadsága és gazdagsága egész során, hogy a régi időkről beszélt Amy leányával.

De most elkövetkezett a közös reggeli órája, és vele együtt megérkezett Fanny kisasszony a lakosztályából és Edvárd úr a lakosztályából. Ezt a két előkelő fiatal személyt egy kissé megviselte a sok éjszakázás. Fanny kisasszony annak a telhetetlen mániának az áldozata volt, a mit ő maga „társaságba járás“-nak nevezett; és napnyugta és napkelte között ötvenszer is belerohant volna vaktában a társaságba, ha lett volna rá ennyiszor alkalma. Edvárd úrnak szintén igen nagy ismeretsége volt, és Edvárd úr az éjszaka legnagyobb részét rendszerint játéktermekben és más hasonló helyeken töltötte el. Mert ennek a fiatal úrnak, mikor vagyoni helyzete megváltozott, megvolt az a nagy előnye, hogy előre készült már a legfinomabb társaságra is, és nem

sokat kellett neki pótlólag tanulnia; ilyen nagy hálaival tartozott annak a szerencsés véletlennek, a mely összemertette volt őt a lócsiszársággal és a billiárd-markőrséggel.

Dorrit Frigyes úr is megjelent a reggelihez. Mint-hogy az öreg úr a palota legfelső emeletén lakott, a hol a pisztolylövésben is gyakorolhatta volna magát, a nélkül, hogy a többi lakó észrevette volna, fiatalabb unokahuga bátorkodott előhozakodni azzal az indítvánnyal, hogy adják vissza a bácsinak a régi klarinétját, a melyet Dorrit úr parancsára annak idején elkoboztak volt tőle, a melyet azonban a fiatalabb unokahug bátorkodott megőrizni. Ámbár Fanny kisasszonynak volt némi ellenvetése, hogy a klarinét közönséges hangszer, meg hogy ő gyűlöli a hangját, ezt az engedményt mégis megtették a bácsinak. De csakhamar megállapították, hogy a bácsi betelt már a klarinétal és sohasem játszott rajta, most, a mikor már nem a kenyerét kellett megkeresnie vele. E helyett szemlátomást egy új szokása támadt. Beosont a képtárakba, kezében papirosba csavart tubákjával, (Fanny kisasszony nagy fölháborodására, a ki azt indítványozta, hogy a családi becsület megóvása érdekében vegyenek a bácsinak egy aranyszelenczét, a melyet azonban a bácsi, miután megvették, a leghatározottabban visszautasított); és óraszámra ott álldogált híres velenzeieknek az arczképei előtt. Sohasem lehetett megállapítani, hogy borús szemei mit láttak ezekben a képekben: vajjon pusztán mint képek érdekelték-e őt, vagy vajjon homályosan azt érezte-e, hogy e képek oly dicsőségnek emlékei, a mely elenyészett úgy, mint az ő szellemi ereje? De nagyon lelkiismeretesen eljárta a képek elé és nyilvánvaló volt, hogy nagy gyönyörűsége telik bennök. Az első pár nap elteltével, Kis Dorrit egy reggel véletlenül elkísérte őt a képtárakba. Ez szemlátomást annyira növelte a bácsi élvezetét, hogy Kis Dorrit ezentúl gyakrabban vele tartott, és a legnagyobb gyönyörűség, a melyre az öreg fogékonynak bizonyult, mióta roncsos lett, e képtári kirándulások során az volt, hogy egy széket hordott Kis Dorrit számára egyik képtől a másikig s megállt a szék mögött, akárhogy tiltakozott is

ez ellen az unokahuga, és szótlánul bemutatta Kis Dorritot a nemes velenceieknek.

Úgy esett, hogy a családi reggeli során, a bácsi megemlítette, hogy előtte való nap látták a képtárban azt a hölgyet és urát, a kikkel a Nagy Szent Bernáton találkoztak.

— Elfelejtettem a nevöket, — mondta. — Bizonyára emlékszel rájuk, Vilmos? Te is, ugy-e Edvárd?

— *En* nagyon jól emlékszem rájuk, — szól az utóbbi.

— Meghiszem azt, — jegyezte meg Fanny kisasszony, hátra szegve a fejét és a hugára pillantva. — De azt hiszem, nem igen jutottak volna többé az eszünkbe, ha a bácsi beléjök nem b...k.

— Édesem, milyen furcsa kifejezés ez, — szól Tábornokné. — Nem volna jobb „véletlenül nem említi“ vagy „mellesleg szóba nem hozza“?

— Nagyon köszönöm, Tábornokné asszony, — felelt a fiatal hölgy, — de azt hiszem, hogy nem. Mindent egybevetve, jobbnak tartom a magam kifejezését.

Fanny kisasszony így szokta mindig fogadni Tábornokné asszonynak a figyelmeztetését. De azért minden szavát megőrizte az emlékezetében és legközelebb alkalmazkodott is hozzá.

— Én megemlítettem volna Gowan úrékkal való találkozásunkat, Fanny, — szól Kis Dorrit, — akkor is, ha a bácsi nem tette volna. Hiszen azóta alig láttalak, tudod. Szóba akartam hozni ma reggeli közben, mert szeretném meglátogatni Gowanné asszonyt és szeretnék vele jobban összeismerkedni, ha a papának és Tábornokné asszonynak nincs ellene kifogása.

— Nos, Amy, — szól Fanny, — igazán örülök, hogy végre te is szeretnél már valakivel Velenczében jobban összeismerkedni. Bár az még kérdéses, vajjon Gowan úr és a felesége kívánatos ismeretség-e.

— Gowanné asszonyról beszéltem csak, drágám.

— Igen, igen, — szól Fanny. — Csakhogy, azt hiszem, hogy Gowanné asszonyt nem választhatod ám el az urától parlamenti határozat nélkül.

— Mit gondolsz, papa, — kérdezte Kis Dorrit tétovázva és bizalmatlanul, — van valami kifogásod ez ellen a látogatásom ellen?

— Valóban, — felelte Dorrit úr, — én — ha — mi a véleménye Tábornokné asszonynak?

Tábornokné asszonynak az volt a véleménye, hogy nem lévén szerencséje ismerni az említett urat és hölgyet, nincs módjában a szóbanforgó cikket befénymázolnia. Csak annyit jegyezhet meg, mint a fénymázkereskedelem egyik főelvét, hogy sok múlik azon, hogy milyen oldalról ajánlották a szóbanforgó hölgyet a társaság templomában oly előkelő helyen lévő családnak, a minő a Dorrit-család.

Erre a megjegyzésre Dorrit úrnak az arcza észrevehetően elkomorodott. Minthogy az ajánlást kapcsolatba hozta egy Clennam nevű tolakodó emberrel, a kire élete korábbi szakából homályosan emlékezett, már-már végképpen ki akarta golyózni a Gowan nevet, mikor nemes Dorrit Edvárd, szemében a monoklijával, beleszólt a társalgásba, még pedig egyelőre ezzel a megjegyzéssel:

— Hé. — ha mondom! Kimehetnek!

Ez a megjegyzés annak a pár embernek szólt, a ki a tálakat hordozta körül, és udvariasan azt akarta jelenteni, hogy egyelőre nincs szükség a további szolgálatukra.

Miután a szolgák engedelmeskedtek a parancsnak, nemes Dorrit Edvárd tovább beszélt.

— Czélszerű lesz talán, ha közlöm mindannyitokkal, hogy ezek a Gowanék, — a kiknek a javára, különösen, a mi a férfit illeti, igazán senki sem vádolhatna elfogultsággal. — nagyon tekintélyes embereknek az ismerősei, ha ugyan ez változtat a dolgon.

— Mondhatom, — jegyezte meg a szépséges fénymázoló, — hogy ez a legnagyobb mértékben változtat a dolgon. Ha a szóbanforgó ismerősök valóban előkelő és tekintélyes emberek . . .

— A mi ezt illeti, — szólt nemes Dorrit Edvárd, — módot nyújtok rá, hogy saját maga ítélhessen. Talán ismeri a híres Merdle nevet?

— A nagy Merdle-ét? — kiáltott fel Tábornokné.

— A *nagyét*, — szólta nemes Dorrit Edvard. — Ezek az emberek ismerik őt. Gowanné asszony, — az özvegy Gowanné, udvarias barátomnak az édesanyja, — benső barátja Merdlenének és tudom, hogy az ifjú pár is ott szerepel állandó vendégei között.

— Ha így van, akkor kétségtelenebb kezességet elképzelni sem lehetne, — szólta Tábornokné asszony Dorrit úrhoz, keztyűjét fölemelve és fejét lehajtva, mintha áldozatot mutatna be valami látható, faragott bálványnak.

— Szeretném megkérdezni a fiamtól pusztán — ha — kíváncsiságból, — jegyezte meg Dorrit úr, a kinek a modora határozottan megváltozott, — hogyan jutott hozzá éppen a legjobbkor ehhez a — hm — felvilágosításhoz?

— Nem hosszú történet, uram, — felelte nemes Dorrit Edvárd, — és nyomban meg is tudhatod. Először is, Merdlené az a hölgy, a kivel az a kis kimagyarázkodásod volt — hogy is híjják-ban?

— Martignyban, — vetette oda Fanny kisasszony, szörnyű hanyagon.

— Martignyban, — erősítette meg a bátyja, könnyedén biccentve és alig észrevehetően hunyorítva. Fanny kisasszony erre nagyon meglepettnek látszott, nevetett és elpirult.

— Hogy lehet ez, Edvárd? — szólta Dorrit úr. — Te akkor azt közölted velem, hogy annak az úrnak, a kivel értekeztél, a neve — ha — Sparkler. Igen, igen, még a névjegyét is megmutattad. Hm. Sparkler.

— Kétségtelenül, atyám; de ebből még nem következik, hogy az anyjának is ugyanaz a neve. Merdlené már előbb is férjnél volt, és Sparkler az első házasságából való fia. Merdlené most Rómában van, a hol valószínűleg többet fogunk hallani felőle, mert hiszen úgy határozta, hogy mi is ott töltjük a telet. Sparkler nem régiben ideérkezett. A múlt estét Sparklerrel együtt töltöttem. Sparkler általában nagyon derék fiú, csak egy tekintetben szörnyű unalmas, a mennyiben fülíg belebolondult egy bizonyos fiatal hölgybe.

Nemes Dorrit Edvárd a monokliján keresztül megint

hunyortott egyet Fanny kisasszony felé, a ki szemben ült vele.

— Tegnap este véletlenül beszélgettünk az úti terveinkről is, és én magától Sparklertől tudom mindazt, a mit elmondtam.

Nemes Dorrit Edvárd elhallgatott, miközben tovább hunyorgatott monokliján keresztül Fanny kisasszonyra, meglehetősen eltorzult arcczal, a melynek szépségét egyáltalában nem emelte sem az a törekvése, hogy monokliját le ne ejtse a szeméből, sem pedig mosolygásának nagy hamiskodása.

— Ilyen körülmények között, — szólt Dorrit úr, — azt hiszem, hogy — ha — nemcsak Tábornokné asszonynak, hanem magamnak a nevében is kijelenthetem, hogy kívánságod teljesítésének nincs semmi akadály, sőt — ha, hm — éppen ellenkezőleg, Amy. Remélem, hogy ezt a kívánságot — szólt Dorrit úr bátorító és megbocsátó hangon, — kedvező — hm — előjelnek tekinthetem. Nagyon helyes ezekkel az emberekkel megismerkedni. Nagyon illő dolog. A Merdle név — ha — világhírű. Merdle úr vállalatai mérhetetlenek. Olyan rengeteg pénzösszeget hajtanak neki, hogy valósággal — hm — a nemzeti jólét intézményeinek tekinthetők. Merdle úr ennek a kornak a hőse. A Merdle név ennek a kornak a neve. Arra kérlek, légy az én kedvemért mennél udvariasabb Gowan urékkal, mert mi bizonyára — ha — bizonyára figyelembe fogjuk venni őket.

Dorrit úr elismerésének ez a nagyszerű megnyilatkozása eldöntötte a kérdést. Nem vették észre, hogy a nagybácsi félretolta a tányérját és megfélekedett a reggelijéről. De nem igen szokta őt egyébként sem észrevenni senki, Kis Dorriton kívül. A szolgálkat megint behívták és az étkezés véget ért. Tábornokné felállt és elment az asztaltól. Kis Dorrit felállt és elment az asztaltól. És mikor Edvárd és Fanny ott maradt még tovább is az asztalnál sugdolódzva, Dorrit úr pedig szintén ott maradt, hogy megegyen egypár fűgét és elolvasson egy francia ujságot, a bácsi egyszerre csak magára vonta mindhármuk figyelmét, a mennyiben felállt a székéről, ráütött a kezével az asztalra és így szólt:

— Bátyám! Én tiltakozom ellene!

Ha ismeretlen nyelven kiáltott volna föl és utána nyomban kiadta volna a lelkét, akkor sem képedhetek volna el jobban a hallgatói. Dorrit úr kiejtette kezéből az újságot és kövé dermedt a helyén, kezében egy fűgével a mely megtette már szája felé a fele útát.

— Bátyám! — szólt az öreg nagybácsi, meglepő energiát fejtve ki reszketeg hangjával, — én tiltakozom ellene! Szeretlek; tudod, hogy mennyire szeretlek! Az elmúlt hosszú évek során sohasem voltam hűtlen hozzád egyetlen gondolatommal sem. Bármily gyöngye vagyok is, megvertem volna mindig akárkit, a ki rosszat mondott volna felőled. De, bátyám, bátyám, bátyám, ez ellen tiltakozom!

Bámulatos látvány volt, hogy mekkora komoly szenvedélyességre volt képes ez a roskatag öreg. A szeme csillogott, ősz haja égnek állt a fején, az elszánt-ságnak huszonöt év óta eltűnt vonalai ültek ki arczára és homlokára, és a kezében oly energia volt, a mely határozottá és elevenné tette megint a mozdulatait.

— Drága Frigyesem! — kiáltott fel Dorrit úr bágyadtan. — Mi történt? Mi bajod van?

— Hogy mersz, — szólt az öreg, hirtelen Fannyhoz fordulva, — hogy mersz ilyen tenni? Hát nincs emlékezeted? Nincs szíved?

— Bácsi! — kiáltott Fanny, rémülten és könnyekre fakadva. — Mért támadsz rám ilyen kegyetlenül? Mit csináltam?

— Mit csináltál? — felelt az öreg, kezével huga helyére mutatva. — Hol van gyöngéd, megbecsülhetetlen barátnőd? Hol van önfeláldozó védelmeződ? Hol van, a ki több számodra az édesanyánál? Hogy merészkedel korholóan fellépni mindezek ellen a tulajdonságok ellen, a melyeket hugod magában egyesít? Szégyeld magad, álnok teremtés, szégyeld magad!

— Én szeretem Amyt, — kiáltott Fanny kisasszony, sírva és zokogva, — úgy, mint az életemet, — jobban, mint az életemet. Nem érdemlem meg, hogy így bánjanak velem. Oly hálás vagyok Amy iránt, úgy ragaszkodom

Amyhez, hogy emberi lény már nem is lehetne hálásabb és ragaszkodóbb. Bárcsak meghalnék. Soha ilyen igaztalanság nem esett még rajtam. És csak azért, mert féltve őrzöm a család tekintélyét.

— Ördög vigye a család tekintélyét! — kiáltott az öreg megvetően és dühös felháborodással. — Bátyám, én tiltakozom a kevélység ellen. Tiltakozom a hálátlanság ellen. Tiltakozom az ellen, hogy itt közölünk, a kik tudjuk azt, a mit tudunk, és láttuk azt, a mit láttunk, bárki olyan igénynyel lépjen föl, a mely Amyre nézve csak a legkisebb mértékben is hátrányos, vagy a mely Amynek csak egy pillanatnyi fájdalmat is okoz. Tudhatjuk, hogy aljas minden olyan igény, a melynek ez a hatása. Fejünkre idézi az ég büntetését. Bátyám, én tiltakozom ellene az Isten színe előtt!

A keze, a mint fölemelte magasan a feje fölé és le-sujtott vele az asztalra, beillett volna egy kovács öklének is. Kisvártatva visszasülyedt megint rendes petyhüdségébe. Odament a bátyjához szokott csoszogó lépésével, rátette kezét a vállára, és halkán így szólt hozzá:

— Édes Vilmosom, ezt meg kellett mondanom; bocsáss meg érte, de ezt meg kellett mondanom!

Azután görnyedezve kiment a palota terméből, szakasztott úgy, mint a hogy kiment volna a Marshalsea szobáiból.

Fanny ekközben folyton sírt és zokogott és ugyan-ezt folytatta még most is. Edvárd, a ki elképedésében a száját sem tudta kinyitni, egy szót sem szólt, csak bámult. Dorrit úr szintén rettenetesen kijött a sodrából és sehogysen tudta összeszedni magát. Fanny szólalt meg legelőször.

— Soha, soha, soha nem bántak még így velem! — zokogott. — Sohasem történt még ilyen kegyetlen, ilyen természetlen, ilyen igazságtalan dolog! És a kedves, jó, csendes kis Amy, mit érezne ő, ha tudná, hogy ő volt az oka ártatlanul annak, hogy így bántak velem? De nem is fogom neki soha megmondani! Nem, nem mondom meg soha a kedves gyermeknek!

Dorrit úr e ponton összeszedte már magát anynyira, hogy megszólaljon.

— Édesem, — szólt, — én — hm — én helyeslem az elhatározásodat. Jobb lesz — ha, hm, — ha nem is említjük a dolgot Amynek. Még talán — hm — még talán elszomorítaná. Hm. Bizonyosan elszomorítaná. Már a kíméletesség is azt parancsolja, hogy ezt elkerüljük. Azért hát — hm — megtartjuk ezt a dolgot magunknak.

— De hogy a bácsi ilyen kegyetlen lehetett! — kiáltott fel Fanny kisasszony. — Oh, én sohasem bocsáthatom meg a bácsinak ezt a szándékos kegyetlenségét!

— Édesem, — szólt Dorrit úr, a ki időközben visszanyerte szokott hangját, bár az arcza szokatlanul sápadt maradt még, — arra kell kérnem téged, hogy ne mondj ilyet. Meg kell gondolnod, hogy a bácsid — hm — nem az már többé, a ki valaha volt. Meg kell gondolnod, hogy a nagybácsid állapota — hm — kíméletet kíván, nagy kíméletet.

— Ez igaz, — szólt Fanny panaszosan; — könyörületeségre vall, ha föltételezzük, hogy valami nincs rendben nála, mert különben sohasem támadhatott volna meg engem, éppen engem, ennyire!

— Fanny, — felelte Dorrit úr megható, testvéries hangon, — nagyon jól tudod, hogy számtalan jó tulajdonsága mellett is, mennyire — hm — mennyire megtört a bácsid; és én arra kérlek, hogy tekintettel a szeretetre, a melylyel iránta viseltetem, és a hűségre, a melylyel, mint jól tudod, állandóan ragaszkodom hozzá, arra kérlek, hogy — hm — a következtetéscidet vond le csak magadban és kíméld az én testvéri érzéseimet.

Ezzel végződött a jelenet. Nemes Dorrit Edvárd az egész idő alatt egy hangot nem hallatott, hanem csak bámuit álmélkodva és elképedve. Fanny kisasszony ezen a napon sok szerető nyugtalanságot okozott huga szívének, a mennyiben a nap legnagyobb részét azzal töltötte el, hogy számtalanszor hevesen átölelte Amyt, s hol melltüket ajándékozott neki, hol azt kívánta önönmagának, bárcsak meghalna már.

HATODIK FEJEZET.

Valami rendben van.

Ha az ember Gowan Henrik úr állapotában lebeg, vagyis két hatalom közül az egyiket undorodva ott hagyja, a másikhoz pedig a hozzávaló képességek hiányában nem tud hozzáférközni, s ennél fogva, mind a két hatalmat átkozva, mogorván közömbös területen ódöng: akkor oly egészségtelen helyzetben leledzik, a mely annál kevésbbé javul meg, mennél tovább tart. E nyüzsgő világban azok a beteges arithmetikusok érik el a legrosszabb számbeli credményt, a kik mindig a kivonás műveletével foglalkoznak mások sikereire és érdemeire vonatkozólag és sohasem foglalkoznak az összeadás műveletével a saját sikereiket és érdemeiket illetően.

Az a szokás is lefelé vezet a lejtőn, ha az ember holmi elégtételfélét keres abban, hogy a kiábrándultat játszsza. Renyhe közömbösség és szórakozottság jár igen gyakran a kiábrándulás nyomában, a jellem szilárdságának rovására. A léleknek az ilyenkor egyik legviszszásabb időtöltése, hogy érdemes dolgokat lekicsinyít és érdemetlen dolgokat felmagasztal. Már pedig az igazsággal semmiféle téren sem lehet büntetlenül lapdázni.

Valahányszor a festészet oly alkotásairól kellett nyilatkozni, a melyek híjával voltak minden művészi értéknek, Gowan a legliberálisabb ember volt a világon. Kijelentette, hogy ennek a festőnek több tudás van a kis-ujjában (föltéve, hogy teljességgel tudatlan volt), mint a másiknak, (ha ez a másik igazi művész volt), az egész testében és lelkében. Ha valaki azt az ellenvetést tette, hogy a szóbanforgó alkotás kontármunka, Gowan ezt felelte:

— Kedves öregem, ugyan mi mást gyártunk mindannyian, mint kontármunkát? Én legalább egyebet nem csinállok. Legyen boldog ezzel a vallomásommal.

Egy másik szeszélye az volt, hogy büszkélkedett a szegénységével, noha talán ezzel éppen azt akarta kifejezni, hogy jog szerint gazdagnak kellene lennie. Magasztalni szokta továbbá hangosan és tüntetően a Bar-

nacle-eket is, hogy el ne találják felejtetni, hogy ő is beletartozik ebbe a családba. Annyi bizonyos, hogy ezt a két témát minduntalan szóba hozta, még pedig oly ügyesen, hogy hiába dicsérte volna önönmagát heteken keresztül, a saját jelentőségét nem éreztethette volna meg annyira, mint önmagának ezzel a látszólagos, könnyelmű lekicsinyítésével.

Ugyanilyen nembánomos, szándéktalan módon értésére adta hamarosan mindenkinek, a ki vele és feleségével érintkezett, hogy előkelő rokonainak az akarata ellenére nősült meg, és hogy nagy munkájába került rokonait rábírní arra, hogy kiválasztottját jószemmel nézzék. Sohasem mondott effélet határozottan, sőt ellenkezőleg az effélének még a gondolatát is kinevette és kicsúfolta; de azért az önmaga lekicsinyítésére irányuló törekvésének az volt mégis az eredménye, hogy ő kerekedett felül a feleségével szemben. Gowan Minnie a mézeshetekről fogva érezte, hogy őt olyan ember feleségének tekintik, a ki lefelé tett egy lépést, mikor nőül vette őt, a kinek lovagias szerelme azonban túltette magát ezen az egyenlőtlenségen.

Velenczébe elkísérte őket Monsieur Blandois is Párisból, és Velenczében Monsieur Blandois Párisból nagyon sokat volt Gowanék társaságában. Mikor Genfben először találkoztak ezzel a gáláns úrral, Gowan nem volt tisztában, vajjon biztassa vagy fölrugja-e őt. És ez a bizonytalanság egy álló napig annyira gyötörte Gowan, hogy már-már arra gondolt, hogy feldob a levegőbe egy ötfrankost, ezzel az elhatározással: „Fej: biztatás; írás: felrugás;” és a sors döntése szerint fog igazodni. Csak hogy közben úgy esett, hogy a felesége idegenkedett az előzékeny Blandoistól és hogy a szállóban Blandois ellen volt az egész közhangulat. Erre aztán úgy döntött Gowan, hogy biztatni fogja őt.

Mire való volt ez a fonákság, ha csak valami nagy-lelküségi rohamból nem fakadt? — a miről azonban szó sem volt. Miért társult Gowan ezzel az úrral, mikor szellemileg jóval fölötte állt a Párisból való Blandoisnak és nagyon is képes volt rá, hogy ezt a hizelkedő urat darabokra szedje és tisztán lássa, milyen anyagból készült?

Először is szembeszállt feleségének az első önálló óhaj-tásával, azért, mert az apósa kifizette az adósságait, s ennél fogva kívánatos volt, hogy Gowan mennél korábban érvényesítse a függetlenségét. Másodszer szembeszállt a közvéleménnyel, mert bár nem volt híjával minden képességnek arra, hogy másforma legyen, mégis perverz természetű ember volt. Gyönyörűsége telt abban, ha kijelenthette, hogy olyan finom modorú világfi, mint Blandois, megérdemli, hogy minden kultúrállamban a legjáva társasághoz számítsák. Gyönyörűsége telt abban, hogy Blandoist az előkelőség mintaképének tüntesse föl és csúfot fűzzön vele mindazokból, a kik adtak valamit személyes előnyeikre. Komolyan azt hajtogatta, hogy Blandois meghajlása kifogástalan, hogy viselkedése ellenállhatatlan, és hogy Blandois festői könnyedsége (ha nem lenne istenadta adomány és megvásárolhatatlan), testvérek között is megérne százezer frankot. A túlzást ennek az embernek a viselkedésében, a mely, mint már említettük, hozzátartozik minden efféle ember lényéhez, bármifajta is különben az eredete, örömmel üdvözölte Gowan, mint karrikatúrát, és örömmel használta fel humorosan arra, hogy nevetségessé tegyen vele másokat, a kik többé-kevésbbé szintén azt csinálták, a mit Blandois eltűzött. Így aztán eleinte csak megtűrte őt maga mellett, de később, mikor lassanként hozzászokott, sőt bizonyos öröme is telt a társalgásában, nemtörődömségében annyira ment, hogy pajtásává is fogadta őt. S mind ezt akkor, amikor gyanította, hogy Blandois mint játékos vagy más efféle él az agyafurtságából; a mikor gyanakodott rá, hogy gyáva ficzkó, holott ő maga bátor és merész ember volt; a mikor tudta, hogy Minnie idegenkedik tőle; s a mikor voltaképpen annyira nem törődött vele, hogy ha lett volna bármi komoly, kézzelfogható oka arra, hogy megutálja, minden teketória nélkül kihajította volna őt Velencze legmagasabb ablakából Velencze legmélyebb csatornájába.

Kis Dorrit nagyon örült volna neki, ha egyedül látogathatja meg Gowannét; minthogy azonban Fanny, a ki nem heverte még ki teljesen nagybácsija ünnepélyes tiltakozását, noha e tiltakozás óta már teljes huszon-

négy óra eltelt, ajánlkozott rá, hogy elkíséri Amyt, a két testvér együtt szállt gondolába Dorrit úr ablakai alatt, és együtt vonult a futár kíséretében ünnepélyes menetben Gowanné asszony lakására. A felvonulás nagyon is ünnepélyes volt a lakáshoz képest, a mely, mint Fanny panaszkodott, „szörnyen félreesett az útból“, s a melyhez egy csomó szűk víziúton keresztül vezetett az út, megannyi „nyomorúságos pocsolyán“, mint Fanny kisasszony kijelentette.

A ház, a mely egy elhagyott, kis szigeten volt, úgy festett, mintha eredetileg másvalahol állott volna, s ide csak valami áradás sodorta volna el, együtt egy szőlőtőkével, a mely csaknem éppen annyira rászorult a gondozásra, mint azok a szegény alakok, a melyek a szőlőtő levelei alatt heverték. A környező kép jellegzetességei a következők voltak: egy állvánnyal körülvett templom, a melynek oly régóta folyt már az állítólagos tatarozása, hogy e művelet segítőeszközei jó százesztendőseknek tetszettek már és maguk is rászorultak volna a tatarozásra; egy csomó fehérenemű, a melyet kitergették volt száradni a napra; egy csomó ház, a mely sehogy sem illett egymáshoz és groteszk módon, mintha kibillent volna az egyensúlyából, megannyi vízözön előtti sajt darabhoz hasonlatosan, a mely egytől egyig phantastikus formára volt vágva és tele volt kukaczczal; és végül egy csomó ablak lázas összevisszasága, a melyeknek zsalugáterei mind ferdére voltak feszítve és a melyeknek legtöbbször valamilyen piszkos és rongyos holmi lógott ki lóbálózva.

A ház első emeletén egy bank volt, a melyet elképedve látott volna minden angol kereskedő, a ki hazájából az egész emberiség számára érvényes törvényeket hoz magával. A bank helyiségében két sovány, szakállas tisztviselő ült, mint két elszáradt sárkány, aranybojtos, zöld bársony sapkában, egy kis asztalka mögött egy kis szobácskában, a melyben nem volt más látható tárgy, mint egy nyitott ajtajú, üres vasszekrény, egy vízzel telt korsó és egy rózsaguirlandos tapéta; de a hol a két tisztviselő kellően megokolt kívánságra kimeríthetetlen mennyiségű öfrankost tudott elővarázsolni a kezével egy lát-

hatatlan mélységből. A bank helyisége alatt három vagy négy szoba volt, rácsos ablakkal, a mely mintha megannyi börtönlyuk lett volna bűnös patkányok számára. A bank helyisége fölött volt Gowanné asszony lakása.

Bárha a falak repedezettek voltak, mintha hittérítőknek való térképek iparkodtak volna önként kifelé belőlük, hogy földrajzi ismereteket terjesszenek; bárha a kísérteties hűtordarabok egytől egyig reménytelenül rozogák és kopottak voltak, s bárha a velencei álló tengervíz szaga nagyon is erősen érződött e helyen: a ház belseje mégis többet adott, mint a mennyit a külseje ígért. Az ajtót egy mosolygós férfi nyitotta ki, egy ideiglenes szolga, a ki magábaszállt rablógyilkoshoz hasonlított. A vendégeket bevezette Gowanné asszony szobájába, s úgy jelentette be őket, hogy két szép angol úrhölgy óhajt beszélni a nagyságos asszonynyal.

Gowanné, a ki éppen varrt valamit, gyorsan félretette a munkáját egy fűdeles kosárba, és felállt, hogy fogadja vendégeit. Fanny kisasszony rendkívül udvarias volt hozzá és a tapasztalt delnő folyékonyságával beszélt a szokott semmisségekről.

— A papa végtelenül sajnálja, — így fejezte be Fanny a mondókáját, — hogy ma már el volt foglalva, (nagyon el van foglalva, mert borzasztó sok itt az ismerősünk), és nagyon a lelkemre kötötte, hogy hozzam el magammal a névjegyet Gowan úr számára. Hogy el ne felejtsek eleget tenni a megbízásnak, a melyre legalább is tízszer figyelmeztetett, engedje meg, hogy könnyítsek a lelkemen és a névjegyvet mindjárt letegyem erre az asztalra.

Meg is tette ezt a tapasztalt delnő fesztelenségével.

— El voltunk ragadtatva, — szólt Fanny, — mikor hallottuk, hogy kegyedék ismerik Merdle-éket. Reméljük, hogy ez is egygyel több alkalom lesz arra, hogy jobban összebarátkozzunk.

— Barátjai a férjem családjának, — szólt Gowanné. — Ennekem még nem volt szerencsém hozzá, hogy személyesen bemutatassanak Merdlené asszonynak, de azt hiszem, Rómában találkozunk majd vele.

— Igazán? — felelte Fanny, olyan ábrázattal, mintha szeretetreméltóan palástolni akarná a saját fölényét. — Azt hiszem, tetszeni fog kegyednek Merdlené.

— Kegyed jól ismeri?

— Nos, tudja, — szólt Fanny, fesztelenül rántva egyet szép vállán, — Londonban az egész világ ismeri egymást. Nem régiben találkoztunk vele út közben, és az igazat megvallva, a papa eleinte haragudott rá egy kicsit, mert elfoglalt egy szobát, a melyet az embereink megrendeltek számunkra. De ez persze múló harag volt csak, és megint jóbarátok lettünk mindannyian.

Bár Kis Dorritnak eddigelé nem volt alkalma Gowannéval beszélgetni, hallgatag megértés volt kettőjük között, a mely pótolta a szavakat. Kis Dorrit a legnagyobb érdeklődéssel szemlélte Gowannét; hangjának csengése megremegtette lelkét; nem kerülte el a figyelmét semmi, a mi rajta vagy körülötte volt, vagy bármiként kapcsolathoz volt vele. A legapróbb dolgot gyorsabban megfigyelte itt, mint bárhol másutt, — egyetlen eset kivételével.

— Azóta az éjszaka óta jól érezte magát? — kérdezte most Kis Dorrit.

— Nagyon jól, édesem. És maga?

— Óh, én mindig jól vagyok, — szólt Kis Dorrit féltéken. — Én — igen, köszönöm.

Kis Dorritnak nem volt rá semmi oka, hogy zavarba jöjjön és elakadjon, csak az, hogy Gowanné, a mikor Kis Dorrit megszólalt, megérintette Kis Dorritnak a kezét, és a tekintetök is találkozott. Volt azokban a gyöngéd, nagy szemekben valami eltűnődő félelem, a mely Kis Dorritnak hirtelen elvágta a szavát.

— Ugy-e azt nem is tudja kegyed, hogy a férjemnek nagyon tetszik, úgy, hogy csaknem kötelességem volna, hogy féltékeny legyek magára? — szólt Gowanné.

Kis Dorrit elpirulva rázta a fejét.

— Majd meghallja tőle, ha megmondja kegyednek is, a mit nekem mondott, hogy kegyed nyugodtabb és gyorsabban kész a segítségre bárki másnál a világon, a kit ismer.

— Túlságosan jó véleménynyel van rólam, — mondta Kis Dorrit.

— Ebben már kételkedem; de az bizonyos, hogy most már értesítenem kell őt a kegyedék látogatásáról. Sohasem bocsátaná meg, ha kegyedet — és Dorrit kisasszonyt — elereszteném, a nélkül, hogy alkalmat adtam volna rá neki, hogy kegyedet láthassa. Megengedik? Úgy-e meg tudják bocsátani egy festőműterem rendetlenségét és kényelmetlenségét?

Fanny kisasszony, a kihez e kérdések intézve voltak, szeretetreméltóan azt felelte, hogy mérhetetlenül érdeklődne és örülne. Gowanné eltűnt néhány pillanatra egy ajtón, a mely a szomszéd szobába nyílt, aztán visszatért.

— Tiszteljék meg Henriket azzal, hogy benéznek hozzá, — mondotta. — Tudtam, hogy a férjem nagyon fog örülni!

Kis Dorrit, a ki előre ment, lefelől is Blandoist pillantotta meg Párizsból, a ki nagy köpönyegben és mélyen a homlokába húzott kalapban egy emelvényfélén állt az egyik sarokban, körülbelül úgy, mint a hogy a Nagy Szt. Bernáton állt, mikor az intőkarok mintha egytől egyig felmutattak volna rá a magasba. Kis Dorrit visszariadt ez elől az alak elől, a mely rámosolygott.

— Ne ijedjen meg, — szólt Gowan, előlépve állványa mögül, — hiszen csak Blandois. Ma ő a modellem. Tanulmányt készítek róla. Megtakarítok egy kis pénzt, ha így egy kicsit hasznát veszem neki. Hiszen nekünk, szegény festőknek, nem igen van mit pazarolnunk.

Blandois Párizsból rántott egyet a kalapján és üdvözölte a hölgyeket, a nélkül azonban, hogy a kuczkóját ott hagyta volna.

— Ezer bocsánat! — szólt. — De a professore oly szigorú velem, hogy moccani sem merek.

— Ne is moccanjon hát, — szólt Gowan hidegen, miközben a két testvér az állványához közeledett. — Hadd lássák a hölgyek ennek a mázolásnak az eredetijét, hogy legalább megtudják, mit ábrázol. Ott áll, ime. Egy brávó, a ki áldozatára les, egy előkelő nobile, a ki készül megmenteni a hazáját, az ördög, a ki készül csúffá

tenni valakit, az égi hírnök, a ki készül jót tenni valakivel. — egy szóval az, a mihez véleményök szerint legjobban hasonlít.

— Mondjuk úgy, professore mio, hogy egy szegény úriember, a ki készül hódolatát bemutatni az előkelőségnek és a szépségnek, — jegyezte meg Blandois.

— Vagy mondjuk úgy, cattivo sogetto mio, — tette hozzá Gowan, a festett arcot megérintve ecsetjével azon a helyen, a hol az eleven arcz megmozdult, — mondjuk, hogy egy gyilkos a tett elkövetése után. Mutassa csak a fehér kezét, Blandois. Dugja csak ki a köpönyegből. Ne mozgassa!

Blandois keze remegett egy kissé; de Blandois nevetett, s természetesen ettől rezgett a keze.

— Egyszer viaskodott egy másik gyilkossal vagy egyik áldozatával, a mint látják, — szólt Gowan, miközben a kéz forradásait gyors, türelmetlen, bizonytalan ecsetvonással átvitte a vászonra, — és ezek a viaskodás nyomai. Elő a kezét a köpönyegből, ember! — Corpo di San Marco, hol jár az esze?

A párisi Blandois megint nevetett, úgy hogy a keze még jobban remegett; most felemelte a kezét, hogy megpödörje vele a bajuszát, a mely egy kissé nedvesnek látszott; azután hányaveti mozdulattal felállt megint úgy, a hogy Gowan kívánta.

Eközben arcczal azon pont felé volt fordulva, a hol Kis Dorrit állt a festőállvány előtt, úgy hogy folyton Kis Dorritra nézett. Kis Dorrit, miután egyszer találkozott a tekintete Blandois sajátságos tekintetével, nem tudta róla levenni többé a szemét, úgy hogy ketten az egész idő alatt egymásra néztek. Kis Dorrit egyszerre csak megremegett. Gowan, a ki ezt észrevette és azt hitte, hogy Kis Dorrit a mellette lévő nagy kutyától fél, a melynek fejét megsímogatta s a mely épp az imént tompa morgást hallatott, ránézett Kis Dorritra s így szólt:

— Nem bántja, Dorrit kisasszony.

— Nem félek tőle, — szólt Kis Dorrit nyomban, — de nem nézne rá?

Gowan a következő pillanatban eldobta az ecsetjét és mind a két kezével nyakörvén ragadta az állatot.

— Blandois! Hogy lehet oly bolond, hogy ingerli! Az égre és a másik helyre is, mindjárt darabokra szakgatja! Nem hallgatsz, Lion! Megállj csak, lázadó!

A kutya nem törődve azzal, hogy a nyakörve majd megfojtotta, teljes erejével előre akart rontani. Éppen ugrásra húzódott már össze abban a pillanatban, mikor a gazdája megragadta.

— Lion! Lion!

A kutya két hátsó lábára állt és valósággal birkózott a gazdájával.

— Vissza! Maradj veszteg, Lion! Menjen a szeme elől, Blandois! Mi az ördögöt csinált ezzel a kutyával?

— Semmit sem csináltam vele.

— Menjen a szeme elől, nem bírom tovább tartani! Menjen ki a szobából! Lelkemre, még széttépi!

A kutya dühös ugatással még egy utolsó erőfeszítést tett, mikor Blandois eltiint; azután engedelmeskedett, és a gazdája, a ki csaknem oly dühös volt, mint az állat, ebben a pillanatban leütötte a kutyát a földre, s azután többször erősen megrúgta őt a sarkával, úgy hogy az orra csakhamar véres lett.

— Most pedig mars a sarokba és maradj veszteg, mert különben kiviszlek és lelőlek! — szolt Gowan.

Lion engedelmesen a sarokba húzódott, a száját és a mellét nyalogatva. A gazdája egy pillanatig megállt, hogy kifújja magát, azután nyugodtan, mint az előbb, oda fordult feleségéhez és vendégeihez, hogy megnyugtassa őket. Az egész jelenet alig tartott tovább két percnél.

— Ugyan, Minnie, ne félj! Hiszen tudod, hogy mindig szelíd és engedelmes volt. Blandois bizonyosan ingerelte valamivel, — talán az arczát fintorgatta rá vagy mást csinált. A kutyának megvannak a maga rokon- és ellenszenvei, és Blandois nem nagy kedvence neki. De azt a bizonyítványt nyugodtan kiállíthatod róla, Minnie, ugy-e, hogy még sohasem viselkedett így?

Minnie sokkal izgatottabb volt, semhogy összefüggő feleletet adhatott volna; Kis Dorrit már is azzal foglalkozott, hogy Minniét megnyugtassa; Fanny, a ki kétszer-háromszor nagyot sikoltott, védelmet keresve,

Gowan karjába kapaszkodott; Lion pedig, mélyen szégyenkezve azon, hogy ilyen izgalmat okozott, a farkát csóválva alázatosan oda csúszott úrnőjének a lábai elé.

— Átkozott bestia! — szólt Gowan, még egyet rúgva a kutyán. — Ezért még meglakolsz!

És újra megrúgta és még egypárat rúgott rajta.

— Óh, kérem, ne büntesse jobban! — kiáltott fel Kis Dorrit. — Ne bántsa szegényt! Nem látja, milyen szelíd?

Kis Dorrit könyörgésére megkegyelmezett Gowan a kutyának. És Lion valóban megérdemelte a szószólamot, mert olyan alázatos volt, olyan bűnbánó és olyan boldogtalan, a milyen kutya csak lehet.

Nem volt könnyű dolog kiheverni ezt az ijedelmet és újra fesztelenné tenni a látogatást, még ha Fanny nem lett volna is akadálya ennek, más kedvezőbb körülmények között sem. A beszélgetésből, a melyet folytattak még, mielőtt a két testvér elbúcsúzott, Kis Dorrit azt a meggyőződést merítette, hogy Gowan úr, ha gyöngéd volt is a feleségéhez, mégis túlságosan úgy kezelte őt, mint egy szép gyermeket. Annyira nem volt scjtelme sem azokról az érzelmi mélységekről, a melyek Kis Dorrit meggyőződése szerint ennek a léleknek a felszíne alatt lappantak, hogy Kis Dorrit azon tündődött, vajjon vannak-e efféle mélységek egyáltalában Gowannak a lelkében is. Azon töprengett, vajjon nem e lelkimélység hiányának következménye volt-e Gowanban a komolyság és állhatatosság hiánya, s vajjon nem úgy vagyunk-e az emberekkel is, mint a hajókkal, a melyek sekély vízben és sziklás talajon nem tudják kivetni a vasmacskájukat és a hullámok játékszerévé válnak.

Gowan lekísérte őket a lépcsőn, tréfásan mentegőzve szegényes szállása miatt, a melyre a magafajtajú szegény ördögök rá vannak utalva, és megjegyezte, hogy ha rokonai, az előkelő és hatalmas Barnacle-ek, a kik szörnyen szégyenkeznének e miatt a lakás miatt, jobb lakással ajándékoznák meg őt, hát akkor jobb lakásban laknék, hogy a kedvökben járjon nekik. A csatorna partján Blandois köszönt nekik, a ki legutóbbi kalandja után

meglehetősen sápadt volt; a kalandot azonban mégis tréfára fordította és Liont mosolyogva említette.

Míg a két férfi megállt a révhelyen a szőlőtő szomorgó lombjai alatt, Gowan hanyagul szőlőleveleket szórva a vízbe, Blandois pedig cigarettára gyujtva, a két testvér épp oly ünnepélyesen evezett tova, mint a hogy megérkezett. Így siklottak tovább néhány perczig, mikor Kis Dorrit észrevette, hogy Fanny egy kissé feltünőbbben viselkedik, mint a hogy az alkalom látszólag megkívánta, s a mikor az okot keresve körültekintett, a gondola ablakán keresztül megpillantott egy másik gondolát, a mely nyilván őket követte.

Minthogy ez a másik gondola a legkülönbözőbb művészi mozdulatot fejtette ki, miközben az övékét követte; hol előre siklott s azután megállt, hogy előrebo csássa őket; hol mellettök evezett, a mikor az utca elég széles volt; hol a nyomukban somfordált; s minthogy Fanny egyre kevésbbé leplezte, hogy kaczerkodik valakivel, a ki a másik gondolában ül, a kinek létezéséről azonban ugyanakkor mintha sehogysem akart volna tudomást venni: Kis Dorrit végül megkérdezte, hogy ki az?

Fanny röviden így felelt a kérdésre:

— Az a fajankó!

— Kicsoda? — kérdezte Kis Dorrit.

— Kedves gyermekem, — felelt Fanny (oly hangon, a melyből kiértett, hogy bácsija tiltakozása előtt így mondta volna: „Te kis bolond!”) — de nehéz felfogású vagy! Hát Sparkler úr.

Leeresztette az ő oldalán lévő ablakot, s miközben hátradőlt az ülésén, könyökét hanyagul az ablak peremén nyugtatta s drága spanyol legyezőjével, a mely aranyhímű fekete legyező volt, legyezgette magát. Mikor a mögöttük járó gondola megint elsiklott mellettök, s eközben ablakán egy szemet lehetett látni futólag, Fanny kaczerán nevetett és így szólt:

— Láttál már valaha ehhez fogható bolondot, drágám?

— Azt hiszed, hogy az egész úton a nyomodban fog járni? — kérdezte Kis Dorrit.

— Drága gyermekem, — felelte Fanny, — lehetet-

lenség ugyan előre megmondanom, hogy mit fog tenni egy idióta, a ki kétségbe van esve, de azért nagyon valószínűnek tartom. A távolság nem túlságosan nagy. Egész Velence sem lenne neki túlságosan nagy, azt hiszem, a mikor majd eleped a vágytól, hogy elfogja egyetlen pillantásomat.

— És valóban erről van szó? — kérdezte Kis Dorrit szent együgyűséggel.

— Nos, szívecském, egy kissé furcsa dolog mindenetre. — szólt a nénje, — hogy én feleljek erre a kérdésre. De azt hiszem, hogy erről van szó. Kérdezd meg inkább Edvárdtól. Úgy tudom, hogy valami efféle mondott Edvárdnak. Hallottam, hogy valósággal pojáczát csinál magából a kaszinóban és más efféle helyeken, a mennyiben szakadatlanul rólam ábrándozik. De kérdezd meg inkább Edvárdtól, ha kíváncsi vagy rá.

— Csak azt csodálom, hogy nem látogat meg bennünket. — mondta Kis Dorrit, miután egy pillanatig elgondolkozott.

— Kedves Amym, azt hiszem, nemsokára meg fog szünni a csodálkozásod, ha ugyan jól vagyok értesülve. Egy csöppet sem lepne meg, ha ma tenné nálunk a tiszteletét. A szegény azért várt csak ilyen sokáig, úgy sejttem, hogy összeszedje egy kicsit a bátorságát.

— El fogod őt fogadni?

— Ez attól függ, drágám, hogy milyen lesz a kedvem éppen akkor. Már megint itt van. Nézd csak! Óh, te fajankó!

Sparkler úr tagadhatatlanul siralmas látvány volt, a mint a szeme láthatóvá lett az ablakon, mintha csomó lett volna az üvegben, és a mikor a világon semmi oka sem volt rá, hogy hirtelen megállítsa a gondoláját, az egyetlen igazi okon kívül.

— Azt kérdezted, hogy elfogadom-e őt, — szólt Fanny, csaknem oly biztossággal a maga előkelő közömbösségében, mint akár Merdlené asszony; — nos hát, mi a te véleményed, édesem?

— Én azt gondolom, — szólt Kis Dorrit, — azt gondolom, — hát te mit gondolsz, édes Fanny?

Fanny megint elnevette magát, kevélyen, leeresz-

kedően és kedvesen; s karját tréfás gyöngédséggel huga köré fonva, így szólt:

— Beszélj hát, drágám. Mikor találkoztunk azzal a nőszemélylyel Martignyben, mit gondolsz, hogyan tette túl magát a dolgon? Láttad rajta, hogy mire szánta el magát abban a pillanatban?

— Nem, Fanny.

— Hát akkor megmondom, szívem. Ezt határozta el: „Nem fogom soha megemlíteni, hogy beszéltem már egyszer ezekkel a lányokkal egészen más körülmények között, és úgy fogok tenni, mintha nem láttam volna még őket soha életemben.“ Így szokott ez a nő kibújni a nehéz helyzetekből. Mit mondtam akkor, a mikor együtt távoztunk a Harley Streetről? Oly álnok és oly arczátlan, hogy nincs hozzáfogható nő a világon. De a mi az utóbbi tulajdonságot illeti, drágám, hát könnyen akadhat emberekre, a kik mérközhetnek vele.

A spanyol legyező kifejező mozdulata Fanny keble felé, megjelölte azt a helyet, a hol az egyik ilyen ember található.

— De ez nem elég, — folytatta Fanny; — hanem Sparkler úrnak is ugyanezt az utasítást adta; és addig nem engedi meg neki, hogy a közelembé férközzék, a míg minden nevetséges kobakok közül a legnevetsége-sebbikbe, (mert fejnek igazán alig mondható a feje) tökéletesen bele nem verte, hogy úgy kell viselkednie, mintha ott látott volna a fogadóban először életében.

— Miért? — kérdezte Kis Dorrit.

— Miért? Édes gyermekem, — (a hang megint nagyon olyan „kis bolondom“-féle volt), — ugyan hogy kérdezhetsz ilyet? Hát nem látod, hogy azóta nagyon kívánatos zsákmány lett belőlem az ilyen tököfilkő számára? És nem látod, hogy ezt az ámitást ránk akarja kényszeríteni, és miközben lerázza a terhet saját válláról (formás a válla, azt meg kell adnom neki), — jegyezte meg Fanny kisasszony, miközben tetszelegve nézte a saját vállát, — azt a látszatot igyekszik kelteni, mintha a mi érzékenységünket kímélné?

— De hiszen mi bármikor visszatérhetünk az egyszerű igazság alapjára.

— Az igaz, csakhogy nem fogjuk megtenni, ha nincs kifogásod ellene, — felelte Fanny. — Nem, eszemágában sincsen effélét csinálni. A színlelést nem én kezdtem, hanem ő; legyen hát módja neki benne.

Diadalmas izgatottságában Fanny kisasszony, mi alatt egyik kezével a legyezőjét ingatta, másik kezével magához szorította a hugát, oly hevesen, mintha Merdlené asszonyt akarná szétmorzsolni.

— Nem, — ismételte Fanny. — Ott fog találni engem is azon az úton, a melyre ő lépett rá. Ő megy elől és én követem. És a sors és szerencse segítségével folytatni fogom az ismeretséget ezzel a nővel, a míg szemláltára tízszer szebb és drágább ajándékot nem adok a komornájának, mint a minőt ő adott akkor nekem!

Kis Dorrit hallgatott; érezte, hogy olyan kérdésben, a mely a család méltóságát érintette, az ő véleménye úgyszólván súlytalan lenne; és visszarettent attól is, hogy néniének oly váratlanul újra ébredt hajlandóságát czéltalanul kockázza tegye. Nem tudott igazat adni Fannynak, de hallgatott. Fanny nagyon jól tudta, mit gondol Kis Dorrit; oly jól tudta, hogy csakhamar meg is kérdezte tőle.

Kis Dorrit így felelt:

— Bátorítani akarod Sparkler urat?

— Bátorítani, édesem? — szólt a néni, kicsinylően mosolyogva. — Ez attól függ, mit értesz bátorítás alatt. Nem; nem akarom őt bátorítani. De rabszolgámmá fogom őt tenni.

Kis Dorrit komolyan és aggódva nézett rá; de Fannyt ezzel egyáltalában meg nem rendítette. Fanny összecuska a legyezőjét s arra használta fel, hogy hugának az orrára koppintott vele, miközben arczán oly büszke szépség és fölényes értelem tükröződött, a mely tréfálkozva oktatja ki társnőjét, a ki mind a két tekintetben jóval alatta áll.

— Rákapatom őt arra, édesem, hogy a kiskutyám legyen, és le fogom őt igázni. És ha nem igázom le az édesanyját is, hát akkor nem rajtam fog múlni.

— Azt hiszed, kedves Fanny, — ne haragudj' meg érte, de most olyan meghíttén ülünk itt együtt, — azt hiszed, hogy tudhatod előre, hová visz ez az út?

— Nem mondhatnám, hogy gondolkoztam már erről, — felelte Fanny határtalanul közömbösen. — Mindennek megvan a maga ideje. Egyelőre ezek a terveim. És valóban oly sok időre volt szükségem a kovácsolásukhoz, hogy immár haza is érkezünk. És itt van a kapuban Sparkler úr is, és megkérdi, ki van otthon. Tisztára véletlenül, természetesen!

Valóban, a szerelmes bolond ott állt a gondolájában, kezében névjegytárczájával, s úgy tett, mintha egy szolgálóhoz intézné a kérdést. A következő pillanatban azonban oly helyzetben mutatkozott a fiatal hölgyek előtt, a melyet a régi jó időkben rossz jelnek fogtak volna fel udvarlását illetőleg; mert a hölgyek gondolásai, a kiknek a fiatal úr hajtóvadászata némi kellemetlenséget okozott, a saját csónakjukat oly pompásan kiszámított gyöngéd érintkezésbe hozták Sparkler úr csónakjával, hogy ez a fiatal úr egyszerűen felfordult, mint a bábkirály, mikor a tekepályán meglegyinti a golyó, és legforróbb vágyai tárgyának megmutatta czipője talpát, miközben halandó testének nemesebb részei a gondolában egyik legényének a karjai között kapálóztak.

Mint hogy azonban Fanny kisasszony nagy részvéttel fölkiáltott, vajjon megütötte-e magát az az úr, Sparkler úr sokkal tűrhetőbb állapotban tápázkodott föl, mint a hogy várható volt, és elvörösödve így felelt:

— Egyáltalán nem.

Fanny kisasszony nem emlékezett rá, hogy az illető urat valaha életében már látta volna, és már-már hüvös fejbólintással el akart mellette haladni, mikor az illető úr megnevezte magát. Még akkor is némi nehézséggel járt a visszaemlékezés, míg végül az illető úr azt nem említette, hogy Martignyben volt szerencséje. Erre eszébe jutott Fanny kisasszonynak az illető úr és azt kérdezte, jól van-e az édesanyja.

— Nagyon köszönöm, — hebegte Sparkler úr, — borzasztó jól van, — azaz tűrhetően.

— Velenczében? — kérdezte Fanny kisasszony.

— Rómában, — felelte Sparkler úr. — Én egyedül vagyok itt, egyedül. Meg akartam látogatni Dorrit Edvárd urat. Vagyis Dorrit urat is. Voltaképp a családot.

Fanny kisasszony kecsesen odafordult a szolgálkhoz és megkérdezte tőlük, itthon van-e az atyja és a bátyja? Minthogy a felelet az volt, hogy itthon vannak, Sparkler úr félénken karját ajánlta Fanny kisasszonynak. Fanny kisasszony elfogadta, és felvezettette magát a széles lépcsőn Sparkler úrral, a ki ha még mindig azt hitte — (már pedig ebben nincs okunk kételkedni) — hogy Fanny kisasszony „fene okos“ teremtés, a ki körül nincs az ostobaságnak nyoma sem, hát akkor e pillanatban nagyon csalódott.

Mikor eljutottak egy pusztuló fogadószobába, a melynek fakó, tengerzöld kárpitjai úgy festettek, mintha rokonai lettek volna a tengeri hinárnak, a mely az ablak alatt belelógott a vízbe, s a mely mintha siratta volna odafönn a szobába zárt testvéreit, Fanny kisasszony elküldött atyjáért és bátyjáért. A míg ezekre várahoztak, Fanny kisasszony csábító gráciával ült a pamlagon és bevégzte Sparkler úr teljes meghódítását néhány megjegyzéssel Danteról, a kire ez a fiatalember úgy emlékezett, mint excentrikus öreg úrra, a ki leveleket szokott a feje köré csavarni és olyan célból, a melyet lehetetlen kitalálni, ott ül egy széken a flórenczi székesegyház előtt.

Dorrit úr a legnagyobb udvariassággal és szeretetreméltósággal üdvözölte a vendéget. Különösen érdeklődött Merdlené asszony után. Különösen érdeklődött Merdle úr után is. Sparkler úr kijelentette, vagyis inkább apró részletekben kiszedegette az inge gallérijából, hogy Merdlené asszony, miután megunt a falusi villáját és brightoni házát is, Londonban pedig, „tudja“, lehetlenség volt maradnia, a mikor egy lélek sincs ott, minthogy továbbá az idén nem volt semmi kedve sorba látogatni az ismerősöket sem, elhatározta, hogy lerándul egy kicsit Rómába, a hol olyan asszony, mint ő, a kinek közmondásos a szépsége és a ki „fene okos“ teremtés, föltétlenül nagy nyereséget jelent a társaság számára. A mi pedig Merdle urat illeti, ő rá oly óriási szükség van a Cityben és más efféle helyeken, és ő oly hihetetlen türelemény a kereskedelemben, a banküzletben és más ilyen dolgokban, hogy Sparkler úr alig hiszi, hogy az ország

pénzügyei nélkülözhetnék Merdle úr jelenlétét; ámbár az is bizonyos, hogy Merdle úr mértéktelenül sokat dolgozik és bizony egy kis pihenés és levegőváltás más éghajlat alatt és más környezetben nagyon ráférne. A mi pedig őt magát illeti, Sparkler úr közölte a Dorrit-családdal, hogy őt a maga külön ügyei mindig odaszólják, a hová a Dorrit-család megy.

Ez a rengeteg társalgási produkció időt kívánt, de sikerült. Miután sikerült, Dorrit úr azt a reményét fejezte ki, hogy Sparkler úr legközelebb nálok fog ebédelni. Sparkler úr annyira megörült ennek az ötletnek, hogy Dorrit úr mindjárt megkérdezte tőle: mi dolga van Sparkler úrnak például aznap? Mint hogy Sparkler úrnak aznap semmi dolga sem volt, (ez lévén a főfoglalkozása, a melyre pompásan rátermett), Dorrit úr haladéktalanul lefoglalta Sparkler urat, sőt ráadásul felszólította arra is, hogy kísérje el este a hölgyeket az operába.

Ebédidő táján Sparkler úr kikelt a tengerből, mint Venus fia, a ki anyja példáját utánozza, és pompás jelenség volt, a mint fölfelé lépdelt a fölépcsőn. Fanny kisaszszony, ha bájos volt már délelőtt is, most háromszor oly bájos volt, a mikor az arcához legjobban illő színekbe öltözködve olyan közönyt erőltetett az arcára, a mely Sparkler úr bilincseit megkettőztette és erős lakatot is tett rájuk.

— Azt hallom, Sparkler úr, — szólt a házigazda ebédközben, — hogy ön ismeri — hm — Gowan urat. Gowan Henrik urat.

— Úgy van, uram, — felelte Sparkler úr. — Gowan úr anyja és az én anyám testi-lelki jóbarátok.

— Ha erre gondoltam volna, Amy, — szólt Dorrit úr oly fenséges pártfogói arcczal, mintha maga Lord Decimus lett volna, — akkor küldhettél volna nekik egy kártyát és meghívhattad volna őket ma ebédre. Valaki az embereink közül — ha — elmehetett volna értök és haza is vihette volna őket. Küldhettünk volna értök — hm — egy külön gondolát. Sajnálom, hogy erről megfeledkeztem. Kérlek, holnap juttasd majd eszembe.

Kis Dorrit aggódott egy kissé, vajjon Gowan úr

hogyan fogja fogadni az ő pártfogásukat; de azért megígérte, hogy figyelmeztetni fogja az atyját.

— Gowan úr — hm — arczképfestő? — kérdezte Dorrit úr.

Sparkler úrnak az volt a véleménye, hogy Gowan úr mindent fest, a mire megbízást kap.

— Nincs külön területe? — kérdezte Dorrit úr.

Sparkler úr, a kit a szerelem szellemességre ösztökölt, azt felelte, hogy külön területe csak akkor lehetne Gowan úrnak, ha földbirtokos volna; de azt hiszi, hogy Gowan úrnak nincs földbirtoka.

— Nem szereti a specialitást?

Sparkler úr, minthogy ez a szó igen hosszú volt az ő számára és a szellemét máskülönben is kimerítette egy kissé az iménti erőfeszítés, így felelt:

— Köszönöm, nem kérek. Ritkán élek vele.

— Úgy! — szólt Dorrit úr. — Nagyon örvendének, ha ilyen jó családból való uriembernek valamivel bebizonyíthatnám, mennyire szeretném előmozdítani az érdekeit és — hm — geniejének a csráit kifejleszteni. Azt hiszem, meg kell bíznom Gowan urat azzal, hogy fesse meg az arczképemet. Ha az eredménnyel — hm — kölcsönösen meg volnánk elégedve, akkor megbíznám őt később azzal, hogy próbálkozzék meg a családom lefestésével is.

Itt megvillant Sparkler úr agyában az az épp oly merész, mint eredeti gondolat, hogy most kedvező volna az alkalom annak a kijelentésére, hogy a családnak vannak olyan tagjai is (az „olyan“ szót erősen megnyomta), a kik minden festő ecsetjét megszegyenítenék. Minthogy azonban a szavakat hiába kereste e gondolat megtestesítéséhez, a gondolat visszaröppent megint az égbe.

Ez annál sajnálatosabb volt, mert Fanny kisasszony roppant lelkesedett az arczképfestés ötletéért és sürgette az édesatyját, hogy tegye meg a szükséges lépéseket. Úgy sejtí, — mondotta Fanny kisasszony, — hogy Gowan úr jobb és előkelőbb alkalmakat elszalasztott, mikor csinos nejét feleségül vette; és a szerelem egy kis kunyhóban, a mely képeket fest ebédre, oly elragadóan érdekes, hogy ő arra kéri a papát, bizza meg Gowan urat

föltétlenül a munkával, akár arczképfestő, akár nem; ámbár öneki és Amynek már is az a meggyőződésük, hogy Gowan úr tud arczképeket festeni, mert ma láttak az állványán egy megszólalásig hű arczképet, a melyet módjukban volt mindjárt összehasonlítani az eredetivel is.

Ezek a szavak Sparkler urat, (a minthogy talán ez volt is Fanny kisasszonynak a szándéka), csaknem megörjítették, mert a míg egyrészt arról tanúskodtak, hogy Fanny kisasszony fogékony —a szív gyöngéd érzéseire, másrészt arra vallottak, hogy Fanny kisasszonynak a maga ártatlanságában egyáltalán sejtelve sincs arról, hogy Sparkler úr mennyire imádja, noha e fiatal úrnak majd kiugrott a szeme az ismeretlen vetélytársra való féltékenységében.

Ebéd után megint tengerre szálltak s az operaház lépcsőjénél kiszálltak a habokból, miközben egyik gondolásuk vezette őket, a ki kezében nagy papírlámpásával egy szolgálatukra vállalkozott tritonhoz hasonlított. Így vonultak be a páholyukba, a hol Sparkler úr számára halálos vergődések estéje kezdődött meg. Minthogy a színház sötét volt, a páholy ellenben ki volt világítva, az előadás közben egyre-másra jöttek a páholyba a látogatók, a kik annyira érdekelték Fannyt, s a kikkel való társalgása közben oly elragadó pózokat mutatott, annyi apró bizalmaskodást engedett meg s oly kedvesen czivódott távoli páholyokban ülő emberek személyazonosságáról, hogy a szerencsétlen Sparkler meggyűlölte az egész emberiséget. De az előadás végén kétszeres vígasztalódásban volt része. Fanny, mialatt magára vette a köpönyegét, ő rá bízta a legyezőjét, s az ő mennyci előjoga volt az is, hogy a mikor lefelé mentek a lépcsőn, karon vezesse Fannyt. Sparkler úr azt gondolta, hogy a biztatásnak ezek a morzsái éppen elég erőt öntenek még beléje ahhoz, hogy megálljon a lábán; és nem lehetetlen, hogy Dorrit kisasszony is ugyanezt gondolta.

A lámpás triton ott várta őket a páholy ajtajában, és más tritonok más lámpásokkal ott várakoztak más páholyok ajtajában. Dorriték tritonja alacsonyan tartotta a lámpását, hogy megvilágítsa a lépcső fokait, és Sparkler úr bilincsei újabb bilincsek terhével szaporodtak,

mikor látta, hogy oldala mellett hogyan lebegnek lefelé a lépcsőn Fanny ragyogó lábacskaí. A lödörgők között ott volt a párisi Blandois is. Üdvözölte a hölgyeket és Fanny mellé lépett.

Kis Dorrit a bátyjával és Tábornoknéval ment, (Dorrit úr otthon maradt), de a part szélén mindnyájan találkoztak. Kis Dorrit visszadöbrent, mikor egyszerre csak ott látta maga mellett Blandoist, a ki éppen Fannyt segítette a gondolába.

— Gowant veszteség érte, — szólt Blandois, — mióta a hölgyek ma délelőtt megtisztelték őt a látogatásukkal.

— Veszteség? — ismételte Fanny, a ki leült, miután a boldogtalan Sparklertől szabadult.

— Veszteség, — szólt Blandois. — Lion, a kutyája...

Kis Dorritnak a keze e szavaknál éppen Blandois kezében volt.

— Megdöglött, — fejezte be Blandois a mondatot.

— Megdöglött? — ismételte Kis Dorrit. — Az a gyönyörű dog?

— Szavamra, hölgyeim! — szólt Blandois, mosolyogva és a vállát vonogatva. — Valaki megmérgezte a gyönyörű dogot. Odavan, mint a dogék!

HETEDIK FEJEZET.

Jórészt papa és paprika.

Tábornokné, a ki folyton hintója bakján üive hajtotta biztos kézzel az illendőségek fogatát, rajta volt, hogy drága fiatal barátjének a viselkedését befénymázolja, és Tábornokné drága, fiatal barátnője igyekezett a fénymázatot magára fogadni. Bármennyit kínlódott is már Kis Dorrit a maga munkás életében, hogy ezt vagy azt a célt elérje, oly buzgón sohasem törekedett még semmire, mint most arra, hogy Tábornokné mennél sikeresebben bevonja őt a mázával. Igaz, hogy nagyon szorongott és nagyon kényelmetlenül érezte magát, miatt Tábornokné keze simítgatta; de Kis Dorrit éppúgy

alárendelte magát a család szükségleteinek most, a jólét napjaiban, mint ahogy alárendelte volt magát a család szükségleteinek valaha, a nyomor napjaiban, és a saját hajlamaival épp oly kevéssé törődött most e dologban, mint valaha a saját éhségével, mikor ebédjét félretette, hogy atyjának legyen mit vacsoráznia.

Volt azonban egy vigasztalása, a mely Tábornokné kezelése közben több erőt öntött beléje és hálásabbá tette őt, mint a hogy érthető lett volna oly lélek számára, a mely kevésbbé odaadó és kevésbbé gyöngéd volt az övé-nél, s a mely nem volt hozzászokva az ő küzdelmeihez és áldozataihoz; és valóban az életben gyakran megfigyelhetjük, hogy az olyanfajta lelkek, mint Kis Dorrit, távolról sem okoskodnak annyit, mint azok, a kik kihasználják őket. Nénjének állandó gyöngédsége volt Kis Dorritnak ez a vigasztalása. Azt nem bánta, hogy ez a gyöngédség elnéző gyámkodás formájában nyilatkozott; ezt már megszokta Kis Dorrit. Azt sem bánta, hogy ez a gyöngédség az alattvaló helyzetét jelölte ki számára, s besorozta őt a kíséretébe annak a lángoló diadalszekérnek, a melyben Fanny kisasszony emeltebb helyen ült, megkívánva a hódolatot. Kis Dorrit nem is kívánt magának ennél jobb helyet. Ő, a ki mindig csodálta Fanny szépségét, báját és találékonyságát, most sem kérdezte, hogy a Fannyhoz való ragaszkodásában mennyi része van saját szívének és mennyi Fannyénak, hanem Fannynak szentelte mindazt a testvéri szeretetet, a melyre nagy szíve képes volt.

A papa és paprika nagy mennyisége, a melylyel Tábornokné a család életét elárasztotta, kapcsolatban Fanny örökös alámerülésével a társas élet habjaiba, a természetességnek nagyon csekély lecsapódását hagyta meg csak e keverék alján. Így aztán a Fannyval való bizalmas együttlét percei annál értékesebbek voltak Kis Dorrit számára, és erősítették azt a megkönnyebbülést, a melyet bennök talált.

— Amy, — szólt Fanny egy este Kis Dorrithez, mikor egyedül voltak, oly fárasztó nap után, hogy Kis Dorrit teljesen ki volt merülve, bár Fanny a legnagyobb örömmel kész lett volna előlről kezdeni az egész napot,

— szöveget akarok ütni a fejcskédbe. Azt hiszem, nem találod ki, miről van szó.

— Én is azt hiszem, édesem, — szólta Kis Dorrit.

— Megállj csak, talán nyomra vezetlek, gyermek, — szólta Fanny. — Tábornokné.

Minthogy a papa és a paprika ezernyi változata egész nap ránehezedett már a lelkére, mert külsőség, máz és üres fitogtatás volt csak minden, — Kis Dorrit azt remélte, hogy Tábornokné pár órára bizton elpihent ágyának takarói közé.

— Nos, Amy? Még most sem találod ki? — kérdezte Fanny.

— Nem, drágám. Ha csak el nem követtem valamit, — szólta Kis Dorrit nyugtalanul, mert azt hitte, hogy olyasmit tett, a mitől a máz megrepedezett és a külső felület összeránczosodott.

Fannyt annyira mulattatta ez az aggodalom, hogy felkapta a kedvencz legyezőjét, (mert éppen a pipereasztala előtt ült, körülvéve egész felszerelésével azoknak a kegyetlen eszközöknek, a melyek közül a legtöbb Sparkler úr szíve vérétől gőzölgött), és többször huga orrára koppintott vele, miközben folyton nevetett.

— Oh ez a mi Amynk, ez a mi Amynk! — szólta Fanny. — Micsoda félenk kis liba ez a mi Amynk! De hát most egyáltalán nincs okom nevetni. Ellenkezőleg, nagyon bosszankodom, édesem.

— Minthogy nem én miattam bosszankodol, Fanny, hát nem bánom, — szólta Kis Dorrit mosolyogva.

— Ah! De bánom én, — szólta Fanny, — és bánni fogod te is, drágám, ha felvilágosítlak. Mondd csak, Amy, nem tűnt fel neked még sohasem, hogy valaki borzasztóan udvarias Tábornoknéval?

— Mindenki udvarias Tábornoknéval, — szólta Kis Dorrit. — Mert...

— Mert udvariassá dermeszti az embert? — vágott a szavába Fanny. — De most nem erre gondolok. Egészen másra. Mondd csak, Amy, nem tűnt fel még neked sohasem, hogy a papa szörnyen udvarias Tábornoknéval?

Amy elképedve nézett Fannyra, miközben azt mormolta, hogy nem.

— Nem; mindjárt gondoltam. Pedig az, — szólt Fanny; — az, Amy. És jól jegyezd meg magadnak, a mit most mondok. Tábornokné el akarja vétetni magát a papával!

— Kedves Fanny, lehetségesnek tartod egyáltalában, hogy Tábornokné el akarja magát valakivel vétetni?

— Hogy lehetségesnek tartom-e? — felelte Fanny. — Szívem, én tudom, hogy így van. Ha mondom, a papával akarja elvétetni magát. Sőt mi több, azt mondom neked, hogy a papa olyan csodának tartja őt, a tökéletesség olyan példaképének és olyan hódítmánynak a családunk számára, hogy hajlandó minden pillanatban fülig beléje bolondulni. És ez pompás kilátás a számunkra, ugy-e bár? Képzeli csak el engem Tábornoknéval, mint mamával!

Kis Dorrit nem ezt felelte: „Képzeli el engem Tábornoknéval, mint mamával;“ hanem nagyon elszontyolodott és komolyan faggatni kezdte Fannyt, mi vezette őt rá erre a következtetésre.

— Én édes Istenem, drágám, — szólt Fanny türelmetlenül. — Épp így kérdezhetnéd tőlem azt is, hogyan tudom meg, ha egy férfi belémbolondult. Hát tudom. Elég gyakran megesik; de mindig tudom. És éppen így tudom valószínűleg ezt is; de annyi bizonyos, hogy tudom.

— A papától sohasem hallottál semmit?

— Hogy hallottam-e? — szólt Fanny. — Drága, egyetlen gyermekem, ugyan mi oka lett volna neki egyelőre beszélni a dologról?

— És nem hallottál soha semmit Tábornoknéától sem?

— Édes Istenem, ugyan Amy, — felelte rá Fanny, — hát olyan nő Tábornokné, a ki beszél? Hát nem világos és kétségtelen-e, hogy Tábornoknénak egyelőre nincs egyéb dolga, mint hogy peczkesen tartsa a fejét, el ne felejtse soha felhúzni kiállhatatlan keztyűjét és ide-oda suhogjon a szobákban? Hogy beszéljen!? Hiszen ha whispezés közben nála lenne az à-tout-ász, akkor sem szólna semmit, gyermek! Majd kiderülne, mikor kivágja!

— De mégis csak tévedhetsz is, Fanny. Vagy nem tévedhetsz?

— Óh, igen, tévedhetek, — szólta Fanny, — csak-hogy most *nem* tévedek. De örülök, drágám, hogy ilyen kibúvóra tudsz gondolni, és nagyon örülök, hogy egyelőre olyan nyugodtan fogadod a dolgot, hogy ilyen lehetőségre is gondolsz. Ebből azt remélem, hogy te talán képes leszel arra is, hogy elviseld ezt a házasságot. Én nem lennék rá képes és meg sem próbálnám. Inkább feleségül mennék a fiatal Sparklerhez.

— Óh, Fanny, nem mennél te hozzá feleségül soha, semmiféle körülmények között.

— Szavamra, drágám, — felelte ez a fiatal hölgy bámulatos közönnyel, — ezért sem mernék határozottan kezességet vállalni. Az ember nem tudhatja, mi minden nem történhetik. Annál kevésbé, mert hiszen akkor bőven volna rá alkalmam, hogy azt az asszonyt, Sparklernek az anyját, a saját receptje szerint kezeljem. És annyi bizonyos, Amy, hogy egyetlen alkalmat sem szalasztanék el kihasználhatlanul.

Ezzel véget ért a két testvér beszélgetése. De a beszélgetésnek az lett a következménye, hogy a két téma, Tábornokné és Sparkler úr, nagyon elhatalmasodott Kis Dorrit lelkén, a ki ettől fogva nagyon sokszor gondolt mind a kettőjükre.

Minthogy Tábornokné a saját felületét már régen oly tökéletesen befénymázolta, hogy ez a felület tökéletesen elrejtett mindent, a mi mögötte volt, (ha ugyan volt mögötte valami), ez irányban megfigyelésekről nem igen lehetett szó. Dorrit úr kétségtelenül nagyon udvariasan bánt vele és igen nagyra becsülte Tábornoknét; de Fanny, a ki többnyire ajtóstul rohant minden dologba, ebben az esetben könnyen tévedhetett. Ellenben a Sparkler-kérdés annyiban egészen más fajta kérdés volt, a mennyiben mindenki láthatta, hogy mi történik benne. Kis Dorrit is látta és sokat töprengett rajta aggódva és kétségesskedve.

Sparkler úr odaadását csak úrnője szeszélyességével és kegyetlenségével lehetett összehasonlítani. Néha annyira kitüntette őt a figyelmével és a kegyével, hogy

Sparkler úr szeretett volna hangosan vihogni örömében; de másnap vagy a következő órában annyira mellőzte őt és oly mély örvényébe taszította az észre nem vevésnek, hogy Sparkler úr nyögni szeretett volna azzal a gyöngye ürügygyel, hogy köhög. Udvarlásának állhatatossága egyáltalán nem hatotta meg Fannyt; bárha Sparkler úr annyira elválhatatlan volt Edvárdtól, hogy ez a fiatal úr, ha megáhitotta társaságában a változatosságot, abban a kellemetlen kényszerhelyzetben volt, hogy mint valami összeesküvő, hátsó ajtókon, titkos utakon és álcázott gondolákban illanjon el; bárha Sparkler úr annyira lelkén viselte Dorrit úr egészségét, hogy minden másodnap meglátogatta őt, hogy hogyléte iránt érdeklődjék, mintha Dorrit úrnak váltóláza lett volna; bárha Sparkler úr oly kitartóan eveztetett fel s alá a főablakok előtt, hogy az ember már-már azt hihette róla, hogy nagy összegű fogadást kötött, hogy ezer óra alatt ezer mérföldnyi utat beveztet; bárha, akármikor távozott is úrnőjének gondolája hazulról, Sparkler úr gondolája mindig elősurrant valami vízi leshelyről és megkezdte a másik gondolára a vadászatot, mintha úrnője szépséges csempész lett volna, Sparkler úr pedig vámhivatalnok. Amúgy is erős szervezetének c folytonos edzése és a szabadban, meg a sós tengeri levegőben való gyakori tartózkodás volt az oka valószínűleg annak, hogy Sparkler úr külsőleg nem sorvadtt el; bármi volt is különben az oka, annyi bizonyos, hogy arra semmi reménye sem lehetett, hogy egészsége lassú hanyatlásával puhítsa meg úrnőjét; ellenkezőleg, napról-napra teltebb lett az arcza, s megjelenésének az a különössége, hogy inkább felfújt kamaszhoz, mint fiatal emberhez hasonlított, lassan holmi piros-pozsgás puffadtság rendkívüli fokára fejlődött ki.

Mikor egy ízben megjelent Blandois, hogy tiszteletét tegye, Dorrit úr nagyon kegyesen fogadta őt, mint Gowan úr barátját, és mellesleg megemlítette, hogy Gowan urat azzal a feladattal óhajtja megbízni, hogy örökítse őt meg az utókor számára. Minthogy Blandoisnak nagyon tetszett a gondolat, az jutott eszébe Dorrit úrnak, hogy talán Blandois úr szívesen közölné barátjával a nagy eseményt, a mely rá várakozik. Blandois a maga könnyed

előkelőségével elvállalta a megbízást és megesküdött, hogy el is végzi, mielőtt egy órával öregebb lesz. Mikor közölte a hírt Gowan úrral, ez a mester nagy bőkezűséggel legalább is tiszser a pokolba kívánta Dorrit urat, (mert csaknem annyira boszantotta őt minden pártfogolás, mint a pártfogolás hiánya), és kedve lett volna össze is veszni a barátjával, a miért közvetítette az üzenetet.

— Lehet, hogy fogyatékos a szellemi erőm, Blandois, — szól Gowan, — de haljak meg, ha értem, mi köze magának ehhez a dologhoz.

— Ezer ördög! — felelte Blandois; — én sem értem, ha csak azt nem gondoltam, hogy szolgálatot teszek vele a barátomnak.

— Azzal, hogy a zsebébe dugja neki egy feltolakodott fráternek a zsoldját? — szól Gowan, a homlokát ránczolva. — Ezt gondolta? Mondja meg a másik barátjának, festesse le a fejét fogadó-czégérnek, és bizzon meg a munkával egy czégtáblafestőt. Hát ki vagyok én és ki ő?

— Professore, — válaszolta a követ, — és kicsoda Blandois?

A nélkül, hogy ez utóbbi kérdéssel látszólag a legkevésbé is törődött volna, Gowan dühösen szólnak eresztette Dorrit urat. De másnap visszatért a dologra, s a maga fesztelen módján és kicsinylően nevetve így szólt:

— Nos, Blandois, mikor megyünk a maga Maece-násához? Nekünk, vándorművészeknek, el kell vállalnunk minden üzletet, a mely kínálkozik. Mikor nézünk ez után az üzlet után, mi?

— A mikor akar, — szól Blandois sértődötten, — a mikor a kedve tartja. Mi közöm hozzá énnekem? Mit érdekel engem a dolog?

— Azt megmondhatom, hogy mennyiben érdekel engem, — felelt Gowan. — Kenyeret és sajtot jelent a számomra. Enni kell! Gyerünk hát, Blandois-m!

Dorrit úr leányai és Sparkler úr jelenlétében fogadta őket, a ki nevezetes véletlen folytán éppen ott volt látogatóban.

— Hogy' van, Sparkler? — szólította meg őt Gowan hanyagul. — Majd ha egyszer a természetes eszéből kell megélnie, öregem, remélem, többre viszi nálam.

Dorrit úr megemlítette azután a javaslatát.

— Uram, — szólt Gowan nevetve, miután elég kedvesen fogadta az ajánlatot, — én új ember vagyok a mesterségemben és nem vagyok még beavatva a rejtjeibe. Azt hiszem, most szemügyre kellene önt vennem különböző világításban, azt kellene mondanom önnek, hogy pompás feladat, és meg kellene fontolnom, mikor fogok ráérni eléggé, hogy a kellő lelkesedéssel szentelhessem magam a remekműnek, a melyet önből alkotni szándékozom. Higyje meg, — folytatta és megint nevette, — valósággal árulónak érzem magamat azoknak a drága, talentumos, derék, nemes ficzkóknak, az én művésztestvéreimnek a táborában, mert nem értek jobban a hókuszpókuszhoz. De hát nem arra neveltek és most már késő beletanulnom. A valóság az, hogy én nagyon rossz festő vagyok, de nem sokkal rosszabb, mint a nagy többség. Ha ki akar dobni vagy száz guineát, hát én olyan szegény vagyok, a milyen nagy urak szegény rokona szokott lenni rendesen, és nagyon le fog kötelezni vele, ha én rám akarja kidobni a pénzét. A legjobbat fogom adni, a mi telik tőlem, a pénzért; és ha ez a legjobb is rossz lesz, hát akkor lesz önnek egy rossz képe, egy kis névvel, a helyett, hogy volna egy rossz képe egy nagy névvel.

Ez a hang, bár voltaképpen nem az volt, a mit várt, általában mégis nagyon tetszett Dorrit úrnak. Megértette belőle, hogy ez az úriember, a ki előkelő családból való és nem pusztán kézműves, a lekötelezettje lesz neki. Kijelentette, hogy boldog, hogy Gowan úrra bízhatja magát, és azt remélte, hogy módjukban lesz, mint magánembereknek, közelebbről megismerkedniök.

— Nagyon kedves, — szólt Gowan. — Nem esküdtem hadat a társaságnak, mióta beléptem az ecset szövetségébe, a melynek tagjai a legpompásabb ficzkók a föld hátán, és nagyon örülök, ha hébe-korba élvezhetem a szagát a régi, finom löpornak, bárha föl is robbantott a levegőbe és bele is lökött a mostani hivatásomba. Re-

mélem, nem fogja azt hinni, Dorrit úr, — folytatta Gowan, és megint a legiesztelenebbül elnevette magát, — hogy beleesem a czéh szabadkőművességébe, — mert nem így van; szavamra, akaratlanul is árulást követek el ellene, akárhová megyek, pedig, Jupiterre mondom! szívem mélyéből szeretem és becsülöm a czéhet, — mondom, ugy-e nem fogja azt hinni, ha azt indítványozom, hogy állapodjunk meg az időre és a helyre vonatkozólag.

Ha! Dorrit úrban egyáltalán nem ébredhet ilyen — hm — gyanú Gowan úr őszinteségével szemben.

— Már megint nagyon kedves, — szolt Gowan. — Úgy hallom, Dorrit úr, hogy ön Rómába megy. Én is Rómába megyek, a hol barátaim vannak. Engedje meg hát, hogy ott kezdjem el önnel azt az igaztalanságot, a melynek elkövetésére fölesküdtem, — nem itt. Itt bizonyára sietős a dolgunk mindnyájunknak ittlétünk hátralevő ideje alatt. És bárha egész Velenczében nincs nálam épebb könyökű, szegényebb ember, mégsem győztem még le magamban teljesen a műkedvelőt, — no látja, már megint kompromittálom a mesterségemet, — és nem tudok vaktában belekapni a munkába pusztán a miatt a pár garas miatt.

E megjegyzéseket Dorrit úr épp oly kedvezően fogadta, mint az előbbieket. Ez volt a praeludiuma annak, hogy Dorriték először látták vendégül ebédre Gowan urat és a feleségét, és ez a praeludium az új családban ügyesen biztosította Gowan úr számára azt a helyet, a melyet rendszerint el szokott foglalni.

A felesége is hozzájutott a megszokott helyéhez. Fanny kisasszony pontosan tudta, hogy Gowanné szép arczocskája nagyon sokba került a férjének; hogy a Barnacle-családban nagy felfordulás volt miatta; és hogy Gowan úr özvegy édesanyja, a kinek csaknem megszakadt a szíve, a leghatározottabban ellene szegült a házasságnak, míg végül anyai érzelmei erőt nem vettek rajta. Tábornokné hasonlóképpen világosan értesült róla, hogy ez a vonzalom sok családi bűnnek és viszálykodásnak volt az okozója. A derék Meagles úrról szó sem esett; ha csak annyiban nem, hogy mindenki elég természetesnek ta-

lálta, hogy az effajta ember kiemelni igyekszik leányát a saját homályából, és hogy senki sem veheti rossz néven tőle, ha e végből elkövet minden tőle telhetőt.

Kis Dorrit sokkal komolyabban és éberebben érdeklődött e könnyedén elfogadott hit szépséges tárgya iránt, semhogy a valóság pontos megfigyelését elmulasztotta volna. Láthatta, hogy ennek a hitnek megvolt a maga része abban, hogy Gowanné egész életére valami árny borult, és Kis Dorrit ösztönszerűen tudta azt is, hogy ebben a hitben egyetlen szó igazság sincsen. De mégis megvolt az a hatása, hogy akadályokat gördített Gowannéval való érintkezése elé, a mennyiben a papa és paprika iskolája azt kívánta, hogy Gowannéval bánják rendkívül udvariasan, de ne bizalmaskodniék vele tulságosan; és Kis Dorrit, mint ennek az iskolának önkéntelen tanítványa, kénytelen volt alázatosan alávetni magát az iskola rendszabályainak.

De azért rokonlelkű megértés támadt máris kettőjük között, a mely átszűrte volna őket nagyobb nehézségeken is és barátságot fejlesztett volna ki még korlátoltabb érintkezésből is. Mintha a véletlen is kedvezni akart volna viszonyuknak, lelki rokonságuk új bizonyosságát látták abban az idegenkedésben, a melyet mindegyikük észrevett a másikban a Párisból való Blandois-val szemben; oly idegenkedés volt ez, a mely a csúszó-mászók fajtájából való gyűlöletes teremtménnyel szemben érzett természetes ellenszenv utálatává és borzalmává erősödött.

És ezen az activ lelkirokonságon kívül volt köztük valamiféle passiv lelkirokonság is. Blandois tökéletesen egyformán viselkedett mindkettőjükkel szemben; és mindkettőjükkel szemben való viselkedésében volt valami egyaránt, a miről tudták mind a ketten, hogy megkülönbözteti másokkal szemben való viselkedésétől. A különbség sokkal finomabb árnyalat volt, semhogy mások is észrevegyék; de ők ketten tudták, hogy megvan. Gonosz szemének egy-egy hunyorítása, síma, fehér kezének egy-egy mozdulata, az, hogy az orra egy hajszállal lejjebb konyult és a bajusza főlebb kunkorodott, arczának leggyakoribb játéka közben: mind oly eszközei voltak a meg-

nyilatkozásnak, a melyeket csak kettőjükkel szemben használt. Mintha így szólt volna hozzájuk:

— E részben titkos hatalmam van. Tudom, a mit tudok.

Sohasem érezték még ezt annyira és sohasem volt oly tiszta tudomásuk arról, hogy ez az érzésük kölcsönös, mint aznap, a mikor Blandois meglátogatta Dorrit urat, hogy Velenczéből való elutazása előtt elbúcsúzzék tőle. Gowanné már előbb eljött Dorritékhoz ugyan e végből, és Blandois együtt találta kettőjüket, mert a család többi tagja nem volt odahaza. Alig lehettek még együtt öt percznél tovább, és Blandois megkülönböztetett viselkedése mintha ezt akarta volna nekik mondani:

— Rólam akartatok beszélni. Hah! Látjátok itt vagyok, hogy ezt megakadályozzam!

— Gowan idejön? — kérdezte Blandois, a maga szokott módján mosolyogva.

Gowanné azt felelte, hogy nem jön oda.

— Nem jön el? — szólt Blandois. — Akkor hát engedje meg alázatos szolgájának, hogy hazakisérhesse kegyedet, ha elmegy innen.

— Köszönöm; nem hazamegyek.

— Nem haza? — szólt Blandois. — Akkor el vagyok veszve.

Lehet, hogy el volt; de annyira nem, hogy átengedje a teret és egyedül hagyja őket. Ott maradt, hogy legválogatottabb bókjaival és legvirágosabb társalgásával szórakoztassa őket. De az egész idő alatt ezt éreztette velök:

— Nem, nem, nem, tisztelt hölgyeim! Ime, itt vagyok, tisztára azért, hogy ezt megakadályozzam!

Oly világosan éreztette ezt velük és oly démoni állhatatosságot tanúsított, hogy Gowanné végül felállt, hogy távozzék. Mikor Blandois a kezét nyujtotta feléje, hogy levezesse a lépcsőn, Gowanné nem eresztette el Kis Dorrit kezét és titkon megszorította, miközben így szólt:

— Köszönöm, nem kérem. De ha lesz szíves meg nézni, itt van-e a gondolám, akkor nagyon lekötelez vele. Nem tehetett egyebet, mint hogy előre menjen. Mi-

alatt, kalapját kezében tartva, lefelé ment a lépcsőn, Gowanné így suttogott:

— Ő ölte meg a dogot.

— Tudja Gowan úr? — súgta vissza Kis Dorrit.

— Senkisem tudja. Ne nézzen rám; ő rá nézzen. Mindjárt megfordul. Senkisem tudja, de én meg vagyok győződve róla, hogy ő tette. Maga is?

— Én — én, azt hiszem, én is, — felelte Kis Dorrit.

— Henrik kedveli őt, és nem fog rosszat feltételezni róla; ő maga oly nyilt és nemes lélek. De maga meg én meg vagyunk győződve róla, hogy úgy gondolkozunk felőle, a mint megérdemli. Elhitette Henrikkel, hogy a dog bizonyára meg volt már mérgezve akkor is, a mikor úgy elváltozott és neki ugrott. Henrik elhiszi ezt, de mi nem hiszszük. Látom, hogy fülel, de nem hallhat meg semmit. Isten vele, édesem! Isten vele!

Az utolsó pár szót hangosan mondta Gowanné, mikor az éber Blandois megállt, megfordult és a lépcső tövéből visszanezett rájuk. És bárha a legszeretetremlőbb arcot vágta is, mégis olyan volt, hogy igazi emberbarát jobb foglalkozást nem is kívánhatott volna magának, mint hogy követ köthessen Blandois nyakába és bedobhassa őt a vízbe, a mely ott folydogált túl a sötét, boltozatos kapualján, a hol Blandois állt. Minthogy azonban az emberiségnek efféle jótévője nem volt jelen, Blandois besegítette Gowannét a csónakjába, és ott állt a helyén, a míg a csónak hamarosan el nem tűnt szűk látóköréből. Azután besegítette önönmagát a saját csónakjába és Gowanné csónakja után credt.

Kis Dorrit gyakran gondolt már arra és arra gondolt ezúttal is, mikor megint fölment a lépcsőn, hogy Blandois egy kicsit nagyon is könnyűszerrel bejutott édesatyjának a házába. De idősebb lányának társaságmániája, a melyben Dorrit úr is osztozott, oly sok és oly különböző embert bejuttatott már hasonló módon ebbe a házba, hogy a Blandois esete alig volt kivételnek tekinthető. A Dorrit-házat valósággal ismerkedési düh szállta meg, hogy menél több ember előtt mutogathassák gazdagságukat és fitogtathassák előkelőségüket.

Kis Dorritnak csaknem úgy rémlett, mintha ez a

társaság, a melyben forogtak, rendkívül hasonlítana egy magasabbrendű Marshalseahez. Egy sereg ember mintha körülbelül úgy kelt volna át a kontinensre, mint a hogy be szoktak vonulni az emberek a börtönbe: adósságok következtében, lustaság következtében, családi viszonyok következtében, kíváncsiság következtében és mivel általában képtelenek voltak megélni odahaza. Futárok és hazai szolgák felügyelete alatt hozták el őket ide ezekbe az idegen országokba, úgy a hogy az adósokat vitték a börtönbe. A templomokban és a képtárakban szakasztott úgy ödögtek, olyan szomorúan, mint a hogy régi szokás volt a fogház udvarán. Rendszerint másnap vagy a jövő héten odébb akartak állni, és ritkán tudták, hogy voltaképpen mit is akarnak, és ritkán tették azt, a mit tenni óhajtottak, és ritkán mentek oda, a hová kijelentésük szerint menni szándékoztak: mindebben nagyon hasonlósak voltak megint csak a fogház lakóihoz. Sok pénzt adtak ki rossz szállásra és utálták ezt vagy azt a helyet, miközben úgy tettek, mintha tetszenék nekik: a mi megint elvitathatatlanul Marshalseabeli szokás volt. Mikor távoztak, irigyelték őket az ottmaradottak, a kik úgy tettek, mintha ők nem akarnának eltávozni, és ez is szokás volt a Marshalseaben. Egész sor folyton ismétlődő szó és szófordulat tartozott hozzá ezekhez a túristákhoz, csak úgy, mint a hogy a torony és a kantin hozzátartozott az adósok börtönéhez. Épp oly képtelenek voltak arra, hogy állhatatosan rászánják magukat valamire, mint a foglyok; kevésre becsülték egymást épp úgy, mint amazok, és kölcsönösen kicsúfolták egymást egymás háta mögött és időszerűtlen ruhát viseltek és renyhe életmódra fanyalodtak, megint úgy, mint a Marshalsea lakói.

Idővel véget ért a család velencei tartózkodása és a család kíséretesül átköltözött Rómába. A már régebben látott olaszországi színhelyek újabb sorozatán keresztül, a melyek egyre piszkosabbak és nyomorúságosabbak lettek és végül oly vidékekbe mentek át, a hol romlott volt még a levegő is, vonultak útjuk célja felé. Szép lakást béreltek ki a Corson a maguk számára, és ott ütöttek tanyát, egy városban, a hol mintha minden örökké más valaminek a romjai fölött állt volna csendesen — a vizen

kívül, a mely, örök törvényeknek engedelmeskedve, pompás források ezernyi tömegéből szökcent és bugyogott elő.

Itt úgy rémlett Kis Dorritnak, mintha társaságuk Marshalsea-szelleme némi változáson ment volna keresztül, s mintha a papa és a paprika került volna túlsúlyra benne. Mindenki mások falábain döcögött a Péter-templom körül és a Vatikánban, és másnak a szemüvegén keresztül látott minden dolgot. Senkisémondta semmiről, hogy ilyen vagy olyan, hanem mindenki azt mondta mindenre, a mit a Tábornoknék, az Eustace-ék és mások mondtak róla. Mintha az utazók összesége önkéntes emberáldozatok gyűjteménye lett volna, a kiket kezükön, lábukon összekötözve kiszolgáltattak Eustace úrnak és pribékjeinek, hogy ezek értelmük beleit e szent papi hivatás ízlése szerint praeparálják. A templomok, sirok, paloták, tanácstermek, színházak és amphitheatrumok korhadozó, ősi romjai között egész sereg lekötött nyelvű és bekötött szemű modern ember járt-kelt botorkálva, miközben szakadatlanul a papát és paprikát motyogták, hogy ajkukat a divatos formára gömbölyíthessék. Tábornokné elemében volt. Senkinek a világon nem volt véleménye. Körülötte bámulatos nagyban üzték a felületpallérozást és nem volt szikrányi nyoma sem sehol a bátorságnak vagy a becsületes őszinte beszédnek.

A papa és paprika egy másik alfaja jelent meg megérkezésük után csakhamar Kis Dorrit megfigyelésének a körében. Meglátogatta őket Merdlené asszony, a ki erre a télre áthelyezte pompázó élete folyását az örök városba; és az a művészet, a hogyan Merdlené asszony és Fanny ez alkalommal egymással viaskodott, Fanny csendes hugának csaknem elkápráztatta a szemét, mint a kardpengék villogása.

— Boldog vagyok, — mondta Merdlené asszony, — hogy megújíthatok egy ismeretséget, a mely oly kedvezőtlen körülmények között kezdődött Martignyben.

— Igen, igen, Martignyben, — szólt Fanny. — Én is igazán boldog vagyok.

— Azt hallom a fiamtól, Sparkler Edmundtól, —

mondta Merdlené asszony, — hogy ő időközben megragadta már a véletlenül kínálkozó alkalmat. Egész átszellemülten tért vissza Velenczéből.

— Valóban? — felelte Fanny közönyösen. — Sokáig volt Velenczében?

— Ezt a kérdést átutalhatom talán Dorrit úrra, — szólt Merdlené asszony, miközben keblét e felé az úr felé fordította; — minthogy Edmund neki köszönheti, hogy ott tartózkodása olyan kellemes volt.

— Óh, szót sem érdemel, — felelte Fanny. — Azt hiszem, a papának volt szerencséje néhányszor vendégei sorában üdvözölhetni Sparkler urat is, — ennyi volt az egész. Annyi ember volt körülöttünk és olyan nyílt házat vittünk, hogyha Sparkler úr valóban a vendégünk volt, hát ez igazán kevesebb volt a semminél is.

— Ha csak azt nem vesszük számba, édesem, — szólt Dorrit úr, — hacsak azt nem vesszük számba — ha — hogy énnekem szokatlan örömem telt benne — hm — hogy bármi módon is, bármily silány és értéktelen apróságokkal jelét adhattam — ha, hm — nagyrabecsülésemnek, a melylyel — ha — egyetértve az egész világgal — oly kiváló és fejedelmi személyiség iránt viseltetem, a minő Merdle úr.

A kebel a legnagyobb szeretetreméltósággal fogadta ezt a hódolatot.

— Merdle úr, — jegyezte meg Fanny, megragadva az alkalmat, hogy Sparkler urat a háttérbe tolja, — kedvencz témája a papának, úgy tudja meg, Merdlené asszony.

— Nagyon — ha — csalódtam, asszonyom, — szólt Dorrit úr, — mikor megtudtam Sparkler úrtól, hogy neni igen — hm — valószínű, hogy Merdle úr átrándul ide.

— Valóban, — szólt Merdlené asszony, — annyira el van foglalva és oly nagy szükség van rá odahaza, hogy magam is attól tartok, hogy nem jöhet el. Évek óta nem tudott már hazulról elszabadulni. Kegyed, Dorrit kisasszony, ha nem csalódom, hosszú idő óta csaknem szakadatlanul külföldön van, ugyebár?

— Óh, Istenem, hogyne, — szólt Fanny unottan a legnagyobb elfogulatlansággal. — Évek sora óta.

— Mindjárt gondolhattam volna, — szólott Merdlené asszony.

— Úgy van, — mondta rá Fanny.

— De azért remélem, — szólalt meg újra Dorrit úr, — hogy ha már nem lehet részem abban a — hm — nagy szerencsében, hogy Merdle úrral az Alpokon vagy a Földközi-tengeren innen megismerkedhessem, lesz majd hozzá szerencsém, ha visszatérek Angliába. Oly szerencse ez, a mely után nagyon vágyódom és a melyet különösen meg fogok becsülni.

— A férjem, — szólott Merdlené asszony, a ki csodálkozva nézett Fannyra a lorgnonján keresztül, — bizonyára nem kevésbé meg fogja becsülni ezt a szerencsét.

Kis Dorrit, a ki szokása szerint még mindig elgondolkozó és zárkózott volt, bár most már nem igen volt egyedül, eleinte azt hitte, hogy ez is csupa papa és paprika. De a mikor édesatyja, miután résztvett Merdlenének egy ragyogó fogadóestéjén, a saját családi asztalánál reggeli közben tovább pengette ama vágyának húrjait, hogy szeretne Merdle úrral megismerkedni, mert azt reméli, hogy ennek a csodálatos embernek a tanácsával élhetne vagyona gyümölcösztetését illetően, Kis Dorrit kezdte hinni, hogy ez mégis csak komoly dolog lesz, s maga is kezdett kíváncsi lenni a jelenkor ragyogó csillagára.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Özvegy Gowannének újra eszébe jut, hogy nem lesz jó vége a dolgnak.

Mialatt Velence vizei és Róma romjai a Dorrit-család szórakoztatására sütkéreztek a napon, és eltűrték, hogy naponként számtalan utazó irón csináljon róluk vázlatokat, minden földi arány, körvonal és hasonlatosság figyelmen kívül hagyásával, azalatt a Doyce és Clennam czég tovább kalapácsolt a Vérző Szív Udvarában, a hol szakadatlanul hangzott a munkaidő alatt a hatalmas csen-

gés, a melylyel az egyik vasdarab lesujtott a másik vasdarabra.

A fiatalabb üzlettárs időközben egészséges kerékvágásba terelte az üzletet; az idősebb pedig, a ki most akadálytalanul foglalkozhatott elmés ötleteivel, sokat tett, hogy a gyártelep jó hírét növelje. Teremtő ember létere szükségképpen el kellett viselnie mindazt az elkedvetlenítést, a melyet az uralkodó hatalmaknak hosszú ideig módjukban volt a Doyce-féle gonosztévők osztályának útjába gördíteni lépten-nyomon; de ez észszerű önvédelme volt csak e hatalmaknak, minthogy az, hogy „hogyan kell valamit elintézni“, nyilvánvalóan a legtermészetesebb és leghalásosabb ellensége volt annak, hogy „hogyan kell mindent elodázni“. Ebben rejlett az alapja annak a bölcs rendszernek, a melyet a luza-vona-hivatal kézzel-lábbal védelmezett, s a melynek az volt a célja, hogy figyelmeztessenek rá minden leleményes brit alattvalót, hogy csak a saját veszélyére lehet leleményes: hogy meggyötörjék őt, hogy akadályokat gördítsenek elébe, hogy fosztogató rablókat uszítsanak rá, (bizonytalanlanná, nehézzé és költségessé téve a jog védelmét), s hogy a legjobb esetben rövid használat után elkobozzák tőle a tulajdonát, mintha egy-egy találmány egyértelmű volna a hazaárulással. Ezt a rendszert egyaránt nagy kegyébe fogadta valamennyi Barnacle, és ez is teljesen érthető volt; mert az, a ki értékes találmányokra jut rá, föltétlenül komolyan veszi a dolgát, már pedig a Barnacle-ek nem irtóztak és nem félték semmitől a világon annyira, mint ettől. Ez megint csak nagyon érthető volt; mert oly országban, a mely nagy adag komolyság nyavalyájában sínylődik, nagyon rövid idő alatt megeshetnék, hogy egyetlen Barnacle sem maradhatna meg a hivatalában.

Doyce Dániel bátran viselte helyzetének minden nyügét és gyötrelmét, és nyugodtan tovább dolgozott pusztán a munkája kedvéért. Clennam, a ki szíves örömet bátorította őt érdeklődésével, erkölcsi támasztéka is volt neki, azonkívül, hogy nagy hasznára vált az üzletnek is. A vállalat virágzott, és a két üzlettársat benső barátság fűzte egymáshoz.

De Dániel nem tudta elfelejteni oly sok esztendőnek

a régi tervét. Ezt nem is lett volna szabad róla feltételezni. Hiszen ha könnyen el tudta volna felejtetni, akkor nem is luthatott volna rá sohasem, vagy nem lett volna meg a kellő türelme és kitartása a terv kidolgozására. Így fogta fel a dolgot Clennam, mikor néha este ott látta társát gubbasztani a minták és rajzok fölött és hallotta, hogy a mikor felsóhajtva megint elrakta a dolgokat, dűnnyögve azzal vigasztalgatta magát, hogy a terv még most is épp úgy megállja a sarat, mint annak előtte.

Ha ennyi fáradozás és ennyi csalódás rokonszenvet nem kellett volna benne, Clennam úgy érezte volna, hogy nem teljesíti egyikét a kötelességeknek, a melyeket az üzlettársi viszony révén magára vállalt. Ebből az érzésből fakadt lelkében annak a futó érdeklődésnek föllevenedése, a mely annak idején véletlenül elfogta őt a huza-vona-hivatal kapujában. Megkérte társát, hogy magyarázza meg neki a találmányt.

— De elnézését kell kérnem, Doyce, — ezt kikötötte, — tekintettel arra, hogy nem vagyok szakember.

— Nem szakember? — mondta Doyce. — Elsőrendű szakember lett volna önből, ha erre szentelte volna magát. Olyan jó feje van efféle dolgok megértésére, hogy soha jobb anyaggal nem találkoztam.

— De teljesen iskolázatlan a fejem; ezt, sajnos, hozzá kell tennem, — szólt Clennam.

— Erről nincs tudomásom, — felelt Doyce, — és kár is így beszélnie. Nincs józan ember, ha általános képzettségben részesült és önmagát tovább is képezte, a kire azt lehetne ráfogni, hogy bármi téren teljesen iskolázatlan. Én egyáltalában nem vagyok barátja a titkolódzásnak. És beható és világos magyarázat alapján, épp oly nyugodtan alávethném magam a szakember ítéletének, mint a nem szakemberének, föltéve, hogy megvan benne az a képesség, a melyet említettem.

— Ez úgy hangzik, — szólt Clennam, — mintha bókokat mondanánk egymásnak, holott tudjuk, hogy erről szó sincsen; de énnekem mindenesetre meglesz az az előnyöm, hogy oly világos magyarázatban lesz részem, a melynél világosabb el sem képzelhető.

— Rendben van! — szólt Dániel, úgy, mint be-

szélni szokott, nyugodtan és határozottan. — Meg fogok próbálkozni vele.

Megvolt benne az a tehetség, a mely gyakran megvan a hozzá hasonló jellemekben, hogy a mit gondolt és értett, azt oly közvetlen erővel és világossággal tudta elmagyarázni, mint a hogy az a saját elméjét megragadta. Bizonyítási módszere oly logikus, oly pontos és oly egyszerű volt, hogy nem egykönnyen lehetett őt félreérteni. Ügyszólván nevetséges volt teljes összeférhetetlensége annak a határozatlan közfelfogásnak, hogy Doyce álmodozó ember, és annak a biztosságnak és pontosságnak, a melylyel szeme és hüvelykújjá ide-oda siklott a terveken, bizonyos pontokon türelmesen meg-megpihenve, majd meg gondosan vissza-visszatérve más pontokhoz, a honnan apró csatornáit kellett meghúzni a magyarázatnak, miközben nyugodtan megállt minden fontosabb részletnél, s a míg mindent jól és világosan meg nem magyarázott, egy hajszályival sem vezette odébb a hallgatóját. A hogy saját magát teljességgel kihagyta a magyarázatából, ez is aligha volt kevésbé figyelemreméltó. Nem mondta sohasem, hogy „erre vagy arra én jutottam rá, vagy ezt vagy azt én találtam föl“; hanem úgy tüntette fel az egész dolgot, mintha maga az isteni mester csinálta volna s ő csak véletlenül akadt volna rá a kész alkotásra. A maga személyét illetően oly szerény volt, a tiszteletnek oly kellemes árnyalata vegyült bele abba a csendes csodálkozásba, a mellyel a dolog iránt viseltetett, és oly szilárdan meg volt győződve róla, hogy a terv változhatatlan törvényeken épült föl.

Nemcsak az nap este, hanem több következő este is gyönyörködhetett Clennam ebben a találmányban. Mennél jobban belehatolt a részletekbe és mennél gyakrabban látta azt a szürkülő fejet föléje hajolni és az okos szemet a találmányon való örömeiben és az iránta érzett benső szeretetében felragyogni, — mert az egész dolog próbára tette még mindig a szívét, noha tízenkét hosszú esztendeje volt már annak, hogy elkészítette, — annál kevésbé tudott Clennam kitérni az elől a gondolat elől, hogy a maga fiatalabb energiájának nem szabad elmulasztania még egy újabb próbálkozást. Végül így szólt:

— Doyce, tehát az volt a vége, — hogy a dolgot el kell méríteni, ég tudja, hány más roncs mellé, vagy pedig mindent egészen elülről kell kezdeni?

— Úgy van, — felelte Doyce, — erre jutottak rá a nemes és nagy urak tizenkét álló esztendő után.

— Csakugyan szép társaság! — szólt Clennam keserűen.

— Így szokott történni! — jegyezte meg Doyce; — nem szabad vértanút csinálnom saját magamból, mikor egyik tagja vagyok csak olyan nagy társaságnak.

— Egészen abbahagyni, vagy pedig egészen elülről kezdeni? — tünődött Clennam.

— Körülbelül ez volt a sok szó veleje, — szólt Doyce.

— Nos, barátom, — kiáltott Clennam felugorva és Doyce kérges kezét megragadva, — hát akkor el kell kezdeni még egyszer egészen elülről!

Doyce riadtan nézett Clennamre és rendes szokásához képest nagyon is gyorsan így válaszolt:

— Nem, nem. Jobb lesz, ha félreteszszük. Sokkal jobb lesz, ha félreteszszük. Egyszer majd csak sor kerül még rá. Én félretehetem. Elfelejtí, kedves Clennam, hogy félre is tettem már. Vége mindennek.

— Igen, Doyce, — felelte Clennam, — vége, a mennyiben az ön erőlködéseiről és visszautasításairól van szó, ennyit megengedek; de nincs vége, a mennyiben az ön próbálkozásomról van szó. Én fiatalabb vagyok önnél; én még csak egyszer tettem be a lábamat abba a drágalátos hivatalba, és friss vad vagyok még a számukra. Rajta hát! Én megpróbálkozom velök. Maga épp úgy fog tovább dolgozni, mint a hogy eddig dolgozott, mióta együtt vagyunk. Én ellenben eddigi munkámhoz hozzáteszem még, (könnyen megtchetem), azt a törekvésemet, hogy igazságot szerezzek önnek a nyilvánosság előtt; és ha csak eredményről nem számolhatok be, soha többé egy szót sem fog hallani tőlem a dologról.

Doyce Dániel még mindig vonakodott megadni a belcegyezését, és újra meg újra elismételte, hogy okosabb lesz, ha félreteszik a dolgot. De hát csak természetes volt, hogy lassan rábeszélte magát és végül engedett

Clennam elhatározásának. Engedett. És Arthur belekezdett újra abba a hosszú és reménytelen munkába, hogy nyélbe üssön valamit a huza-vona-hivatal révén.

Csakhamar ismerős alak lett ennek a hivatalnak az előszobáiban, és az ajtónállók általában úgy fogadták már őt, mint a hogy körülbelül a zsebtolvajt szokás fogadni a rendőrségen. A különbség annyi volt csak, hogy míg az utóbbi közhivatalnak az volt a célja, hogy a zsebtolvajt nyakon csípje, addig a huza-vona-hivatalnak az volt a célja, hogy Clennamet lerázza a nyakáról. De Clennam föltette magában, hogy most az egyszer nem engedni lerázni magát a nagy hivatal nyakáról; így aztán megkezdődött újra a formuláre-kitöltés, a kérvényezés, a jegyzőkönyvezés, a memorandumozás, a szignálás, az ellenjegyzés, a hátulról és elülről való kontra-ellenjegyzés és a jobbról-balról, keresztül-kasul és girbe-gurbán való referálás munkája.

▼ Meg kell e helyütt emlékeznünk a huza-vona-hivatalnak egy olyan jellegzetességéről, a melyet elbeszélésünkben eddigelé még nem tettünk szóvá. Ha ez a csodálatos hivatal bajba jutott és a parlament valamelyik nekidühödött tagja, a kit az apróbb Barnacle-ek csaknem azzal gyanúsítottak meg, hogy az ördög sugallatára cselekszik, nem valami konkrét eset alkalmából támatta meg a hivatalt, hanem mint a maga teljességében utálatos és tébolydai intézményt: ilyenkor az a nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle, a ki a hivatalt a Házban képviselte, azzal szokta a parlament illető tagját lesujtani és összemorzsolni, hogy megállapította, milyen mennyiségű ügyet intézett el a huza-vona-hivatal, (hogy minden egyes ügy elintézését megakadályozza). Ilyenkor egy darab papirost tartott a kezében ez a nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle, a melyre néhány szám volt följegyezve, a melyekre a Ház engedelmevel fel akarta hívni a Ház figyelmét. Az alsóbbrendű Barnacle-ek erre utasításuk értelmében így kiáltottak: — Halljuk! Halljuk! — és — Olvassa föl! — Erre azután a már említett nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle ebből a kis okmányból, „igen tisztelt Uram!“, a mely véleménye szerint föltétlenül meggyőzheti a legper-

verzebb agyvelőt is (gúnyos nevetés és tetszés a Barnacle csoportban), megállapította, hogy a legutolsó pénzügyi félév rövid tartama alatt ez a csúfosan megrágalmazott hivatal (tetszés) írt és kapott tizenötezer levelet (hangos tetszés), elkészített huszonnégyezer jegyzőkönyvet (még hangosabb tetszés), és harminczkétezeröttszáz-tizenhét memorandumot (vilharos tetszés). Egy elmés úriember, a ki kapcsolatban van a hivatallal, és maga is értékes szolgálója az államnak, volt szíves rendelkezésére bocsátani a szónoknak egy érdekes számítást a hivatalban ugyanez időszak alatt elhasznált írószerek mennyiségéről. Ez a számítás szintén benne van ebben a rövid kis okmányban, és a szónok ebből meríti azt a nevezetes faktumot, hogy az írópapir íveivel, a melyeket a hivatal a köz szolgálatára szentelt, be lehet borítani az Oxford-Street mindkét gyalogjáróját egyik végétől a másik végéig, és körülbelül annyi még maradna is belőle, a mennyivel be lehetne borítani egy negyed mértföldet a Parkból is (óriási tetszés és nevetés); ellenben a czérnából — piros czérnából — annyit használt el a hivatal, hogy kényelmesen tele lehetne akgatni belőle kecses guirlandokkal akkora útvonalat, a minő a Hyde Park sarkától a Főpostáig nyúlik. Erre hivatalos üdvörlalgás közepett leült a nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle, otthagya a parlament illető tagjának megcsonkított testrészeit a porondon. És az illető tagnak e példás megsemmisítése után nem volt bátorsága soha senkinek arra utalni, hogy mennél többet dolgozik a huza-vona-hivatal, annál kevesebbet végez, és hogy a boldogtalan közönséget akkor részesítené a legnagyobb jótétemény áldásában, ha egyáltalában semmit sem csinálna.

Meglehetősen elfoglaltságában, most, amikor magára vállalta egyéb kötelességei mellett ezt a feladatot is, — olyan feladatot, a mely sok derék embert kora sírba vitt már, — Clennam Arthúrnak életében kevés volt a változatosság. Rendszeres látogatások anyjának komor betegszobájában és nem kevésbé rendszeres látogatások Meagles úrnál Twickenhamben — ez volt Arthúr életének egyhangúságában hónapokon keresztül az egyedüli változatosság.

Kis Dorritot fájdalmasan nélkülözte. Arra számított, hogy nagyon fogja őt nélkülözni, de hogy ennyire, ezt mégsem hitte volna. Csak a tapasztalásból tudta meg teljesen, milyen nagy üres hely támadt az életében, mikor a kedves kis alak kivált belőle. És azt is érezte, hogy ez üres hely újra való betöltésének még a reményéről is le kell mondania, mert eléggé ismerte a család jellemét, hogy tisztában legyen vele, milyen mély szakadék választja el őt Dorritéktől. Régi érdeklődését Kis Dorrit iránt és Kis Dorritnak beléje vetett régi, szilárd bizodalját sötét mélabú árnyéka borította el kedélyében: oly hamarosan érte ez érzelmeit változás, és oly hamarosan visszaszülyedtek ez érzései a múltba más kimondhatatlanul gyöngéd érzelmekkel együtt.

Mikor megkapta Kis Dorrit levelét, mélyen megindult, de azért még erősebben érezte, mint azelőtt, hogy nemcsak a távolság választja el egymástól kettőjüket. A levélből tisztább és élesebb fogalmat szerzett arról a helyről, a melyet a család az ő számára kijelölt. Láta, hogy Kis Dorrit hálás emlékezése titokban hűséges maradt hozzá, és hogy a többiek ugyanazzal az ellenszenvvel viseltettek iránta, mint a fogház és minden egyéb iránt, a mi vele összefüggött.

Ez elmékedések közepett, a melyekkel minden áldott nap körülövezte Kis Dorrit emlékét, egyébként épp úgy gondolt Kis Dorritra, mint annak előtte. Ártatlan barátnője volt neki Kis Dorrit, gyöngéd gyermeke, az ő hűséges Kis Dorritja. A külsőségeknek változása különös mód növelte Clennamnek azt a hajlandóságát, a melynél fogva azóta az este óta, a mikor a rózsák lefelé úsztak a folyó árján, sokkal idősebb embernek tekintette magát, mint a minő évei számánál fogva volt. Olyan szempont alapján foglalkozott Kis Dorrittal, a melyről, bármily gyöngéd volt is különben Clennam, nem is álmodta, hogy távolságával mondhatatlan gyötrelmeket okozott volna Kis Dorritnak. Kis Dorrit jövődjéről sorsán tündökölt és a férfin, a ki valamikor férje lesz neki, még pedig oly szerető aggódással, a mely kiszárította volna Kis Dorrit reményének utolsó, legdrágább cseppjét is és a szívét megrepesztette volna.

Körülötte minden alkalmas volt arra, hogy erősítse benne azt a hajlamot, hogy oly idős embernek tekintse önmagát, a kinek számára végérvényesen megszűntek már az afféle vágyakozások, a minöket Gowan Minnie esetében le kellett küzdenie, noha ennek hónapok és évszakok szerint számítva, nem is volt még olyan régeideje. Kapcsolata Minnie szüleihez olyan volt, mintha özvegygyé vált vejük lett volna nekik. Ha Minnie elhunyt ikertestvére addig élt volna, hogy csak nőisége virágában hal meg, mint Clennam felesége: Clennam érintkezése Meagles úrral és nejével valószínűleg ugyanolyan lett volna akkor is, mint most. Ez a körülmény észrevehetetlenül élesztette lelkében azt az érzést, hogy életének ezzel a részével végzett mindörökre.

Mindig azt hallotta tőlük Minnieről, hogy leveleiben azt írja, milyen boldog és mennyire szereti a férjét; de ettől a témától elválhatatlanul ott látta Meagles úr arcán szakadatlanul a régi felleget. Az esküvő napja óta Meagles úr sohasem volt egészen oly sugárzó, mint azelőtt. A Pettől való elszakadást sohasem heverte ki teljesen. Ugyanaz a jólelkű, nyíltszívű ember volt; de az arca oly sokszor fordult két gyermeke képe felé, a mely egyet jelentett most a számára, hogy öntudatlanul magára öltött egy jellegzetes vonást a képekből, s bármilyen volt az arczkifejezése, benne tükröződött mindig az elhagyottság érzése is.

Egy téli szombaton, a mikor ott volt Clennam is a falusi lakban, beállított Meaglesékhez özvegy Gowanné asszony a hampton-courti fogaton, a mely látszólag oly sok egyéni tulajdonosnak volt a kizárólagos tulajdona. Gowanné nagy zöld legyezőjének a fődözete alatt szállt ki a kocsiból, hogy megtisztelje látogatásával Meagleséket.

— Nos, hogy-mint vannak, Meagles papa és mama? — kérdezte Gowanné, bátorítva az alázatos atyafiságot. — És mikor kaptak utoljára hírt az én szegény báránycámtól vagy báránycámról?

Gowanné szegény báránycája Gowan Henrik úr volt; s az, hogy Gowanné ilyenképpen szokott róla beszélni, udvariasan, de a legkisebb sértő szándék nél-

kül, ébren tartotta azt az állítást, hogy Gowan Henrik Meaglesék cseleinek az áldozata volt.

— És a szép kicsike? — kérdezte tovább Gowanné.
— Kaptak felőle újabb hírt, mint én?

Ez épp oly gyöngéden megint azt jelentette, hogy Gowannénak a fiát a pusztas szépség fűzte bilincse, s hogy ennek ígérete alatt lemondott mindenféle világi előnyről.

— Mondhatom, — szólt Gowanné, ügyet sem vetve a válaszokra, a melyeket kapott, — igazán kimondhatatlan vigasz rejlik abban a tudatban, hogy még mindig boldogok. Az én szegény báránycám olyan állhatatlan természetű, annyira megszokta a változatosságot meg azt, hogy mindenfajta emberek szeressék a csapodárságáért, hogy ennél nagyobb vigasztalást igazán el sem képzelhetek. Azt hiszem, olyan szegények, mint a templom egerei, úgy-e, Meagles papa?

Meagles úr, a kité ez a kérdés nagyon nyugtalanított, így felelt:

— Remélem, asszonyom, hogy nem azok. Remélem, hogy be tudják osztani kis jövedelmüket.

— Óh, drága Meaglesem! — felelt a delnő, miközben zöld legyezőjével Meagles úr karjára koppintott, s azután említett szerszámát ügyesen egy ásitás és a társaság közé tolta; — hogy lehetséges az, hogy ön, a ki ismeri a világot s egyike a legjobb üzletembereknek — mert hiszen azt tudja, hogy ön üzletember, sőt túlságosan is az a mi számunkra, a kik nem vagyunk üzletemberek . . .

(Ezek a szavak megint a főntebbi czélt szolgálták, a mennyiben úgy tüntették fel Meagles urat, mint számító cselszövőt.)

— Hogy mondhat olyat, hogy kis jövedelmüket be tudják osztani? Az én szegény, édes báránycám! Micsoda gondolat, hogy majd ő be tud osztani egypár százast! És az édes, szép kicsike is! Azt hinné, hogy majd ő be tud osztani! Ugyan, ugyan, Meagles papa!

— Nos, asszonyom, — szólt Meagles úr komolyan, — akkor, sajnos, azt kell mondanom, hogy Henrik túlköltekezik.

— Kedves, jó öregem, — nem csinállok sok teketóriát önnel, mert hiszen úgyszólván rokonok vagyunk; — úgy bizony, Meagles mama, — kiáltott fel Gowanné vidáman, mintha ez a képtelenség most villant volna meg először benne, — úgyszólván rokonok! Kedves, jó öregem, itt e földön egyikünk sem rendezhet be *mindent* a maga kedve szerint.

Ez is az előbbi pontra célzott, és kifogástalan tapintatossággal értésére adta Meagles úrnak, hogy eddigelé pompásan sikerült neki minden mélyen szántó terve. Gowanné oly jónak tartotta a vágást, hogy kedvét lelte benne és elismételte:

— *Mindent* nem. Nem, nem; itt e földön egyikünk sem várhat *mindent*, Meagles papa.

— És ha szabad megkérdeznem, asszonyom, — vágott vissza Meagles úr, egy kissé elvörösödve, — ugyan kicsoda vár *mindent*?

— Óh, senki, senki! — szólt Gowanné. — Azt akartam mondani — de kihoz a sodromból. Óh, maga nagy közbeszóló, mit is akartam mondani?

Miközben leeresztette nagy, zöld legyezőjét, ránézett tünődve Meagles úrra, mintha a fejét törné azon, a mit mondani akart. Ez az eljárás azonban éppenséggel nem volt alkalmas arra, hogy lehűtse ennek az úrnak meglehetősen forrongó vérét.

— Ah! Igaz is! — szólt Gowanné. — Ne felejtse el, hogy az én szegény báránycám egész életében tele volt várakozásokkal. Hogy aztán teljesültek-e ezek vagy nem teljesültek . . .

— Mondjuk csak inkább, hogy nem teljesültek, — jegyezte meg Meagles úr.

Az özvegy haragos pillantást vetett Meagles úrra; de aztán félrelökte a megjegyzést fejével és legyezőjével, és tovább beszélt épp oly szeliden, mint eddigelé:

— Teljesen mindegy. Az én szegény báránycám efféléhez volt szokva, és ezt ön természetesen tudta, és készülhetett a következményekre. A mi engem illet, én mindig előre láttam a következményeket és ezért nem is vagyok meglepve. Önnek sem szabad meglepődnie. Való-

ban nem is lehet meglepve. Hiszen előre kellett rá készülnie.

Meagles úr ránézett feleségére és Clennamre; az ajkát harapdálta és köhögött.

— És most, — folytatta Gowanné, — arról értesül az én szegény báránycám, hogy egy kis babára van ki látása és ezzel együtt mindama kiadásokra, a melyek együtt szoktak járni az ilyen családi megnövekedéssel! Szegény Henrik! De hát ezen már nem segíthetünk; most már késő van arra, hogy segítsünk a dolgon. Csak azt ne mondja, Meagles papa, hogy az én szegény báránycám túlköltekezése új dolog; mert ez mégis csak sok volna egy kicsit.

— Sok volna, asszonyom? — szólt Meagles úr, egészen úgy, mintha ennek a megjegyzésnek a magyarázatát kérné.

— No, no! — szólt Gowanné asszony, miközben egy határozott kézmozdulattal figyelmeztette rá Meagles urat, hogy maradjon csak meg a maga alárendeltebb helyzetében. — Sok volna az én szegény báránycám édesanyjának, hogy most kellessen ilyet hallania. Hiszen összeházasodtak annak rendje-módja szerint, és most már vissza nem csinálhatják a házasságot. No, no! Ezt én is tudom! Erre fölösleges emlékeztetnie, Meagles papa. Nagyon is jól tudom. Mit is mondtam az imént? Hogy nagy vigasztalásomra van, hogy még mindig boldogok. Remélhető, hogy boldogok maradnak továbbra is. Remélhető, hogy a szép kicsike el fog követni minden tőle telhetőt, hogy az én szegény báránycámat boldoggá és elégedetté tegye. Meagles papa és mama, okosabb lesz, ha erről többet nem beszélünk. Ezt a témát sohasem néztük egyforma szemmel és nem is fogjuk egyforma szemmel nézni soha. No, no! Így már rendben van.

Valóban, miután elmondott immár mindent, a mit elmondhatott a végből, hogy egyrészt épségben megóvjá a maga csodálatosan mythikus álláspontját és másrészt figyelmeztesse rá Meagles urat, hogy azt ne várja, hogy olcsón élvezheti ennek az összeköttetésnek a megtisztelő voltát, most immár hajlandó volt rá Gowanné asszony, hogy minden egyebet megbocsásson. Ha Meagles

úr hallgatott volna felesége könyörgő pillantására és Clennam ékesszóló kézmozdulatára, akkor meghagyta volna Gowannét e kedélyhangulat zavartalan élvezésében. Csakhogy Pet szívének a kedvencze és a büszksége volt; és ha valamikor többre becsülhette vagy jobban szerethette volna őt, mint a hogy akkor becsülte és akkor szerette, mikor napvilága volt otthonának, hát akkor most volt az az idő, a mikor otthonának bája és napvilága elveszett a számára.

— Gowanné asszony, asszonyom, — szólt Meagles úr, — én világéletemben egyszerű ember voltam. Ha megpróbáltam volna — akár magammal szemben, akár mással szemben, akár mindkét irányban — akármilyen finomkodó misztifikációba keveredni, valószínű, hogy belesültem volna a szerepembe.

— Meagles papa, — válaszolt az özvegy szeretetreméltó mosolylyal, miközben azonban arcza pirossága egy kicsit élénkebb lett, mint rendszeren szokott lenni, mert arczának szomszédos részei elhalványodtak, — valószínű, hogy belesült volna.

— Éppen azért, édes jó asszonyom, — szólt Meagles úr, a ki csak nagy erőfeszítéssel tudta türtőztetni magát, — remélem — sértés nélkül kifejezhetem azt a kívánságomat, hogy hozzám se közeledjék senki efféle misztifikációval.

— Meagles mama, — jegyezte meg erre Gowanné asszony, — az ön derék jó ura teljességgel érthetetlen.

Hogy most ehhez az érdemcs hölgyhöz fordult hirtelen, ez fogás volt csak, a melylyel őt is bele akarta vonni a beszélgetésbe, hogy vitába kezdhessen vele és aztán legyőzhesse őt. Meagles úr azonban sietett közbelépni, hogy ezt az eshetőséget megakadályozza.

— Anyjukom, — szólt Meagles úr, — te tapasztalatlan teremtés vagy, drágám, és így a játék egyenlőtlen volna. Arra kérlek hát, hogy maradj békességben. Kérem, Gowanné asszony! Próbáljunk okosan beszélni; próbáljunk békességben meglenni; próbáljunk tisztességesen megegyezni. Kegyed ne sajnálja Henriket; én pedig nem fogom sajnálni Petet. És ne legyen elfogult, édes, jó asszonyom; ez nem vall kiméletességre, nem vall jóaka-

ratra. Ne mondjuk sem azt, hogy reméljük, hogy Pet boldoggá fogja tenni Henriket, sem azt, hogy reméljük, hogy Henrik boldoggá fogja tenni Petet. — (Meagles úr maga egy cseppet sem látszott boldognak, mikor ezt mondta.) — Hanem reméljük azt mindannyian, hogy boldoggá fogják tenni egymást.

— Igen, igen, minden bizonynyal, és ennél maradjunk is, apjukom, — szólta a jószágos lelkű és békeszerető Meaglesné.

— Nem, anyjukom, nem, — felelte Meagles úr, — ennél még nem maradhatunk. Ennyiben nem hagyhatom a dolgot; van még vagy tíz szó mondanivalóm. Gowanné asszony, remélem, nem vagyok túlságosan érzékeny ember. Azt hiszem, nem úgy festek.

— Valóban nem, — szólta Gowanné asszony, nagyobb nyomaték kedvéért egyszerre megrázzván a fejét és nagy, zöld legyezőjét.

— Köszönöm, asszonyom; ez így rendben van. De azért egy kicsit, — nem akarok erős kifejezést használni, — nos, mondjuk úgy, hogy meg vagyok bántva? — szólta Meagles úr őszintén és mérséklettel egyaránt, s békülékeny csengéssel a hangjában.

— Mondja úgy, a hogy akarja, — felelte Gowanné asszony. — Énnekem teljesen mindegy.

— Nem, nem, ne mondja ezt, — kérte Gowanné Meagles úr, — mert ez nem barátságos felelet. Megbántottnak érzem egy kicsit magamat, ha azt hallom, hogy következményeket emlegetnek, a melyeket előre lehetett volna látni, és hogy most már későn van, és így tovább.

— Igazán megbántottnak érzi magát, Meagles papa? — szólta Gowanné asszony. — Ez nem lep meg engemet.

— Nos, asszonyom, — vitázott Meagles úr, — azt reméltem volna, hogy legalább is meg lesz lepve, mert hogy szándékosan sértett meg ilyen gyöngéd kérdésben, az igazán nem vall nemes lélekre.

— Én nem vagyok felelős az ön lelkiismeretéért, azt hiszem, — szólta Gowanné asszony.

A szegény Meagles úr majd kövé meredt ámulatában.

— Ha szerencsétlenségemre kénytelen vagyok olyan

kalapot viselni a fejemen, a mely az öné és önnek illik a fejére, — folytatta Gowanné asszony, — akkor arra kérem, Meagles papa, hogy ne engem vonjon felelősségre a mintáért!

— De, szent Isten, asszonyom! — pattant föl Meagles úr, — hisz ezzel azt akarja mondani...

— No, Meagles papa, Meagles papa, — szólt Gowanné asszony, a ki rögtön rendkívül nyugodt és előzékeny lett, mihelyt Meagles úr neki tüzesedett, — talán félreértések elkerülése végett jobb lesz, ha én beszélek magam helyett, mintsemhogy önt terheljem azzal, hogy helyettem beszéljen. Azt akarom ezzel mondani, így kezdte. Ha megengedi, majd én fejezem be a mondatot. Azt akarom ezzel mondani, — nem mintha súlyt vetnék rá, vagy mintha emlékeztetni akarnék rá bárkit is, mert hiszen ennek most már nem volna célja és énnekem az az egyetlen kívánságom, hogy mennél simábban bele-törődjem a tényekbe, — de azt akartam ezzel mondani, hogy én kezdettől fogva mindvégig ellene voltam ennek az ön házasságának, és csak egy sokkal későbbi időpontban adtam meg hozzá nagyon kelletlenül a beleegyezésemet.

— Anyjukom! — kiáltott Meagles úr. — Hallod ezt? Arthur! Hallja ezt?

— Minthogy a szoba nem túlságosan nagy, — szólt Gowanné asszony körültekintve, miközben szorgalmasan legyezgette magát, — és minden tekintetben nagyon alkalmas a beszélgetésre, talán nem tévedek, ha azt hiszem, hogy a szoba minden részében meg lehet hallani a szavaimat.

Néhány pillanatra csend támadt, mielőtt Meagles úr a kellő erővel bele tudott kapaszkodni a székébe, hogy föl ne ugorják belőle az első szóra, a melyet kimond. Végül így szólt:

— Asszonyom, nem szívesen elevenítem fel azt, a mi elmúlt, de emlékeztetnem kell kegyedet arra, hogy mi volt ebben a boldogtalan kérdésben kezdettől fogva a véleményem és a magatartásom.

— Óh, édes uram! — szólt Gowanné asszony mosolyogva és sokatmondó arczkifejezéssel rázva a fejét, —

higye meg, hogy én mindig teljesen tisztában voltam az ön véleményével és magatartásával.

— Asszonyom, — szólt Meagles úr, — addig az időpontig soha sem tudtam, mi a boldogtalanság, soha sem tudtam, mi az aggodalom. Oly nagy szomorúságnak az ideje volt rám nézve az az idő, hogy... Hogy Meagles úr valóban képtelen volt róla még beszélni is, hanem egyszerűen a szeme elé kapta a zsebkendőjét.

— Én mindig teljesen tisztában voltam az egész dologgal, — szólt Gowanné asszony, miközben nyugodtan kikukucskált a legyezője mögül. — Minthogy ön Clennam úrra hivatkozott, engedje meg, hogy én is Clennam úrra hivatkozhassem. Ő a tanúm rá, hogy tisztában voltam-e a dologgal teljesen, vagy sem.

— Nagyon nem szívesen teszem, — szólt Clennam, miközben az összes jelenlévők szeme feléje fordult, — hogy beleelegyedjem ebbe a vitatkozásba, annál is inkább, mert az a vágyam, hogy köztem és Gowan Henrik úr között megmaradjon a legjobb egyetértés és a legzavartalanabb kapcsolat. Nagyon nyomós érveim vannak rá, hogy ezt kívánjam. Gowanné asszony egy beszélgetés során, a melyet az esküvő előtt folytatott velem, bizonyos szándékokat tulajdonított az én Meagles barátomnak a házasság előmozdítását illetően; én azonban iparkodtam meggyőzni Gowanné asszonyt a tévedéséről. Előadtam neki, hogy az én tudomásom szerint, (így tudtam akkor is és így tudom ma is), az én Meagles barátom szóval és tettel egyaránt határozottan ellenezte a házasságot.

— Látja? — szólt Gowanné asszony, tenyerét Meagles úr felé fordítva, mintha maga lett volna Justitia istenasszonya, a ki arra figyelmezteti Meagles urat, hogy tegyen őszinte vallomást, mert nincs hol megállnia a lábán. — Látja? Nagyon jól van! Nos, Meagles papa és mama! — szólt Gowanné, miközben felállt, — engedjék meg, hogy végét vessem ennek az immár meglehetősen áldatlan vitának. Egy szót sem akarok vesztegetni tovább az egész ügy érdemére. Csak azt akarom még kijelenteni, hogy ez is újabb bizonyoságá annak, a mit mindnyájan tudunk tapasztalásból; annak tudniillik, hogy az ilyesmi sohse használ — vagy a mint az én szegény báránykám

mondaná: sohasem fizeti ki magát — más szóval, az ilyesminek sohasem lehet jó vége.

Meagles úr azt kérdezte, hogy mi az, a minek sohasem lehet jó vége.

— Hiába próbálják egymást megérteni oly emberek, — mondta Gowanné asszony, — a kiknek annyira különböző a múltjuk; a kik véletlenül, holmi házasság révén jutottak egymással kapcsolatba; és a kik képtelenek rá, hogy azokat a kelletlen körülményeket, a melyek révén összeverődtek, egyforma szemmel nézzék. Az ilyesminek sohasem lehet jó vége.

Meagles úr beszélni kezdett:

— Engedje meg, asszonyom, hogy erre . . .

— Ne fáradjon, — vágott a szavába Gowanné asszony. — Főlöszleges! Ezen nem lehet változtatni. Sohasem lehet jó vége. Éppen ezért, ha megengedi, én megyek tovább a magam útján, s önök is járjanak tovább a maguk útján. Boldog leszek mindenkor, ha fogadhatom az én szegény báránycám csinos feleségét, és rajta leszek, hogy a leggyöngédebb kapcsolat fűzzön össze vele. De a mi ezt a mi érintkezésünket illeti, ezt a félig családias, félig idegen, ezt a se hal, se hús érintkezést, hát ez csaknem komikus a maga képtelenségében. Higyje meg, hogy ilyesminek sohasem lehet jó vége.

Az özvegy e ponton mosolyogva meghajolt, inkább a szoba, mint a szobában lévők közül bárki előtt, s ezzel véglegesen elbúcsúzott Meagles papától és Meagles mamától. Clennam kikísérte, hogy besegítse őt pirulás-kocsijába, a mely rendelkezésére állt a Hampton Court Palace összes betegeinek. És Gowanné asszony előkelő derűvel szállt be ebbe a járműbe, a mely elhajtott vele.

Ez időtől fogva az özvegy, könnyed, gondtalan humorral, gyakran elmesélte meghitt ismerőseinek, hogyan látta be nehéz vívódás után, hogy lehetetlen tovább ismernie azokat az embereket, a kik Henrik feleségének a hozzátartozói, s a kik oly kétségbeesett mesterkedést fettek ki, hogy Henriket foglyul ejtsék. Vajjon már régebben rájött-e arra, hogy a velők való szakítás szebb világításban fogja feltüntetni a maga kedvencz képzelgését és meg fogja őt kímélni mindenféle alkalmi kellemetlen-

ségtől, a nélkül, hogy bármit is kockáztatna (mert hiszen a csinos kicsike a házasság rabja volt már, s az édes atyja odaadó szeretettel csüggött rajta), mindezt ő maga tudta legjobban. Bár ennek a történetnek erre vonatkozóan is megvan a maga véleménye, még pedig határozottan olyan véleménye, a mely az előbbi kérdésre igenlően felel.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Megjelent és ellűnt.

— Arthúr, kedves fiam, — szólt Meagles úr másnap este, — megbeszéltük az anyjukommal az egész esetet, és nem szívesen nyugodnánk bele a dolgokba úgy, a mint vannak — az a drága hölgy, a ki tegnap nálunk járt . . .

— Értem, — szólt Arthúr.

— Attól félünk, hogy a társaságnak az a drágalátos, leereszkedő ékessége, — folytatta Meagles úr, — hamis világításba állíthatna még bennünket. Pet kedvéért sokat el tudnánk viselni, Arthúr; de azt hiszszük, hogy ezt tán mégis csak inkább nem tűrjük el, ha Petnek sincs ellene kifogása.

— Nos, — szólt Arthúr, — beszéljen csak.

— Látja, — folytatta Meagles úr, — könnyen megeshetnék, hogy félreértések támadnak köztünk és a vönk között, sőt tán köztünk és a lányunk között is, és nagy családi bonyodalom lehetne mind ennek a vége. Ugy-e, így van?

— Valóban, — felelte Arthúr, — abban, a mit mond, sok az igazság.

Arthúr rápillantott Meaglesnére, a ki mindig a jószág és a józanság pártján volt, és Meaglesné becsületes arczáról azt a kérést olvasta le, hogy támogassa ő is Meagles urat abban, a mit most tenni szándékozik.

— Ennélfogva nagy kedvünk támadt most, az anyjukomnak meg nekem, — mondotta Meagles úr, — hogy összeszedjük a czókmókunkat és berobbanjunk megint az „allons-ok és marshons-ok“ közé. Más szóval nagy a kedvünk rá, hogy fölkerekedjünk és Franciaországon

keresztül vágva lemenjünk egyenesen Itáliába Pet meglátogatására.

— Alig hiszem, — szól Arthúr, a kit meghatott az anyai öröm előlegezése Meaglesné ragyogó arczában (Meaglesné valaha nagyon hasonlíthatott a leányához), — alig hiszem, hogy ennél okosabbat tehetnének. És ha a tanácsomat kívánják, hát azt tanácsolom, hogy utazzanak már holnap.

— Igazán? — szól Meagles úr. — Anyjukom, ugy-e, ez azt jelenti, hogy helyesli a gondolatomat?

Az anyjukom, a ki oly pillantással mondott köszönetet Clennamnek, a mely ez utóbbinak nagyon jól esett, azt felelte rá, hogy valóban helyesli.

— Aztán meg az a valóság, Arthúr, — szól Meagles úr, miközben arcza megint a régi felhőbe borúlt, — hogy a vöm ismét adósságokba keveredett, és valószínűleg megint nekem kell rendbehoznom őt. Már talán ez okból is jó volna, ha átkelnék oda, hogy barátságosan érintézzem vele a dolgot. Aztán meg az anyjukom is bolondmód aggódik (a mi különben természetes is), Pet egészségi állapota miatt és azt akarja, hogy Pest mostanában ne maradjon egyedül. Tagadhatatlanul messze van innen, Arthúr, és mégis csak idegen hely az a mi szegény kicsikénk számára minden körülmények között. Ha még oly gondos ápolásban van is része, mint bármely más hölgynek abban az országban, hát mégis csak messze van innen a kicsike. És látja, akármilyen jó is Rómában, — tette hozzá Meagles úr, megváltoztatva egy kicsit a régi közmondást, — mégis csak legjobb otthon.

— Mindez tökéletesen igaz, — jegyezte meg Arthúr, — és éppen elegendő ok arra, hogy elutazzanak.

— Örülök, hogy ez a véleménye; ez rám nézve döntő. Anyjukom, szívem, készülhetsz. Elvesztettük édes tolmácsunkat (három idegen nyelvet beszélt kitűnően, Arthúr; hiszen ön is gyakran hallotta), és most a te dolgod lesz, anyjukom, hogy keresztülvontasd a hajómat a világon, úgy a hogy telik tőled. És én alapos vontatásra szorulok, Arthúr, — szól Meagles úr, a fejét csóválva, — nagyon alapos vontatásra. Mert fennakadok mindenem, a

mi több a főnévnél — és belekapaszodom, ha csak egy kicsit tüskés is.

— Most jut eszembe, — szólott Clennam, — hogy itt van Cavalletto. Elkísérheti önöket, ha akarják. Nem szívesen veszíteném el őt; de hiszen önök baj nélkül visszahozzák majd.

— Hm! Nagyon lekötelez vele, fiam, — szólott Meagles úr, megfontolva a dolgot; — de azt hiszem, nincs rá szükségünk. Nincs; azt hiszem, már majd csak inkább elvontatom magamat az anyjukommal. Cavallooro (fennakadok már a nevéen is, lássa, hiszen csaknem úgy hangzik, mint valami kómikus nótának a refrainje), Cavallooro oly nagy szüksége van önnek, hogy nem szívesen fosztanám meg tőle. Aztán meg azt sem tudjuk, mikor jövünk megint haza; az pedig mégsem járná, hogy bizonytalan időre vigyünk el őt magunkkal. Ez a nyárilak nem az már, a mi volt. Két kis teremtéssel van benne csak kevesebb, mint azelőtt volt — az egyik Pet, a másik szegény, boldogtalan komornája, Tattycoram; de mégis üresnek tetszik. Ha egyszer kijutunk belőle, Isten tudja, mikor térünk ide megint vissza. Nem, Arthúr, már én csak inkább az anyjukom vontatására bízom rá magamat.

Clennam azt gondolta, hogy talán legjobban fognak csakugyan boldogulni magukban, s ezért nem is erőltette tovább a javaslatát.

— Ha hébe-korba kijön ide egy kis változatosság kedvéért, a mikor nincs okosabb dolga, — folytatta Meagles úr, — nagy örömmel töltene el az a gondolat, — nemcsak engem, hanem tudom, hogy az anyjukomat is, — hogy földerítene megint ezt a régi helyet egy kis emlékével annak az életnek, a melyet megszokott, mikor még tele volt, és hogy ott a falon a két kicsikén olykor-olykor megpihentetné nyájas tekintetét. Hiszen maga voltaképpen ideillik ehhez a helyhez és a két kicsikéhez, Arthúr, és mindannyian nagyon boldogok lettünk volna, ha a sors úgy rendeli . . . de hadd lám csak — milyen időnk is lesz az utazásra?

Meagles úr elakadt, a torkát köszörülte és az ablakhoz ment, hogy kinézzen rajta.

Egyetértettek abban, hogy az idő pompásnak ígérkezik; és Clennam ebben a biztos mederben terelte tovább a beszélgetést, a míg az megint feszteleenné nem vált. És ekkor gyöngéden Gowan Henrikre térítette a szót, fűrge értelmére és kellemes tulajdonságaira, ha tapintatosan bánnak vele; és hangsúlyozta azt is, hogy Henrik kétségtelenül őszinte szeretettel csügg a feleségén. Clennam nem is tévesztette el ezzel hatását a derék Meagles úrra, a kit ezek a dicsérő szavak nagyon földerítettek, és a ki az anyjukomat hívta fel tanúbizonyságul arra, hogy szívének egyetlen, forró vágya leánya férjét illetően az, hogy békés összhangban egymás barátságát barátsággal és egymás bizalmát bizalommal viszonzózzák. Egypár óra múlva kezdtek a nyárilak bútorai huzatokba burkolózni, hogy jobban kímélődjenek a család távolléte alatt, — vagy a mint Meagles úr mondta, kezdte a ház papírba csavargatni a haját, — s pár nap múlva el is utazott Meagles papa és Meagles mama. Tickitné asszony és Buchan dr, elfoglalta régi helyét a fogadó-terem ablak-redője mögött, s a lehullott, száraz levelek meg-megzörrentek Arthúr magányos lépteit a kerti utakon.

Arthúr, minthogy szerette a helyet, ritkán mulasztotta el, hogy hetenként legalább egyszer föl ne keresse. Néha egyedül időzött ott szombattól hétfőig; néha elkísérte az üzlettársa is; néha egy-két órahosszat kószált csak a házban és a kertben, s mikor látta, hogy minden rendben van, visszatért megint Londonba. Tickitné asszony sötét, fürtözött feje és Buchan dr. minden időben és minden körülmények között ott ült a társalgó ablakában, s kitekintve, várta a család visszaérkezését.

Egy ízben e szavakkal fogadta Arthúrt Tickitné asszony:

— Clennam úr, van az ön számára valami mondani-valóm, a mi meg fogja lepni önt.

Oly meglepő volt minden bizonynyal a szóbanförgő mondanivaló, hogy Tickitné asszonyt is kimozdította a társalgó ablakából és levezette a kerti útra, mikor Clennam belépett a kapun, a mely megnyílt előtte.

— Mi az, Tickitné asszony? — kérdezte Clennam.

— Uram, — szólt a hűséges gazdasszony, miután

hevezette Arthúrt a társalgóba és bezárta az ajtót, — ha láttam valaha életemben azt a szegény elcsábított és félrevezetett gyermeket, hát akkor tegnap láttam tulajdon két szememmel az esti félhomályban.

— Csak nem Tatty . . .

. . . coramot láttam, azt bizony! — szólt Tickitné, hirtelen ugrással kibökkentve a fölfedezését.

— Hol látta?

— Clennam úr, — felelt Tickitné asszony, — egy kissé elnehezedett a szemem, bizonyára azért, mert egy kicsit tovább kellett várnom, mint rendszeren, a csésze teámra, a melyet Mary Jane készített. Nem aludtam, és — a mint mondani szokták — el se szundítottam. Inkább olyan állapotban voltam, a melyet szigorúan úgy lehetne jellemezni, hogy lehunyt szemmel virrasztottam.

Clennam a nélkül, hogy közelebbről érdeklődött volna ez iránt a különös, rendellenes állapot iránt, így szólt:

— Értem. No és aztán?

— Aztán, uram, — folytatta Tickitné asszony, — gondoltam erre is, meg arra is. Úgy, a hogy ön is megtenné. Úgy, a hogy mindenki megtenné.

— Értem, — szólt Clennam. — És aztán?

— És a mikor erre is gondolok, meg arra is, — folytatta Tickitné asszony, — hát akkor aligha kell önnek mondanom, Clennam úr, hogy a családra gondolok. Mert hát, édes Istenem! az ember gondolatai, — jelentette ki Tickitné asszony okoskodó és bölcselkedő arcczal, — bárhová elkószáljanak is, többé-kevésbé mégis csak mindig azzal foglalkoznak, a mit leginkább a szívében hord az ember. Ez bizony így van, uram, és ezt senki meg nem akadályozhatja.

Arthúr egy bölintással aláírta ezt a fölfedezést.

— Megfigyelheti ezt saját magán is, uram, azt merem állítani, — szólt Tickitné asszony, — és így vagyunk ezzel mindannyian. Mert hát az életben elfoglalt helyzetünk meg nem változtat bennünket, Clennam úr, és a gondolatok szabadon szárnyalnak! — Nos hát, a mint mondtam, erre is gondoltam, arra is gondoltam, és nagyon sokat gondoltam a családra. Nemcsak a mostani családra,

hanem a régi családra is. Mert ha az ember elkezd gondolni erre is, arra is, a mint alkonyodik, hát én azt mondom, hogy ilyenkor megelevenedik az ember előtt minden idő, és az embernek föl kell ráznia magát és tűnődnie kell a dolgokon, mielőtt megmondhatná, hogy mi hogyan is van voltaképpen.

Arthúr megint rábólintott; de nem mert egy szót sem szólani, hogy esetleg új ösvényt ne vágjon Tickitné asszony beszélőképességének.

— Ennélfogva, — folytatta Tickitné asszony, — mikor hunyorítottam a szememmel és láttam, hogy Tattycorannak a tulajdon testi alakja benéz a kapun, lehunytam megint a szememet, a nélkül, hogy csak meg is moccanom volna; mert az az alak és az az arcz úgy beleillett abba az időbe, mikor még beletartozott ebbe a házba, csak úgy mint én vagy ön, hogy abban a pillanatban eszembe sem jutott, hogy immár nem idevaló. De mikor aztán megint hunyorítottam a szememmel, uram, és láttam, hogy már nincs ott többé, hát akkor egyszerre csak nagyon megijedtem és felugrottam.

— Nyomban kiszaladt? — kérdezte Clennam.

— Kiszaladtam, — hagyta rá Tickitné asszony, — oly gyorsan, a mint csak vinni tudott a lábam; és akár hiszi, Clennam úr, akár nem, hát a kis ujját sem lehetett látni annak a fiatal nőszemélynek az egész ragyogó égboltozaton.

Arthúr, a nélkül, hogy tovább érdeklődött volna ez új csillagzat hiányzása iránt az égboltozaton, azt kérdezte Tickitné asszonytól, vajjon ő maga kiment-e a kapun az utcára?

— Futkostam ide-oda, futkostam fel s alá, — szölt Tickitné asszony, — de nem láttam sehol semmi nyomát.

Ezután azt kérdezte Tickitné asszonytól, hogy véleménye szerint mennyi idő telhetett el a között a két hunyorítás között, a melyet saját magán megfigyelt? Tickitné asszony, bárha a legkörülményesebben válaszolt erre a kérdésre, mégis öt percz és tíz percz között ingadozott a véleményében. Az esetnek e részét illetően annyira delejtű nélkül hanyódtott a találgatás tengerén s oly kétségtelenül álmából riadt fel, hogy Clennamnak

nagy kedve támadt álomnak tekinteni az egész tüne-
ményt. A nélkül, hogy Tickitné asszony érzéseit meg-
bántotta volna titkának ezzel a hitetlen megfejtésével,
magával vitte ezt a megfejtést a nyárilakból, és való-
színűen mindörökké meg is maradt volna e mellett a
megfejtés mellett, ha hamarosan nem történik vele va-
lami, a mi véleménye megváltoztatására bírta.

Estefelé a Strandon sétált, és előtte baktatott a
lámpagyújtogató, a kinek keze alatt az utcai lámpások,
a ködös levegő udvarában, egymás után lobbantak ki,
mint megannyi lángoló napraforgó, a mely egyszerre
pattan ki teljes virágjában, — a mikor torlódás támadt a
gyalogjárón, mert egy sor szeneskocsi dőczögött az úton
fölfele a partmenti műhelyekből, és Clennam is kény-
telen volt megállni. Gyorsan haladt, belemerülve gon-
dolataiba, s mikor a váratlan akadály megzavarta úgy
járását, mint gondolatait, hirtelen körülnézett, mint ilyen-
kor szokta tenni az ember.

És egyszerre csak ott látta maga előtt, — túl néhány
járókelőn, de mégis oly közel, hogy kinyújtott karral el-
érhette volna, — Tattycoramot egy feltűnő külsejű furcsa
idegen emberrel. Az idegen terpeszkedő alakzat volt,
kampós orrú, fekete bajuszú, a melynek feketesége oly
álnok volt, mint szemének a kifejezése, és nehéz köpö-
nyegét úgy viselte, hogy meg lehetett rajta ismerni a
külföldit. Ruhája és egész megjelenése úton lévő emberre
vallott, s úgy tetszett, hogy csak az imént találkozott
a fiatal leánynyal. Miközben lehajolt (mert sokkal ma-
gasabb volt nála), hogy odafigyeljen arra, a mit a lány
beszért, válla fölött hátra tekintett azzal a gyanakvó pil-
lantással, a melynek van oka attól tartania, hogy nyo-
mon találják követni. Ekkor történt, hogy Clennam látta
az arcját, miközben az idegen szemei sötéten fürkészték
a háta mögött tolongókat, a nélkül, hogy különösbben
megpihentek volna akár Clennam arcán, akár másvala-
kén.

Alig fordította vissza a fejét, miközben lehajolva
odafigyelt még mindig a leányra, mikor a torlódás meg-
szűnt, és a tömeg elakadt árja tovább hömpölygött. Fe-
jét még egyre lehajtva és a leányra figyelve, tovább ment

a lány oldala mellett, és Clennam követte őket, föltéve magában, hogy ezt a váratlan játszámát végigjátszsa, és megtudja, hogy hová megy Tattycoram az idegen férfival.

Alig határozta el magát erre (bár ez az elhatározása nem sok időbe telt), már megint hirtelen meg kellett állnia, úgy mint az imént a torlódás következtében. Tattycoram és az idegen hamarosan befordult az Adelphi felé, — a lány volt nyilvánvalóan a vezető, — s egyenesen előre haladtak, mintha a terras felé igyekeztek volna, a mely kinyúlik a folyó fölé.

Ezen a helyen még ma is hirtelen megtorpan a nagy közlekedési útnak kábító lármája. A sokféle hang annyira eltompúl, hogy a változás olyan, mintha az ember vattát gyömöszölt volna a fülébe, vagy vastag kendőbe csavarta volna a fejét. Akkoriban még nagyobb volt az ellentét, mert akkor még nem voltak sem apró gőzhajók a folyón, sem kikötőhelyek, hanem csak csúszós falépcsők és fagyalogjárók, akkor még nem volt vasút a túlsó parton, sem lánczíd vagy halpiacz a közelben, nem volt forgalom a legközelebbi kőhídon, nem sürgött-forgott semmi a víz tükren, csak néhány tutaj és szénszállító hajó. Ez utóbbiak hosszú és széles fekete sorai, oly szilárd horgonyt vetve az iszapban, mintha soha többé nem akarnának a helyükből kimozdulni, gyászos csendbe borították a partot, mihelyt besötétedett; s a mi kis sürgés-forgás volt a vizen, azt is kiszorították a folyam közepe felé. Napnyugta után minden órában, s nem a legkevésbé akkor, mikor a legtöbb ember, a kinek van mit ennie, hazamegy, hogy megegye az ennilóját, s mikor azok közül, a kiknek semmijök sincs, a legtöbbben még nem igen bujtak elő, hogy kolduljanak vagy lopjanak, — elhagyott volt ez a hely és elhagyott volt a környéke is.

Ilyentáiban volt az is, mikor Clennam megállt a sarkon, és megügyelte a lányt és az idegen férfit, a mint lefelé mentek együtt az utcán. A férfi léptei oly hangosan kopogtak a visszhangos köveken, hogy Clennam jobbnak látta, ha a saját léptei zaját nem keveri össze ezzel a kopogással. De mikor befordultak és a terras-hoz vezető sötét sarok homályába jutottak, utánok eredt

oly közönyösen, a mint csak telt tőle, mintha pusztán véletlenül vinné arra őt is az útja.

Mikor ő is befordult a sötét sarkon, Tattycoram és az idegen a terras mentén haladt egy alak felé, a mely elébök sietett. Ha Clennam egyedül látta volna ezt az alakot ilyen gázvilágítás mellett, ilyen ködben és ilyen messziről, az első pillantásra aligha ismerte volna meg; de most, hogy a fiatal lány alakja is támogatta őt, nyomban ráismert Wade kisasszonyra.

Clennam megállt a sarkon, s úgy tett, mintha vára-kozva hátratekintene, végig az utcán, mintha találkozója lett volna ezen a helyen valakivel; de azért feszülten szemmel tartotta mind a hármukat. Mikor találkoztak, a férfi kalapot emelt és meghajolt Wade kisasszony előtt. A lány mintha néhány szót szolt volna, talán, hogy bemutassa a férfit vagy hogy elmondja, miért késett olyan sokáig, vagy miért jött olyan korán vagy más effélet; azután egy-két lépéssel egymagában hátramaradt. Wade kisasszony a férfival fel s alá kezdett járkálni; a férfi mintha ekközben rendkívül udvariasan és előzékenyen igyekezett volna viselkedni, ellenben Wade kisasszony mintha rendkívül gögösen viselkedett volna.

Mikor a sarokhoz közeledtek és visszafordultak, Wade kisasszony így szólt:

— Ha megsínylem is a dolgot, uram, az az én bajom. Szorítkozzék csak a saját dolgára, és ne intézzen hozzám kérdéseket.

— Az égre, asszonyom! — felelt a férfi, miközben megint meghajolt. — Csak erős jelleme iránt érzett mély tiszteletem és szépsége iránt érzett csodálatom megnyilatkozása volt.

— Nincs szükségem sem az egyikre, sem a másikra senkitől sem, — szolt a nő, — és legkevésbé van szükségem rá az egész világon öntől. Folytassa a jelentését.

— Megbocsát? — kérdezte a férfi félig megszegyennült lovagiassággal.

— Pénzt kap érte, — szolt Wade kisasszony, — és egyebet nem is kíván.

Vajjon Tattycoram azért maradt-e hátra, mert nem volt szabad a beszélgetést hallania, vagy talán azért, mert

már amúgy is eleget tudott a dologról, Clennam nem dönthette el. Megfordultak és megfordult Tattycoram is. Kitekintett a folyóra, miközben kezeit maga elé kulcsolva sétált; s ennél többet nem is láthatott belőle Clennam, a nélkül, hogy a saját arcát meg ne mutassa. Szerencsére csakugyan volt ott a közelben még valaki, a ki csakugyan várt valakire; néha-néha a karján keresztül a vízre tekintett, néha meg felsétált a sötét sarokra és végignézett az utcán, úgy, hogy Arthúr ennél fogva kevésbé gyanús színben tünt föl.

Mikor Wade kisasszony és az idegen férfi megint közeledett a sarokhoz, Wade kisasszony így szólt:

— Várnia kell holnapig.

— Ezer bocsánat! — szólt a férfi. — Lelkemre! Szóval ma este nem volna lehetséges?

— Nem. Ha mondom, előbb magamnak kell megszereznem, mielőtt önnek adhatom.

Wade kisasszony megállt az út közepén, mintegy hogy végét vesse a beszélgetésnek. Megállt természetesen a férfi is. És megállt Tattycoram is.

— Egy kissé kellemetlen, — szólt a férfi. — Egy kissé. De, ördög vigye! ez nem számít ilyen szolgálat közben. Ma este véletlenül nincs pénzem. *Van* ugyan ebben a városban egy jó bankárom, de nem szívesen intézvényeznék a czégére addig, a míg kerek összegről nem lehet szó majd.

— Harriet, — szólt Wade kisasszony, — állapotjék meg ezzel az — úrral — hogy hová küldjön holnap pénzt neki.

Megállt egy kicsit, mielőtt kimondta ezt a szót, hogy „úr“, és ebben a megállásban több volt a megvetés, mint bárminő hangsúlyozásban lehetett volna. Azután lassan tovább sétált.

A férfi újra lehajtotta a fejét és Tattycoram beszélt hozzá, miközben együtt követték Wade kisasszonyt. Clennam megkoczkáztatta, hogy az arcába nézzen Tattycoramnak, mikor elhaladtak előtte. Észrevette, hogy csillogó fekete szeme fürkészve függött a férfi arcán, s hogy egy kissé elhúzódott a férfitől, miközben egymás mellett a terrasztávolabbi vége felé haladtak.

A hangos és változott kopogás a kövezeten figyelmeztette rá Clennamet, mielőtt kivehette volna, mi történt ott, hogy a férfi egyedül jön visszafelé. Clennam lassan az úttestre ballagott, a korlát felé; s az idegen gyors léptekkel elhaladt mellette, köpenye csücskét vállára vetve, s valami francia dal töredékét dúdolgatva.

A meddig ellátott, sajátmagán kívül nem volt immár sehol senki. A ki az imént még ott várakozott, eltűnt a szeme elől, s Wade kisasszony és Tattycoram is eltávozott. Minthogy most még jobban szerette volna tudni, hogy hová tűntek, s minthogy azt remélte, hogy valami útbaigazítással szolgálhat Tattycoramra vonatkozóan derék barátjának, Meagles úrnak, Clennam a terraszt túlsó végére sietett, miközben óvatosan körül nézett. Helyesen következtette, hogy először mindenestre az ellenkező irányban mennek, mint a merre a társuk ment. Csakhamar föl is földözte őket egy közeli mellékutczában, a mely nem volt átjáró út, a hol nyilvánvalóan meg akarták várni, a míg az idegen férfi elég messzire eltávozik. Karonfogvást kényelmesen végigsétáltak az utca egyik oldalán, a másik oldalán pedig visszatértek. Mikor visszaérkeztek az utcasarókra, lépést változtattak, s úgy haladtak tovább, mint a ki határozott cél felé törekszik. Clennam, a ki lépést tartott velök, nem tévesztette őket szem elől.

Keresztülmentek a Strandon, keresztülvágtak a Covent Gardenen (régi lakásának az ablakai alatt, a hol fölkereste őt akkor éjszaka a kedves Kis Dorrit), majd északkeletnek fordultak, a míg el nem mentek az előtt a nagy épület előtt, a melynek Tattycoram a nevét köszönhette, s végül befordultak a Gray's Inn Roadra. Clennam itt teljesen otthon volt, hála Flórának, a patriarchát és Pancksot nem is említve, és könnyű szerrel szemmel tarthatta őket. Kezdett kíváncsi lenni, vajjon hová mehetnek errefelé, de kíváncsisága csakhamar álmélkodásba fulladt, mikor azt látta, hogy befordulnak a patriarcha utcájába. Álmélkodása valósággal elképedéssé nőtt meg, mikor azt látta, hogy megállnak a patriarcha kapuja előtt. Halk, kettős kopogtatás a ragyogó sárgaréz kopogtatóval, egy fényugár kivillanása a nyitott kapuból az

utczára, rövid szünet a kérdésre és a feleletre, s a kapu megint becsukódott és a két nő odabent volt a házban.

Miután a környező dolgokra pillantott, hogy megbizonyosodjék róla, vajjon nem álmodik-e, s miután egy kis ideig fel s alá járt a ház előtt, Arthúr is kopogtatott az ajtón. Az ismerős szobalány nyitott ajtót s nyomban felvezette Arthúrt szokott fürgeségével Flóra nappali szobájába.

Flóránál nem volt senki más, csak F. úr nagynénje, s ez a tiszteletreméltó nőszemély, tea és piritós balzsamos légkörében sütkérezve, egy karosszékben ült a kandalló mellett; könyökénél egy kis asztalka volt, s az ölen szétterített tiszta, fehér zsebkendő, a melyen e pillanatban két darab piritós várta, hogy elfogyaszszák. Egy gőzölgő teáskanna fölé hajolva, keresztül nézve a gőzön és elfújva a gőzt, mint valami kaján khinai varázsló, a ki istentelen szertartások végzésében fárad, F. úr nagynénje letette nagy teáscsészéjét és így kiáltott fel:

— Ördög vigye, ha már megint nem ő van itt!

E felkiáltás arra vallott, hogy a megsiratott F. úrnak ez a kérlelhetetlen rokona az időt nem az órával mérte, hanem érzéseinek az erejével, s ennél fogva azt hitte, hogy Clennam csak az imént távozott, holott legalább egy negyed esztendeje volt már, mióta Clennam utóljára merészelt színe előtt mutatkozni.

— Szent Isten, Arthúr! — kiáltott Flóra, és felállt, hogy melegen fogadja Clennamet. — Doyce és Clennam milyen váratlan meglepetés bárha nem vagyunk messze a gép és öntő teleptől és igazán beállíthatna ide néha az ember ha máskor nem, hát déltájban, mikor egy pohár sherry és egy kis darabka sandwich valami hideg hússal mindig akad az éléstárban és talán nem ízlik rosszabbul azért mert szívesen adják, mert hiszen tudja hogy valahol csak meg kell venni és akárhol veszi az ember egy kis nyereségre adják mert különben becsukhatnák az üzletet ez természetes, mégsem mutatkozik soha különös ok nélkül és megtanított rá hogy ne is várjam már mert a hogy F. úr szokta mondani ha látni annyit tesz mint hinni akkor nem látni szintén annyit tesz mint hinni és ha nem lát az ember valakit akkor igazán azt hiheti

hogy nem is gondolnak rá, nem mintha azt várnám magától Arthúr Doyce és Clennam hogy gondoljon rám hogy is várhatnám mikor a régi szép napok oda vannak de hozzon hamar egy csésze teát és csináltasson még piritóst is és kérem üljön ide a tűz mellé.

Arthúr nagyon szeretett volna rögtön rátérni látogatása céljára; de egyelőre visszatartotta őt ettől, akarat ellenére, az, a mit megértett e szavak szemrehányó tartalmából, és az a leplezetlen öröm, a mely Flóráat láttára elfogta.

— Most pedig meséljen el kérem mindent a mit tud, — szólta Flóra, székét odahúzva Clennam széke mellé, — arról az édes jó csendes kis teremtsérről és a csodálatos szerencséről most persze hintóban járnak és számtalan lovon van milyen regényes és persze czimerpajzsuk is fenevadak ágaskodnak a hátsó lábukon úgy mintha másolata volna annak a mit csináltak eltátva a szájukat egyik fülükől a másikig szent Isten, és egészséges a kicsike mert mégis csak ez a legfontosabb mert mit ér a gazdagság nélküle. F. úr gyakran mondta mikor beléje állt a szakgatás hogy hat penny egy napra és egészség köszvény nélkül sokkal többet ér nem mintha meg tudott volna élni ennyiből ő lett volna az utolsó ember nem mintha a kedves kicsikének nagyon is bizalmaskodó kifejezés most már hajlama lett volna a köszvényre, mert hiszen ennél sokkal fürgébb és karcsúbb volt, de olyan törekenynek tetszett mindig az Isten áldja meg?

F. úr nagynénje, a ki ekközben lerágott egy darab piritóst a héjáig, most ünnepélyesen odanyújtotta a kenyér héját Flórának, a ki megette helyette, úgy mintha a kötelessége lett volna neki. F. úr nagynénje megnevetette azután lassan egymásután mind a tíz ujját az ajkán és éppen olyan sorrendben beletörülte a fehér zsebkendőbe; azután a másik darab piritós után nyúlt és ehhez látott. Mialatt az előbbi műveletet végezte, folyton Clennamre nézett, oly átható szigorúsággal, hogy Clennam személyes hajlamai ellenére is kénytelen volt hasonlóképpen ránézni folyton F. úr nagynénjére.

— Itáliában van az egész családjával, Flóra, —

szólt Clennam, mihelyt a rettenetes delnőnek megint volt mivel foglalkoznia.

— Itáliában van igazán? — szólt Flóra, — a hol szőlők és fügek nőnek mindenfelé és lávanyaklánczok meg karkötők a költészet honában a lángoló hegyek hihetetlenül festői hazájában bár ha a sipládás fiúk messze el is távoznak a szomszédságukból hogy meg ne süljenek a min nincs mit csodálni hiszen olyan fiatalok és magukkal viszik a fehér egereiket is csupa emberieségből, hát csakugyan ott van abban az áldott országban a hol nincs körülötte más csak kéklő ég és haldokló gladiátorok és belvedérék noha F. úr nem is akarta elhinni mert mikor jókedve volt azt szokta mondani hogy a szobrok nem lehetnek élethűek mert nincs átmenet a rosszul vasalt és össze-visszagyűrt sok drága vászon meg a semmi vászon között a mi csakugyan nem valószínű hacsak a gazdagok és szegények közti roppant nagy szélsőségek meg nem magyarázzák.

Arthúr megpróbált közbeszólni, de Flóra már tovább vágatott.

— És az ódon Velence, — szólt Flóra, — azt hiszem maga járt ott vajjon jó állapotban megőrizték-e vagy sem mert az emberek véleménye olyan eltérő és a makaróni ha csakugyan megeszik mint a bűvészek hát miért nem vágják rövidebbre, maga Arthúr — kedves Doyce és Clennam azaz nem kedves és semmiesetre sem Doyce mert nem volt még szerencsém de kérem mentsen ki — azt hiszem maga ismeri Mantuát mondja csak mi köze Mantuának a mantillákhoz mert ezt sohasem tudtam megérteni?

— Azt hiszem, Flóra, hogy nincs egymáshoz semmi közük, — szólalt meg Arthúr, de Flóra megint elkapta előle a szót.

— Szavára nincs én magam se hittem igazán de ez rám vall ide-oda futkosok egy ötlettel s minthogy nincs sok vesztegetni való ötletem hát ragaszkodom hozzá, őh édes Arthúr vagyis határozottan nem édes és nem is Arthúr de maga megért engem volt idő mikor egy ragyogó ötlet aranyozta be annak a nem is tudom minek a hori-

zonját és a többi de most fekete felhők bortíják és vége mindennek.

Arthúr egyre növekvő vágya, hogy valami egészen másról beszéljen, ekkor már oly világosan rá volt írva az arczára, hogy Flóra egy gyöngéd pillantással elhallgatott, és megkérdezte tőle, mit kíván.

— Nagyon szeretnék beszélni valakivel, Flóra, a ki most itt van ebben a házban — kétségtelenül Casby úrnál. Olyan valaki ez, a kit láttam belépni ide, s a ki félrevezetve, sajnálatos módon, megszökött egyik barátomnak a házából.

— A papát oly sok furcsa ember keresi föl, — szölt Flóra felemelkedve, — hogy nem mernék lemenni hozzá senkinek a kedvéért csak a maga kedvéért Arthúr de a maga kedvéért szívesen leereszkném egy bűvárhangban is mennél inkább hát egy ebédlőbe és mindjárt vissza is jövök, ha addig a míg vissza nem jövök lesz szíves törödni illetve *nem* törödni F. úr nagynénjével.

Igy szólván s egy búcsúpillantást vetve Arthúrra, Flóra kisuhogott a szobából s egyedül hagyta Clennamet, a ki szörnyen aggódott a rábizott rémes feladat miatt.

Az első változás, a mely F. úr nagynénjének viselkedésében nyilvánult, miután végzett a piritósával, az volt, hogy hosszan és hangosan szipáskolt. Minthogy lehetetlenség volt ezt a tünetet másképp felfogni, mint az ellenséges indulat kifejezését, mert komor jelentősége félreérthetetlen volt, Clennam panaszosan nézett a kitünő, bár elfogult delnőre, a ki ezt a tünetet rendezte, azt remélvén, hogy szelíd megalázkodással talán lefegyverezheti.

— Ne meresztgesse rám a szemét! — szölt F. úr nagynénje, reszketve ellenséges haragjában. — Fogja ezt!

Ez az „ez“ a piritós megmaradt héja volt. Clennam hálás pillantással elfogadta az ajándékot és meglehetősen zavartan a kezében tartotta. Zavara éppenséggel nem csökkent akkor sem, mikor F. úr nagynénje alapos rikácsolássá erősítve a hangját, így kiáltott rá:

— Gögös gyomra van a ficzkónak! Sokkal büszkébb a ficzkó, semhogy megegye!

S azután felugrott a székéből és tiszteletreméltó öklét oly közel kezdte rázni Clennam orrához, hogy úgyszólván csiklandozta is már az orra hegyét. Ha Flóra éppen idejében vissza nem érkezik, a kényes helyzetnek könnyen további következményei is lehettek volna. Flóra a legkisebb nyugtalanság vagy meglepetés nélkül, clismeréssel gratulált az agg delnőnek, hogy „milyen eleven ma este“, azután visszavezette a karosszékebe.

— Gögös gyomra van a ficzkónak, — mondta F. úr nagynénje, mihelyt megint leült; — szecskát neki!

— Óh! Alig hiszem, hogy izlenék neki, néni, — felelte Flóra.

— Szecskát neki, ha mondom! — szólt F. úr nagynénje, és Flóra mögül ellenségére meresztette a szemét. — Gögös gyomornak ez való. Falja föl az utolsó morszáig. Ördög vigye, adj neki szecskát!

Azzal az ürügygyel, hogy megszerzi neki ezt az üdítő edelmet, kivezette Flóra Arthúrt a lépcsőre, miközbe F. úr nagynénje kimondhatatlan keserűséggel egyre azt ismételtette még, hogy „ez a ficzkó“, meg hogy „gögös a gyomra“, és újra meg újra követelte, hogy kínálják meg Arthúrt azzal a lóabrákkal, a melyet oly szigorúan előírt a számára.

— Olyan kényelmetlen ez a lépcső és annyit csavarodik Arthúr, — suttogta Flóra, — nem volna szíves a gallérom alatt átkarolni a derekamat?

Clennam, bárha érezte, hogy nagyon neveléses módon megy lefelé a lépcsőn, mégis a kívánt helyzetbe bocsátkozott és csak az ebédlő aijtája előtt bocsátotta el szép terhét; sőt még ott is bajosan szabadúlhatott csak tőle, mert Flóra a karja közt maradt, így suttogva:

— Arthúr az Istenért egy szót se a papának!

Bekísérte Arthúrt a szobába, a hol a patriarcha egyedül ült, posztócipős lábát a kandalló rácsán nyugtatva, és hüvelykujjait egymáskörül forgatva, mintha sohasem csinált volna egyebet. A tízesztendős ifjú patriarcha lenézett rá a képkeretből, s egy csöppet sem

volt nyugodtabb nála. Mind a két síma fej egyformán csillogó, tökkel ütött és dudoros volt.

— Clennam úr, örülök, hogy láthatom. Remélem, jól van, uram, remélem, jól van. Kérem, üljön le, kérem, üljön le.

— Azt reméltem, uram, — szólt Clennam, helyet foglalva, miközben csalódottan körülnézett, — hogy nincs egyedül.

— Ah, igazán? — szólt a patriarcha szelíden. — Ah, igazán?

— Hiszen mondtam magának papa, — kiáltott Flóra.

— Ah, igaz! — felelt a patriarcha. — Igen, igen. Ah, igaz!

— Kérem, uram, — kérdezte Clennam nyugtalanul, — elment már Wade kisasszony?

— Wade kisasszony? Óh, Wadenek nevezi őt? — felelte Casby úr. — Nagyon helyesen.

Arthúr gyorsan így szólt:

— Hát ön hogy' nevezi?

— Wadenek, — szólt Casby úr. — Óh, mindig csak Wadenek.

Miután néhány pillanatig ránézett az emberbaráti arcra és a hosszú, selymes, fehér hajra, miközben Casby úr a hüvelyk-ujjait forgatta és a tűzre mosolygott, mintha jószágon az kívánná, bár megégetné őt, hogy megbocsáthasson neki, Arthúr megszólalt:

— Bocsásson meg, Casby úr . . .

— Ugyan, ugyan, — szólt a patriarcha, — ugyan.

— De Wade kisasszonyt elkísérte valaki — egy fiatal lány, a kít barátaim neveltek föl, s a kire Wade kisasszony nem a legépületesebb hatással van, és ennek a fiatal lánynak nagyon szeretném megmondani, hogy említett pártfogói még mindig melegen érdeklődnek iránta.

— Igazán, igazán? — válaszolt a patriarcha.

— Nem volna szíves tehát közölni velem Wade kisasszonynak a címét?

— Istenem, Istenem! — szólt a patriarcha, — milyen kár! Miért nem üzent be hozzám, a míg itt voltak? Én is észrevettem azt a fiatal nőt, Clennam úr. Szép, piros-

pozsgás, fiatal nő, Clennam úr, nagyon sötét a haja és nagyon sötét a szeme. Ha nem tévedek, ha nem tévedek.

Arthúr biztosította, hogy nem téved, azután még egyszer megkérdezte tőle:

— Nem volna szíves a czimét közölni velem?

— Istenem, Istenem! — kiáltott a patriarcha szelíden sajnálkozva. — Ejnye, ejnye! Milyen kár, milyen kár! Nincs meg a czíme, uram. Wade kisasszony többnyire külföldön él, Clennam úr. Évek óta külföldön élt, és (ha ugyan szabad így szólnom egy felebarátomról, a ki még hozzá hölgy is) nagyon szeszélyes és megbízhatatlan teremtés, Clennam úr. Lehetséges, hogy nagyon sokáig nem találkozom vele. Lehetséges, hogy soha többé nem találkozom vele. Milyen kár, milyen kár!

Clennam belátta már, hogy az arczkép támogatására épp úgy számíthat, mint a patriarcháéra; de azért mégis így szólt:

— Casby úr, tekintettel említett barátaim megnyugtatóására és a titoktartásnak oly terhe alatt, a minőt kötelességszerűen jónak lát, nem adhatna nekem valami felvilágosítást Wade kisasszonyra vonatkozólag? Találkoztam vele külföldön és találkoztam vele itthon, de egyáltalán semmit sem tudok róla. Nem adhatna nekem róla valami felvilágosítást?

— Nem, — felelt a patriarcha, roppant jóakarattal csóválva nagy fejét, — semmiféle felvilágosítást nem adhatok. Istenem, Istenem! Igazán, milyen kár, hogy Wade kisasszony csak olyan rövid ideig volt itt és hogy ön elkésett! Mint bizalmas közvetítő, bizalmas közvetítő, hébe-korba pénzt adtam át az illető hölgynek; de hát mit érhet önnek, uram, ha ezt tudja?

— Valóban, semmit, — szólt Clennam.

— Valóban, — hagyta rá a patriarcha ragyogó arczczal, miközben emberbaráti mosolylyal nézett a tüzre, — valóban semmit, uram. Ez a legbölcsebb válasz, Clennam úr. Valóban, semmit, uram.

A mint ott ült és egymáskörül forgatta sima hüvelykujjait, Clennam oly tisztán érezte, hogy éppen úgy forgatná a szóbanforgó kérdést is, bármédig beszélne nek is róla, a nélkül, hogy egyetlen egyszer is új oldalról

mutatná meg vagy egyetlen lépéssel is előbbre jutnának, hogy egyre jobban úrrá lett rajta az a meggyőződés, hogy hiábavaló lenne minden fáradsága. Eltűnődhetett volna egyébként bármeddig a dolgon, mert Casby úr, a ki hozzá szokott ahhoz, hogy mindenből kivágja magát az által, hogy ráhagy mindent a dudoraira és a fehér hajára, tudta nagyon jól, hogy az ő legfőbb ereje a hallgatásban van. Most is ott ült hát a helyén, körben forgatva a hüvelykujjait és jóakaratot sugározva sima fejének és homlokának minden egyes dudorából.

E látványosság láttára Arthúr felállt, hogy távozzék, mikor a belső dokkból, a hol Pancks derék hajója szokott horgonyozni, mikor nem volt czirkáló úton, olyan zaj hallatszott ki, a mely jelezte, hogy ez a gőzös közeledik. Feltűnt Arthúrnak, hogy a zaj tüntetésszerűen messziről kezdődött, mintha Pancks úr értésére akarta volna adni mindenkinek, a kit érdekelhetett, hogy olyan távolságból érkezik zakatolva, a honnan semmit sem hallhatott.

Pancks úr kezét szorított Arthúrral, s azután átadott gazdájának néhány levelet aláírás végett. Pancks úr, miközben kezét szorított Clennammal, csak a szemöldökét vakarta meg a bal mutatóujjával és csak egyszer pöfögött; de Clennam, a ki most már jobban megértette őt, mint hajdanában, kitalálta ebből, hogy Pancks úr ma este körülbelül elvégezte már a dolgát és szeretne Arthúrral egypár szót váltani odakünn. Ennélfogva, miután elbúcsúzott Casby úrtól és (a mi sokkal nehezebb művellet volt) Flórától is, megindult lassan abban az irányban, a merre Pancks úr útja vezetett.

Nem sokáig kellett várakoznia Pancks úr megjelenésére. Minthogy Pancks úr újabb jelentős horkanást hallatva, még egyszer kezét szorított vele, és levette a kalapját, hogy égne mereszthesse a haját, Arthúr úgy gondolta, hogy mindez azt jelenti, hogy bátran beszélhet Pancksszal úgy, mint a ki jól tudja, mi történt az imént. Ennélfogva minden bevezetés nélkül így szólt:

— Azt hiszem, hogy csakugyan távoztak már, Pancks?

— Igen, — felelte Pancks, — csakugyan nem voltak már ott.

— Tudja, Casby úr, hogy hol található az a hölgy?

— Nem tudom. De azt hiszem, hogy tudja.

Pancks úr nem tudja? Nem, Pancks úr nem tudta. Tud valamit róla Pancks úr?

— Azt hiszem, — felelte a derék Pancks, — éppen annyit tudok róla, mint ő maga. Valakinek a gyermeke — akárkié — senkié. Csukja őt össze itt Londonban egy szobába hat olyan emberrel, a ki elég idős ahhoz, hogy a szülője lehessen, és a szülője köztük lehet a nélkül, hogy tudna róla. Minden házban, a melyet lát, ott lehetnek a szülei; ott lehetnek mindegyik temetőben, a mely mellett elhalad; beléjök ütközhet az utcán; akármikor összeismerkedhet velök véletlenül, a nélkül, hogy tudna róluk. Nem tud a világon semmit a szüleiről. Nem ismeri egyetlen rokonát sem. Soha nem ismerte. Soha nem is fogja ismerni.

— Casby úr talán útbaigazíthatná őt?

— Lehetséges, — szólt Pancks. — Sejttem, de nem tudom. Régóta pénz van nála letétben (nem túlságosan sok, a mint megtudnom sikerült), hogy apránként kiadja neki, ha rászorúl. Néha gögös és sokáig nem nyúl a pénzhez; néha oly szegény, hogy nem lehet meg nélküle. Gyötrelmes az élete. Haragosabb, szenvedélyesebb, ki-méletlenebb és bosszúvágyóbb nő sohasem élt még a világon. Ma este pénzért jött. Azt mondta, hogy rendkívüli kiadása van.

— Azt hiszem, — szólt Clennam elgondolkozva, — véletlenül tudom, mire kell neki — vagyis tudom, hogy kinek a zsebébe kerül a pénze.

— Igazán? — szólt Pancks. — Ha szerződésről van szó, akkor azt ajánlom a másik félnek, hogy tartsa meg pontosan a szerződést. Nem szívesen bíznám rá magamat erre a nőre, bár szép és fiatal, ha ártottam volna neki; nem én, a gazdám pénzének a kétszereséért sem! Hacsak, — tette hozzá Pancks kibúvó záradékul, — ha csak valami nyavalya nem lappangna bennem, a melybe már belecsömörlöttem.

Arthúr, miközben gyorsan végiggondolta saját

megfigyeléseit Wade kisasszonyról, nem tagadhatta, hogy körülbelül neki magának is az a véleménye, a mi Pancks úrnak.

— Csak azon csodálkozom, — folytatta Pancks, — hogy soha semmit sem csinált még a gazdánknak, noha ez az egyetlen ember, a kit elérhet azok közül, a kik kapcsolatban vannak a saját multjával. Minthogy éppen erről beszélünk, megvallhatom önnek magunk között, hogy néha nagy a kedvem, hogy én csináljak neki valamit.

Arthúr összerázkódott és így szólt:

— Az Istenért, Pancks, hogy mondhat ilyet!

— Értsen meg, — szólt Pancks, és tövig rágott, öt fekete körmét Arthúr karjára tette, — nem arra gondolok, hogy elvágjam a torkát. De mindenre, a mi drága! ha tovább is így folytatja, hát akkor — levágom a haját!

Pancks úr, miután e szörnyű fenyegetés bejelentésével új világtításban mutatta be magát, komolyan, határozottan pőfögött néhányszor s azután tovább zakatolt.

TIZEDIK FEJEZET.

Flintwinchné álmai meggyülemленek.

A huza-vona-hivatal árnyas várótermei, a hol ideje jó részét eltöltötte együtt több más, kellemetlen gonosztevővel, a kik arra voltak elitélve, hogy elevenen kerékbe töressenek ezen a keréken, bőven módot nyújtottak rá Clennam Arthúrnak, a következő három-négy napon át, hogy alaposan meghányja-vesse legutóbbi futó találkozását Wade kisasszonynyal és Tattycorammal. Nem volt képes sehogysem elokosodni ezen a találkozáson, s kielégítetlenül kellett abbahagynia a vele való foglalkozást.

Ekközben nem látogatott el anyjának komor, vén házába. Minthogy megint elkövetkezett az az este, a mikor oda szokott menni, elment hazulról, otthagya üzletársát, kilencz óra tájban, s megindult lassan ifjúsága kegyetlen otthona felé.

Képzeteleiben mindig örömtelen, rejtelmes és szo-

morú volt ez a hely; és képzelete sokkal fogékonyabb volt, semhogy az otthon sötét árnyékának homályából valamit át ne vigyen az egész szomszédságra is. A mint így bandukolt tovább a szomorú estén, úgy remlett neki, mintha a homályos utcák, a melyeken végigment, egytől-egyig nyomasztó titkok gyűjtőhelyei volnának. Az üres irodák, szekrényekbe és ládába zárt könyveik és írományaik titkaival; a bankhelyiségek, tűzálló szobáik és pinczéik titkaival, a melyeknek kulcsait néhány titkos zseb és néhány titkos kebel őrizte; a világ nagy malmában űrlő, elszéledt molnárok titkai, a kik között kétségtelenül akadtak mindenfajta fosztogatók, hamisítók és sikkasztók, a kiket minden újabb felvirradó nap leleplezhetett; ez a sok rejtőző titok, úgy képzelte, ránehezedett valahogyan a levegőre is. Az árnyék egyre nőtt, a mint forrásához közeledett, és Arthúr elhagyott templom-kripták titkaira gondolt, a hol azok, a kik a titkokat vasládákba zárták és rejtették, most maguk vannak hasonlóképpen elzárva, de nem annyira, hogy másoknak ártani nem tudnának; s azután a folyó titkaira gondolt, a mely szennyes áráját két komoran meredező titokrengeteg között hőmpölygeti tovább, a melyek összeszorulva és feltornyosodva sok mérföldnyire elnyúlnak, elzárva a friss levegőt és a szabad földet, a melyet szelek és madár-szárnyak söpörnek végig.

Az árnyék egyre sötétebb lett, a mint Arthúr közeledett a házhoz, és a mélabús szoba, a melyben valaha az atya lakott, s benne kísértve az a könyörgő arcz, a melyet egyedül látott elfonnyadni, mert rajta kívül más ápoló nem volt az ágya mellett, fölmerült lelki szemei előtt. Dohos levegője csupa titok volt. Az egész lakásnak komorsága, penésze és pora csupa titok volt. És a lakás szívében ott székelt az anyja, a hajthatatlan arczú és fékezhetetlen akaratú anya, a ki szilárdan magába zárta saját életének és az apa életének minden titkát, és sötéten daczolt minden élet nagy, végső titkával.

Arthúr éppen befordult abba a keskeny és meredek utczába, a melyből az az udvar vagy elkerített hely nyílt, a hol a ház állt, a mikor befordult a háta mögött más valakinek a lépte is az utczába, s oly közel jutott

hozzá, hogy Arthúr odaszorult a fal mellé. Minthogy el volt mélyedve gondolataiba, a találkozás egészen váratlanul érte, annyira, hogy a másik arra járó ráért hetykén odaszólni neki:

— Bocsánat! Nem tehetek róla! — s azután el is surrant mellette, mielőtt elmúlt az a pillanat, a melyre Arthúrnak szüksége volt, hogy megint föleszméljen a valóságra.

Mihelyt ez a pillanat elsuhant, Arthúr látta, hogy az előtte haladó férfi ugyanaz volt, a ki annyit foglalkoztatta elméjét az utolsó pár nap alatt. Nem véletlen hasonlatosság volt, a melyet támogatott annak a benyomásnak ereje, a melyet az illető férfi tett rá. Valóban az a férfi volt; az a férfi, a kit nyomon követett Tattycorami társaságában, s a kinek beszélgetését Wade kisasszonnyal kihallgatta.

Az utca nagyon meredek volt és görbült is, és a férfi (a ki bárha nem volt részeg, úgy festett, mintha erősen beszszelt volna) oly gyorsan haladt, hogy Clennam csakhamar szem elől veszítette. A nélkül, hogy határozott szándéka lett volna követni őt, csupán ösztönszerű vágyának engedve, hogy egy kissé tovább láthassa az illetőt, Clennam is meggyorsította a lépteit, hogy túljusson az utca görbületén, a mely elrejtette szeme elől az idegent. De mikor odaért a fordulóhoz, schol sem látta már a férfit.

Megállt anyja házának a kapubejárata előtt és végigtekintett az utcán; de az utca üres volt. Akkora előrenyuló árnyék nem volt benne sehoh, a mely az idegent elrejlthette volna; a közelben nem is fordult az utca, hogy az idegen arra térhetett volna; ajtónyitás és csukás zöreje sem volt sehoh hallható. Clennam mindazonáltal úgy gondolta, hogy az illetőnek bizonyára kulcs volt a kezében, s valamelyik kaput kinyitotta és belépett rajta.

A különös találkozáson és a különös eltűnésen töprengve, befordult Arthúr az udvarba. Mikor pusztá megszokásból föltekintett anyja szobájának gyöngén megvilágított ablakaira, ott látta maga előtt az imént eltűnt alakot, a mint a szegényes kis kerítés vasrácsához támaszkodva ugyancsak anyja szobájának az ablakaira nézett

föl és halkan nevetett magában. A sok kóbor macska közül, a melyek éjszaka mindig ott szoktak kószálni s most futásnak eredtek az idegen elöl, egynéhány mintha megállt volna, mikor az idegen megállt, s most lenézett rá az övéihez fölöttébb hasonlatos szemekkel, a fal tetejéről, a kapú hegyéről és más biztos menedékhelyről. A férfi csak egy pillanatra állt meg, hogy ekképp szórakozzék; nyomban tovább indult, köpenye csücskét lerántva válláról menetközben, fölhaladt a hepehupás, horpadt lépcsőkön és hangosan kopogtatott az ajtón.

Clennam meglepetése nem volt akkora, hogy tétozás nélkül rá nem szánhatta volna magát arra, a mit tenni akart. Ő is egyenesen az ajtó felé indult és szintén fölment a lépcsőn. A másik kérkedő pillantást vetett rá és dúdolgatott magában:

»Ki jár ily későn itt az úton?
Compagnon de la Majolaine!
Ki jár ily későn itt az úton?
Mindig vidáman!«

Azután megint kopogtatott.

— Ön türelmetlen, uram, — szólt Arthúr.

— Az vagyok, uram. Teringettét! — felelt az idegen; — a türelmetlenség hozzátartozik a jellemhez!

Minthogy hallatszott, a mint Affery asszony odabent óvatosan ellánczolta az ajtót, mielőtt kinyitná, mind a ketten az ajtóra pillantottak. Affery, kezében lobogó gyertyát tartva, kinyitotta egy kicsit az ajtót, és megkérdezte, ki az, a ki ilyen későn így kopogtat!

— Ah, Arthúr! — tette hozzá azután álmélkodva, mert Arthúrt látta meg először.

— Maga az? Ah, szent Isten! Nem! — kiáltott fel aztán, mikor megpillantotta az idegent is. — Már megint ő!

— Úgy bizony! Már megint ő, kedves Flintwinchné asszony, — kiáltott az idegen. — Nyisson ajtót, hadd öleljem keblemre az én drága Jeremiás barátomat! Nyisson ajtót, hadd repüljek az én Flintwinchem karjaiba!

— Nincs itthon, — szólt Affery.

— Menjen érte! — kiáltott az idegen. — Menjen az én Flintwinchemért! Mondja meg neki, hogy itt van öreg

barátja, Blandois, a ki éppen most érkezett meg Angliába; mondja meg neki, hogy itt van a kicsikéje, a szemefénye, a drágasága! Nyisson ajtót, szépséges Flintwinchné asszony, hadd megyek föl addig is az emeletre, hogy úrnöm lábai elé tegyem hódolatomat — Blandoisnak a hódolatát! Él még az úrnöm? Jól van. Nyitja már?

Arthúr egyre növekvő meglepetésére, Affery asszony, miközben nagy szemeket meresztett rá, mintha figyelmeztetni akarná, hogy ez olyan ember, a kivel jobb, ha szóba sem áll, — visszahúzta a lánczot és kinyitotta az ajtót. Az idegen minden teketória nélkül belépett az előcsarnokba, rábízva Arthúrra, hogy ha tetszik, kövesse őt.

— Siessen! Egy-kettő! Hozza el az én Flintwinchemet! Jelentsen be az én úrnömnek! — kiáltott az idegen, kongó léptekkel döngetve a köpadlót.

— Mondja csak, Affery, — szólt Arthúr hangosan és szigorúan, miközben felháborodva tetőtől-talpig végigmérte az idegent, — ki ez az úr?

— Mondja csak, Affery, — ismételte az idegen is, — ha, ha, ha! — ki ez az ember?

Clennamné asszony éppen idejében kiáltott le fölülről a szobájából:

— Affery, vezesd föl mind a kettőjüket. Arthúr, tüstént ide gyere!

— Arthúr? — kiáltott Blandois, kalapiát kinyujtott karral leemelve és terpeszkedő bokáit összecsapva, miközben nagyot lendülve meghajolt. — Az én úrnöm fia? Fogadja legalázatosabb üdvözlétemet az én úrnöm fia!

Arthúr megint végigmérte, nem barátságosabban, mint az előbb, és köszönés nélkül sarkon fordulva, fölment az emeletre. A vendég utána ment. Affery asszony levette az ajtó mögül a kulcsot és fürgén kisurrant, hogy hazahívja az urát.

A ki látta Monsieur Blandois multkori megjelenését ebben a szobában, különbséget vett volna észre Clennamné asszony multkori és mostani viselkedésében. Az arcza ugyan nem árulta el ezt; uralkodott továbbá merev tartásán és szilárd hangján is. A különbség csupán annyi volt, hogy egy pillanatra sem vette le a sze-

mét Blandois arczáról, a mióta ez belépett a szobába, és hogy egynéhányszor, a mikor Blandois hangosabb lett, egy kicsit előrehajolt a székében, a melyben fesszenen ült, kezeit mozdulatlanul a szék karjaira támasztva, mintha arról akarta volna biztosítani, hogy most beszélhet, a meddig a kedve tartja: Clennamné hallgatni fogja. Arthúr észrevette ezt; noha a különbséget anyjának mostani és multkori viselkedése között nem volt módjában megfigyelnie.

— Asszonyom, — szólt Blandois, — legyen szíves és mutasson be a fiaurának. Úgy látom, asszonyom, hogy a kegyed fiaurának valami kifogása van ellenem. Nem udvarias.

— Uram, — szólt Arthúr, hirtelen közbevágva, — akárki ön és akármi okból jött is ide, ha én lennék e háznak ura, haladéktalanul kitenném belőle a szűrét.

— Csakhogy nem te vagy itt az úr, — szólt Arthúr anyja, rá sem nézve a fiára. — Esztelen heved miatt szerencsétlenségedre, nem te vagy itt az úr, Arthúr.

— Nem is tartok rá számot, anyám. Ha kifogásom van ennek az embernek a viselkedése ellen, még pedig annyira kifogásom van ellene, hogy ha volna itt valamelyes tekintélyem, bizonyára egy perczig sem tűrném meg őt itt tovább, hát csak maga miatt van ellene kifogásom.

— Ha helyénvaló lenne a kifogás, — felelte Clennamné, — akkor én magam is megtelhetném, és természetesen meg is tenném.

A vita tárgya, a ki közben leült, nagyot nevetett és czombjára csapott.

— Nincs jogod rá, — szólt Clennamné asszony, a ki szakadatlanul feszülten figyelt Blandoisra, bármennyire odafordult is a fia felé, — hogy elfogult légy más-sal szemben (legkevésbbé pedig egy idegen országból való úriemberrel szemben), mert az illető nem felel meg a te felfogásodnak vagy nem viselkedik a te szabályaid szerint. Lehetséges, hogy hasonló okokból az illető úriembernek is kifogása van ellened.

— Remélem is, — felelte Arthúr.

— Ez az úr, — folytatta Clennamné, — egyszer

régebben ajánló levelet hozott magával nagyrabecsült, előkelő üzletbarátainktól. Sejtelmem sincs róla, miért van itt most nálunk ez az úr. Egyáltalában nem tudom, sőt nem is gyanítom, a legtávolabbról sem, mi lehet látogatásának a célja; — Clennamné homloka a rendesnél jobban összeránczolódott, miközben e szavakat lassan és nyomatékosan kiejtette; — de ha ez az úr meg fogja mondani a célját, a minthogy kérni is fogom őt rá, hogy közölje velem és Flintwinch-csel, mihelyt Flintwinch hazatér, kétségtelenül ki fog tenni, hogy célja többé-kevésbé bele fog vágni üzletünk rendes körébe, és mindketten kötelességünknek fogjuk vallani, hogy örömost szolgáltatára legyünk. Más egyébről nem lehet szó.

— Majd elvállik, asszonyom! — szólt az üzletember.

— Majd elvállik, — hagyta rá Clennamné. — Ez az úr ismerőse Flintwinchnek; és mikor ez az úr legutóbb Londonban volt, ha jól emlékszem rá, azt hallottam, hogy Flintwinch-csel mulatott is egyet a jóbarátság kedvéért. Én ugyan nem sokat tudok abból, a mi e szobán kívül történik, és az apró világi dolgok zaja szobámon túl nem is igen érdekel; de emlékszem rá, hogy ilyesmit hallottam.

— Úgy van, asszonyom. Így történt.

Monsieur Blandois megint nevetett és annak a dalnak a refrainjét fütyörészte, a melyet odakünn az ajtó előtt dúdolt magában.

— Ennélfogva, Arthúr, — szólt Clennamné, — ez az úr úgy jön ide, mint ismerős, és nem mint idegen; és nagyon sajnálatos, hogy a te esztelen vérmérsékleted kifogásolni valót talál benne. Sajnálom. Meg is mondom ezt ennek az úrnak. Te nem mondd meg, tudom; ezért hát én mondom meg neki a magam és Flintwinch nevében, mert hiszen nekünk kettőnknek van üzleti dolgunk vele.

Hallották, hogy odalenn fordul a kulcs a zárban, s az ajtó kinyílt és becsukódott. Kisvártatva megjelent Flintwinch úr, a kinek láttára a vendég felállt és nagyot nevetett, miközben Flintwinch urat a keblére szorította.

— Hogy van, drága barátom? — szólt a vendég. — Mi ujság a nagyvilágban, Flintwinchem? Rózsás a

világ? Annál jobb, annál jobb! Ah, de milyen jó színben van! Ah, milyen friss és fiatal, mint a tavasz virága! Ah, kedves öregem! Derék gyerek! Derék gyerek!

Mialatt elárasztotta Flintwinch urat ezekkel a bókokkal, vállon ragadva ide-oda forgatta őt, úgy hogy ennek az úriembernek, a ki az adott körülmények között még szárazabb és még szögletesebb volt, mint más egyébkor, támolygása a végét járó pörgettyű düledezéséhez hasonlított.

— Mikor utoljára találkoztunk, uram, előre éreztem, hogy jobban és meghittebben össze fogunk még barátkozni. Érti ezt maga is, Flintwinch? Érti már?

— Biz én nem érzem, uram, — válaszolt Flintwinch úr. — Legalább nem túlságosan. Nem ülne le inkább? Ha jól sejtem, uram, úgy-e rendelt még egypár üveggel abból a jóféle oportóiból?

— Ah! A kis hamis! A kis malacz! — kiáltott a vendég. — Ha, ha, ha! — És miután tréfás befejezésül lódított egyet Flintwinch úron, megint leült.

Az álmélkodás, a gyanú, a bosszúság és a szegyen, a melylyel Arthúr ezt az egész jelenetet végignézte, elnémította őt. Flintwinch úr, a ki az utolsó lódítás erejétől két-három röfnyire hátratántorodott, hamarosan összeszedte magát. Arczának merevsége egy csöppet sem változott, csak az látszott meg rajta, hogy a lélekzete akadozik egy kissé. Egyébként merően Arthúrra hámult. Flintwinch úr külsőleg egy hajszálnyival sem volt kevésbé zárkózott és kifürkészhetetlen, mint rendes körülmények között; az egyetlen észrevehető változás az volt rajta, hogy nyakkendőjének a csomója, a mely rendszerint a füle alatt volt, most hátra került egészen a feje búbja alá, a hol diszítő függelék gyanánt fityegett, hasonlatosan némiképpen holmi paróka-erszényhez, és csaknem udvari ember látszatába keverte őt.

Mint a hogy Clennamné soha le nem vette a szemét Blandoisról, (a kire olyanforma hatást tett ezzel, mint a merő tekintet holmi alacsonyabb fajta kutyára), épp úgy nem vette le a szemét Jeremiás egy perczre sem Arthúrról. Mintha hallgatagon megállapodtak volna, hogy

mindegyikük vállalja a maga emberét. Jeremiás tehát a most következő szünet alatt ott állt a helyén, az állát vakargatva, és úgy nézett Arthúrra, mintha a gondolatait akarná kihúzni belőle valami harapófogófélével.

Kisvártatva felállt a vendég, mintha zavarná őt a csend és türelmetlenül nekivetette hátát a kandallónak, a melyben annyi esztendő óta égett az öröktűz. Erre Clennamné, egyik kezét először mozdítva meg, s alig észrevehetően távozásra szólítva fel vele Arthúrt, így szólt:

— Légy szíves és ne zavard tovább az üzleti dolgaidat, Arthúr.

— Anyám, nem szívesen távozo.

— Teljesen mindegy, hogy szívesen távozol-e vagy sem, — felelt Clennamné. — Kérek, hagyj magunkra. Gyere el máskor, a mikor azt hiszed, hogy kötelességed egy félórára unalomba temetkezned itt nálam. Jó éjszakát.

Odatartotta neki begöngyölt ujjait, hogy Arthúr szokása szerint megérinthesse, és Arthúr lehajolt a kerek széke fölé, hogy ajkaival érintse anyja arcát. Úgy érezte, hogy ez az arc merevebb és hidegebb volt, mint máskor. Mikor megint fölegyenesedett és anyja tekintetét követte, a mely még mindig Flintwinch úr jóbarátján, Blandois úron pihent, Blandois úr a mutató és a hüvelykujjával megvetően nagyot csettintett.

— Az ön — az ön üzletbarátját, Flintwinch úr, — szólt Clennam, — csak álmélkodva és nagyon kelletlenül hagyom itt az anyám szobájában.

Az illető úriember, a kiről szó volt, megint csettintett a mutató és hüvelykujjával.

— Jó éjt, anyám.

— Jó éjt.

— Volt egyszer egy barátom, Flintwinch pajtikám, — szólt Blandois, a ki terpeszkedve a tűz előtt állt, és oly nyilvánvalóan azért szólalt meg, hogy Clennamet visszatartsa, hogy ez meg is állt az ajtóban, — volt egyszer egy barátom, a ki annyi mindenfélét hallott már ennek a városnak sötét titkairól, hogy nem mert volna egyedül maradni két emberrel, a kiknek érdekében állt örökre

elnémítani őt — lelkemre! még oly tiszteletreméltó házban sem, mint ez, — ha véletlenül jóval erősebb nem lett volna nálok. Eh! Milyen gyáva ficzkó volt, ugy-e Flintwinch! Mi?

— Biz az gyáva volt, uram.

— Úgy van! Gyáva volt. De még se merte volna megtenni, Flintwinch, ha nem tudta volna, hogy az akaratuk meg van ugyan nekik arra, hogy elnémítsák, de a hozzávaló erejük nincsen meg. Nem ivott volna egy pohár vizet sem ilyen körülmények között — még olyan tiszteletreméltó házban sem, mint ez, Flintwinchem, — a míg azt nem látta, hogy a másik kettő közül valamegyik előbb ivott belőle és le is nyelte a kortyot!

Clennam méltóságán alulinak tartotta, hogy szóljon, de meg aligha is tudott volna szólni, mert majd megfulladt. Nem szólt tehát, hanem végigmérte csak még egyszer a vendéget, miközben kiment a szobából. A vendég búcsúzóul még egyszer csettintett az ujjaival, s az orra lekonyult a bajusza fölé és a bajusza fölünkörödött az orra alá, miközben az arcza kajánul és undokan elmosolyodott.

— Az Istenért, Affery, — suttozta Clennam, mikor Affery ajtót nyitott neki a sötét előcsarnokban, és Clennam tapogatózva botorkált az éjszakai égbolt fénye felé, -- mi történik itt?

Affery megjelenése is elég kísérteties volt, a mint ott állt a sötétben, kötényt a fejére borítva, s a mint halkán, fojtott hangon a köténye mögül beszélt.

— Ne kérdezzem tőlem semmit, Arthúr. Én már nagyon régóta álomban élek. Távozzék!

Clennam kilépett, és Affery bezárta utána az ajtót. Arthúr fölnézett anyja szobájának az ablakaira, és a komor világosság, a melyet még a sárga ablaktáblák is tompítottak, mintha responsorium gyanánt ismételte volna Affery szavait, ezt mormolva:

— Ne kérdezz tőlem semmit. Távozzál!

Vége a második kötetnek.

TARTALOM.

ELSŐ KÖNYV.

Szegénység.

(Folytatás.)

	Oldal
Huszonnegyedik fejezet. <i>Jövedölés.</i>	1
Huszonötödik fejezet. <i>Összeesküvők és mások.</i>	22
Huszonhatodik fejezet. <i>Senki kedélyállapota.</i>	35
Huszonhetedik fejezet. <i>Huszonöt.</i>	52
Huszonnyolczadik fejezet. <i>Senkinek az eltünése.</i>	69
Huszonkilencedik fejezet. <i>Flintwinchné tovább álmodik.</i> ..	79
Harminczadik fejezet. <i>Egy úriember szava.</i>	89
Harminczegyedik fejezet. <i>Önérzet.</i>	111
Harminczkettedik fejezet. <i>Újabb jövedőmondás.</i>	131
Harminczharmadik fejezet. <i>Merdlené asszony panaszkodik.</i> ..	143
Harmincznegyedik fejezet. <i>Barnacle-rajsás.</i>	157
Harminczötödik fejezet. <i>Mi volt Pancks úr mögött Kis Dorrit kezén?</i>	170
Harmiczhatodik fejezet. <i>A Marshalsea elárva.</i>	187

MÁSODIK KÖNYV.

Gazdagság.

Első fejezet. <i>Utilársak.</i>	197
Második fejezet. <i>Tébornokné.</i>	217
Harmadik fejezet. <i>Úton.</i>	223

	Oldal
Negyedik fejezet. <i>Kis Dorrit levele.</i>	243
Ötödik fejezet. <i>Valami nincs rendben valahol.</i>	248
Hatodik fejezet. <i>Valami rendben van.</i>	268
Hetedik fejezet. <i>Jórészt papa és paprika.</i>	287
Nyolczadik fejezet. <i>Ősvegy Gowannénak újra eszébe jut, hogy nem lesz jó vége a dolognak.</i>	302
Kilencedik fejezet. <i>Megjelent és eltűnt.</i>	319
Tizedik fejezet. <i>Flintwinchné álmai meggyülemlenek.</i>	339

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK

OSZK

